g. duhamel

viaţa şi aventurile lui salavin

_____georges duhamel

viaţa şi aventurile lui salavin

* *

(DOI OAMENI C
JURNALUL LUI SALAVIN)

În românește de
IULIA SOARE

1966

EDITURA PENTRU LITERATUR
Ă Ilustraţia copertei : *Harry Guttman*

Georges Duhamel VIE ET AVENTURES DE SALAVIN ; *Deux hommes Journal de Salavin*
Copyright by Mercure de Franc
eDOI OAMENI

LUI LUC DURTAIN

*Deux vrais amis vivaient au Monomotapa** La Fontaine

[1] Doi prieteni adevăraţi trăiau în Monomotapa

.I

în decembrie, unul din locurile cele mai friguroase de pe vechiul continent e Piaţa Panteonului.

Cine urcă pe la zece seara muntele Sainte-Geneviève pe panta lui nordică e adăpostit la început de răbufnirile furioase ale vîntului, ca un alpinist în fundul unei trecători. Un val de sînge vioi şi fierbinte îi încălzeşte muşchii încordaţi de urcuş. Picioarele lui calcă cu hotărîre pe caldarîmul lipicios, aşternut cu noroi, care miroase a hamuri, a om şi a peşte prăjit. Din dughemle scunde, lumina ţîşneşte ca o zeamă. Bucuria petrecerilor spumegă în coridoarele cocioabelor şi se revarsă pînă pe şosea. O căldură bestială se prelinge din pereţii bordeielor, în care moţăie nenumăraţi locatari. Patimile oamenilor înghesuiţi acolo ard de pretutindeni şi te fac să uiţi că-i iarnă.

Deodată, totul se schimbă. Aşa-i Parisul. Strada e un vas capilar îngust, care se dilată, se năpusteşte şi piere, asemenea unui pîrîu ce curge de-a lungul malului şi se aruncă apoi în oceanul negru. Din cer se lasă o umbră monumentală, în cutele căreia un ochi atent reconstituie treptat biserica Saint-Eticnne- du-Mont. Sub paşii

trecătorilor se deschide un pustiu, în care luminile sînt presărate cu zgîrcenie.
E Piaţa Panteonului, domeniul vînturilor. Străbătut de un fior, trecătorul îşi leagă strîns fularul şi-şi încheie nasturii paltonului.

Vîntul de nord-vest, care a fost nevoit să-şi schimbe direcţia şi a început să se înfurie, soseşte dinspre strada Soufflot. în primul moment, spaţiul liber îl intimidează, după aceea îl face să-şi piardă minţile. Ce să facă ? Ce să dărîme ? Ce să distrugă ? Se năpusteşte asupra clădirii centrale, care pare naufragiată în locul acela ca o arcă pe culmi. Degeaba ! Sfîşiat drept în mijloc, vîntul dă buzna în stînga şi-n dreapta, trece peste două statui de bronz, care privesc cu îngrijorare cum se înalţă an de an spre ele rămăşiţe ilustre, apoi, şuierînd .şi horcăind, şterge feţele contractate ale clădirilor, se sfîşie în dreptul grilajelor, scoate gemete din gurile canalelor, îşi toceşte ghearele de trotuarele nen-de, scuipă stropi de ploaie pe geamurile felinarelor, se opreşte o clipă, neliniştit, la intrarea în strada Clovis, pe urmă se orientează deodată, descoperă turnul Henri IV, îl înşfacă, îl strînge în braţe, suie pe el şi se pierde, urlînd, în cerul vineţiu, în cerul bîntuit de fum, de nori, de stele şi de lumini boreale.

In clipele de acalmie, poţi auzi desluşit, de jur împrejurul colinei, zgomotul a patru

milioane de fiinţe, care lucrează, mănîncă, dorm, se ciorovăiesc şi fac dragoste

.Cu picioarele grăbite, cu şalele obosite dar active, cu un stomac care cere hrană, cu limba care se zvîrcoleşte în închisoarea ei, cu creierul îngreuiat şi supraîncărcat de lichid, eu toate piesele maşinăriei lui, un om simte şi gîndeşte într-o singură clipă mai mult decît poate exprima un înţelept într-un anotimp întreg. în clipa cînd pătrundea în Piaţa Panteonului, Edouard era desigur cu gîndul la oribila străduţă în pantă, peste care domnea un frig pătrunzător, la cele patru milioane de suflete tolănite, la monumentele impasibile, ascunse în întuneric, la un anumit bec de gaz aerian stins de furtună ; era cu gîndul la toate aceste lucruri şi la multe altele încă, dar habar n-avea că se gîndeşte la ele.

îşi încheie paltonul şi înjură : „Fire-ai al dracului !" Şi fiindcă vorbele înnăbuşă sufletul, o lume întreagă, doldora de imagini, pieri numaidecît în întuneric.

Edouard îşi adună gîndurile şî —şi fixă punctele de orientare. în cele din urmă, înclinîndu-se ca o barcă cu pînzele întinse, se năpusti în spaţiul gol.

Ai fi zis că locul acela fusese părăsit de oameni. Vîntul de nord-vest consideră drept o insultă personală pătrunderea lui Edouard în domeniul lui. Renunţă, deci, la jocurile îndrăzneţe cu care se distra sub peristilul Panteonului şi, fâcînd un salt, se aruncă asupra omului.

Edouard era voinic şi hotărît. Spuse încă o dată ,,Fire-ai al dracului !" şi-şi înfruntă duşmanul. Ba chiar, apropiindu-se de strada Valette, fu cuprins de dorinţa ironică de a-şi aprinde o ţigară sub nasul diavolului. îşi realiză dorinţa şi se bucură. Apoi, urmîndu-şi drumul în imediata vecinătate a piedestalului- lui Corneille, se pregăti să ocolească grilajul monumentului central.

Atunci zări o altă formă omenească, ce părea să vină de pe strada Soufflot şi care-i ieşea în întîmpinare. Ceva, în nici un caz creierul, îi atrase atenţia lui Edouard că avea să treacă pe lîngă o femeie. Nu luă în seamă avertismentul şi făcu încă doi-trei paşi, preocupat doar de grija de a-şi păstra pălăria pe cap.

Trecătoarea nu părea dornică să se ferească din drumul lui Edouard. Dădu aproape buzna peste el, apoi se opri deodată şi strigă : ,

— Edouard !

Vocea, muzicală, veselă, subliniată de un uşor accent meridional, i se păru cu desăvîrşire necunoscută lui Edouard. Totuşi* cînd se auzi chemat pe numele mic, tresări uşor şi răspunse prudent :

— Ce s-a întîmplat ?

Trecătoarea se apropiase şi mai mult. Lumina unui felinar cădea drept pe faţa ei, şfichiuită de' bucle negre, peste care era instalată o beretă de lutru. Edouard îşi analiză cu energie şi precizie amintirile, dar rămase convins că figura aceea îi era la fel de străină ca şi vocea. Femeia era

micuţă, subţirică şi îmbrăcată cu eleganţa simpatică a parizienelor sărace.
—■ Ce tîrziu vii, Edouard ! spuse ea.
—■ Ai dreptate, răspunse Edouard.
Rămăsese nemişcat, pradă uimirii şi consternării. Numele lui mic era banal, dar nu i se părea prea răspîndit. Cît despre femeia din faţa lui, era sigur că n-o văzuse niciodată. Cum Edouard avea strămoşi normanzi, adăugă, fără să se compromită :
— Da, nu-i prea devreme.
— Foarte rău ! replică tînăra femeie. Şi adăugă numaidecît : Acum, sărută-mă !
Uluit, dar supus, Edouard sărută un obraz proaspăt, săpunit de vînt.
— Nu aşa, mai tare, mai tare ! strigă rîzînd necunoscuta.
Edouard făcu cunoştinţă cu o respiraţie plăcută, care avea miros de pară pergamută sau de ghimbir. Şovăi o treime de secundă între aceste două parfumuri şi, cum mirosul lui de chimist nu admitea îndoiala, o mai sărută o dată, să se lămurească.
— Pară pergamută, murmură el.
Ştiai doar, răule, răspunse tînăra femeie. îl luase de braţ şi, fără nici o tranziţie, continuă : Acuma, s-o pornim

— !S-o pornim ! repetă, placid, Edouard.

Făcură cîţiva paşi în tăcere, sugrumaţi de o noua
răbufnire de vînt. Edouard încerca să-şi adune gîn- durile, pe care evenimentul şi vijelia juraseră să le dizolve. Nu începea nici o îndoială că femeia care umbla cu paşi mărunţi alături de el, făcînd şi cîte un salt din cînd în cînd, nu era o femeie de stradă. De altfel, îi spusese pe nume. Edouard era celibatar, dar cuminte, fără să fie însă un sfînt. Putea regăsi, înşirate în ordine, în memoria lui, un mic număr de aventuri, clar nici una dintre femeile cunoscute nii semăna cu păpuşa ciudată, care-l luase de braţ şi care începu deodată să vorbească iar.

— Hai mai repede, Edouard, să mergem acasa,
e

— Păi, mergem acasă, răspunse Edouard, conti- nuînd să-şi caute cuvintele cu iscusinţă. Mergem acasă, altceva nu facem.

Ajunseră în dreptul primăriei din al cincilea arondisment. Trecuseră două minute de cînd Edouard, preocupat doar de vijelie, se năpustise în Piaţa Panteonului, aşa cum se aruncă un înotător bun într-un fluviu îngheţat. O altă forţă pusese stă- pînire pe el, şi n-avea intenţia să i se împotrivească. Avea o minte logică, totuşi păstra o tainică predilecţie pentru mister. De altfel, repeta mereu o frază, fraza istorică din seara aceea : „Q să vedem noi îndată".

Şi, în definitiv, misterul acela avea o înfăţişare inofensivă. Tînăra femeie începuse să ciripească. Din cînd în cînd se oprea şi, aruneîndu-se spre Edouard, striga :

— Stai ! Sărut-o pe Clémentine !

Edouard află în felul acesta că fata se numea Clémentine. Mai află şi alte lucruri, dar nici unul dintre ele mi-l putu lămuri asupra sensului şi nici a justificării faptelor al căror actor benevol era el.

Tot vorbind şi rîzînd, trecură pe strada Saint-Jacques şi ajunseră în ,bulevardul Port-Royal. Edouard numără din ochi felinarele, descoperi pata verde, întunecată a prăvăliei de fructe, care indica parterul clădirii unde locuia el, şi-şi spuse : „A venit vremea să ne lămurim". Totuşi, amînă din nou momentul critic şi hotărî : „O să vedem noi îndată !"

Aşadar, îşi văzură de drum. Tînăra femeie ciripise fără încetare. Edouard era buimac.

înaintară de-a lungul clădirilor, trecură pe lîngă trei sau patru felinare, apoi Edouard se opri maşinal şi murmură :

— Am ajuns.

Femeia de lîngă el răspunse în şoaptă :

— A, da !

Urmă o clipă de tăcere -curta, dar gravă, şi Edouard sună, hotărînd în smea lui : „O să vedem noi, cînd ajungem sus".

Uşa se deschise. Edouard făcu un pas în întuneric, o luă de mînă pe tînăra femeie şi rosti cu glas tare „Loisel", zvîrlind numele acesta ca pe un ban unor puteri obscure cufundate în somn.

Urcă în întunericul des, strîngînd prea tare între degete o mînuţă ce purta mănuşi de bumbac şi scormonind brusc într-o lume de gînduri, dintre care unele erau vagi şi neliniştite, în timp ce altele erau precise, îndrăzneţe, seducătoare. Ajungînd la etajul al treilea, se opri o clipă : îşi aminti că unul din ciorapii pe care-i purta avea o gaură. Apoi porni mai departe, cu următoarea concluzie : „Lasă, că vedem noi !", ceea ce i se păru de data asta absurd, dar comic, şi fu cît pe ce să-i stîrnească rîsul. Tînăra femeie tăcuse ; acum strîngea mai tare, şi parcă cu emoţie, degetele puternice ale lui Edouard. Avea o respiraţie grăbită, şi lui. Edouard i se păru chiar că desluşeşte ritmul unei inimi neliniştite. Spuse deodată :

— Am să descui uşa.

Femeia răspunse, cu o voce care tremura puţin î

-— Foarte bine.

Edouard descuie. Fură întîmpinaţi numaidecît de mirosul unei locuinţe de burlac, miros de tutun, de praf şi de scrum răcit. Edouard aprinse un chibrit, străbătu vestibulul din trei paşi şi intră în cameră. Ferestrele dădeau în bulevard. Licăriri venite din case îndepărtate pătrundeau pe fereastră, şi, cum chibritul lui Edouard se stinsese, licăririle acestea tremurătoare nu luminau decît patul, fotoliul, masa încărcată de cărţi şi peretele împodobit cu pipe şi cu stampe.

Edouard căută un alt chibrit. Era consternat, amuzat şi totuşi neliniştit. încetul cu încetul, o emoţie puternică, fierbinte, bine cunoscută îi cuprindea toată fiinţa, măturînd din faţa ei, în dezordine, toate raţionamentele şi gîndurile. Mirosul cel nou, desfătător şi pătrunzător, care se

amesteca cu mirosurile cunoscute ale casei, făcea să-i palpite nările. O căldură poruncitoare îi urca în obraji şi-x incendia urechile. Simţi cum ritmul respiraţiei sale îşi pierdea regularitatea. îşi mai spuse o dată : „Lasă, că vedem noi !", şi, la urma tirmei, acesta fu ultimul lui gînd limpede din seara aceea.

în clipa cînd vru să aprindă chibritul, pe carc-l găsise în sfîrşit, auzi glasul-tinerei femei, care-l implora :

— Nu aprinde, Edouard ! Nu aprinde !

Atunci răspunse laconic :

— Bine !

îşi scoase paltonul şi se năpusti asupra ei.

Mai tîrziu, cînd încerca să-şi amintească împrejurările în care înfăptuise gestul acela, auzea doaro voce tremurătoare, care spunea : „Ai grijă de ace", şi pe urmă : „Mi-e cam frig". Pe urmă nu era decît un neant clocotitor şi mirosul emoţionant al unei fiinţe necunoscute.

Pe la miezul nopţii, tînăra femeie se sprijini într-un cot, îşi puse bărbia în palmă şi-şi privi cu atenţie tovarăşul de pat. O rază slabă de lumină, venită din oraş, căzu drept peste Edouard, luminîn- du-i faţa blîndă, rotundă, părul zbîrlit, mustaţa aurie. Edouard zîmbea, tăcut şi liniştit.

— Vai ! spuse deodată tînăra femeie, cu glas scăzut. Vai de mine, Edouard, nu eşti tu !

Edouard se simţi prost şi răspunse :

— Ba da, eu sînt.

— Nu, nu ! gemu ea, cu un gest neaşteptat de furie.

Se întoarse spre perete şi începu să plîngă. Plînse o jumătate de oră, în care timp Edouard îi mîngîia mîna, spunîndu-şi : „Are să-i treacă".

Avea dreptate. Furtuna trecu. Pentru a-i accelera fuga, Edouard repeta mereu cu convingere :

— Eu sînt ! Vezi, doar, că sînt eu !...

Atunci ea strigă, gata să izbucnească în rîs, în timp ce i se mai auzeau încă ultimele sughiţuri de plîns :

— Eşti sigur ?

— Cred şi cu ! răspunse el cu căldură.

— Nu ştiu, suspină ea. Dar taci din gură.

Tăcură amîndoi. Tăcură aproape toată noaptea.

în zori, Edouard se dădu jos din pat şi începu să se îmbrace în tăcere. Tînăra femeie moţăia ghemuită în aşternut. Cîtcva şuviţe frumoase de păr negru păreau să crească din pernă, dar obrazul ei rămînea ascuns, invizibil. Edouard se sili să şi-l închipuie, dar nu reuşi decît în parte. Atunci îşi spuse : „A sosit momentul s-o trezesc, să ne uităm unul la altul şi să ne explicăm".

O respiraţie blinda, egala, aproape imperceptibila înălţa cuverturile. Uneori o suflare mai puternică de- cît celelalte făcea să plutească un pufuşor scăpat din plapumă, după care urma o pauză prelungă. Edouard se plecă să asculte, apoi se înălţă, cu genunchii înţepeniţi de durere, dar fără să fi luat nici o hotărîre.

1 cc părea uşor s-o trezească, deşi ar fi fost un gest cam brutal. Dar cc să-i spună ? „Da, într-

adevăr, gîndi el, n-am absolut nimic să-i spun. Ia să mă îmbrac !"

Se uită la ceas, se spălă sumar şi se îmbrăcă. Tînăra femeie continua să doarmă. „Aş da o sută de franci ca să-i văd mutrişoara", îşi mărturisi Edouard. Totuşi avea grijă să umble cu băgare de seamă şi să evite orice zgomot. La un moment dat, scăpă pieptenele din mînă şi atunci se întoarse brusc în direcţia patului, cuprins de o adevărată spaimă. Fiinţa adormită făcu o mişcare slabă şi scoase de sub plapumă un braţ de sidef, cam slăbuţ. Edouard îi urmări conturul cu privirea şi zări şi o mînă delicată, ale cărei degete purtau pecetea unor îndeletniciri modeste. Văzînd această mînă, îşi simţi inima cuprinsă de o afecţiune bruscă şi inexplicabilă. Ar fi vrut s-o apuce, s~o sărute, s-o încălzească cu buzele lui.

îşi luă pălăria şi se îndreptă spre uşă, în vîrful picioarelor. în clipa aceea, tînăra femeie tuşi. Edouard se opri numaidecît, neliniştit, cu răsuflarea tăiată. „Doarme, ori se preface numai -?" Ridică din umeri : „Ba doarme, şi face foarte bine. Numai că e răcită... Mi-am dat scama că e răcită. Trebuie să ne vindecăm de răceală. Ei, s-o şterg ! Şi lasă, că vedem noi !"

Deschise uşa cu băgare de seamă hoţească şi ieşi. în timp ce număra primele trepte, mai desluşi o data

2 17 o

tuse depărtată, înnăbuşită şi începu să coboare scara în fugă.

Era o dimineaţă rece şi neguroasă. Alungat de lumina zilei, vîntul puternic din timpul nopţii se potolise. Totuşi în atmosferă se mai simţeau zbuciumul, neliniştea.

Edouard îşi luă micul dejun, alcătuit dintr-un corn şi o ceaşcă de cafea, într-un bar din strada Saint- Jacques. Pe urmă, fiindcă era ora la care se apuca de lucru, grăbi pasul spre laborator. Piaţa Panteonului, unde domnia întunericului şi a viselor luase sfîrşit, îl întîmpină cu nebăgare de seamă, ca o cucoană mare, care se leapădă ziua de păcatele din timpul nopţii. în timp ce cobora spre Sena, Edouard se surprinse întrebîndu-se dacă aventura aceea avusese loc cu adevărat. Se scărpină la nas : mănuşa îi aminti un parfum suav, care era însuşi sufletul, graţios dar persistent, al

evenimentului. Atunci chibzui cu un zîmbet : „Va să zică, e adevărat !"

Dimineaţa i se păru lungă şi, deşi îşi iubea profesiunea, munca îl enervă. Se sili, cu mult curaj, să manifeste interes faţă de conţinutul fiolelor, de progresele distilărilor, de aspectul precipitatelor. Un zgomot de sticlă spartă îi dezvălui pe neaşteptate că se cufunda într-o moleşeală plăcută, din care orice gînd părea exclus. Edouard era un spirit metodic ; îşi făcu mustrări aspre, repetă experienţa neizbutită, îşi struni atenţia, izbuti să şi-o fixeze, obţinu un rezultat satisfăcător, se felicită fără entuziasm, hotărî să consemneze rezultatul experienţei, şi, cînd bătu ora douăsprezece, se pomeni în faţa foii de hîrtie nescrisă, cu tocul în aer, zîmbind unor amintiri.

Laboratorul era străbătut de mirosuri puternice, neomeneşti, care, în tot cursul dimineţii, dominaseră oarecum mintea lui Edouard. în clipa cînd îşi îm

brăcă pardesiul, un miros delicat, mirosul din noaptea trecută, se desprinse din cutele hainei şi pluti o clipă deasupra celorlalte, asemenea unei flori tîrîte de un torent de noroi.

Edouard prînzea de obicei împreună cu cîţiva colegi într-un restaurant mititel de pe chei, strivit sub greutatea unei clădiri şchioape. Trădîndu-şi deprinderile, îşi luă tălpăşiţa spre Panteon.

Portăreasa îi aruncă în treacăt, aşa cum făcea de obicei, o privire de animal acvatic, o privire nedescifrabilă. Tînărul îşi spuse : „Să urc cele cinci etaje, şi am să văd despre ce-i vorba !"

Urcă cele cinci etaje, pe ultimul în vîrful picioarelor, fără să ştie bine de ce. Pe palier se opri surprins : el, care de obicei era atît de calm, simţea o emoţie necunoscută, supărătoare, pe care o localiză în vecinătatea stomacului.

O linişte adîncă, tulburată doar de zgomotul surd al oraşului, domnea asupra întregului etaj. Nu se puteau desluşi decît bolboroselile unui pian, care veneau din adîncurile casei. Cheia era în uşă, aşa cum o lăsase Edouard în dimineaţa aceea, ba chiar, după cîte i se păru, în aceeaşi poziţie exact verticală. Rămase locului o clipă, sprijinindu-se de balustradă : ,,A plecat. îmi închipuiam eu. E în ordine !"

în clipa aceea auzi că cineva fluieră în apartamentul lui. Era o melodie pe care n-o cunoştea. Edouard nu ştia că şi femeile pot fluiera. încruntă din sprîn- cene, simţi că-i bale inima, îşi făcu de lucru cu cheia, apoi deschise uşa.

Mirosul fiinţei necunoscute îl izbi numaidecît în faţă.

Apartamentul lui Edouard era > compus dintr-o mică anticameră, o bucătărie şi două odăi. Dintr-o singură ochire îşi dădu seama că cineva făcuse curăţenie, formalitate lăsată pînă atunci o dată pe

săptămînă în grija unei matroane, ele care nu era chip să te apropii.

Se făcuse curăţenie, nu temeinic, dar corect, simplu, fără ostentaţie. Pe masa din sufragerie, Edouard văzu două farfurii, două pahare şi o bucăţică dc faţă de masă albă. Tînăra femeie ieşi din bucătărie. O recunoscu numaidecît. Lumina zilei nu dezvăluia nimic mai mult decît aflase în noaptea aceea. O auzi spu- nînd cu voce calmă şi veselă :

— Repede ! Te aşteptam. Dă-mi un pupic şi gră- beşte-te, să nu se răcească !

Şi Edouard se pomeni deodată instalat în faţa unei farfurii cu mîncare aburindă. Gustă, găsi că era bună, mîncă mai departe, apoi se opri o clipă, să viseze.

Clémentine se învîrtea încoace şi-ncolo prin cameră, sporovăind, cîntînd, fluierînd. Cam pe la mijlocul mesei, o tăcere îngrijorătoare se aşternu între ei. Edouard plecase capul, să-şi adune puterile, îşi pironea privirile asupra unei mici rupturi din faţa de masă, zgîriindu-i marginile cu unghia. Deodată spuse :

— Mă tot întreb...

Soarta hotărî ca în clipa aceea să se întrerupă şi să-şi ridice privirile. Atunci descoperi în faţa lui nişte ochi negri, larg deschişi, în care se citeau spaimă, mînie şi amărăciune.

— Mă tot întreb, continuă el cu glas mai scăzut, de ce c atît de gustoasă mazărea asta...

— Fiindcă i-am pus un pic de făină şi un gălbenuş de ou, răspunse ca cu entuziasm.

Aceasta fu singura aluzie pe care o făcu vreodată Edouard la împrejurările în care se întîlniseră.

Hrănit, pupat, cu mustaţa încă fierbinte de aroma cafelei, coborî scara, presimţind că soarta lui pornise într-o direcţie nouă. Cum scara imobilului, răsucită
în spirală, cobora în întuneric, Edouard avu o uşoară senzaţie de ameţeală şi preferă să se gîndcască imediat la altceva.

Scara, după cîteva ore de muncă liniştită şi temeinică, renunţă din nou la restaurantul obişnuit şi o luă, fără să mai stea la gînduri, spre Panteon, ca un om ce se supune unor deprinderi venerabile.

Abia peste Zece sau chiar cincisprezece zile — Edouard nu se osteni să le socotească —, observă într-un colţ al anticamerei o valiză scundă şi modestă, care nu era a lui şi pe care n-o zărise pînă atunci.

Zece luni mai tîrziu se însura, din o mie de motive ce păreau unul mai firesc decît celălalt.

Trecură cinci ani, şi în acest timp Edouard şi Clementine vorbiră despre vrute şi nevrute, dar niciodată despre evenimentul inexplicabil căruia îi datorau căsnicia lor. Chiar în convorbirile lor cele mai intime rămase totdeauna un fel de zonă rezervată, de pată întunecată, pe care o ocoleau, în mod tacit, cu prudenţa cumplită care îndepărta pe vremuri sufletele credincioase de sanctuarele interzise.

Iată de ce vom respecta şi noi această taină. Nu despre aventurile de dragoste ale lui Edouard avem de vorbit azi.

II

Şapte fără cinci. încă cinci minute. A deschis un ochi, unul singur, 'şi a întrezărit ceasul, care piuie, atîrnat în perete.Şapte fără cinci ! închide imediat ochiul. Sufletul se cufundă din nou într-o umbră caldă. Cinci minute. Ce bine e ! Ce mult durează ! Ce puţin !

Totuşi, o sentinelă veghe<fză ia marginea prăpastiei. Edouard îşi aude propriul sforăit. îşi îndoaie piciorul drept.şi se simte cuprins de o plăcere extraordinară. Ce odihnă dulce ! Ar rămîne o veşnicie aşa ! Dar nu-i numai asta : un trup cald de femeie e lipit de spinarea lui. Extrem de plăcut. Bun !

Nimic. Edouard visează. Visează că e întins în pat, la locul lui obişnuit, şi visul acesta e şi mai plăcut decît realitatea. Apoi Edouard visează că e ora şapte. Se trezeşte, scăldat brusc în sudoare, şi-şi consultă ceasul. E şapte fără două minute.

Nu mai are decît două minute ! Mai merită ? Merită. Edouard se grăbeşte să aţipească şi mai trage un pui de somn. îşi regăseşte un vis din ajun, un vis pierdut, care o luase la întîmplare spre neant. Edouard îl priveşte drept în ochi, să

nu-l uite. Şi, deodată, aude în depărtare un ceas care bate ora şapte. Imediat, îşi lasă visul baltă şi se pomeneşte stînd pe marginea patului, ca împins de un resort puternic, instalat în şale. Rămîne aşa treizeci de secunde întregi. Pielea de pe picioare gîndeşte în locul lui ; îşi spune că vremea s-a răcit considerabil din ajun. Din fundul patului se aude vocea adormită a nevesti-si, care spune :

■— Nu te scărpina în cap. Are să-ţi cada părul.

Are dreptate : se scărpina în cap. De ce oare ? Clémentine adaugă :

— Te scoli din pat fără să mă săruţi. Nu mă mai iubeşti...

Edouard zvîrle la întîmplare un sărut pe o porţiune nedeterminată din Clémentine. Şi iată-l în picioare.

Hainele sînt atîrnate în cui într**-o** ordine bine definită. Le îmbracă metodic. Există anumite rituri, există anumite legi. Există **o** „tehnică bună". Edouard e chimist, deci are spirit ştiinţific. Dacă, din neatenţie, face o anumită mişcare în loc să facă alta, se dojeneşte fără milă în sinea lui.

Aruncă o ultimă privire, cu un gest al capului, în direcţia pătucului în care doarme Zize, fetiţa scumpă, păpuşa. Apoi îşi ia ceasul şi iese din cameră, în vîrful papucilor.

Iată şi sufrageria, scăldată în lumină albastră. Edouard se simte perfect înviorat şi bombăne : „Cum se face că un om fericit ca mine poate să doarmă atît ? E dezgustător !"

O aude pe doamna Lhomme, femeia din casă, învîrtindu-se agale prin bucătărie. Edouard e perfect liniştit : apa se încălzeşte, cafeaua trece prin filtru, ghetele sînt lustruite. Lumea e condusă de divinităţi binevoitoare. Cît despre oameni, trebuie să foloseşti o „tehnică bună". Edouard pe asta **o** foloseşte.

Edouard locuieşte tot pe bulevardul Port-Royal, dar în altă casă. Are un apartament din patru camere. îşi plimbă prietenii prin ele şi spune: „E foarte mic", stăpînindu-şi un zîmbet, care înseamnă : „E imens ! E somptuos, dar nu-i nimic în comparaţie cu ce-o să vedeţi mai încolo !"

Edouard are treizeci de ani. Se uită în oglindă. Trebuie să te uiţi în oglindă cînd te bărbiereşti. Are o frunte frumoasă, înaltă, binefăcută. Despre

frunte n-ai ce spune. Părul e ţepos şi des ca o perie ; dacă ar fi lung, ar fi ondulat ; poate că e cam prea blond, cam prea şters. Edouard ar prefera un păr de culoare închisă, nu excesiv de închisă. Dar, mă rog, n-are de ce se plînge.

Ochii sînt albaştri, dar nu albastrul acela obraznic care împrumută uneori gîndurilor oamenilor un scut de gheaţă. Ochii,lui Edouard îţi amintesc de petalele unei flori, unul din ei avînd, în plin azur, **o** podoabă ciudată, sub aspectul unei petişoare frumoase, de un roşu-cărămiziu.

Nasul e interesant. E, fără îndoială, elementul cel mai important al figurii lui. O ia puţin într-o parte, dar e foarte sincer, şi conturul lui e atît de impetuos, încît pare să tragă după el tot restul feţei. E masiv, fără să fie greoi. Ar putea şi chiar ar trebui să atîrne, totuşi se opinteşte şi oferă privirilor două nări largi, dar nu animalice. Vîrful nasului e cam moale. Dar ce să mai vorbim ? E un cusur care nu se observă decît dacă Edouard mişcă gura.

Nimic de spus despre buza de sus, care se ascunde sub mustaţa zbîrlită. Buza de jos e mai sinceră, e chiar naivă, şi dezvăluie imediat bărbia ; s-ar putea spune că o trădează, că o predă inamicului, fără luptă. Edouard nu-i mîndru de bărbia lui. Cînd o împinge înainte, ca să treacă cu briciul peste ea, îşi dă seama că gestul acesta îi consolidează întreaga înfăţişare. De altfel, e o atitudine obositoare : bărbia se întoarce la locul ei, cu supunere şi sfială. N-ar fi bine să-şi lase barbă ? Nu, zău că nu ! Edouard nu recurge la nici un şiretlic pentru bărbia asta şi nici pentru obrajii rotunzi, plini, generoşi. Atîta pagubă ! Şi obrajii, şi bărbia vor rămîne sub ocrotirea nasului, fiindcă, din fericire, are şi un nas.

Edouard dă iarăşi cu pamătuful şi se mai bărbiereşte o dată. Omul trebuie să rămînă ce este. Cine are grumaz de taur şi fălci de dulău îşi concentrează toată personalitatea în ceafă şi în fălci. E absurd ! Edouard, care posedă un nas frumos, ştie foarte bine că orice om se judecă după nas.

Dar acum destul cu asta, s-a terminat cu toaleta lui Edouard. Toate părţile trupului său au fost spălate, periate şi ţesălate conform unei ordini judicioase, stabilită de mult, o dată pentru

totdeauna, după mai multe încercări metodice. Acum c flămînd, aşa ca iese, fără părere de rău, din camera de baie, în care intrase fără supărare, cameră pe care a instalat-o personal pe vremuri, fiindcă are un spirit ingenios şi-i place să se ocupe de mărunţişuri.

Edouard îşi face haine din material bun. Spune aşa : „Nu sînt destul de bogat, să-mi cumpăr haine de proastă calitate". Spune : „Nu sînt destul de bogat..." Dar poate că un alt Edouard rosteşte : „Nu sînt încă destul de bogat..." Trebuie să ai o ureche foarte fină, să-l auzi pe acest Edouard.

Doamna Lhomme, care se mişcă tîrîndu-se ca o anumită specie de moluşte, trece prin anticameră şi anunţă laconic :

— Cafeaua e gata.

Dornic de pace cum e, Edouard a hotărît de multă vreme să adope faţă de doamna Lhomme o atitudine rece şi cordială, şi nimic mai mult. Doamna Lhomme repetă „Cafeaua e gata", cu o voce aproape tragică, o voce atît de obosită, încît Edouard se simte prost. O întreabă, silindu-se să rămînă impasibil şi cîntă- rindu-şi cuvintele :

— Ei, ce se mai ,aude ? Nu merge, doamnă Lhomme ? Totuşi găsesc că arătaţi mult mai bine.

— Vai, tare zdravănă nu sînt !

Şi începe să geamă. Edouard i-o retează.

— Nu, nu-i adevărat. Eu vă asigur că vă simţiţi bine, foarte bine.

Spune asta cu multă amabilitate, pe un ton hotărît şi seducător, în acelaşi timp, care înseamnă : „Haide, haide, doamnă Lhomme, nu vă apucaţi să fiţi bolnavă, ca să-mi faceţi griji. Fiţi generoasă, doamnăLhomme, nu vă îmbolnăviţi. Ştiţi doar că sînt de plîns cînd îmi dau seama că cineva din imediata mea apropiere suferă. Hai, curaj, doamnă Lhomme, mai gîndiţi-vă puţin şi là mine..."

înviorat de propriile lui cuvinte, Edouard intră în sufragerie, cu aerul unui cuceritor.

Camera nu-i goală. Clémentine, care nu întîrzie în pat mai mult decît trebuie, a şi început să oficieze cucernic în faţa mesei. în primul rînd, pregăteşte mîncarea stăpînului, cu grija duioasă şi plină de interes pe care o inspiră un zeu sau un animal de povară.

Clémentine poartă un capot, cum poartă ea de obicei : fîlfîie în jurul trupului, totuşi e ajustat, e de culoare deschisă, dar nu se murdăreşte, elegant, dar practic, călduros, dar decoltat şi are o culoare îndrăzneaţă, dar cuviincioasă în acelaşi timp. Dacă pe un bărbat poţi să-l judeci după nas, pe femeie după capot o judeci.

Clémentine o hrăneşte pe Zize. E o fetiţă drăguţă, de trei ani, care, fără ruşine, îşi cufundă, lacomă, în ceaşcă patru degete şi-l ţine ridicat, foarte sus, pe-al cincilea cu o delicateţe de cucoană mare.

Edouard e mulţumit. Aroma cafelei îi pătrunde în suflet. Cafeaua a fost dăruită popoarelor nordice în locul soarelui de dimineaţă.

— Nu mi-ai spus ce-ai hotărît să facem cu trasurica fetiţei, începe Clémentine. O vindem ? N-o vindem ? Trebuie să dau răspunsul pînă la prînz.

— Lasă-mă să mă gîndesc, răspunde Edouard, cu gravitate.

Trăsurica fetiţei alterează o clipă parfumuf cafelei. Lui Edouard nu-i place să-şi istovească gîndirea pentru cauze neînsemnate. Preferă să se pomenească în faţa unui fapt împlinit, fără să pară totuşi că renunţă la prerogativele lui.

îşi despătureşte ziarul şi, ca o găină, ciuguleşte două-trci ştiri din el. Se uită la ceas, apoi mai înghite o felie de pîine prăjită. O cicăleşte vesel pe Zize, o sărută, o adulmecă, de parc-ar vrea s-o ma- nînce. Apoi, deodată, îşi dă seama că e tîrziu, se repede în vestiar, îşi ia paltonul, pălăria şi bastonul — de la 1 martie şi pînă la 15 octombrie trebuie să porţi baston. O sărută pe Clémentine

pe lîngă buze, deschide uşa, se repede pe scară, coboară un etaj, o cheamă pe Clémentine, se apleacă peste balustradă şi spune, înălţînd nasul acela interesant, care-i aparţine :

— Aha ! Voiam să-ţi vorbesc de trăsurică, dar nu mai am timp. Fa cum crezi, eu voi fi de acord...

Clémentine răspunde :

— S-a făcut ! şi închide uşa.

Edouard coboară mai liniştit. Chestiunea cu trăsurică s-a aranjat. Un om înţelept nu-şi risipeşte energia luînd hotărîri mărunte.

Şi iată-l ajuns în stradă.

Lui Edouard îi place strada. E locul ales pentru visare. Visarea lui e canalizată, asemenea paşilor unui om care respectă un itinerar, o visare care are puncte de reper şi teme obligatorii.

Cînd n-ai un suflet pătimaş, e plăcut să contempli vitrinele magazinelor. Edouard nu doreşte nimic, fiindcă ştie că totul va fi al lui. Cînd îi place un lucru, îl priveşte de parcă i-ar aparţine, de parc-ar aştepta hotărîrea lui, e un lucru pe care va putea pune mîna cînd va sosi momentul.

Intre strada Monge şi strada Écoles, strada Car- dmal-Lcinoine coboară fără şovăială. Ăsta-i punctul în care Edouard îl întîlneşte în fiecare dimineaţă pe Cellulo. E un domn al cărui nume Edouard nu-i cunoaşte, un domn care poate nici n-are nume. Edouard i-a dat numele de Cellulo pentru uzul lui personal, nume justificat de un anumit guler ce-ar putea fi spălat, deşi nu e spălat decît rareori. Cellulo e probabil funcţionar în vreun lugubru serviciu administrativ. în fiecare zi, îa ora opt şi patruzeci, urcă pe strada Cardinal-Lemoine. Edouard îl întîlneşte în fiecare zi şi-l compătimeşte la gîndul că e obligat să facă o muncă atît de strictă. Edouard n-are de ce să se plîngă, fiindcă nu face decît ce poftеşte. Pe Cellulo îl întîlneşte de peste şapte, ani şi-l cunoaşte mult mai bine decît îşi cunoaşte cineva unii prieteni cu care stă la masă şi cu care se tutuieşte. în primul an, Edouard trebuia să facă mari eforturi ca să nu-l salute pe Cellulo cînd îl întîlnea : e foarte neplăcut să nu saluţi pe cineva pe care-l vezi zilnic. Dar atitudinea însăşi a individului l-a făcut pe Edouard să şovăie în sentimentele lui bune. Cellulo descurajează orice elan de simpatie. Păcat! Edouard nu ştie ce înseamnă ura, după cum nu ştie nici ce înseamnă dorinţa. Cînd Cellulo e bolnav, Edouard numără

zilele şi e îngrijorat. Cellulo îşi face iar apariţia, Edouard urmăreşte progresele convalescenţei şi-i urează însănătoşire totală. Â văzut cînd Cellulo a fost şi pe urmă n-a mai fost în doliu, ba chiar, după ziarul pe care-l cumpără în fiecare dimineaţă, i-a ghicit şi convingerile politice. Totuşi nu i-a vorbit niciodată. Se mulţumeşte să-l dojenească pe tăcute şi să-i dea poveţe pe mutește.

Cellulo îl priveşte pe Edouard fără simpatie. Totuşi nu Edouard e de vină că Cellulo îl măsoară de jos în sus, că respiră greu şi că urcă strada, în loc s-o coboare, cum face Edouard.Trecînd pe lîngă grilajul Halei de vinuri, Edouard o întîlneşte pe „învăţătoare". E o doamnă cu o figură tînără, în ciuda părului alb. Se vede că e măritată fiindcă poartă verighetă. Se vede că e nenorocită nuniai după felul în care-şi leagă şireturile la pantofi. E totdeauna grăbită, dar mersul ei nu trădează prea mult curaj. De două ori pe lună, ochii ei sînt roşii şi umflaţi. Se vede că are copii bolnăvicioşi, lucrul ăsta îl ghiceşte din felul în care se uită la copiii altora.

Edouard n-ar avea nici un motiv s-o salute pe această doamnă necunoscută. Totuşi îi aruncă o privire prietenească şi compătimitoare, de parc-ar spune : „Tot cu necazurile ?" Doamna îşi mişcă pleoapele, ceea ce înseamnă : „Cum vedeţi..." Edouard face cu nasul un gest liniştitor : „Are să fie bine !"

în afară de Cellulo şi dc învăţătoare, Edouard în- tîlneşte o mulţime de oameni, mai puţin importanţi, care nu-i vorbesc niciodată, dar care-l iubesc, îi urăsc, îl respectă sau îl dispreţuiesc, oameni pe care în fundul sufletului îi tratează şi el în consecinţă.

Edouard trece pe celălalt mal al Senei, o ia pe chei şi intră într-o casă plină de zgomot, de oameni şi de mărfuri. Din clipa în care zăreşte poarta acestei case, Edouard încetează de-a se mai numi Edouard şi ia numele de domnul Loisel.

Domnul Loisel nu seamănă leit cu Edouard. E un personaj care poartă mănuşi, care-şi încheie haina, care are o ţinută dreaptă, poate chiar prea ţeapănă, şi care posedă un mod foarte personal de a duce fnîna la marginea pălăriei.

Domnul Loisel străbate cîteva corpuri de case, urcă nişte scări, deschide şi închide nişte uşi, împarte ici şi colo saluturi cu nasul, cu ochii sau

cu bărbia şi ajunge, în cele din urmă, la capătul călătoriei. Se opreşte într-un vestibul, deschide un dulap şi-şi lasă bastonul şi pălăria. îşi scoate pardesiul. E ca şi cum ar înlătura cuvîntul „domnule" din faţa numelui său : un tînăr îşi face apariţia şi spune „Bună dimineaţa, Loisel".

Loisel îşi îmbracă halatul găurit, pătat şi venerabil ca un veşmînt preoţesc, apoi îşi face intrarea, demnă şi cordială, în laborator. Chiar din prag, după ce-a ridicat nasul în vînt, ştie cum merge treaba : ştie că lui Bourdelois n-are să-i izbutească filtrarea prin vata de sticlă, ştie că sacii de colodiu au plesnit în mîna lui Plissonneau şi că de zece minute Schwartz încălzeşte la maximum o capsulă de platină, în care nu există nimic, absolut nimic, nici măcar o ipoteză.

Sînt oameni care fac raţionamente nesfîrşite înainte de a admite o evidenţă. Loisel, însă, întoarce uşurel nasul în direcţia acelor unui ceasornic, respiră şi, pac !, ştie tot ce-i de ştiut. Cum e un băiat cumsecade, se repede în ajutorul colegilor săi şi, în doi timpi şi trei mişcări, îi pune pe picioare.

Loisel e un adevărat chimist şi adoră „baliga", cum spun cunoscătorii. Are sentimentul materiei : îi depistează transformările şi-i dezvăluie şmecheriile. Examinează orice pulbere, aşa cum un psiholog examinează un obraz omenesc. în mijlocul cristalelor se simte mai bine ca un alpinist în mijlocul gheţarilor, ipocrizia unui lichid dubios îi provoacă un rîs compătimitor ; cu cinismul unui judecător de instrucţie, sileşte o soluţie să-şi mărturisească tainele, spovedeşte, cît ai zice peşte, depunerile insolubile, atacă şi descompune reziduurile, calculează substanţele care rezistă.

O lumină violentă înlesneşte desfăşurarea tuturor acestor lupte. Lumea e complicată, dar cînd Loisel se repede spre tablă cu o bucăţică de cretă în mînă, lumea se ruşinează şi devine foarte simplă. Lucrurile se numesc C sau H. jumătate din ele trec la stînga, şi cealaltă jumătate la dreapta. La mijloc se pune semnul care să indice că cele două jumătăţi sînt egale, şi atunci lucrurile se aranjează numaidecît.

Pe pereţi se caţără tuburi şi fire. Toate forţele naturii sînt prezente. Un robinet pentru apă, unul pentru gaz, un altul pentru electricitate şi, în sfîrşit, unul pentru vid, căci şi vidul arc un cuvînt

de spus. „Tubul de jos e plin cu vid", declară Bourdelois.

Loisel manevrează robinetele, înşiră nişte cifre, numără nişte picături şi cîntăreşte fire de praf pe **o** balanţă atît de nervoasă, încît au fost nevoiţi s-o închidă într-o cuşcă de sticlă. Loisel îşi stăpîneşte răsuflarea : priveşte uşurel spre talgerele balanţei, de parca şi privirea ar avea vreo greutate şi ar putea încurca socotelile. Loisel are degete groase şi mîncate de substanţele caustice, totuşi cu aceste degete groase e în stare să apuce şi umbra unui fir de păr.

Schwartz strigă : „E douăsprezece fără zece". Loisel e surprins. „Da, zău, murmură el, cînd lucrezi se face numaidecît douăsprezece fără zece !"

Mai aruncă o privire spre oala cu apă fiartă, care fumegă şi fredonează în colţ. O altă privire, spre flacăra termostatului, care veghează zi şi noapte, dreaptă în ghereta ei. Şi încă o privire spre pîlnia din care picură cîte un strop la fiecare oră şi care nici măcar în ziua judecăţii de apoi n-are să fio goală. Pe urmă Loisel se duce să se spele pe mîini.

îşi ia pălăria, îşi îmbracă pardesiul, devine iar domnul Loisel, străbate localurile întreprinderii din- tr-un capăt în celălalt şi e întîmpinat din nou de aerul străzii, care i se pare curat, după duhoarea puternică de „baligă".

Timp de maximum zece minute, domnul Loisel priveşte strada cu ochii lui Edouard. Ajunge la Pe- tit-Passe-Temps, deschide uşa şi, dintr-o dată, capătă numele de Châteaubriant. E o poreclă măgulitoare, pe care o datorează unei puternice şi perseverente preferinţe pentru biftecul cu cartofi

.Lui Edouard i se întîmplă rar să se întoarcă pentru masa de prînz în bulevardul Port-Royal, fiindcă n-are timp. Vine la Petit-Passe-Temps, unde mîn- carea e sănătoasă, clientela aleasă şi patronul foarte politicos.

Lui Edouard îi place să mănînce. Dar ce nu-i placc lui Edouard ? Pe urmă îşi umple repede pipa. Tutunul e un lucru tare bun. Numai lucruri bune sînt pe lumea asta...

Edouard o porneşte pe chei, fumînd. Nu-i nemulţumit de el însuşi. Cînd aude pe alţii rostind cuvîntul „noroc", spune : „Da ! Ăsta-i numele pe care cei slabi îl dau curajului."

După masă va lucra iar din plin, pe urmă Edouard se va întoarce acasă. Va lua masa de seară, se va juca cu Zize, o va săruta pe Clémentine, va citi cărţile care-i plac şi va dormi zdravăn toată noaptea.

Cine ar putea să prihănească somnul înţeleptului ? Cine ar îndrăzni să tulbure viaţa omului curajos, o viaţă reglementată de o tehnică bună ? Noaptea pariziană e chinuită de suspine, de strigăte, de gemete. Dar omul lipsit de patimi doarme în inima unui golf. Pînă la el nu ajunge decît o parte din hula şi din vîntul mării, exact cît trebuie să-l legene.

III

în preajma vîrstei de treizeci de ani, Edouard trecu printr-o perioadă de mare prosperitate materială şi morală.

Avea cîţiva prieteni, la care ţinea, fiecare fiind în felul lui un om remarcabil.

Vanderkelen era remarcabil prin forţa lui musculară, prin erudiţia lui sportivă, prin însufleţirea cu care participa la o discuţie şi prin capacitatea stomacului său. Vanderkelen era un flamand francez dintre cei a căror elocvenţă, entuziasm şi imaginaţie transfiguratoare depăşesc cu mult virtuţile atît de lăudate ale populaţiilor mediteraneene.

Era violent, generos, gata să jignească, gata să ceară scuze. Uneori, vîrfurile urechilor lui se congestionau şi mînia îi întuneca judecata. Atunci devenea periculos cîteva secunde şi se îmbăta de planuri cumplite. Dar îndată după aceea rîsul punea din nou stăpînire pe sufletul lui senin, şi degetele, pe care Vanderkelen le resfirase şi apoi le crispase gata să ucidă, se adunau, pline de afecţiune, pentru strîngeri de mînă.

Săvîrşea cele mai neînsemnate acţiuni cu nespusă înflăcărare. Cînd se năpustea asupra uşii turnante a unei cafenele, o făcea de cele mai multe ori cu un elan nestăpînit, exagerat, care-l zvîrlea înapoi pe trotuar, după ce se învîrtise într-o horă vertiginoasă.

Era fupcţionar la Compania de gaz şi avea obligaţia să inspecteze echipele de stradă, ceea ce-i asigura anumite răgazuri şi prilejul de a se întîlni cu anumiţi oameni. E drept că făcea o critică sevei*ă dispoziţiilor luate de întreprinderea la care lucra, în schimb nu -înţelegea să împartă cu nimeni această prerogativă delicată. Orice aluzie la preţul gazului, la funcţiona/ea contoarelor, la fragilitatea sau insu- I icienţa aparatelor de uz casnic i se părea un atac personal, *oj* dojana indirectă şi perfidă. Vanderkelen spunea : „If4e vine şi aşa destul de greu să vă oferim asta la pre$_t$ul de cinci bani metrul cub", sau : „Dacă nu vă place, n-aveţi decît să faceţi foc cu *guano,* cu lemn de *campcche,* cu spermanţet. Tăcere ! Nu

meritaţi să tă bucuraţi de civilizaţia modernă !" Pe

lîngă aceste invective, adăuga insulte îngrijorătoare, ca, de pildă : „Mutrelor !", „Gunoaie !" şi chiar „Piele de toval !"

Clienţii de toate zilele ai restaurantului, dornici din toată inima să evite scandalul şi să-l cruţe pe .Vanderkelen de ghearele furiei, renunţaseră să folosească cuvîntul gaz. Spuneau, uneori, repede şi cu o zbatere de pleoape : „La mine acasă se găteşte cu drăcia aceea...", sau : „în sfîrşit, ne-a instalat şi nouă un aparat cu chestia aia..." Ba chiar într-o zi, sfiosul Plissonneau întrebă, nu fără oarecare emoţie, dacă „baloanele dirijabile erau umplute cu... da, exact".

O camaraderie se întreţine graţie micilor atenţii. Cruţat, supravegheat, Vanderkelen trăia astfel într-o pace cordială, deşi precară. într-o seară, patroana restaurantului se crezu obligată să anunţe că avea să-şi facă o rochie de gaz. O linişte mare se aşternu în încăpere, şi toată lumea îl privi neliniştit pe Vanderkelen, care amesteca cărţile de joc. Urechile lui Vanderkelen se înroşiră, apoi îşi recăpătară treptat culoarea normală. Toată lumea respiră şi-şi dădu seama că Vanderkelen ştia să se stăpînească şi că, în fond, era mai tolerant decît s-ar fi putut spune la prima vedere.

'Plissonneau era chimist şi lucra, ca şi Edouard, la laboratoarele „Vedel et Gayet". Era un lungan slab, cu pielea galbenă, cu coama neagră, care plimba la suprafaţa universului o privire mobilă şi arzătoare, ce nu putea fi suportată fără o anumită stinghereală. Cînd cineva vorbea de faţă cu el despre dragoste, Plissonneau striga deodată, cu voce joasă şi şovăitoare : „Dragostea ! Ador dragostea !" Iubea într-adevăr dragostea, dar se temea să nu fie ridicol. Urmărea femei pe stradă şi declara că nu proceda ca ceilalţi bărbaţi. Inventase un sistem ingenios : „Urmăresc femeile — zicea ef — umblînd în faţa lor,:

nu cum fac dobitocii care le urmăresc pe la spate". Specialiştii criticau această metodă şi o considerau infructuoasă. La drept vorbind, Plissonneau părea totdeauna neliniştit şi flămînd. Spărgea un mare număr de pahare la laborator, fiindcă degetele lui erau chinuite de un tremur febril ; în afară de asta, palmele îi transpirau abundent. Cînd vedea o femeie, oricît de tomnatic şi de jalnic ar fi fost aspectul ei, era cuprins de o agitaţie neobişnuită, care se traducea printr-o tuse asemănătoare cu un lătrat : „Hau, hau !"

Uneori, luni dimineaţa, colegii de laboratof vedeau sosind la slujbă un Plissonneau victorios şi obraznic, în zilele următoare, satisfacţia era înlocuită cu o stare de nelinişte crescîndă. După o săptămînă, Plissonneau îşi recîştiga un calm relativ, apoi se poso- mora iar pentru multă vreme. în cele din urma, după o lună întreagă de melancolie, redevenea el însuşi, ochii îi străluceau ca o aşchie de antracit, degetele începeau să-i tremure şi mai tare, şi Plissonneau rămînea nemişcat la fereastră, uitînd de cuptoare şi contemplând atelierul din fundul curţii, unde mişunau lucrătoarele.

Dincolo de pavilioanele unde se fabricau produsele firmei se zărea biroul contabililor. Aici vieţuia şi Moineau, un calculator excepţional şi un caracter integru. Moineau declara, cu oarecare orgoliu : „Eu mă bucur de încredere". Asemenea tuturor celor care „se bucură de încredere", era copleşit de munci mai mari şi mai mici, pe care le accepta buluc, cu un entuziasm întunecat.

La Petit-Passe-Temps, Moineau îşi făcea apariţia din cînd în cînd şi pentru scurt timp. Mînca citindu-şi ziarul. Era de fel din Morvan, mic de stat, noduros, uscat, ai fi zis că a fost pus la afumat. Avea un accent rustic atît de pronunţat, încît, deşi purta ja

chetă şi lornion, deşi avea o frunte de matematician, vorba lui evoca mirosurile grajdului, pajiştile străbătute de garduri de mărăcini şi de nuiele şi de turme de boi albi.

Era sever, calm şi rezervat, deşi în clipele de proastă dispoziţie îşi apostrofa cel mai bun prieten, ba chiar şi nevasta, cu epitetul „neam prost".

Avea două patimi, nevinovate în aparenţă şi care-i pricinuiau totuşi suferinţă. în primul rînd, patima pipelor, din care poseda o colecţie admirată de toată lumea. Avea totdeauna prin buzunare cîteva exemplare dintre cele mai frumoase şi mai scumpe. „As- ta-i pipă de Cap, veritabilă ! Şi asta-i spumă de Crimeea, tot veritabilă !" Mîngîia îndelung fiecare dintre aceste obiecte, apoi le punea la loc, cu o grijă de doică, în tocuri de piele de Suedia, mai catifelate decît un obraz de copil mic. Cu sau fără ocazie, se juca cu o trusă mică şi -legantă, în care se aflau toate instrumentele necesare pentru a umple, a goli, a destupa şi a curăţi pipele. Răsfoia cataloage englezeşti extraordinare şi visa pipe confecţionate din rădăcini, care au aspectul cel mai banal cu putinţă. Dar costau douăsprezece lire. Pe de altă parte, Moi- neau nu fuma niciodată, mai ales pipă. Nu îndrăznea să mărturisească că numai mirosul de tutun îi tulbura digestia.

Cealaltă patimă a lui Moineau, oricît ar fi fost de demodată, putea cel puţin să fie satisfăcută. Era membru al unei societăţi de crochet, şi juca cu multă sîrguinţă pe aleile din Luxembourg. Jocul acesta inofensiv a fost cît pe ce să-l aducă în faţa Curţii cu juraţi. în urma unei mişcări echivoce şi a unui arbitraj lipsit de logică, Moineau îşi lovise adversaru! în cap cu bastonul de crochet atît de violent, încît victima leşinase. Cînd nu juca crochet, Moineau părea fricos, metodic, conştiincios şi vrednic de încrederea cu care era copleşit de toată lumea.

Printre prietenii lui Edouard trebuie să-l trecem şi pe Sautier, omul de acţiune, realizatorul. Sautier nu era salariat al firmei „Vedel et Gayet" ; lucra pe cont propriu, făcea afaceri. Avea cultul organizării : „în primul rînd ! în al doilea rînd, să procedăm ordonat ! Din două, una !" în discursurile pe care le ţinea introducea chiar formule latine concise: *„Age quod agis Motu proprio* [2]*"...* etc. Iniţiase un mare număr de afaceri, impunînd de fiecare dată un sistem atît de riguros şi atît de perfect, încît mtinca devenise curînd imposibilă, şi eşecuri răsunătoare îi întrerupseseră experienţele. Nu se descuraja niciodată şi-şi atribuia insuccesele

anumitor infracţiuni de la regulile prescrise. Vorbea cu glas tare şi mult. După ce încheia o perioadă, ridica mîna dreaptă şi profera o dată sau de două ori cîte un „dar" răsunător, improvizîndu-şi urmarea discursului, în ii mp ce aceşti „dar" făceau să zăngăne ferestrele.

în afară de ataceriie cele^mari, era reprezentantul mai multor societăţi ele asigurare. El însuşi era asigurat pentru foc, pentru boală, pentru viaţă, pentru accidente de maşină şi de bicicletă, pentru geamuri sparte, mă rog, pentru tot felul de lucruri. Contractase cîte trei-patru asigurări de acelaşi fel şi se istovea plătind prime. Visa asigurări neobişnuite pentru muşcături de viespi, pentru îngheţ, pentru pagube cauzate de molii sau pentru datorii la cărţi. Era prevăzător pîna la temeritate, pînă la nebunie. Astfel că, după ceşi imaginase toate riscurile şi plătise pentru fiecare dintre ele, trăia în aşteptarea mistică a unui accident. Asigurarea era pentru el religia

1 Fă ce ai dc făcut (lat.).
2 : Din propriu impuls (lat.). '..:]!

timpurilor moderne şi-şi recruta clienţii cu un zel agresiv, de misionar tînăr.

Ne-a mai rămas să pomenim de Petit-Didier, intelectualul grupului, î)upă un scandal de pomina, Petit-Didier fusese nevoit să renunţe la ultima lui slujbă. Povestea că avusese o discuţie prelungită cu patronul lui, politicoasă la început, apoi acră, şi în cele din urmă violentă, cu privire la dogma Sfintei Treimi, după care fusese dat afară, ceea ce-i lăsase **o** anumită mîndrie în suflet. De atunci lucra la „Ve- del et Gayet", la secretariat, unde nu i se cerea socoteală de convingerile lui filozofice, ceea ce-l umilea oarecum. Avea totdeauna buzunarele pline de cărţi, despre care auzise numai el şi în numele cărora le reproşa camarazilor săi ignoranţa şi prostia. Era impulsiv, violent, sceptic. îi plăcea să vorbească despre seninătatea şi despre pacea pe care o asigură o cultură zeloasă, dar el 'ferea privelişlea intoleranţei şi a rătăcirii. îşi lua, pe rînd, la o parte colegii şi începea de fiecare dată aşa : „Tu, care eşti singurul om inteligent din toată banda asta de găgăuţi..,", apoi îl soma să recunoască supremaţia spiritului. După ce obţinea această victorie uşoară, Petit-Didier îşi destăinuia proiectele

personale, precum şi planurile lui de cucerire a lumii.

îi plăceau sincer florile şi animalele. îl copleşea în taina cu bunătăţi şi vorbe de alint pe cîinele domnului Vedel, dar în prezenţa patronului arăta faţă de cîine o asprime morocănoasă ; căci Petit-Didier era o fire trufaşă şi nesupusă.

Aceştia erau prietenii lui Edouard.

Prietenii sînt prezenţi în orice existenţă reglementată de o tehnică bună, prin urmare Edouard avea prieteni, care-i dădeau anumite satisfacţii. Din cînd în cînd invita pe cîte unul dintre ei, şi după aceea rîdea cu bunăvoinţă auEind criticile formulate de
Clémentine. Din fericire, Clémentine nu-i ceru niciodată să facă vreun sacrificiu. Poate că Edouard ar fi cedat, fiindcă pacea îi era mai scumpă decît prietenia. Şi cînd un înţelept are prieteni, rostul lor nu e în primul rînd să-l distreze ?

iy

— Daţi-mi numai zece ingineri, spuse Sautier, o mie de muncitori şi şase sute de mii de franci, atît, şi-mi iau obligaţia s-o scot la capăt cu povestea asta a voastră. Dar, dar atenţie ! Ce trebuie, trebuie ! Cînd am spus că vreau zece ingineri, înseamnă că vreau să fie iuţi ca iepurii, iar cei o mie de$_x$ muncitori să nu fie nişte ciungi, nişte sfrijiţi ; vreau şi parale, vreau şi puteri depline. Dictatură, ce mai încoace şi încolo ! E o chestie de principiu, o chestie de metodă. Daţi-mi...

—• Şi mie, murmură Moineau, profitînd de tăcerea care se lăsase pentru o clipă, daţi-mi jumătate de porţie de friptură rece şi nişte cartofi prăjiţi.

Petit-Didier scăpă un bombănit amar. Sautier sări în sus :

— Sînteţi nişte gură-cască, nişte papă-lapte. Sîn- teţi incapabili să luaţi o iniţiativă. Sînteţi nişte „lasă-mă-să-şed", nişte „lasă-mă-să-mă-scarpin", nişte „împuşcă-ceaţă", nişte ,,sparge-vînt." Se opreşte **o** clipă, cu gîtlejul astupat de un

val de insulte, apoi rosteşte, cu glasul frînt : Da, chiar aşa!

— Chiar aşa ! subliniază Vanderkelen. Firea omenească e dezgustătoare. Trebuie să facem educaţia individului.

Urmează im hohot de rîs discret, dar susţinut. Edouard rîde şi el, ca toţi ceilalţi.

E aproape douăsprezece şi jumătate. La Petit-Passe-Temps, clienţii 's-au adunat în jurul mesei lor favorite, învăluiţi într-un parfum cald şi confortabil de vară, de prăjeală şi de cafea.

Edouard rîde din toată inima, apoi se opreşte brusc. E instalat pe bancheta îmbrăcată în muşama, la locul lui obişnuit. Dintr-o singură privire poate îmbrăţişa toată sala înceţoşată, în care au şi început să circule volute prelungi şi leneşe de tutun. în faţa lui e o oglinda mare, care ocupă un perete întreg, o oglindă ale cărei brazde şi defecte le cunoaşte, în amănunt, de multă vreme. în mod normal, oglinda aceasta reflectă geamurile vitrinei, imaginea fugitivă a trecătorilor, trei sau patru plante verzi, cu frunze resemnate, şi, în fine, o piramidă de piersici şi de banane, din stuc colorat.

Edouard îşi îndreaptâ privirea spre aceste privelişti familiare şi, fără să ştie de ce, se opreşte din rîs-.

Conversaţia se încheagă din nou, vehementă, întreruptă de exclamaţii, dar Edouard nu mai ia parte la ea. Din cînd în cînd îşi îndreaptă privirea spre oglindă, cu un fel de stinghereală. Dar, fiindcă atenţia lui e dominată încă în marc parte de amintirea activităţii din dimineaţa aceea, nici nu încearcă măcar să-şi explice impresia ciudată pe care i-o prici- nuieşte vederea oglinzii.

îşi înalţă ochii de trei-patru ori la rînd şi simte aceeaşi tulburare. Deodată, asemenea unui vînător care părăseşte o pradă, ca s-o pornească pe urmele alteia, uită preocupările pricinuite de activitatea din dimineaţa aceea. Şi-a dat seama că oglinda cea mare îl priveşte.

Ar trebui să fie deprins cu acest "fenomen. Edouard are obiceiul să zărească în faţă propria lui imagine, întunecată, fiindcă e instalat cu spatele la lumină, şi, din clipă în clipă, potrivit părerii bune sau proaste pe care o are despre el însuşi, culege în oglindă elogii sau mustrări. Dar astăzi, Edouard ghiceşte că oglinda îl priveşte cu alţi ochi decît ai lui proprii, îl priveşte cu ochi necunoscuţi. Da, tocmai asta curmat brusc

adineauri pofta de rîs. Tocmai aştp: îi da sentimentul de şovăială, de imperceptibilă/**Stin-**ghereală, care, ciudat lucru, seamănă şi cu suferinţa, şi cu plăcerea.

Edouard face un efort ca să se întoarcă la gîndurile lui de toate zilele, dar nu reuşeşte decît cu greutate, şi, aproape imediat, se depărtează iar de ele. Oare poate să-şi ridice privirea fără să în- tîlnească din nou oglinda, şi în oglindă, aceeaşi privire atentă, care-l intimidează ?

In faţa lui Edouard, dar întorcîndu-i spatele, sta un bărbat; Edouard îi zăreşte umerii căzuţi, haina curată, dar lucioasă, ceafa despicată în două de o brazdă verticală şi părul castaniu-închis : un păr care nu ştie ce înseamnă metoda, nedisciplinat, supunîn- du-se doar o clipă autorităţii pieptenelui. Şi, totuşi, la această spinare e nevoit în spirit să raporteze colo, în oglindă, o figură cufundată în întuneric şi nedesluşită, o figură carc-şi aţinteşte ochii asupra lui Edouard cu o stăruinţă care le dă forţă şi strălucire.

Edouard ridică de cîteva ori capul, şi de fiecare dată întîlneşte aceiaşi ochi, în aceeaşi faţă întunecată. Deşi se preface că nu răspunde unei curiozităţi atît de stăruitoare, observă că necunoscutul are o barbă scurtă şi că poartă ochelari mari, cu, ramă de fier. „Cine-o fi individul ăsta ? se întreabă el. E prima dată că vine aici."

—

Omul cu ochelari de fier nu e, fireşte, un vechi client al restaurantului. Poţi ghici lucrul acesta şi după felul în care consultă lista de mîncare, dă comanda, mînuieşte furculiţa, cheamă chelneriţa.

Edouard hotărăşte să nu se mai uite în oglindă şi disecă atent nişte peşte/"

Vanderkelen povesteşte, şi glasul lui umple pînă la refuz sala restaurantului :

—• Bătrînul Dudebat mă agaţă de un nasture al hainei şi-mi spune : „Dragul meu, la început, funcţia dumitale va fi să cureţi cu peria şi cuţitul anumite inscripii, ca : hoţ, escroc, jefuitor de epave şi alte grozăvii, pe care nişte oameni de nimic le înşiră pe zidurile întreprinderii mele. S-a înţeles ?" Eu îi răspund : „Bine, domnule !" Şi mă pun pe zgîriat şi pe frecat. Pentru un puşti nu era o muncă prea istovitoare. Dar, văzînd că se apropie clipa cînd zidurile vor fi curate lună şi

cînd bătrînul are să mă bage în atelier, veneam frumuşel îii.ipoi în fiecare seară, pe la zece, şi scriam de sute de ori pe tot zidul, cu creion negru şi cu cretă, lucruri de felul acesta : „Satirule ! Băutor de sînge ! Negustor de sclavi ! Călău al poporului" şi nenumărate alte drăgălăşenii de acelaşi gen, pe care a doua zi mă căzneam din răsputeri să le şterg. Şi iată că într-o seară, în timp ce desenam cu cărbune, în mărime naturală, portretul domnului Dudebat în poziţia unui atentat la pudoare, simt deodată că e cineva în spatele meu. Mă întorc, şi poftim ! Dau cu ochii de bătrîn ! în persoană ! Stătea aşa, cu mîinile în buzunare, şi mă privea. Şi-mi spune : „Dă-i înainte !" Şi eu, de colo : „E aproape gata",»

Vanderkelen scuipă în farfuriile vecinilor, în timp ce vorbeşte. Un rîs formidabil zguduie clădirea, de parcă ar trece un tren sub ea. Flamandul sîsîie entuziasmat :

— Îmi spune : „Dă-i înainte, băieţaş !" Şi eu, de colo : „Aşteptaţi o clipă, e aproape gata".

Căci Vanderkelen îşi istoriseşte totdeauna de două ori poveştile, şi a doua oară adaugă mici amănunte unde-i vine bine.

Hohotul de rîs se prelungeşte şi face să vibreze tot şirul de pahare cu picior de pe etajera din fundul sălii. Edouard, care a ascultat numai cu o ureche şi care ţine la Vanderkelen, ar fi dispus să rîdă o dată cu ceilalţi, dar a aruncat o privire spre oglindă şi nu va rîde. Oglinda nu-l lasă să rîdă.

Edouard înalţă capul şi-şi priveşte prietenii cu un aer cam distant, cam rece. Oglinda îi răspunde : „Bineînţeles, îmi închipuiam eu".

Edouard aruncă o privire spre lista de mîncare şi deschide gura, să comande : „Căpăţînă de viţel la tavă". E gata să adauge, ca de obicei : „Cu mult sos". Dar Edouard deschide gura şi rosteşte, cu glas serios şi rezervat, următoarele cuvinte : „O costiţă de miel".

Ce s-a întîmplat ? Edouard s-a uitat în oglindă, şi numaidecît a înţeles cît de ridicol e pentru un gentleman să strige, în gălăgia ce domneşte într-un restaurant, nişte cuvinte absurde : „O căpăţînă de viţel la tavă".

Din acelaşi motiv, Edouard constată peste cîteva minute că tăiţeii cu grăsime, pe care se pregătea să-i comande, se transformă în andive la cuptor. Edouard cere şi obţine asentimentul tacit

din oglindă. Un adevărat gentleman se hrăneşte cu andive 1a cuptor. Ce părere îţi poţi face despre un individ a cărui energie morală e alimentată de nişte tăiţei cu grăsime ?

În jurul lui Edouard, feţele celorlalţi, pe care se trădează efectele digestiei, îşi schimbă culoarea potrivit gamei personale a fiecăruia. Plissonneau, care are de obicei un ten ca pîinea de Genova, ia nuanţa, mai închisă, a turtei dulci. Vanderkelen trece de la trandafiriu la roşul tomatei, Moineau de la portocaliu la şofran, Sautier de la nuanţa somonului la sîngele de vită tăiată, şi Petit-Didier, din galben ca paiul, se face galben ca lămîia.

Oglinda întreabă : „Sînt prietenii dumneavoastră ?" Edouard răspunde, strîmbîndu-şi nasul : „Ei, Doamne ! Cel mult colegi !" Şi roşeşte. Digestia e de vină : nasul lui Edouard e incapabil de laşitate.

Cu degetele lui uscate, Moineau mîngîie o pipă de cireş alb, o minune satinată şi parfumată, ca o dimineaţă de iunie. O lasă să circule din mînă în mînă, urmărind-o cu ochi geloşi. Petit-Didiei', nevoit să-şi îngroaşe vocea subţirică, înfierează un fost patron :

— Era un om fără convingeri, fără opinii şi mai ales fără gust. în primul an cînd am lucrat la el, i-am oferit cu toţii, în dar d.- Anul nou, o călimară *empire,* un obiect de valoare, pe care i l-am ales eu personal. Cît era el de vandal, şi tot a înţeles ce- înseamnă stil, adevăratul stil. în anul următor şi-a cumpărat o garnitură întreagă de mobilă *empire,* să se asorteze cu călimara. Dar culmea e că mai tîrziu şi-a luat un abonament la *L'Autorité,* după care a ajuns să candideze pentru un loc de deputat pe lista bonapartistă. Şi toate astea numai din cauza călimării pe care i-o dăruisem...

Se aud exclamaţii : „Cu neputinţă", şi tot şirul de pahare cu picior izbucneşte în rîs înaintea auditoriului. Edouard cere pe furiş asentimentul oglinzii, după care rîde cu moderaţie : de data asta, oglinda nu va avea nimic de obiectat.

Sautier cere-: „Daţi-mi două corpuri de armată..."' Nimeni nu îndrăzneşte să i le refuze. Plissonneau se cufundă într-un extaz diavolesc. Vanderkelen caută zaharniţa şi i se adresează lui Edouard, şpunîndu-i „Châteaubriant". Edouard nu înţelege ce vrea să spună. [

Plimbă asupra lui Vanderkelen o privire distrată şi distantă. Pe urmă, în loc să strige : „O cearcă !", conform tradiţiilor în vigoare la Petit-

Passe-Temps, cere „un filtru". Se exprimă „cu cea mai mare distincţie", şi oglinda îi manifestă o respectuoasă simpatie.

Moineau strecoară, cu un suspin, pipa cea frumoasă de cifeş într-un toc de piele de capră de Pirmei, Edouard şi-a sorbit ultima picătură de cafea-filtru, cu degetul cel mic în aer : e degetul cel mic al unui gentleman desăvîrşit. Ca să se smulgă de pe bancheta de muşama, trebuie să-l deranjeze pe Sauticr, ceea ce şi face luînd măsuri anormale de precauţie oratorică. Tot ce săvîrşeşte azi poartă pecetea unei rare distincţii. Fiindcă ştie că în uşa restaurantului îl aşteaptă aerul rece de martie, Edouard îşi potriveşte cu grijă fularul de mătase şi—şi încheie paltonul pînă la bărbie. Apoi strînge pe rînd mîinile tuturor. Cu cordialitate, bineînţeles, dar nu cu mai multă familiaritate decît se cuvine. Cît e de elegant azi ! Cît de sobre îi sînt gesturile, cît de concis vorbeşte şi cît e de „distins", mai ales „foarte distins" !

Salută cu pălăria spre fundul sălii, un salut care pare să se adreseze tuturor celor prezenţi, dar care se îndreaptă de fapt numai spre oglindă. F. un salut plin de discreţie, de nobleţe, de firesc. Oglinda a răspuns cu gravitate. O pereche de umeri se în- covoaie, un cap îşi pironeşte privirile în farfurie.

Edouard urcă două trepte, deschide o uşă, şi iată-l pe trotuar. S-a sfîrşit cu episodul de la Petit-Passe- Temps. O răbufnire de vînt, încărcată de licăriri, ile zgomote şi de umezeală, îl învăluie, îl spală, îl limpezeşte ca o băutură.

O porneşte pe chei şi reîncepe treptat să semene cu sine însuşi. Totuşi, îndată ce închide ochii, fie numai cît clipeşte din pleoape, zăreşte o privire umedă şi luminoasă, care, anume pentru el, pentru Edouard, urcă din adînfurile întunecate.

Tot ce va face în ziua aceea va fi nobil, curat „distins", într-un cuvînt, demn de un gentleman adevărat.

V

— îmi daţi voie, domnule ?

Sala restaurantului e goală. Sînt zile cînd universul întreg dezertează în masă, zile cînd Petit-Passe-Temps pare un fel de Tebaidă, z i le cînd pînă şi aromele bucătăriei sînt abia simţiţi, aluzive, ascetice.

— Poftiţi, domnule, cu plăcere...

Edouard făcu o uşoară plecăciune şi se aşează. Apoi îşi aşternu şervetul pe genunchi, îşi netezi puţin mustaţa şi luă un aer cu atît mai firesc şi mai degajat cu cît săvîrşise un lucru îndrăzneţ, un lucru contrar „bunei tehnici", şi anume, îşi schimbase locul obişnuit de la masă.

Chelneriţa îşi făcu apariţia şi-i aruncă o privire uluită. Edouard suportă cu bărbăţie această privire.

La celălalt capăt al mesei, în faţa lui, un tînăr citea, cu o atenţie excepţională, lista de mîncare, trasă la şapirograf în două culori. Tînărul acesta purta ochelari mari, cu ramă de fier, şi o barbă rotundă, care nu se potrivea cu figura lui mată şi slabă.

Chelneriţa aşteptă cîteva clipe, apoi întrebă, cu glas languros :

— Va să zică, ce mîncaţi azi, domnule Loisel ?

— Stai puţin, Françoise, stai puţin, nu mă grăbesc.

în clipa aceea, tînărul întinse braţul, îi oferi lista şi bolborosi :

— Poftiţi, domnule, vă rog să mă iertaţi.

■—[1] Vai de mine, domnule, nu-i nici o grabă...

— Am isprăvit, am ales, mă uitam pe listă pur şi simplu fiindcă eram distrat.

— Vă mulţumesc. Va asigur, domnule, că nu mă grăbesc.

Edouard consultă lista, apoi o aşează la loc,'ostentativ, în celălalt capăt al mesei, îndreptată spre tînărul cu ochelari şi, în plus, sprijinită delicat de sticluţa cu oţet, într-un cuvînt, orientată în chip atît de savant, încît necunoscutului i-ar fi fost cu neputinţă să privească în farfurie fără să consulte lista. Apoi Edouard ceru nişte măsline şi începu să mănînce, băgînd bine de seamă să scuipe sîmburii în mod corect, dar fără afectare. După aceea comandă o farfurie de *hors-d'oeuvres,* ceea ce presupunea oarecare „distincţie". Din cînd în cînd arunca cîte o privire piezişă spre tînărul cu ochelari. Şi ori de cîte ori ochii lor se întîlneau, amîndoi se grăbeau

să-şi contemple farfuria cu un fel de timiditate meditativă. „N-aş vrea să vă stingheresc." „Vă rog să credeţi, domnule, că numai din simpatie..."

Fără să ştie de ce, fără măcar să se întrebe de ce, Edouard era bine dispus în ziua aceea. Avea un sentiment plăcut de plenitudine. Viaţa i se părea interesantă, fermecătoare. La un moment dat crezu că ghiceşte că tînărul cu ochelari căuta cu privirea un obiect de pe masă. Edouard puse numaidecît mîna pe solniţă şi i-o întinse, înclinîndu-şi uşor bustul.

— Poftiţi; domnule !

— Vă mulţumesc. Sînteţi mult prea amabil, zău.

Şi, fără nici o şovăială, tînărul îşi presără generos mîncarea cu sare, în timp ce aerul lui părea să spună desluşit : „Mi-aţi făcut un mare serviciu. După cum puteţi constata, sarea pe care mi-aţi întins-o e binevenită."

Edouard îl privi cîteva secunde pe necunoscut, să se asigure că nu-i lipsea nimic. Apoi îşi turnă apă în pahar şi puse cana pe masă, dar la mare depărtare de farfuria lui, cu un gest pe care orice om cu cap trebuia să-l traducă astfel : „Aţi pus prea multă sare în mîncare. Acum trebuie să beţi. Mai aveţi nevoie de ceva ? Ştiţi, eu cunosc obiceiurile casei. Vă stau la dispoziţie."

Necunoscutul ridică spre Edouard o figură plina de recunoştinţă, o figură în care se putea citi, fără putinţă de greşeală, următoarea destăinuire : „Sînteţi întruchiparea însăşi a politeţii, nu ştiu cum să vă mulţumesc pentru serviciile ce-mi faceţi".

Masa se sfîrşi fără nici un incident. Edouard abia îndrăznea să-l privească pe celălalt, dar în adîncul sufletului îi adresa recomandări prieteneşti : „Nu mînca prea repede ! Hm ! Nu arăţi grozav. Suferi de stomac ? Da, îmi închipuiam eu. Drace ! Acest Petit-Passe-Temps nu-i decît un birt. De fapt, e un birt cumsecade. Cum ? Nu iei o cafea ? Tot din cauza stomacului ? Păcat. Cafeaua e un lucru tare bun..."

Tînărul se ridică şi-şi luă pardesiul. Edouard îşi continuă monologul interior : „Mi-ar face plăcere să-ţi ţiu pardesiul. E un serviciu neînsemnat şi foarte firesc, în fond..." Dar tînărul îi răspunse, clipind speriat din gene : „Nu, te rog ! Eşti prea bun. E un pardesiu vechi şi nu atîrnă prea

greu."Necunoscutul se învîrti încurcat, roşi uşor, foarte uşor şi salută, înainte de a pleca. Edouard puse jos furculiţa şi cuţitul, apoi făcu o plecăciune, dezlipin- du-se de pe scaun şi ţinîndu-şi cu mîna şervetul, care lunecase.

După ce tînărul plecă, Edouard rămase o clipă visător. Cîteva clipe mai tîrziu, Sautier intră în restaurant şi—1 privi pe Edouard, mirat:

— Te-ai mutat la altă masă ?

Edouard apucă să-şi dea seama că e pe cale să spună o minciună şi bolborosi :

— Mă trage la gît, din cauza ferestrei. |

— Şi abia azi ţi-ai dat seama ?

în aceeaşi seară, în timp ce stăteau la masă, Clementine sparse tăcerea care' domnea de cîteva minute şi-i puse, fără ocolişuri, următoarea întrebare surprinzătoare :

— La ce te gîndeşti ?

Edouard tresări.

— Eu ? La nimic. Ceva mai tîrziu, începu cu glas nehotărît : De cîteva zile, la Petit-Passe-Tenips...

Şi se opri, luptînd cu o îmbucătură mare de pîine.

— Da,, de cîteva zile, reluă Clementine. Şi pe urmă ?

— A, da ! De cîteva zile... au instalat o sobă cu lemne pentru toamnă.

Edouard nici nu înţelese măcar de ce avusese un acces de pudoare şi dorise să-şi mai păstreze un timp taina.

în zilele următoare, necunoscutul nu se arătă la Petit-Passe-Temps. Lui Edouard îi fu necaz, ba chiar se nelinişti. îşi dădu seama că era prost dispus şi critică, fără să se stăpînească, vremea, mîncarea şi moravurile secolului. Nu se întoarse la locul lui de pe bancheta de muşama. Colegilor care-i reproşau această trădare le răspunse mai întîi : „îmi era prea frig", apoi : „îmi era prea cald", şi, în cele din urmă : „Aşa-mi place, sînteţi nesuferiţi".

A treia zi, în momerţtul cînd, furios pe toată lumea în general, şi pe el însuşi în particular, Edouard se instala la locul lui cel nou, tînărul cu ochelari deschise uşa. Salută într-un mod deosebit : o vagă zecime din acest salut se adresa sălii întregi, iar celelalte nouă zecimi se îndreptau cu sinceritate spre Edouard.

Edouard clătină din cap şi gîndi : „Aha ! în sfîrşit ! lată-te ! După cum vezi, te aşteptam. M-

am instalat la locul cel nou anume ca să-ţi arăt că te aştept."

Tînărul luă loc la masa lui Edouard, dar nu chiar în faţa lui. Totuşi, se aşează pe un scaun mai apropiat şi în tot timpul prînzului se stabili între ei o conversaţie mută, ale cărei replici, care ajunseseră foarte intime şi foarte sul ¡le, se traduceau în limbaj sensibil, prin fraze cu înţeles ascuns, ca, de pildă : „îmi permiteţi să vă întind pîinea, domnule ?", sau : „Nu găsiţi că e prea cald într-o sală atît de joasă ?"

Trecură trei zile. Tînărul sosea în general mai tîrziu decît Edouard şi se instala, modest, de cealaltă parte a mesei, dar nu chiar pe scaunul din faţă. în sfîrşit, a patra zi, ridică scaunul care se afla drept în faţa lui Edouard şi întrebă :

— Locul acesta e liber ?

Edouard zîmbi şi răspunse, cu însufleţire :

— Vă aşteaptă, dacă îl doriţi.

Şi în ziua aceea, înconjuraţi de gălăgia restaurantului, ticsit ca în zilele bune, discutară multă vreme, plini de entuziasm, despre lucruri neînsemnate în aparenţă, dar încărcate de un înţeles tainic, pe care numai ei îl puteau pătrunde.

La desert, Vanderkelen strigă :

-— Ne-ai părăsit, Loisel !

Edouard roşi şi nu-i răspunse decît ridicînd din umeri. Se înclină spre celălalt şi-i spuse, cu glas scăzut :

— Nu-i daţi atenţie, e un băiat cumsecade, dar n-a descoperit America.

— O ! spuse necunoscutul, nici n-am auzit măcar...

— Plecaţi ? Putem ieşi împreună...

— Dacă doriţi, răspunse tînărul cu ochelari. Am timp mai bine de un sfert de oră...

Ieşiră împreună, spre surprinderea clienţilor de la Petit-Passe-Temps. Ieşiră cu aerul unor oameni hotă- rîţi să ţină piept scandalului. Plecarea lor fu comentată cu asprime.

VI

— Aha ! Sînteţi chimist ? Ce profesiune admirabilă ! _Cînd eram copil îmi închipuiam că m-aş

putea face şi eu chimist. Nu visam decît fiole, sticle de distilat, eprubete, instrumente de aramă şi grăunţe de zinc. Mama a hotărît altfel. F.ra convinsă că e spre binele meu. Să nu credeţi că i o reproşez : •ista mi-a fost soarta, şi gata. Mania mea e o Icmeie admirabilă, da, o femeie neobişnuită ! Şi eu n-am fost totdeauna un fiu bun.

Sînteţi foarte fericit ca mama dumneavoastră trăieşte încă... Eu sînt orfan de la zece ani. Am fost intern

— .Orfan ! A, îmi închipuiam eu : aveţi o figură hotărîtă şi energică, de om care a răzbit singur în viaţă. Nu protestaţi, îmi dau seama perfect că sînteţi plin de hotărîre, de perseverenţă, de curaj. îmi dau seama tocmai pentru că sînt calităţi- care mie îmi lipsesc, care-mi vor lipsi totdeauna.

— Da, sînt calităţi într-un fel, dar foarte stînjeni- toare, vă rog să credeţi. Aş renunţa la ele. fără pic de şovăială, dacă aş fi înzestrat în schimb cu imaginaţie şi cu capacitate de visare, cum văd că aveţi dumneavoastră. Nu sînt decît un om de acţiune, sînt prea precis, prea socotit.

— Dar cînd cineva e ca dumneavoastră, un savant, are nevoie de aşa ceva.

— O ! Exageraţi ! Nu sînt un savant.

— Sînt sigur că nu exagerez. Sînteţi un om modest. în ce mă priveşte, dacă aş fi precis şi socotit, cum spuneţi, şi pe deasupra savant şi modest, n-aş fi nevoit s-o fac pe conţopistul...

— Sînteţi funcţionar, aveţi muncă de birou ? Dar şi asta e foarte bine.

— Spuneţi aşa ca să-mi faceţi plăcere, dar nu credeţi o vorbă din ce-aţi spus.

— Vă asigur că n-aveţi dreptate. Să stai în faţa unei mese curate, ordonate...

— Ar trebui mai întîi să fie curată şi ordonată...

— ...şi să n-ai nimic altceva de făcut decît să scrii, să meditezi, să gîndeşti... Eu nu sînt un gînditor.

— Să scrii ! Să meditezi ! Să gîndeşti ! Vă cam pripiţi ! Vă faceţi prea multe iluzii asupra muncii mele şi asupra mea. Dar uitaţi-vă ce frumoasă e Sena azi ! Colo, lîngă şalupa aceea... parc-ar fi o coadă de păun. Şi cîtă graţie liniştită au toate lucrurile astea care plutesc, ce bine îţi odihnesc

sufletul î Sînt zile cînd Sena e plină de inspiraţie : cu nuanţele unei bărci, trei nori şi reflexul unui pod, improvizează nişte lucruri admirabile.

— Aveţi dreptate, e straşnic ! Ei, poftim, eu nu văd tocmai lucruri de acest fel. Dacă nu mi le-aţi fi arătat, nu le-aş fi descoperit niciodată singur.

— Ba da ! Ba da ! Şi, apoi, asta n-are mare importanţă. Dumneavoastră nu vă pierdeţi timpul privind reflexele din apă. Eu am boala asta, şi probabil că aşa se explică de ce n-am să realizez nimic în viaţă.

— Mă faceţi să înţeleg un lucru pe care nu-l înţelesesem niciodată cum trebuie. Trag ca un bou la jug, dar viaţa mea n-are nici un orizont. Mă zbat în fundul unei găuri.

— Şi credeţi că eu am o viaţă mai luminoasă ? Se vede că nu mă cunoaşteţi...

— Sînt un om fericit, asta-i sigur ; totuşi, uneori, îi spun nevesti-mi...

— Ah ! Sînteţi căsătorit ?

— Da, dar...

— Şi eu sînt căsătorit.

— Şi dumneavoastră- ? Cu atît mai bine !

— De ce „cu atît mai bine" ?

— Nu ştiu. Aşa. îmi face plăcere să ştiu că şi dumneavoastră sînteţi căsătorit. Aveţi copii ?

— Un băieţaş. Mic de tot : are treisprezece luni.

— Eu am o fetiţă de trei ani. E uimitor.

— Da, e curios.

Cei doi făcură cîţiva paşi în tăcere. S-ar ii zis că se reculeg înainte de a-'şi face destăinuiri sublime. Oare n-aveau să-şi spună o mie de lucruri, unele mai grave şi mai urgente decît altele ? Dar firul conversaţiei se rupsese în mod misterios, şi fiecare aştepta, zîmbind, ca celălalt să înnoade la loc cele două capete.

Tînărul cu ochelari încreţi fruntea şi privi spre cer.

— Vă place vremea asta ?

Necunoscutul avea un ton melancolic, plin de mustrare, parcă, la adresa lunii martie. Edouard nu şovăi şi deschise gura, să strige cu energie : „O vreme ca asta e nesuferită". începu chiar, spunînd : —- O vreme ca asta...

Necunoscutul continuă, cu un oftat :

— Cerul ăsta cenuşiu, vîntul, ce poate fi mai frumos ?

Şi Edouard se auzi declarînd, cu convingere plină de căldură :

— O, eu ador vremea asta !

Şi-şi dădu seama că, într-adevăr, niciodată nu-i plăcuse atît de mult cerul capricios de martie şi vîntul acela posomorit.

Edouard călca, în general, cu paşi mari şi apăsaţi. Îşi punea ghetele pe asfalt cu o autoritate placidă şi cam greoaie. Tînărul cu ochelari se surprinse stu- diindu-i jocul muşchilor, ca un pianist care acompaniază pentru prima oară un cîntâreţ. îşi modifică mersul şi-şi depuse şi el, cu energie, ghetele pe sol, deşi de obicei le tîrşea, mişcîndu-le cu întîrziere.

— într-o zi, spuse necunoscutul, şi dacă, bineînţeles, proiectul meu nu vă displace, am să vă cer o mare favoare : să mă luaţi să vizitez laboratorul dumneavoastră. Tare-aş vrea să vă văd la lucru, înconjurat de tot felul de aparate delicate, pe care sînt sigur că le mînuiţi cu multă îndemînare. Eu nu mă pricep să-mi folosesc manile. Există în viaţa mea un principiu de nesiguranţă şi de dezordine.

— O, în ce priveşte vizita la laborator, s-a făcut. Numai că mă cam intimdiaţi : sînteţi, cu siguranţă, foarte inteligent şi, cînd mă veţi vedea la treabă, veţi fi dezamăgit. Dumneavoastră numai cît vorbiţi despre un lucru, şi îl înfrumuseţaţi...

— Nu spuneţi asta ! Nici nu ştiţi cum vă înşelaţi şi cît de mult mă necăjiţi...

Urmă o tăcere, apoi deodată Edouard spuse, cu glas scăzut :

— Poftim, asta-i întreprinderea la care lucrez : laboratoarele ,,Vedel et Gayet". Vedeţi poarta cea mare ?

— Am şi ajuns ? Cu siguranţă că am întîrziat, spuse tînărul. îl apucă pe Edouard de mînă şi spuse repede : Nu-mi pare rău. Am să mă grăbesc. Pe. mîine, nu-i aşa ?

Edouard strigă din toată inima :

— Pe mîinej negreşit !

în ziua aceea, în timp ce lucra cu o sîrguinţă în care meritul cel mare revenea degetelor lui pricepute, Edouard făcea nenumărate reflecţii : „Nu i-am spus nimic interesant, gîndea el. Are sa creadă despre mine că sînt un bădăran şi un egoist. Nu i-am vorbit decît despre chestiunile mele personale, despre micile mele griji. Pe toate le înţelege şi pe toate le vede, şi eu stau aşa, ca o

bucată de lemn. Pare să aibă o mare experienţă de viaţă, şi eu i-am dat nişte răspunsuri şi am făcut nişte observaţii de elev de liceu."

Aşa-şi spunea Edouard, totuşi faţa lui era zîmbitoare şi fericită. S-ar putea zice că, printr-un ciudat contrast, deşi gîndurile lui se desfăşurau sub semnul îngrijorării, mintea îi rămînea plina de voioşie. Pentru prima oară în viaţă îşi examina propna-i persoană fără îngăduinţă, dar cu un rezultat paradoxal, fiindcă ieşea din această încercare înălţat şi înnobilat, îşi repeta mereu : „Eşti prost ca un butuc !", apostrofă care de fapt suna cam aşa : „Eşti un băiat şi jumătate, ai o mare valoare morală".

Şi, în timp ce-şi scotea halatul, trase următoarea concluzie : „Mîine am să mă reabilitez".

în seara aceea hotărî s-o informeze şi pe Clemen- tine de mersul evenimentelor. îşi alese cu grijă momentul. I se părea că era pe punctul de a-i face nevesti-si o dezvăluire dintre acelea care schimbă legile ce guvernează lumea şi dau alt gust vieţii. Se surprinse căutîndu-şi cuvintele şi înşirîndu-le armonios pe vîrful limbii.

După cină, Clémentine începu să croşeteze dantelă, ocupaţie pentru care avea oarecare talent. Edouard îşi aprinse pipa şi începu :

— închipuie-ţi, Clémentine, am făcut cunoştinţă cu un tînăr interesant.

Urmă o lungă tăcere. Clémentine îşi număra ochiurile cu vîrful buzelor şi nu părea să fi auzit. Edouard se ridică, străbătu camera dintr-un colţ în altul şi începu iar, cu evlavie :

— E un om foarte inteligent, un om cultivat şi sensibil. E înalt, înalt cît mine, dar e mai fin, mai distins. Nu pare să fie prea sănătos, şi e păcat, fiindcă, talentat cum e, ar putea ajunge departe. Are o faţă mată şi o barbă neagră, care-i stă foarte bine. Poartă ochelari ; are nişte ochi negri frumoşi, nişte ochi pe care cine i-a văzut o dată nu-i poate uita. Maică-sa e o femeie admirabilă. De altfel, e însurat...

Clémentine spuse, pe un ton liniştit : „Douăzeci şi şase, două zeci şi şapte, douăzeci şi opt", şi tăie cu dinţii firul de aţă, apoi întrebă, fără să-şi ridice privirile de pe lucru :

— Şi cu ce se ocupă individul ăsta ?

Edouard răspunse, puţin dezorientat :

— Cred că e secretar, lucrează într-un birou. Dar e un intelectual.

Clémentine aşteptă puţin, apoi reluă :
— Şi cum îl cheamă ?
Edouard bătu în retragere.
— Nu ştiu. Nu l-am întrebat.
Atunci Clémentine îşi înălţă fruntea, îşi privi soţul cu ochi zîmbitori şi senini şi spuse

— :Aşa eşti tu, Edouard. Te împrieteneşti imediat eu oameni pe care nici nu-i cunoşti măcar.
Pe urmă Clémentine schimbă vorba, fiindcă nu era o fire veninoasă şi nu purta pică nimănui.
în seara aceea se opriră aici. Dar, chiar a doua zi, Edouard porni iar la atac. Făcu un portret mai amănuţit şi mai elocvent al prietenului său, repetînd fraze spuse de el, invocîndu-i gusturile, conscmnîn- du-i părerile. Ca de obicei, Clémentine îl lăsă să-şi facă mendrele, pe urmă îi puse cîteva întrebări :
— Cu ce se ocupă ?
— Ţi-am spus, lucrează într-un birou.
— Unde ?
— Nu ştiu. N-are nici o importanţă.
—■ Bine. Şi cum îl cheamă ?
— Vai, ce încăpăţînată eşti ! îl cheamă Fromentin sau Sabourin. Nu ştiu precis. Mi-a spus, dar am uitat. în clipa aceea vorbeam despre un lucru foarte interesant. Dar ce importanţă are cum îl cheamă ?
A treia seară, conversaţia începu iar, cu acelaşi entuziasm din partea lui Edouard şi cu aceeaşi rezervă dirt partea nevesti-si.
— E un om care trebuie să fi sulerit mult, spunea Edouard. Are ceva misterios în firea lui şi o amărăciune care impresionează grozav.
— Dar cum îl cheamă, la urma urmei ? întrebă Clémentine. Fromentin, sau Sabourin ?
— Nici într-un fél, nici în altul, strigă Edouard, ridicînd braţele cu un aer enervat. îl cheamă Salavin, Louis Salavin.
— Nu-i acelaşi lucru, obiectă Clémentine.
— Aş ! Tot în *in* se termină, Louis Salavin. Acum eşti mulţumită ?
— De ce nu ? replică Clémentine.
Omul care spusese această minciună începu să fluiere printre dinţi, cu un aer foarte degajat.
— La ce oră crezi că ai să te întorci ? întrebă Clémentine.
— La zece, zece şi jumătate.
Povestea pe care i-o istorisise i se păru cam sărăcuţă, astfel că se porni s-o înflorească :
— Bineînţeles, dacă reacţia nu se opreşte de tot, va trebui să am răbdare. Am băgat material de trei-patru mii de franci în experienţa asta.

— Atunci, am să mă culc şi-am să citesc pînă vii.

Edouard închise uşa după el, cu impresia că rostise
ultimul cuvînt. Dar imaginaţia lui, care se pusese în mişcare, îşi vedea mai departe de treabă. Era o minciună care putea să se desfăşoare : evoluţia ei nu se oprea numaidecît, îi creşteau şi alte ramuri. „O experienţă asupra randamentului industrial. Ehei ! Merită să te deranjezi, cucoană. Nu poţi lăsa aşa ceva pe mîna unui simplu laborant. Mai ales că, dacă vrei să surprinzi exact punctul în care reacţia..."

Zîmbi enervat : „Nu, zău... Acum am să-mi şi închipui că aşa e. Nu mă pricep să spun minciuni. Să-mi văd de drum".

Edouard nu minţea şi mai ales n-o minţea niciodată pe Clémentine. Izbînda incontestabilă din clipa aceea îi pricinuia mai curînd stinghereală decît mulţumire. „Aş ii putut, gîndi el, să-i spun adevărul. E un lucru atît de simplu...". Dar îşi aminti îndată de cele trei ore de libertate de care nu trebuia să dea socoteală şi-şi spuse : „Tot aşa e mai bine". >îşi scoase ceasul şi se opri sub un felinar. „E abia şapte şi jumătate ; aş putea da o raită pe la laborator, deşi n-am nici o treabă acolo. Asta ar însemna că n-a fost chiar minciună." Deşertăciunea acestei stratageme î} făcu să zîmbească şi, ca să-şi recapete liniştea sufletească, preferă o concluzie frivolă : „în definitiv, nu-i o aventură cu o femeie, aşa că nu-i nici un fel de minciună".

Şi porni mai departe, cuprins brusc de voioşie şi echilibrat, ca un vas a cărui încărcătură a fost bine cîntărită.

Era la începutul lui aprilie. Universul nocturn încă îşi mai păstra înfăţişarea de iarnă, dar, din cînd în cînd, cîte o răbufnire de vînt trecea, caldă şi senzuală, ca răsuflarea unei guri.

Edouard ajunse în Luxembourg şi o luă de-a lungul gardului. Grădina adormită răspîndea un miros de verdeaţă născîndă şi de pămînt umed, miros mai puternic decît un vis şi atît de sfîşietor, încît Edouard încetini mersul şi respiră adînc de cîteva ori. Viaţa lui, îndiguită, i se păru pentru prima oară monotonă şi prea lipsită de aventuri. Lucrul acesta îl făcu să sufere timp de un minut,

ceea ce nu-i recomandabil pentru o „tehnică bună".

O nouă oprire sub un felinar. Edouard se uită la ceas, avu impresia că a întîrziat şi porni în pas grăbit, ceea ce e incompatibil cu o funcţionare normală a minţii. Continuă în acest ritm, pînă cînd orologiul unui magazin îi demonstra că sosea mult prea devreme. încetini mersul, ticlui un ocol ingenios pentru itinerariul lui, se gratulă- cu mai multe insulte moderatoare şi—şl dădu seama că, de zece minute cel puţin, îşi muşca vîrful degetelor, ceea ce nu făcea de obicei, Edouara ţinea la metodă, dar n-avea ticuri.

„Ce rost are întîlnirea asta ? se întrebă el. Şi cu ce aer mi-a cerut-o... De ce atîta mister ? Ce **om** ciudat !"

Edouard clătină din cap, zîmbind, şi inima i se umplu de entuziasm.

în clipa cînd ajunse în -faţa bisericii Saint-Germain-des-Pres, începu să plouă. Edouard o luă oblic, spre statuia lui Diderot. „N-a venit încă ! Am sosit prea devreme."

Timp de un sfert de oră se învîrti cînd de la dreapta la stînga, cînd de la stînga la dreapta, în jurul soclului. în capul lui se învălmăşeau reflecţii răzleţe, de parcă ploaia ar fi atins locul unde se înjghebau gîndurile lui şi le-ar fi spălăcit culorile, făcîndu-le să iasă unele într-altele : .„De trei-patru zile are un aer întunecat şi nenorocit. — Diderot ! Da, o minte mare ! — Mi-a strîns mîna de cîteva ori cu un fel de furie, sau poate cu disperare. Oare ce-o fi vrînd să-mi spună ? — N-am citit destul, n-am citit destul de mult din Diderot. — Nu-i nimic, asta nu înseamnă că nu-i un tip grozav. Poftim ! Oare de la el am luat obiceiul ăsta de a-mi muşca degetele ? Ai spune că-l apasă veşnic amintiri dureroase. — Insuportabile sînt femeile astea, că folosesc parfumuri chimice prost preparate. — Stai, ce scrie acolo, pe soclul lui Diderot ? *Gura, de incendiu !* Dumnezeule, ce bine se nimereşte ! Ce nostim e ! Am să-i arăt, cînd o să vină. Dar nu vine. Ah ! Uitc-l ! Ba nu ! Ba da, ba da ! El e !"

Saiavin străbătea piaţa. Edouard suspină uşurat, şi faţa lui străluci de bucurie.

— Am întîrziat, spuse Saiavin. Iartă-mă şi nu-mi da mîna : e îngrozitor să strîngi o mînă udă.

— O, pe . mine nu mă supără, protestă Edouard, plin de căldură.

— N-ai umbrelă ? Vino sub umbrela mea. Soţia mea m-a silit s-o iau. E o grozăvie ! Instrumentul ăsta mă face de ruşine, mă face caraghios.

— N-ai vrea să intrăm într-o cafenea sau într-o braserie ?

— Nu ! Să mergem ! Simt nevoia să fiu singur cu dumneata. Singur şi liniştit.

Pătrunseră în hăţişul de ulicioare care se strecoară printre clădirile cartierului cuprins între bulevardul Saint-Germain şi Sena. Continua să plouă, o ploaie călduţă şi molcomă. Edouard îl luase de braţ pe Salavin, care, după ce tresări de cîteva ori, nu mâi încercă să se depărteze de el. Umblară un timp în tăcere, apoi Edouard spuse :

— Nu-mi place cînd plouă. Totuşi, în seara asta îmi place. E o plimbare destul de neobişnuită pentru doi prieteni.

Salavin strînse cu violenţă braţul lui Edouard, se opri şi murmură foarte repede şi cu glas foarte scăzut :

— Nu vorbi despre prietenie, Loisel. Nu pot fi prietenul dumitale.

Edouard deschise gura şi rămase buimac,

— Da, îmi dau seama că începi să ţii la mine. Dar te rog să mă crezi, Loisel, e imposibil. Ţi-am dat această întîlnire pentru azi ca să ţi-o spun personal. Mai ai timp să renunţi.

îşi închise umbrela şi porni mai departe, sub ploaie, cu obrazul crispat de hotărîre. Edouard tăcea, cu sufletul apăsat, dîndu-şi seama pe neaşteptate că e nenorocit. Jşi adună gîndurile şi spuse cu greutate :

— Presupun că ai un motiv foarte serios.

— Mai multe motive. O sută, o mie de motive !

— Nu înţeleg.

— Ba da, înţelegi, dar nu înţelegi bine. Te gîndeşti, fără îndoială, că sînt un criminal care se ascunde, că am furat ceva, că am făciy; o escrocherie sau că am asasinat pe cineva. Nu, nuM asta.

— Nu, nu-i asta, sînt sigur !

— Poate că-i şi mai rău. Nu există nici o posibilitate de afecţiune în mine. Nu ştii nimic despre mine.

Edouard avea treizeci de ani şi un suflet curat, ferit de patimi. Se simţi năpădit de o uimire vecină cu disperarea şi clătină din cap.

— Nu, spuse el, nu ştiu nimic despre dumneata, e adevărat. Dar am impresia că te torturezi fără rost şi că nu e prima oară că faci asta.

■— Nu mă torturez niciodată numai pe mine. îi. torturez şi pe ceilalţi. N-am fost niciodată un fiu bun. Nu sînt un soţ bun. Nu voi fi un tată bun. Ca prieten, sînt înfiorător, sau, mai bine zis, nu sînt un prieten.

— Dar, pentru Dumnezeu, spuse Edouard cu emoţie, ce-ai făcut, să ajungi vi vorbeşti aşa ?

— Ţi-am spus doar, nu pot să-ţi explic... „Ce-am făcut ?" N-am făcut nimic. E mult mai grav, mult mai grav decît restul. Sufletul meu nu-i curat. E un' lucru pe care dumneata nici nu ţi-l poţi măcar închipui.

Edouard clătină din cap.

— Mi se pare, spuse el, că-mi pot închipui destul de bine...

— Nu ! striga Salavin, cu o violenţă trufaşă. Numai eu pot înţelege ce se petrece în mine. Şi nu-i nimic frumos !

Acum mergeau iar şi erau atît de preocupaţi de. ei înşişi, că nu mai luau în seamă nici ploaia, nici pe trecători, nici jocurile de umbră şi de lumină

— .Zău, reluă Salavin, mă jenez să-ţi vorbesc aşa despre mine, să te plictisesc, poate chiar să te jignesc ! Mi-ai plăcut, m-ai mişcat. Timp de trei săptămîni m-ai ajutat să-mi fac iluzii despre mine şi să sper. Dar la ce bun ? Am reflectat. Mi-am închipuit viaţa dumitale, o viaţă dreaptă şi sănătoasă, şi mi-am spus că o prietenie cu mine n-ar putea fi în nici un caz o ispravă bună pentru dumneata.

— Acum încep să ghicesc, începu Edouard. Eşti un om sfîşiat de scrupule. Te judeci cu severitate, pentru că în adîncul sufletului ai o părere prea bună despre dumneata. Da ! Nu m-am înşelat : n-am în- tîlnit niciodată un om de valoarea dumitale ! Şi, totuşi, spui că vrei să mă părăseşti...

Salavin clătină din cap cu exaltare.

— Ţi-am vorbit despre mama, despre soţia, despre copilul meu. Dar nu ştii nimic despre trecutul meu. Am trăit într-o decădere soră cu abjecţia. Mi-am părăsit familia, m-am tăvălit printre oameni pierduţi, pe care dumneata nu i-ai

putea frecventa decît cu groază. Am fost omul cel mai sărac, cel mai slab, cel mai laş de pe lume. Se crispă deodată şi murmură : N-am băut niciodată, o, nu ! Dar n-are-a face ! Există o beţie mai urîtă decît a alcoolicilor.

Şi, în frînturi de frază, oprindu-se şi pornind iar, cu un fel de furie de a mărturisi şi de a se umili, Salavin începu să povestească o istorie jalnică, în care era vorba despre greşeli, despre o carieră distrusă, despre trîndăvie, ocupaţii degradante, re- muşcări, hotărîri ratate, gînduri tulburi. Edouard mergea în pas cu el / şi-şi trosnea degetele, să-şi ascundă stinghereala. Era înspăimîntat, buimac şi cuprins de o milă absurdă, asemănătoare cu admiraţia.

Taci ! Taci ! Ce înseamnă furia asta cu care te autodefăimezi ? Nu eşti nici nebun, şi nici bolnav. Eşti un om ca toţi oamenii, poate chiar mai bun ca ceilalţi oameni, şi tocmai de asta suferi. Şi, apoi, ce importanţă are trecutul ? Viaţa dumitale e acum plină şi limpede : munceşti, ai o soţie, ai un copil

— .Poate că asta e cea mai mare greşeală a vieţii mele, spuse Salavin. Să faci un copil, cînd eşti Sa- lavin, e un fel de crimă, orede-mă.

— Nu-i adevărat ! Dimpotrivă, trebuie să-ţi spui că ai pornit pe un drum nou. Trebuie să-ţi spui, trebuie să-ţi spui mereu că restul va fi dat uitării, că eşti salvat.

— Nu ştiu. Nu cred că sînt salvat. Salavin tăcu cîteva clipe, apoi spuse, cu o voce ciudată : Nici nu ştii cîtă dulceaţă conţine orice decădere...

Nu mai ploua. Cei doi se aflau acum pe malul Senei şi se sprijineau de parapet, între tarabele anticarilor. Ascultau zgomotul fluviului, care se tîra sub ei. Trecu un interval mai lung, în care Salavin îşi aprinse o ţigară. Părea mai calm, dădea impresia că e sătul. Edouard îşi ţinea capul în mîini şi vedea, drept în faţa lui, cum se zvîrcolesc în întuneric gîn- duri noi, pe care se silea să le priceapă. Apoi îşi îndreptă spinarea.

— în seara asta, spuse el, ai venit spre mine ca să mă îndepărtezi de dumneata şi ca să-ţi iei rămas bun. Dar ai procedat greşit. Dacă te-aş lăsa să te depărtezi cu adevărat de mine, aş avea impresia că de-acum înainte m-aş îndoi veşnic de mine însumi.. Nu ! Taci din gură ! Acum e rîndul meu. în timp ce vorbeai, am înţeles multe lucruri, dintre care cel mai important e că n-am avut încă prieteni pînă acum. Am doar colegi de muncă şi tovarăşi de distracţie. îmi trebuie un prieten. De dumneata am. nevoie, de nimeni altul. Am întrezărit adineauri ce-ar putea însemna prietenia. Nu poţi să-mi scapi, nu-ţi dau drumul. N-ai să mă poţi împiedica să-ţi dau o mînă de ajutor, fiindcă simt nu numai dorinţa, ci şi nevoia s-o fac. Ai auzit ? Nevoia !

Salavin schiţă un gest nelămurit cu mîna. Edouard i-o apucă şi o păstră într-ale lui, ţeapănă.

învpotrivindu-se parcă. îmbătîndu-se treptat de cuvintele sale, vorbi multă vreme, cu înflăcărarea omului care şi-a descoperit o vocaţie. Simţea că împotrivirea lui Salavin se topeşte şi că mîna pe care o strîngea în mîinile lui se moaie, se lasă în voie, se încălzeşte şi-i răspunde, în cele din urmă, cu o strîngere mai întîi timidă, şi apoi fierbinte.

— Şi, mai presus de orice, spuse el, sfîrşindu-şi pledoaria, mai presus, de orice, să nu mai vorbim niciodată despre seara asta. Prietenia noastră începe. Totul e nou. Totul trebuie construit. Hai, răspunde !

Salavin ridică nişte ochi strălucitori şi-i opri asupra lui Edouard.

— îţi mulţumesc, spuse el, primesc.

Se întoarseră la punctul de unde plecaseră, în faţa bisericii Saint-Germain-des-Pres. Atent la ritmul înălţător al gîndurilor sale, Edouard făcea paşi mari, victorioşi. Salavin îi puse mîna pc umăr şi-l opri.

— îţi mulţumesc, repetă el, primesc. Dar acuma dă-mi voie să plec. Şi, fiindcă Edouard îl privea mirat, adăuga : Sînt fericit şi simt nevoia să fiu singur, ca să mă gîndesc mai bine la dumneata. Ia-o în direcţia aceea. Eu am să merg pe dincolo. îţi mulţumesc.

Edouard se pomeni singur şi-şi spuse : „Mă lasă, ca să se gîndească mai bine la mine ! Ce om ciudat ! Dar cred că are dreptate, e mai bine aşa." Ar fi preferat, desigur, să cheltuiască în doi bucuria cea mare care-i umplea sufletul ; totuşi găsea că purtarea lui Salavin era curioasă şi chiar „originală". îşi scutură pălăria de ploaie, aprinse o pipă şi porni mai departe, învîrtindu-şi bastonul, ca să-şi satisfacă nevoia de a gesticula. Cu o voce înăbuşită, cîntă o melodie bărbătească, de cuceritor. Era foarte mulţumit de el însuşi. I se

părea că viaţa lui era acum mai bogată şi incomparabil mai frumoasă decît a

oamenilor pe care-i întîlnea în drum. în timp ce urca pe strada Rennes, se surprinse murmurînd : „Ce om ciudat ! E un sfînt ! Da, un sfînt. Dacă nu mă-nşel, am citit undeva "povestea unui sfînt, care semăna cu omul ăsta."

VIII

Salavin o luă pe bulevardul Saint-Germain şi pe strada Monsieur-le-Prince şi urcă într-un suflet, pînă cînd îi apăru în faţă Panteonul. Cînd ajunse aici, îşi încetini pasul. Pătrundea pe meleagurile lui, în cartierul acela vechi, prin care hoinărise atît de des şi vreme atît de îndelungată, numărînd lespezile caldarîmului, ascultînd cum clipocesc gurile ele canalizare, privind cum se ofilesc cu timpul, îndărătul geamurilor fiecărei dugheni, figuri omeneşti, potic- nindu-se la fiecare pas de visele lui, reconsiderîn- du-şi, în timp ce trecea de pe o stradă pe alta, toate hotărîrile şi toate speranţele.

Mai mult decît oriunde, ori de cîte ori ajungea pe colina Sainte-Geneviève, Salavin avea senzaţia aceea de amorţire, urîcioasă, dar plină de desfătare, pe care el o numea „rău de stradă" şi care-i dădea un fel de idee de introducere în neant.

Totuşi, în seara aceea, „răul de stradă" n-avu decît un efect superficial asupra lui Salavin. Era doar o reminiscenţă, o simplă aluzie, pe care o desluşeşti, dar de care poţi scăpa.

Ocoli strada Soufflot, fiindcă pustiul ei pompos i se părea duşmănos, şi, luînd-o pe strada Fossés-Saint- Jacques, care acţionează ca un balsam asupra inimi

lor irascibile, ajunse în strada Lhomond, unde în timpul nopţii domneşte o linişte de cavou.

Puţin după aceea, în faţa lui se deschise strada Pot-de-Fer, pustie şi strălucitoare sub ploaie. Dinspre strada Mouffetard auzea apropiindu-se nechezatul unei orge mecanice. Totuşi, zgomotul acela nu-l împiedica să audă cum- gîlgîie apa în jgheaburile streşinilor şi cum şiroieşte pe zidurile cocioabelor, căci casele vechi din acest cartier se lasă toate pe spate şi, sprijinindu-se unele de altele, ca nişte infirmi ce-şi lipesc spinările, îşi îndreaptă feţele resemnate spre cerul necruţător.

Salavin locuia din copilărie pe strada Pot-de-Fer. A apăsa pe butonul soneriei, a împinge poarta grea şi paralitică; a străbate coridorul, unde trebuie sa numeri exact zece paşi înainte de-a o lua la stînga, apoi a urca cele patru etaje într-un întuneric mai des decît întunericul vertiginos al coşmarurilor, toate acestea erau pentru Salavin acţiuni pe care numai un animal le poate îndeplini : sufletul o ia înainte şi aşteaptă apoi, ca un cîine în faţa uşii.

Casa în care locuieşte Salavin e veche şi prăpădită. Violoniştii susţin că lemnul din care sînt construite viorile păstrează amintirea sonoră a armoniilor cu care le alimentează un arcuş priceput. Tot astfel, casa aceea veche părea să vibreze încă de toate strigătele pe- care zeci de generaţii le scoseseră în clipa venirii pe lume, a rejyoducerii, a morţii. Suferinţa, grijile, bucuria neliniştită a oamenilor se întipăriseră adînc în ea, timp de mai bine de o sută de ani, pînă în scheletul stejarului din care răzbăteau seara pîrîituri dureroase. Tencuielile şi zugrăvelile succesive îi tociseră colţurile zidurilor. Spaţiul locuibil nu părea a fi fost croit de zidari, ci săpat direct în piatră de nişte animale sîrguitoare. Dacă te opreai pe vreun palier, puteai auzi în

liniştea

nopţii, îndărătul uşilor subţiri, fie plînsul unui sugaci, fie şoaptele a doi soţi, fie tuşea şi suspinele vreunui locatar cufundat în somn.

Un firicel de lumină spinteca întunericul la etajul al patrulea, ţîşnind de sub uşa lui Salavin.

Tînărul ciocăni uşor lemnul cu vîrful unghiei şi aşteptă, ţi- nîndu-şi răsuflarea.

Uşa se deschise numaidecît, şi Salavin zări silueta soţiei sale, Marguerite, cu spatele spre lumină. Mar- guerite era blondă, şi părul ei frumos şi vaporos înmagazina razele lămpii, alcătuindu-i în jurul capului un fel de abur luminos.

Salavin îşi scoase pălăria şi pardesiul, apoi îşi luă soţia în braţe şi o strînse îndelung la piept, fără să spună o vorbă. Tînăra femeie începu să tremure şi întrebă, înspăimîntată :

— Ce s-a întîmplat, Louis ? Spune repede, ce-i cu tine ?

Se desprinse din braţele lui şi, ţinîndu-l la distanţă, îl învălui într-o privire îngrijorată şi tristă. Salavin o strînse din nou în braţe, cu o expresie gravă pe faţă. Marguerite îl sărută şi ea, îi mîngîie fruntea cu mîna ei fină şi răcoroasă şi reluă, cu o voce căreia se silea să-i dea un ton hotărît :

— Spune, Louis, te rog. Ce s-a întîmplat ?

Salavin zîmbi.

— Nimic rău. Dimpotrivă.

O trase pe Marguerite după el, în sufragerie. Era o încăpere de dimensiuni mici, luminată de o lampă care atîrna din plafon şi sub care se lăţea un con de întuneric. Lîngă masă, o maşină de cusut moţăia, ţinînd în dinţi o bucată pătrată de pînză bej- deschis. Pe pereţi atîrnau două fotografii mari şi un tablou vechi şi afumat, reprezentînd un lac între munţi, cu un brad smuls din rădăcini. Se mai aflau în sufragerie un bufet masiv şi un fotoliu Voitaire, cu obrajii lustruiţi.

Marguerite îşi sili soţul să ia loc în fotoliu şi se aşează la picioarele lui, pe o banchetă. Continua să spună, zîmbind de data asta, cu toată faţa transfigurată :

— Hai, vorbeşte odată !

Salavin ridică braţele.

— Nu-i nici o grabă, doar e o veste bună...

îi luă capul între mîinile lui şi-i spuse cîteva cuvinte, lipindu-şi buzele de urechea ei.

— O ! strigă Marguerite, plină de însufleţire. Nu mă mir, doar te cunosc...

— Unde-i mama ? întrebă Salavin. Nu s-a culcat ?

— Nu, abia a plecat.
— N-ai vrea s-o chemi?.
Marguerite se duse în camera de alături şi ciocăni discret în perete cu degetarul.
De doi ani de zile, de cînd fiul ei se căsătorise, doamna Salavin se mutase în fosta cameră a norăsi, cedînd tinerilor micul apartament, în care-şi petrecuse cea mai mare parte din viaţă. Era mai toată ziua în tovărăşia noră-si, şi seara se ducea în camera ei, să mediteze la lucrurile la care se gîndesc toate bătrînele, adormind în cele din urmă în patul acela înalt, împodobit cu o cuvertură de dantelă croşetată.
Uneori îşi punea' ochelarii şi începea să deschidă sertarele unui scrin vechi, un scrin plin de bibelouri ciudate şi care păreau lipsite de semnificaţie : un gologan găurit, aidoma tuturor gologanilor găuriţi, o sfîrleză ştirbă, o lămîie uscată şi înnegrită, legală cu o panglicuţă decolorată, odinioară semn de carte, un coşuleţ plin de pietricele, o cutie, în care, pe o perniţă de bumbac, se îngălbenea ceva ce aducea cu un dinte de lapte.
Doamna Salavin examina îndelung aceste mărunte obiecte înşirate într-o ordine misterioasă, asemenea evenimentelor petrecute în cursul unei vieţi, şi privirea ei căpăta, rînd pe wnd, o expresie de bucurie sau de melancolie, potrivit obiectului asupra căruia se fixa.
În seara aceea visarea bătrînei fu întreruptă de zgomotul uşor pe care-l făcu Salavin întoreîndu-se acasă. Peste puţin, tocmai în clipa cînd îşi scotea, oftînd, ochelarii, desluşi în perete bătaia rituală, familiară. Era semnalul pe care-l aştepta, astfel că ieşi imediat.
Salavin şedea încă în fotoliul Voltaire. Marguerite îl privea cu ochi strălucitori de lacrimi. Urmă o tăcere, în cursul căreia apa din buiota de pe sobă cîntă o melodie imperceptibilă, dar care semăna cu zgomotul unei orchestre imense şi maiestuoase ce-ar fi răsunat în depărtare.
Doamna Salavin examina cu atenţie obrazul fiului ei şi începu să zîmbească.
— Mamă, spuse Marguerite, Louis are un prieten, un prieten adevărat, un prieten bun şi credincios.

— Mai mult decît atît, spuse Salavin cu blîndeţe, e un prieten pe care-l iubesc.

Urmă o nouă tăcere. Doamna Salavin se apropie de fotoliu, îşi puse mîna pe capul fiului său şi spuse :

— Ei, vezi ? ! Şi adăugă : Capul ţi-e fierbinte şt ghetele ude. Descalţă-te ! O să-ţi facem un ceai.

Salavin începu să vorbească, plin de exaltare :

— I-am spus totul, i-am povestit totul, şi acum mă iubeşte mai mult ca înainte.

— I-ai spus totul ? repetă bătrîna, zîmbind. Dar, pentru Dumnezeu, ce-i acest „tot" ?

— Tot ce-i în mine, murmură Salavin. Apoi din nou îşi ridică glasul, plin de bucurie : O să-l vedeţi şi voi. O să-l îndrăgiţi ! Dac-aţt şti ce frumos e ! Şi ce viguros ! Şi are un caracter splendid ! E un om pe-al cărui umăr te poţi sprijini. Un om fără gînduri ascunse. O inimă curată. Mă înţelege, ştiu că mă înţelege, şi totuşi ţine la mine.

Salavin vorbi multă vreme. Marguerite îi întinse o ceaşcă de ceai fierbinte, pe care o dădu pe gît, distrat. Făcea gesturi mari, de parc-ar fi zugrăvit, pe pereţii cufundaţi în umbră, cînd cu bidineaua, cînd cu vîrful unui pămătuf foarte fin, portretul lui Edouard, un portret vrednic de prietenie.

Cele două femei îl ascultau zîmbind. Marguerite manifesta o bucurie fără rezerve, dar doamna Salavin păstra o nuanţă de nelinişte, căci îşi cunoştea fiul şi se temea că, vorbind prea mult despre fericirea măreaţă ce-l însufleţea, o va toci prea repede.

în încăpere sălăşluiau două tăceri frumoase. în clipele acelea se puteau desluşi respiraţia căminului şi eforturile pe care părea că le face buiota, ca să alunge un fir dintre buzele ei de aramă.

■— Culcă-te, Louis. Acum trebuie să te culci, spuse doamna Salavin. ■ Fericirea te oboseşte mai mult decît suferinţa.

îşi sărută copiii şi plecă.

— Hai să vedem ce face băiatul, spuse Salavin.

Trecură în camera de alături şi se înclinară asupra unui pătuţ. Un copil cu trăsături delicate, cu pleoapele violete, mărginite de gene lungi şi răsucite, dormea cu degetul în gură. Din cînd în cînd, scotea un suspin şi schiţa cu buzele gestul

de a suge. începu să zîmbească, fie din cauza căldurii celor două răsuflări, care-l învăluiau deodată, fie din cauza luminii pe care o arunca lampa.

— Vezi, spuse Salavin, şi el e mulţumit în seara asta.

— Louis, strigă Marguerite, Louis, uneori spui că eşti rău, dar n-ai idee cit de fericite sîntem în seara asta, datorită ţie.

•— Taci ! Taci ! Să nu stîrnim soarta !

Dar nu puteau să tacă şi în noaptea aceea vorbiră multă vreme cu glas scăzut : era una dintre acele convorbiri în care sufletele se desfăşoară şi se cuprind în întuneric şi tăcere, asemenea unor animale marine cufundate în adîncurile cele mai negre.

IX

Pendula cu cadranul pictat e străbătută de fiori şi horcăie de parcă s-ar pi\ găti să-şi dea sufletul, apoi lasă să-i scape opt co- -oane seci, fără timbru, mîlităreşti.

Salavin îşi dă seama că unghiile lui s-au înfipt în muşama şi că picioarele, turbate de nelinişte, nu-şi găsesc locul sub masă. A terminat de mult să mă- nînce. Pune mîna pe cuţit şi ciocăneşte în farfurie cu mici izbituri regulate, mai repezi decît bătăile unei inimi înfierbîntate. Doamna Salavin are dinţi slabi şi mestecă mîncarea cu băgare de scamă. Fiul ei nu se mai poate stăpîni : cu o voce albă şi uşor răguşită, spune :

— Să ne grăbim ! Trebuie să ne grăbim !

— Ştii doar că pendula merge înainte cu jumătate de oră, Louis, răspunde Marguerite.

— Crezi ? întreabă Şalavin.

— Sigur că da !

Ştia şi el. Pînă-n ajun era sigur de asta. Dar azi nu mai e sigur de nimic, afară doar că e plin de nerăbdare.

Bătrîna se ridică şi scutură firimiturile care i s-au agăţat de rochie, apoi spune că s-a săturat. Salariu roşeşte de ruşine.

— lartă-mă, mamă. Nu m-am putut stăpîni. Stai şi mănîncă mai departe. Nu sîntem chiar atît dc grăbiţi...
— Nu-mi mai e foame, Louis.
— Adevărat ?
— Cît se poate de adevărat.
— Atunci, să ne grăbim. Voi spălaţi vasele, şi eu am să fac ordine în casă. Am sa vă ajut, am să pregătesc serviciul de ceai.
Obrajii lui sînt şi acum roşii, dar sînt roşii de bucurie. Mîinile îi cam tremură. Are să spargă cana de apă. Uite, s-a spart !
Va să zică, nu-i bun de nimic ! O pînză cenuşie se aşterne peste lucruri. Salavin doreşte să fie altfel. Adună bucăţile de sticlă, muşcîndu^şi buza inferioară. Marguerite spune, veselă :
— Asta-l cana cea plesnită. Bine c-am scăpat de ea !
Salavin îşi regăseşte echilibrul sufletesc. Va să zică, n-a făcut o greşeală prea mare. Lumina zîmbeşte iar în adîncul inimii lui, inima aceea cumplită, pe care mii de pinteni o sfîşie şi mii de balsamuri
0 alină pe rînd.
— Mai repede ! La opt jumătate vor fi amîndoi aici. Edouard e omul cel mai punctual din lume.
Se repede în' urma nevesti-si, care mătură şi ridică un fir de aţă, o firimitură de pîine. Pe neaşteptate, totul e gata : în casă domneşte ordinea, şi nu-i decît opt fără un sfert. Familia Salavin e gata mult prea devreme. Mai bine aşa.
Salavin rătăceşte prin casă, mişcă un scaun, verifică poziţia untii tablou, îşi bagă mîinile în buzunare, le scoate, iar le bagă. Aha !
1 impa din sufragerie fileză un pic. Cea din odaie, lămpiţa tui în formă de ou, nu arde destul de puternic, fitilul nu-i bine potrivit, miroase a petrol. Salavin o stinge şi o demontează : sticla lămpii e fierbinte, îşi frige degetele. Fitilul e inegal, trebuie să-l taie. Unde sînt foarfecele ? Doamne Dumnezeule, Edouard şi nevastă-sa trebuie să sosească, şi toată casa are să duhnească a petrol ! Degetele lui Salavin acordă lămpii îngrijiri asasine. Ai spune că-i un scamator care s-a îmbătat. Din fericire, doamna Salavin veghează, are să facă ea totul. Salavin oftează şi dă buzna în bucătărie, să se spele. Dar mirosul de petrol e încăpăţînat, nu-i chip să scapi de el.

Nişte apă de Colonia. Bine ! Ba nu ! Cum să se parfumeze ca o cocotă ? Nu-i genul lui. Mai curînd, nişte săpun mineral. Săpifnul mineral s-a terminat. Totul se termină în casa asta...

Se întoarce în odaie, unde ordinea a fost restabilită. îşi răsuceşte o ţigara şi o aprinde. Are să miroasă toată casa a tutun. Ce are să spună soţia lui Edouard ? Aruncă ţigara şi se întinde pe bătrîna lui canapea. S-a hotărît să aştepte în linişte. E abia opt fără cinci.

Salavin visează. E un vis amar. Edouard va sosi, va străbate hidoasa stradă Pot-de-Fer şi va căuta multă vreme casa. „Cum aşa ? are să-şi spună. Aici locuieşte Salavin, în dărîmătura asta ?" Are să intre şovăind, poate chiar cu dezgust, în coridorul prost luminat. Are să piardă cinci minute căutînd-o pe portăreasă, care locuieşte la etajul întîi. Şi ce portăreasă ! O vrăjitoare scîrboasă şi neputincioasă ! Dumnezeule mare ! Ce vină avem noi că portăreasa e bolnavă şi păcătoasă ? ! Cel puţin, de nu s-ar uita în loja ei, de nu l-ar izbi prea tare mirosul jignitor de varză, care domneşte în această lojă ! Şi măcar de-ar fi politicoasă, de nu i-ar răspunde cu vreuna din grosolăniile care i-au creat în tot cartierul faimr/ unei fiare furioase ! Şi nevasta Iui Edouard ? Ce-are să spună de scară ? Măcar de n-ar zări vreo bucată de hîrtie sau nişte coji de legume ! La etajul al doilea există o treaptă pe care te poticneşti zdravăn. Şi gazul aerian nu luminează : şuieră, fîşîic şi face să danseze pe pereţi umbra lăbărţată a balustrada.

Tristeţea lui Salavin e vecină cu disperarea. N-ar fi trebuit pentru nimic în lume să accepte această prietenie, să-i îngăduie să pătrundă în inimă, în viaţa lui, pînă şi în casa bătrînească, în văgăuna, în caverna asta. Nu, zău, e prea greu, prea complicat, prea primejdios să ai un prieten, un prieten adevărat ! Şi rolul pe care trebuie să-l joace, rolul omului superior pe care Edouard i-l atribuie, i-l impune ! Cu ce drept a hotărît Edouard că Salavin e un om superior ? in scara asta, prietenia lui Salavin ia aspectul urii.

Şi maşina de cusut !...

Amintirea maşinii de cusut străbate inima lui Salavin ca o săgeată otrăvită. Sare deodată în sus şi se năpusteşte în sufragerie.

— Mamă ! Marguerite ! Trebuie să ascundem maşina de cusut.

— De ce, băiatule ?

într-adevăr ! De ce ? Salavin se bîlbîie şi pleacă capul. Caută un motiv hotărîtor şi iată ce găseşte :

— Nu-i estetică.

— Şi unde s-o punem ? întreabă Marguerite, împăciuitoare, ca de obicei.

Salavin împinge maşina de cusut pînă-n mijlocul camerei şi caută cu privirea un colţ dosnic, unde s-o poată ascunde. Dar nu există nici un colţ dosnic. Maşina s-a înţepenit de-a curmezişul vieţii lui Salavin, ca un os de iepure oprit în gîtul unui om care m.inîiică.

Chiar în ciipa aceea se aude soneria. Lui Salavin îi vine să plîngă de furie. Va deschide chiar el. Să se descurce femeile cu maşina aceea diavolească...

Salavin intră în vestibul şi, fără să chibzuiasca mult, deschide larg uşa. Nu-i Edouard. E locatarul de la etajul al treilea, care-i aduce poşta de seara : un formular de impozit. Salavin se întoarce în sufragerie, şi obrazul i se luminează : maşina de cusut s-a făcut nevăzută. Doamna Salavin a acoperit obiectul blestemat cu un şal vechi, care poate fi folosit şi drept covor şi care arată foarte frumos. Deasupra a fost instalat un suport de glastră de faianţă. Nu se mai vede nici o maşină de cusut : Salavin respiră uşurat. O sărută pe maică-sa, o sărută pe Marguerite.

— Ce prost sînt ! Iertaţi-mă !

Salavin are să bombăne toată viaţa, şi toată viaţa are să ceară iertare.

Se aude soneria. A ! De data asta sunetul e vesel, politicos, dar autoritar, voios, deşi rezervat, e un sunet precis, care-i aparţine lui Edouard. Nu poate fi decît Edouard.

El e.

Intră. Intră amîndoi. Căci iată răsărind în spatele lui Edouard umbra aceea misterioasă, asemenea unui alt obraz al lui Edouard, un obraz încă necunoscut şi tocmai de aceea în stare să inspire teamă.

Umbra misterioasă e o femeie în carne şi oase. Se numeşte Clcmentine. Edouard o prezintă ; toată lumea se prezintă. Vestibulul minuscul se umple de strîngeri de mînă şi de plecăciuni, care se revarsă imediat în sufragerie. împreună cu cei

doi vizitatori, a intrat o răbufnire de aer rece, care se dizolvă treptat in aerul apartamentului, îl botează şi-l temperează.

Şi iată cinci fiinţe instalate ceremonios în jurul unei mese, pe care a fost pregătit un serviciu 'ie ceai foarte modest.

Tăcere. O clipă de spaimă. Salavin ar da tot ce are pe lume pentru ca această clipă să treacă. Priveşte cele patru figuri, pe care a încreţit un zîmbet, cum se încreţeşte caimacul pe lapte.

Degeaba se sperie Salavin : zîmbetul nu e numai la suprafaţă, e şi în aluat, e în inimi. Edouard spune numaidecît un lucru uimitor :

— Ce cartier pitoresc !

A spus „pitoresc" ! Ce scump e băiatul ăsta ! Ce bine se pricepe să găsească lucrul cel mai potrivit ! De fapt, e adevărat că strada Pot-de-Fer are ceva pitoresc. O umbră stăruie totuşi în inima lui Salavin : ştie că, în general, consideri pitoresc un ţinut în care n-ai vrea să trăieşti pentru nimic în lume. Dar Edouard continuă :

— Cine nu se plimbă niciodată pe străzile noastre bătrîneşti nu poate spune că iubeşte Parisul.

„Străzile noastre bătrîneşti..." Ce mult îi plac vorbele astea lui Salavin ! Clémentine aprobă cu un semn* din cap şi adaugă următoarele :

— E adevărat, casele vechi au mult stil.

Salavin se uită cu coada ochiului la Clémentine. Nu cumva poate surprinde pe buzele acelea fine, cam prea subţiri, o nuanţă — cît de mică — de superioritate ? Nu ! Hotărît nu, Salavin se înşală. Toată spaima i se topeşte cum se topeşte untul în tigaie. începe să fredoneze un cuplet, plin cle lirism stăpînit, în care e vorba despre strada Mouffetard. Apoi spune, cu glas rezervat :

— Avem o portăreasă bătrînă şi bolnavă.

— A fost fermecătoare, îl linişteşte Clémentine.

Merge strună. în adîncul inimii, Salavin intonează un imn de recunoştinţă şi de triumf. în jurul lui, feţele se destind, se calmează. Doamna Salavin îl examinează pe Edouard, apoi pe soţia lui, cu privirea unui aurar care pune mîna pe un lingou. „Cine eşti ? Ai să-l iubeşti ? C2-ai să faci cu el ? Ce vrei de la el?"

Marguerite se întreabă ce cuvînt drăguţ, prietenesc să-i spună acestei femei necunoscute, pe care va trebui s-o iubească, fiindcă e soţia prietenului soţului ei. Şi atunci are un elan plin de graţie :

— Veniţi ! Să vi-I arăt pe băieţaşul meu.

O clipă după aceea, cele două femei se întorc în sufragerie, orbite de strălucirea lămpii. Marguerite e radioasă, şi Clementine repetă mereu, cu siguranţa unui cunoscător :

— E grozav, e un exemplar frumos.

între cele cinci persoane din odaie domneşte o mare, o sinceră dorinţă di înţelegere prietenească. Dar asta nu-i destul. Nu >tiu ce să-şi spună. Trec clipe lungi, pe care nu le poţi umple numai cu zîm- bete. Salavin se nelinişteşte, se suceşte pe scaun. Conversaţia e alimentată de expediente. Salavin spune : „Poţi să fumezi, Edouard", şi, fiindcă Edouard acceptă numaidecît şi aprinde o ţigară, tăcerea se aşterne din nou, vicleană. Salavin mai spune : „Cocioaba noastră n-are lumină electrică". E foarte limpede că n-are lumină electrică. în sfîr- şit, Salavin spune : „N-a mai plouat de două zile, din fericire", şi fraza asta, a cărei rostire i-a cerut eforturi uriaşe, îl cufundă într-o disperare imensă. Cum aşa ? ! Vine la tine, la tine îndeasă, cel mai bun prieten şi soţia celui mai bun prieten, şi tu nu' găseşti să-i trînteşti decît o frază de mare valoare despre ploaie ? Doamne, ce ruşine, ce jale ! Ajutor ! Ajutor !

Ajutorul vine din cer, Salavin are o inspiraţie;

— Vino la mine în cameră, să-ţi arăt cărţile.

Salavin simte că e salvat ! Din adîncul mizeriei lui face un apel către eroi, către cavaleri, un apel care va fi cu siguranţă auzit. îl trage pe Edouard după el, în cameră, şi—1 împinge pe canapea : „Stai cum îţi place, ca la tine acasă !" îi arată o policioară plină de hîrţoagc şi mărturiseşte, cu un aer misterios : „Aici lucrez". Apoi ia cîteva cărţi de pe rafturi şi le prezintă ca pe nişte prieteni, cu un ton în care se desluşeşte un amestec de solemnitate şi de cordialitate : „Michelet ! Montesquieu ! Montaigne !"

Cerul s-a rupt în două. O briză miloasă se ridică deasupra mării şi umflă toate pînzele. Plictiseala, otrava primejdioasă pentru o prietenie, era pe punctul de a se strecura în minţile lor, dar Salavin a rostit formulele magice. A spus aproape la întîm- plarc, de-a valma : llacine, Baudelaire, Pascal, Ra- belais, şi iată că aţi coborît pe pămînt,

zei îndurători, aţi venit în ajutorul sufletelor frămîntate.

Salavin nu se mulţumeşte să-i arate cărţile, înfă- ţişîndu-le ca pe nişte amulete bune la orice ; le deschide, le "întreabă, le someză să-i răspundă, apoi, satisfăcut, le mulţumeşte cu recunoştinţă.

Aşezat pe marginea canapelei, cu mîinile pe husa uzată, Edouard arată ca un credincios care se împărtăşeşte. Ţine capul ridicat, fiindcă Salavin e în picioare. Ţine capul ridicat, ciuleşte urechile şi deschide gura, de parcă s-ar pregăti să primească ploaia din cer. Dar nu apă dulceagă se revarsă asupra lui. Salavin îşi stoarce cărţile ca pe nişte ciorchini. „Bea, prietene, şi spune-mi ce părere ai." Sucul binefăcător îl pătrunde pe Edouard pînă-n măduva spinării.

E beat. E transportat. Cum nu-i obişnuit cu astfel de orgii, e scăldat în sudoare şi-şi trece mîna pe frunte, rostind frînturi de frază, elocvente în umilinţa lor. „Ei, da, adevărat!", sau : „Nimic de zis !", sau, pur şi simplu : „Vai, dragul meu, dragul meu !"

Ca să vadă mai bine? Salavin a instalat lampa pe scrin şi se plimbă citind sau declamînd, la ne-voie, ceea ce ştie pe de rost. înfierbîntat cum e, nu se dă înapoi de la interpolări. Acordă împrumuturi oamenilor mari şi adaosuri textelor ilustre. Edouard nu bagă de seamă. în asemenea momente, nimeni nu-şi numără mărunţişul.

— Poftiţi la ceai, domnilor !

„La ceai ? Aşa de repede ? Bine, vor bea, dar fără să se întrerupă."

— Dac-ai şti cîte mi-a spus ! exclamă Edouard.

— Stai puţin, spune Salavin, stai puţin. Şi de asta ce zici ?

îşi face apariţia cu o broşură în mînă şi citeşte, cu o voce sugrumată de em^ie : „Cel ce se pricepe să vă stăpînească atît de bine n-are decît doi ochi şi două mîini, n-are decît un corp, n-are mai mult decît cel mai neînsemnat individ din nenumăratele voastre oraşe ; singura lui superioritate e cea pe care i-o acordaţi voi ca să vă distrugă..."

Vorbele acestea patetice plutesc în odăiţă asemenea unor păsări cu aripi prea grele. Ele se aşază pe mobile, pe perdele, pe feţe şi zboară ca nişte vîrtejuri în jurul lămpii. Tot decorul se schimbă : peisajul din Tirol are perspective maiestuoase, bibe- lourile de porţelan de pe bufet

capătă nobleţe antică, tapetul îşi scutură florile decolorate şi se dă înapoi, se transformă în boltă cerească.Salavin n-are ochi decît pentru Edouard, pentru ochii lui Edouard, în care desluşeşte doar o imagine, mobilă, mititică mai întîi, dar care creşte după aceea, creşte şi se întinde în toată odăiţa, se întinde în toată lumea : e imaginea unui Salavin sublim, a utiui Salavin mîntuit de el însuşi, un Salavin care nu se sinchiseşte de maşina de cusut, care păşeşte fără ruşine pe treptele şubrede ale scării, nici nu se uită la portăreasă şi trece pe coridor cum se trece pe sub un arc de triumf.

Atunci Edouard se ridică de la l&fcul lui, se apropie de Salavin şi—i ia mîinile.

— Ai fost grozav, spune el cti. o voce care freamătă, grozav. îţi mulţumesc !

Pascal, Baudeiaire, La Boetie, Montesquieu şi ceilalţi, mulţime anonimă, se înclină cu modestie în persoana lui Salavin. Mintea lui Edouard e limpede şi amplifică totul. Are nevoie de un simbol : în Salavin ei salută pe toţi maeştrii lumii.

— Da, zău ! Ai fost grozav.

Ceaiul abureşte încă în fundul ceştilor. Toate acestea se petrec la etajul al patrulea al unei locuinţe neîncăpătoare din strada Pot-de-Fer. Dacă s-ar trage perdelele şi s-ar deschide ferestrele, sub cerul nocturn ar apărea un popor de acoperişuri haotice şi lămpile obosite din casele în care femeile lucrează seara. Dar ce-are a face ? Spiritul, care poartă* traistă şi toiag, cere găzduire unde-i place Ieri. Iar prietenia e o zînă plina de îngăduinţă.

Salavin strînge şi el mîinile lui Edouard. Din el se revarsă recunoştinţa, dar şi orgoliul, îl priveşte pe Edouard cum priveşte o statuie spre sculptor, adică din înaltul soclului.

S-a făcut deodată tîrziu. Oaspeţii îşi iau paltoanele şi-şi caută umbrelele. Marguerite spune, cu sfială : „Mă laşi să te sărut ?", şi o voce limpede îi răspunde : „De ce nu ?"

Cu o lampă Pigeon în mînă, Salavin îşi însoţeşte prietenii pînă-n stradă. Nu se mai teme de nimic, se joacă cu focul şi spune : „Băgaţi de seamă la treapta asta stricată, abia se ţine, să nu căderi". Şi adaugă, rîzînd : „Nu vă atingeţi de ziduri, s'înt murdare".

Rămas singur, urcă scările fără să se grăbească. Ţine în vîrful degetului lampa, care se leagănă. Intră în apartamentul plin încă de însufleţire şi de

nori lăptoşi de tutun şi le găseşte pe cele două femei, care-l sărută zîmbind. Se duce drept la fereastră, o deschide şi-şi sprijină coatele de marginea ei, cu obrazul în palme.

Rămîne aşa multă, multă vreme, pînă cînd Marguerite se apropie şi-şi pune cu blîndeţe mîna pe umărul lui. Atunci Salavin se întoarce spre ea şi, cum e sortit să-şi ceara veşnic iertare, chiar şi fiindcă e fericit, spune :

— Iartă-mă ! Sînt atît de bucuros, atît de bucuros !

X

Spre sfîrşitul lui aprilie avu loc hecatomba cea mare.

Aşadar, uşa restaurantului Petit-Passe-Temps se deschise într-o bună zi, şi doi oameni ieşiră în stradă, doi oameni care îl părăseau pentru totdeauna.

Edouard era roşu la faţă şi volubil, iar Salavin, palid şi tăcut. O luară pe chei şi coborîră o scară mică de granit, pînă la malul fluviului, înaintînd printre turme de poloboace şi coline de huilă.

— Louis, spuse Edouard, te rog să mă ierţi.

Salavin îi luă mîna lui Edouard şi i-o strînse, fără să-i răspundă. Zîmbea slab. Edouard încruntă sprîncenele.

— Eşti bun, ca de obicei. Nu încerca să împac; lucrurile şi nici măcar să-mi găseşti o scuză. Cum am putut oare să expun prietenia noastră atacurilor unor ţopîrlani, nişte indivizi care necinstesc totul ? Edouard îşi epuiza repede rezerva de insulte. Repetă de cîteva ori, trăgîndu-şi mustaţa, „ţopîrlani" şi „indivizi care necinstesc totul", căută cîteva clipe şi adăugă : Nişte mitocani. Şi, fiindcă Salavin ridică mîna ca să-l potolească, Edouard reluă : Nişte mitocani ! Da ! Nişte mojici ! Vanderkelen e un ţărănoi, cazul lui e simplu. îşi permite să te întrerupă, să-ţi spună „băiete". Asta-i genul lui. Mă scoate din sărite, dar nu mă miră. Pe Moineau îl credeam un om cumsecade, pentru Moineau aveam o adevărată stimă, aş fi fost în stare să-i cer un sfat chiar într-

o chestiune gravă ! Şi să îndrăznească să-ţi spună, şi cu ce ton : „Nu te pricepi !" E o lovitură premeditată, un fel de complot.

— Dar ce ne pasă nouă, Edouard ? Sînt nişte nenorociţi.

— Fireşte, nişte nenorociţi ! Plissonneau, larva asta, stîrpitura asta ! - >

— Edouard...

— Plissonneau, căruia i-am făcut de sute de ori mici servicii şi care îndrăzneşte...

— Dar n-a spus nimic.

— Tocmai : n-a spus nimic. Se mulţumea să rînjească de cîte ori deschideai tu gura. E o viperă !

— Edouard, exagerezi !

— Pe celălalt îl iert : e destul de inteligent, ca să-şi dea seama cine eşti tu. Şi dacă nu te poate suferi, e perfect, înseamnă că e gelos.

— Cum ai spus că-l cheamă ? întrebă Salavin, cu un aer neglijent.

— Petit-Didier.

— Îmi pare foarte rău, spuse Salavin, că Pctit-Didier a luat o atitudine atît de supărătoare în toată povestea asta. Mi se părea că-i mai fin decît ceilalţi, mai cultivat. *

— Hm, spuse Edouard, care simţea fierbînd în el vechi rămăşiţe de pizmă, e exact atît de cultivat cît să-i placă să-i umilească pe alţii. îl înlătură cu un gest al mîinii pe Petit-Didier, rostogolindu-l în prăpastie, şi—şi isprăvi analiza cu următoarele cuvinte : Cît despre Sautier, de la el te poţi aştepta la orice.

— Ştii, spuse Salavin, a vrut să-mi facă o asigurare pe viaţă.

— Da, îmi închipui. Şi, fiindcă ai refuzat, s-a răzbunat. Dar n-o să-l lăsăm să aibă ultimul cuvînt...

— Edouard, spuse Salavin cu gravitate, ura n-are ce căuta în inimile noastre.

Pe faţa lată a lui Edouard se aşternu un val de emoţie. Se opri în faţa unui morman de pietriş în formă de con, pe care o macara îl alimenta din belşug, întinse un braţ şi declară solemn :

— Ai dreptate, ai totdeauna dreptate ! Nu ură, ci uitare. Nu mai vreau să compromitem o prietenie scumpă în ocna asta. începînd de azi, nu mai vreau să-i văd pe oamenii ăştia. Nu-i mai cunosc. Mi-e ruşine că i-am cunoscut.

Ridicase privirile spre sferele superioare, unde credem că locuiesc puterile faste, şi, în tăcere, lua drept martor al sacrificiului său pe zeul prieteniei. Petit-Didier, Moineau, Sautier, Plissonneau, Vander- kelen, oare nişte oi atît de sfrijite puteau servi drept mărturie pentru zelul lui ? Era însufleţit de dorinţa entuziastă de a-şi purifica inima şi de a îngrăşădi şi alte victime--pe altar. îşi cercetă memoria, în căutare de noi jertfe. începu să dezgroape nişte umbre. Ce era de făcut cu Le Vasseur, un prie- ren din copilărie, cu care se mai vedea o dată pe lună ? Dar cu Hedeline, camarad de regiment, pe care-l invita uneori la cină ? Va înceta să-i frecventeze, îi va alunga şi pe ei. Edouard îi aruncă pe rug. Apoi, cuprins de o beţie cumplită, jertfi cu toptanul „Asociaţia copiilor din Vexin", la ale cărei apeluri răspunsese pînă atunci cu fidelitate. în sfîr- şit, satisfăcut şi uşurat, se întoarse spre Salavin, cu o faţă radioasă, lipsită de orice regret şi de orice umbră. Dar Salavin părea preocupat.

— Vezi, Edouard ? Abia am intrat în viaţa ta, şi uite cîtă dezorganizare am pricinuit...

— Dezorganizare ? Greşeşti ! Ai făcut puţină curăţenie, ăsta-i adevărul.

— Dar oamenii ăştia, colegii tăi...

— Le-am răbdat destule şi nu mi-au făcut prea mult sînge rău : am o piele groasă. Dar n-am să rabd să te necăjească pe tine. începînd de mîine, nu mai mîncăm, fireşte, la Petit-Passe-Temps. Hai, vino, să căutăm un birt.

Gîndul asta păru să-l însufleţească pe Salavin.

— Mă rog ! Azi e prea tîrziu, trebuie să mergem la lucru. Dar pentru mîine sînt de acord.

— Bine, pe mîine. Să căutăm un restaurant mic, unde să fim singuri şi unde să putem discuta în linişte.

Timp cie o săptămînă, schimbară cîteva restaurante, căutînd nu mîncare bună, ci un loc propice pentru conversaţii cu glas scăzut, un loc apropiat de inimile lor, o lumină care să le destindă feţele şi să le inspire încredere, un colţ unde să rămînă pînă tîrziu, unde nimic să nu le rănească sensibilitatea.

în cele din urmă se opriră la o mescioară de marmură, pentru două persoane, într-o bodegă de pe strada L'Arsenal. Era o mescioară pitită între o jumătate de perete de sticlă şi o scară în spirală, care ducea la mezanin.

Era un restaurant vechi şi aproape părăsit de toţi clienţii, care avea firma '„La becaţa" şi care odinioară cunoscuse, fără îndoială, vremuri de strălucire.

Totul le plăcea aici : şi firma, şi înfăţişarea părăsită a sălii, şi zugrăveala, şi lespedea, care se clătina, din faţa tejghelei, dar mai ales lumina, o lumină asemănătoare celei ce scaldă visările noastre istorice.

Zilnic petreceau acolo o oră blagoslovită, avînd impresia că o smulg din ghearele conspiraţiei tuturor tiraniilor : tirania teribilă a banului şi tirania duioasă şi atotstăruitoare a căminului. Era o oră de libertate totală, ora în jurul căreia ziua întreagă se învîrteşte ca o roată cu încetineli exasperante, ora în care te regăseşti, în sfîrşit, pe tine însuţi, sub privirea complice şi stimulatoare a unei fiinţe care te iubeşte, care te admiră, care-ţi exagerează valoarea, şi totuşi nu te cunoaşte atît de bine încît să fie sătulă de tovărăşia ta. Privire dragă, lipsită de ironic, lipsită de compătimire jignitoare.

Uneori, cu un aer speriat, deşi gata să izbucnească în rîs şi să se destindă, Edouard sosea la restaurant şi spunea : „Era cît pe ce să mă întîlnesc cu Sautier. Am avut timp s-o iau pe altă stradă, slavă Domnului !" Altă dată mărturisi : „Sînt nevoit să mă văd cu Plissonneau, dar nu discutăm decît chestiuni de serviciu. Şi vai de el dacă nu-i cuviincios..."

Spunînd acestea, ridică spre Salavin o privire cam tulbure. Nu regreta nimic, dar era ţ surprins de propria lui cruzime. îşi ţinea nasul sus, cu înfumurare. Totuşi, bărbia, bărbia lui laşă şi blîndă, părea că spune : „Louis, pentru tine am făcut-o, şi aş mai face multe altele încă, numai să nu mă părăseşti".

Salavin îi strînse mîna, apoi plecă brusc ochii.

Erau fericiţi în locşorul acela, înghesuiţi între perete şi scară. Prietenia alesese cadrul acela nedemn pentru a face minuni. Pregăteau viitorul ca o revoluţie, cu glas scăzut şi cu viclenii de conspiratori.

Se bizuiau numai pe ei. Nu sperau să capete nimic de la alţii, decît poate doar un salariu ceva mai mare, care le-ar fi uşurat realizarea" anumitor proiecte. Chiar în culmea fericirii, oamenii continuă să năzuiască spre mai mult.

XI

Sînt cam de aceeaşi înălţime : Salavin e mai slab şi mai, încovoiat, Edouard mai îndesat, mai greoi. Cînd stau unul lîngă altul, Salavin se simte mai viguros, şi Loisel mai fin.

Uneori se iau de braţ şi coboară bulevardul, plesnind de trufie că sînt mari, că sînt doi, că sînt ei, şi nu doi oameni oarecare, doi oameni dintre cei pe care-i întîlneşti pe stradă.

Mai plesnesc de trufie pentru mii de alte motive, recent descoperite, dar categorice şi veşnice. Omul era un duşman al omului, nu voia decît să-l supună, să-l jefuiască, să-l doboare. Dar iată că Salavin şi Loisel s-au întîlnit, şi de-atunci omul a devenit un prieten al omului, se oferă să-i ducă umbrela, să-i plătească consumaţia la cafenea şi să-i împrumute fularul, dacă vremea se răcoreşte.

Şi-au împărţit lumea, hotărîţi amîndoi ca fiecare să-i cedeze celuilalt partea cea mai importantă. Şi dacă, întîmplător, Loisel ocupă un loc mai bun în tramvai, îl sileşte pe Sala vin să-l ia el. Salavin procedează la fel, ceea ce constituie un motiv perfect de ceartă.

Pe vremuri erau doar doi peştişori plăpînzi, pierduţi pe marea frămîntată ; astăzi plutesc împreună, asemenea unor peşti mari şi viguroşi care spintecă curentul pe la mijloc şi nu se tem de nimic pe lume.

Salavin, care are mîini albe, posedă, cu surprindere, la capătul braţelor musculoase doi pumni grei, ca nişte ciocane. Edouard are ochi albaştri, dar îndărătul unor ochelari cu ramă de fier are acum alţi ochi, întunecaţi şi neliniştitori, care pătrund în sufletele oamenilor cum pătrund două ace fierbinţi în ceară.

Altă dată, în sînul aceşti n Paris furtunos, rătăceau doi indivizi singuratici, cam ageamii şi care trăiau copleşiţi de ignoranţa lor. Ia priviţi azi perechea asta de prieteni ! Sînt atoateştiutori, căci fiecare dintre ei ştie cîte ceva şi, în plus, tot ce ştie celălalt, iar ceea ce ştie celălalt e nesfîrşit de mult.

Amîndoi reconstruiesc universul moral pe baze noi şi durabile. Au căpătat un puternic sentiment de milă, amestecată cu dispreţ, faţă de restul omenirii : „Lumea n-a fost niciodată mai josnică şi

mai jalnică. E alcătuită numai din canalii şi din ageamii. Din fericire, mai sîntern şi noi pe-aici. Şi asta-i destul."

Dacă lucrurile merg cum trebuie, vor contribui şi ei într-un fel la, izbăvirea speciei umane.

Deocamdată, elaborează cu răbdare un limbaj, care le va aparţine exclusiv şi pe care, în curînd, nici un alt străin nu-l va mai înţelege cum trebuie. Născocesc termeni, locuţiuni şi forme sintactice, al căror parfum şi a căror necesitate sînt inteligibile numai pentru ei doi. Fiecare cuvînt îşi are istoria lui anecdotică. Fiecare cuvînt înaintează în timp, tîrînd după el, asemenea unei comete, o coadă lungă de amintiri.

Ce jalnică e o pereche al cărei limbaj e comun omenirii întregi !

Chiar din primele zile au început să-şi făurească legenda. Fiecare clipă o îmbogăţeşte cu un episod, cu o podoabă oarecare. De dragul prieteniei şi în dorinţa de a-şi îmbogăţi viaţa, se obişnuiesc să mintă. întîi mint pe rînd, cel ce n-a spus nimic îşi pleacă la început capul, surprins, şi clipeşte din ochi, ca un om care-şi pierde echilibrul ; dar îşi regăseşte repede stăpînirea de sine şi adaugă un amănunt oarecare minciunii frumoase, ca să arate că a intrat în joc şi ca să răspundă cu o politeţe :

„Nu, zău, oare am mers numai cincisprezece kilometri, cînd am făcut plimbarea aceea în mai? Nu, hotărît nu. Douăzeci şi cinci, ba chiar treizeci de kilometri pe jos, cam asta sînt în stare să facă nişte voinici ca noi... Cîte ouă au intrat în omleta aceea miraculoasă, pe care am mîncat-o o dată, în Mont- marti'e, la umbra unei boite de verdeaţă ? Şase, aşa credeţi ? Ruşine, domnule ! Erau cel puţin cincisprezece, şi dacă nu vă ajunge atît, vor fi douăzeci şi patru. Şi dacă protestaţi, vinişorul pe care l-am băut va căpăta numele de Beaujolais, cidrul va fi ridicat la rangul de şampanie, puiul se va numi clapon, poate chiar fazan. Ce idee vă faceţi dumneavoastră despre lume, dacă nu ştiţi cu cîtă uşurinţă cel mai banal iepure de casă capătă, cu timpul, în memoria unor prieteni un gust de vînat ? Doamne, cît ele cenuşie ar fi viaţa, cît de neputincioasă prietenia, dacă ani fi nevoiţi să ne mărginim la nişte meschine preciziuni de «controlor» la tramvaie sau de «verificator» la serviciul de măsuri şi greutăţi ! Lumea a fost creată pentru a fi re-creata, şi orice figură tinde să se transfigureze. Un om singur nu izbuteşte să

se achite de această nobilă sarcină. E nevoie de colaborarea dintre două inimi, pentru a da adevărului coloritul acela supranatural, care-i îngăduie să sfideze trecerea timpului. Sîntem doi ! Doi prieteni ! Cît de bogată e lumea ! Nici un pom nu va avea mai puţin de o mie de mere, niciodată nu ne vor ieşi mai puţin de o mie de fete frumoase în cale, pe apă vor pluti cel puţin o sută de vase, la adunări se vor ivi cel puţin cincizeci de sergenţi, la ospeţele noastre se vor servi cel puţin douăzeci şi cinci de feluri de mîncare, vom găsi cel puţin zece hanuri în drum... Dar n-au existat şi nu vor exista niciodată decît doi oameni excepţionali. Ştiţi cine sînt oamenii aceştia, nu-i aşa, domnule ?"

Va să zică, se plimbă amîndoi, braţ la braţ, pe bulevard. Cînd erau singuratici, fiecare dintre ei era amator de străduţe dosnice. Acum nu se mai simt bine decît în Piaţa Concordiei.

îşi împărtăşesc preferinţele entuziaste cu o înflăcărare religioasă. E prea puţin să bei vinul pe care-l bea celălalt: trebuie să-l bei din acelaşi pahar. Se înfrăţesc în antipatii şi crize de indignare. Salavin îşi predă lui Edouard duşmanii, legaţi de mîini şi de picioare, Edouard vede roşu. Ticăloşii ! Are să-i rupă în bucăţi. Salavin e nevoit să intervină, ca să ceară îndurare pentru vinovaţi. Edouard se potoleşte cu greu. Cînd e vorba de Salavin, Edouard nu ştie de glumă.

Amîndoi fac doar aluzii eliptice la aşa-zise vagi prietenii, roşind în taină la gîndul că, pe vremuri, au pus oarecare suflat în ele. Acum au uitat de astfel de mărunţişuri : inimile lor sînt neprihănite. Cine pomeneşte despre nerecunoştinţa unui om care vrea să reclădească un oraş, să cucerească cerul, sa izbăvească neamul omenesc ?

îşi povestesc la nesfîrşit viaţa pe care au dus-o altădată. Se dăruie unul altuia în fiecare clipă, ca nişte amanţi, dar nişte amanţi cu spirite pure, şi nu cu trupuri lacome.

Schimbă între ei jurăminte pline de pudoare şi fac legăminte care nu seamănă cu legămintele amanţilor. Spun aşa : „Cînd o să mai vorbim despre asta, peste douăzeci de ani...", sau : „Am să-ţi explic mai tîrziu, mult mai tîrziu", sau : „Cînd o să fim doi bătrînei prăpădiţi şi cînd o să ne amintim împreună..."

Nici nu le trece ¡prin minte că s-ar putea întîmpla să nu mai ţină unul la celălalt peste douăzeci de ani. Nici nu le trece prin minte că bătrîneţea nu-i va găsi alături, braţ la braţ. Ce cataclism ar putea să-i despartă ? Oare nu sînt doi prieteni, doi oameni, două spirite de acelaşi sex ? în legătura dintre ei nu intră nici un strop de noroi material.

Da, bineînţeles, să strîngi în braţe o femeie... Ce poate fi mai grozav ? Dar în dragoste, bărbatul păstrează totdeauna anumite calcule. Jură că e cinstit şi jură că n-are gînduri ascunse, c drept. Dar oare singurul lucru pe care-l caută nu este doar să se uşureze ? Oricîte declaraţii ar face, s-ar zice totuşi că aşteaptă să-l izbăvească femeia de ceva. Primul lucru pe care-l doreşte e să se elibereze de taina cea grea care-l apasă, şi după aceea să plece fluierînd sau fumînd o ţigară, să plece la lucru, s-o pornească spre glorie, spre alte distracţii.

Motivul care împinge doi bărbaţi unul spre altul v mai puţin simplu, dar nu mai puţin viguros

XII

.Marguerîte n-a băut nitiodată vin, azi însă are să bea. Şi chiar un vin dintre cele mai bune, dintre cele mai ameţitoare.

Salavin e bolnav de stomac. Şi, totuşi, are să ceară încă o porţie de langustă.

Edouard e congestionat şi vehement. împărăţia lui se întinde între faţa de masă şi bufet, sub reflexele rotunde ale lustrului olandez.

Dacă din întîmplare, în orele cînd se ghemuiesc amîndoi în penumbra îngăduitoare de la „Becaţa", Salavin ar îndrăzni să comande langustă sau chiar un biet crevete, Edouard ar protesta cu asprime, fiindcă apără stomacul prietenului său.

Dacă ar fi invitaţi amîndoi la masă la altcineva şi dacă amfitrionul ar emite pretenţia de a-l vedea pe Salavin consumînd un lragment cît de mic de crustaceu, Edouard s-ar face foc.

Dar Salavin e oaspetele lui Edouard, şi tocmai în onoarea lui a fost cumpărat acest surprinzător crustaceu marin. Edouard nu s-ar face foc dacă Salavin ar refuza o porţie suplimentară de langustă ; totuşi, Edouard ar fi profund mîhnit şi s-ar îndoi, în taină, de prietenia lui Salavin.

Salavin mai cere o porţie de langustă.

El spune aşa : „Nu te speria, Marguerite, numai lucrurile pe care Ie mănînc cu neplăcere îmi fac rău". Apoi face elogiul langustei, nu al langustei îii general, ci al langustei lui Edouard, în special. Descoperă că langusta are un gust şi un parfum excepţional şi explică faptul în termeni ingenioşi, punîn- du-l în legătură cu excepţionala calitate şi curăţenie a apelor în sînul cărora s-a dezvoltat acest crustaceu. Se înalţă fără greutate la ample consideraţii geogra- fîce, apoi, tîrît de curenţi şi de musoni, rătăceşte din golf în golf, din strîmtoare în strîmtoare, de la un pol la altul.

Edouard e radios. Langusta asta e o chestiune personală pentru el. Primeşte elogiile de parcă această carne de langustă ar fi opera lui de chimist, una dintre descoperirile sale de laborator. Din cînd în cînd, găseşte nimerit să manifeste oarecare modestie, să tempereze lirismul lui Salavin, să facă anumite rezerve : „Da, nu-i rea, dar, bineînţeles, e numai un început. Data viitoare o să facem ceva mai-bun."

Salavin mai cere o porţie de langustă. Ah, ce prieten cumsecade !

Acum iată şi sosul ! De data asta, Clémentine e aceea care ciuleşte urechile şi-şi deschide inima. Salavin va vorbi despre sos. Bossuet se va

îngălbeni în mormînt, acel Bossuet care nu s-a priceput să aducă elogii decît morţilor.

Clémentine clatină uşor din cap. Deşi e o fire foarte prudentă, de obicei, se simte cuprinsă de un sentiment de stimă faţă de Salavin. Da, într-adevăr, sosul ei e un amestec armonios de ulei de măsline şi de gălbenuş de ou. Tot atît de adevărat e că-şi datoreşte virtuţile subtile unor ierburi aromatice, a căror taină o deţine Clémentine. Mai e adevărat că timp de cinci minute, sosul acesta suculent a fost vizitat, a fost străbătut de un căţel de usturoi, de pe urma căruia nu s-a ales nici măcar cu un parfum, ci doar cu o bănuială de parfum.

Marguerite a încetat să mănînce. îşi priveşte soţul cu admiraţie şi cu îngrijorare, în acelaşi timp. Dar de ce să fie îngrijorată ? E cu neputinţă ca langusta lui Edouard să-i facă rău lui Salavin.

Multă, multă vreme după aceea se va vorbi în strada Pot-cle-Fer şi în bulevardul Port-Royal çlespre cnibtaceul acela misterios, se va vorbi cu cea mai elocventă evlavie despre el. Vocile vorbitorilor vor alterna, ca în disputele teologice ;

„— A luat două por|ii.

— Ba nu, trei, adu-ţi aminte.

-— Prefera labele, şi nu capul.

— Dar nici capul nu-i displăcea, te rog să mă crezi."

Fie ca langusta aceasta să pătrundă cu glorie în memoria noastră ! Fie ca ea să se înalţe, asemenea idolilor de chinovar, pe altarul prieteniei ! E bine să ai o langustă în viaţă, căci oamenii sînt nehotărîţi, frămîntaţi şi pradă tuturor relelor. Fireşte, viitorul ne pregăteşte zile lipsite de înflăcărare şi ceasuri sterpe. Dar, slavă Domnului, langusta e cu noi ! Niciodată nu vom fi lipsiţi cu desăvîrşire de credit.

Vai de cei care, în clipele de amărăciune, cînd sufletul e secat, nu pot descoperi în adîncurile memoriei lor o sticlă autentică de vin alb...

Cînd, în mugetele furtunii, galera se înclină într-o rînă, e vai de cei ce nu se pot agăţa de o amintire trainică şi plină, ca de un colac de salvare.

Vai de cei care nu au nici o langustă în adîncurile prieteniei lor !

O, tu, potir de veselie, crustaceu îndurător, animai sacru, totem ! O, de-ai putea veni în ajutorul nostru, cînd nu vom fi prea încîntaţi unul de celălalt, cînd vom fi categoric nemulţumiţi de noi înşine !

Cei care, sperînd să-şi ascundă astfel lipsa de imaginaţie, pretind că nu cred în miracole ar fi incapabili să dea o explicaţie mulţumitoare fenomenului misterios care, în anul acela, avu loc în inima Parisului, într-o sîmbătă seara din luna iunie. Fenomenul acesta merită să fie descris şi comentat, căci, la drept vorbind, cei care au fost martorii, elementele sau, mai precis, beneficiarii lui şi-au dat seama numai parţial de ce se petrece, prin urmare e de datoria istoriei să-l lămurească şi să-l precizeze.

Era pe la şase şi ceva. Bărbaţi şi femei îşi vedeau de meserie, de gospodărie sau de dragoste. Unii circulau, din nefericire, pe alte căi decît cele pe care avea loc minunea, adică pe bulevardul Raspail sau pe aleea Gobelins, de pildă. Alţii, minaţi de o în- tîmplare binefăcătoare sau atraşi de deprinderi, coborau pe strada Saint-Jacques, apoi străbăteau Piaţa Panteonului, se lăsau îmbiaţi de strada Cardinal- Lemoine şi ajungeau, în sfîrşit, pe malul Senei, luînd-o pe lîngă Hala de vinuri. Toţi oamenii aceştia au fost părtaşi la eveniment şi au fost însumaţi în minune.

Unii dintre ei păşeau singuratici, alţii în grupuri. Se gîndeau la grijile şi la greutăţile lor : „Nu-i chip să aduni toţi banii pentru rata asta... Ăla mic a făcut şi el tuse măgărească... E a treia oară că Su- zanne nu vine la întîlnire... Patronul e din ce în ce mai arţăgos şi mai ameninţător... Teancul de rufe ude apasă greu umărul acela lovit... Monotonia muncii de fiecare zi a ajuns nesuferită... Vremea s-a făcut prea umedă şi prea caldă..."

Oamenii rumegau toate aceste lucruri trecînd prin faţa prăvălioarelor, în fundul cărora puteai ghici că se pitesc negustori fără noroc, cu picioarele umflate de varice şi cu inimile sîngerînd de descurajare. Oamenii rumegau toate aceste lucruri şi mii de alte necazuri. Feţele lor trădau jalea sau enervarea. Erau trecătorii de toate zilele.Un bărbat se ivi deodată, urcînd în pas grăbit spre vîrful colinei Sainte-Geneviève. Era un bărbat destul de înalt, destul de voinic, cu culori în obraji, cu **o** coamă deasă şi un riîis interesant, croit fără economie. Era îmbrăcat cu sobrietate şi cu grijă. Nici un amănunt din înfăţişarea lui nu-l deosebea de restul mulţimii. Dar ochii lui priveau într-un anumit fel toate feţele care alcătuiau această mulţime, şi minunea se produse.

Nimeni 11-ar putea spune datorită cărei puteri oculte aerul oraşului deveni deodată uscat şi transparent, poverile — uşoare pentru umerii musculoşi, muncile de fiecare zi — juste şi îmbucurătoare. Omul cu nas superb privi cu generozitate trecătorii, şi tot universul apăru organizat potrivit dorinţelor unei înţelepciuni generoase : „Banii pentru ratã se vor găsi pînă la urmă... Copiii bolnavi se vor vindeca... Amanta necredincioasă îşi - a cere iertare... Patronii vor manifesta blîndeţe şi stimă faţă de salariaţii lor..."

Omul cu nas maiestuos inspectă mulţimea cum îşi inspectează un general trupele, şi, ca orice general, nu desluşi decît voie bună în mersul oamenilor şi satisfacţie în priviri. Toţi trecătorii erau trecători de zile mari.

Omul cu nas generos aruncă o scurtă privire în fundul prăvălioarelor : erau ademenitoare, pline de cumpărători, şi negustorii erau oameni sănătoşi şi plini de ambiţii.

Omul cu nas triumfător se felicită de starea , în care se afla lumea şi se simţi cuprins de o fericire uluitoare. Repetă de cîteva ori, cu voce scăzută : „Mă cheamă Edouard Loisel, firma «Vedel et Gayet» m-a numit director tehnic al laboratoarelor de cercetări !"

Ziua accea de iuuie fu într-adevăr o zi mare. Edouard locuia pe atunci la etajul al treilea al unui imobil nou, care crescuse ca o măsea de minte, dînd ghionţi în dreapta şi-n stînga. Edouard salută casa de departe, cu un zîmbet de superioritate : Oare **o** astfel de locuinţă putea să-l mulţumească pe un director tehnic ? Amînă pentru o dată ulterioară examinarea acestei chestiuni şi se năpusti pe scară. Urcă primele trepte în fugă, apoi îşi încetini ascensiunea şi se stăpîni cît putu, pentru a corespunde noului personaj ce devenise.

La etajul al treilea apăsă pe butonul soneriei. Nu există nimic mai impersonal decît gestul cu care apeşi pe butonul unei sonerii. Totuşi, Clémentine veni ea însăşi să-i deschidă uşa şi întrebă imediat ;

— Pentru Dumnezeu ! Ce s-a întîmplat ?

Edouard îi răspunse fără ocolişuri :

— S-a întîmplat că am fost numit director tehnic.

Clémentine nu-şi precupeţi sărutarea pe care i-o dădu imediat lui Edouard. Dar, cum mintea ei era iubitoare.de precizie, îi puse următoarea misterioasă întrebare :

— Şi atunci ?

Edouard şovăi o clipă, apoi îşi reveni şi răspunse :

— De două ori pe-atît. Chiar aşa.

Clémentine nu era ahtiată după bani. Totuşi, cum
poţi calcula altfel valoarea succeselor omeneşti ? îşi sărută din nou soţul şi se declară satisfăcută.

Edouard era stacojiu la faţă : s-ar fi zis că bucuria îi ţîşnea prin toţi porii obrazului, sub o formă sensibilă, adică de rouă caldă. îşi spuse că fastul noilor sale funcţii nu era incompatibil cu un costum sumar, astfel încît îşi scoase vesta, făcu

înconjurul apartamentului şi strigă :

— Mă înnăbuş. Totuşi, nu pot să-mi jupoi şi pielea, Se întoarse spre Clémentine şi o întrebă : Unde-i Zize ?

— Am culcat-o ! [1]

— Aşa devreme ! exclamă Edouard, dezamăgit.

Nu-i mărturisi că plănuise să-şi ia fetiţa drept martoră a bucuriei zdrobitoare, căreia îi căzuse pradă cu cîteva ore mai înainte. Aruncă în direcţia bucătăriei, unde vegeta o servitoare bretonă, o privire descurajată. Nu era o soluţie pentru bucuria lui Edouard : ar fi fost mai uşor să inspiri pereţilor entuziasm pentru faimoasele strofe ale lui Schiller... începu să se învîrtească iar în jurul ne- vesti-si, povestindu-i în amănunte convorbirea ho- tărîtoare pe care o avusese în după-amiaza aceea cu domnii Vedel şi Gayet. Apoi, dornic să asigure măcar un derivativ fiziologic mulţumirii sale, declară că vrea să mănînce şi c< ru o sticlă suplimentară de vin bun. Clémentine ii satisfăcu gustul cu dragă inimă.

Dar cina nu izbuti să îmbunătăţească în mod serios starea lui Edouard. Simţea că se îneacă de bucurie, aşa cum alţii se îneacă de durere. Deşi gustoase şi gătite cu îngrijire, alimentele se digerau greu. Edouard ajunse să-şi spună : „Din fericire, n-are să dureze mult. Nu-i chiar aşa de straşnic să fii bucuros, cum sînt eu acum."

Se ridică de la masă înainte de desert şi începu să străbată camera în suS şi-n jos. Enunţă o serie de planuri măreţe, a căror exprimare cu glas tare îl uşură oarecum. Clémentine îl asculta distrată, cu un zîmbet îngăduitor pe buze. Edouard spunea : „La Florenţa trebuie să mergem în aprilie..." Şi Clémentine răspundea : „Oare să fie adevărat că încălzirea centrală e mai sănătoasă decît încălzirea cu cărbuni ?"

I - Aventurile Ini Salavin, voi. TI

Edouard încercă sentimentele neplăcute pe care le cunoaşte un -cîntăreţ nevoit să cînte într-o încăpere prea mică şi prea joasă. Se duse la fereastră şi-şi sprijini coatele pe pervaz. Se lăsase noaptea. Bulevardul era încă plin de lume, şi maşinile treceau în goană pe şoseaua care semăna cu un canal de întuneric. Privindu-le cum trec cu luminile lor rapide, Edouard începu să spere că, într-un mod pur şi simplu mecanic, vor lua cu ele măcar fragmente din bucuria aceea-nefirească, care-l copleşea ca o povară. Dar era o speranţă zadarnică. Fluviul străzii curgea mai departe, fără să ia cunoştinţă de existenţa lui Edouard, fără să-l atingă măcar, şi el rămînea prizonierul fericirii sale, fremătînd ca un dop luat de valuri.

Plănui să plece pe furiş de-acasă şi să-şi omoare restul serii la teatru, la circ sau la cinema. Dar se ruşină imediat de această slăbiciune. „Nu, zău, nu sînt prea curajos, nici măcar nu-s în stare să fiu fericit în linişte, cu judecată. Ia să mă culc ! Mîine am să-mi pot privi fericirea în faţă."

Această înţeleaptă hotărîre, adoptată cu bună-voinţă de Clémentine, avea anumite consecinţe, fapt care ieşi în evidenţă după aceea. Plăcerea fizică nu e un lucru atît de neînsemnat încît să accepte tovărăşia unor griji parazite. Edouard începea tocmai să presimtă apropierea neantului întunecos, în care griji şi bucurii se prăbuşesc de-a valma, cînd auzi un glas străin de orice emoţie, care întreba : „Cît fac opt ori nouă ?"

Edouard îşi opri răsuflarea. Dar glasul reluă, aerian, ca însuşi geniul matematicii : „Cît fac opt ori nouă ?"

— Şaptezeci şi doi, răspunse Edouard, intrînd din nou şi cu desăvîrşire în stăpînirea demonului şi a bucuriei sale.

Trecu o ora, în cursul căreia Edouard cunoscu coate chinurile exilului : „Amîndoi ne bucurăm, îşi spuse el ; dar bucuria noastră nu e la fel, e ca şi cum am vorbi limbi diferite," ca şi cum am aparţine unor specii diferite".

Se suci şi se răsuci în pat, pradă unei indispoziţii crescînde : „Dacă merge mai departe aşa, şuiera el printre dinţi, dacă merge mai departe aşa, am să mă înnăbuş, am să crăp. într-un fel sau altul trebuie să mă uşurez, să mă descongestionez, să vină cineva să-mi ia sînge."

Edouard îşi dădu seama că bucuria e un lucru cumplit, în faţa căruia medicina nu are nici un fel de putere.

Clémentine, care nu putea dormi fiindcă Edouard se zvîrcolea neîncetat, îşi consacra timpul unor delicate speculaţii aritmetice. Din cînd în cînd spunea :

— Nu dormi ? Nu eşti cuminte. Ce-ai face dacă ar da o nenorocire peste noi ?

— O, răspunse Edouard, o nenorocire nu mi-ar strica somnul...

Deodată, în inima lui apăru o imagine, şi pe buze un nume.

— Ascultă, spuse el, coborînd cu un picior pe covor, mă dau jos din pat, mă îmbrac şi plec.

— Unde vrei să te duci ? întrebă Clémentine.

— La Sala vin.

— Ai înnebunit ? Adineauri am auzit ceasul bătînd unsprezece.

Fireşte, era nebun. Dezorientat, învins, Edouard se dădu totuşi jos din pat şi se duse să bea cîteva pahare cu apă.

Cînd se băgă iar în pat, Clémentine moţăia. îi ascultă respiraţia. Cît de cuminte şi de serioasă era ! Nu-şi pierdea timpul ; se îmbarcase singură pe vasul cel negru şi-l lăsase pe Edouard ţintuit de ţărm, cu fericirea aceea caraghioasă, care aproape că-l îmbolnăvea.

— Zău aşa, spuse el, trebuie să te căleşti ca să poţi duce fericirea, altfel îmbătrîneşti prea repede.

Petrecu celelalte ore ale nopţii luptînd împotriva, mai multor coşmare, care mergeau în acelaşi pas şi aveau acelaşi rîs ca şi fericirea.

XIV

Edouard se trezi în zori, adică foarte devreme, fiindcă erau la începutul verii.

în pijama şi cu pipa în gură — prima pipă de dimineaţă înseamnă iniţiere, descoperire, botez înmiresmat —, rătăci prin toată casa. Apoi se privi într-o oglindă. Avea părul ţepos, ochii îndureraţi, buzele buhăite, trăsăturile umflate. îşi trase o înjurătură cu'glas tare : „Căcăciosule" ! Ridică din umeri şi se strîmbă cu dispreţ la chipul din oglindă. Degeaba : bucuria lui rămînea invulnerabilă. îşi spuse : „N-am încotro, trebuie să mă resemnez. Mai mult de cîteva zile n-are să mă ţină." Şi se duse să se spele cu multă apă.

Se întoarse de cîteva ori în dormitor. Clementine dormea mai departe, şi buclele ei negre se revărsau pe pernă. O amintire de demult se trezi în el : o cameră de burlac, plină de praf, şi pe cearşaful de culoare îndoielnică, părul unei femei necunoscute, o femeie pe care decretul unor puteri suverane o zvârlise în patul acela. Edouard goni, cu o clipire de pleoape, această imagine, fiindcă era un om leal şi-şi respecta contractele. îşi iubea soţia cu o dragoste nuanţată de recunoştinţă. Totuşi, în dimineaţa aceea îşi spuse că ea nu era un aparat de rezonanţă destul de sensibil la entuziasmul său. „Am Să mă îmbrac, hotărî el, am să mănînc, şi pe urmă dau o goană pînă la Salavin."

Clémentine se trezi în timp ce el se îmbrăca. Edouard se repezi la ea, o strînse în braţe şi **o** întrebă brusc :

— Eşti mulţumită ?

Edouard o pornea iar *allegro,* dar Clémentine reluă tema *andante.* Lăsă să treacă o măsură, apoi articula :

— Bineînţeles.

îşi luară micul dejun. „Are dreptate, îşi spunea Edouard, de mii de ori dreptate. Nu face risipă cu fericirea, o depune la bancă, cu dobîndă mare. Se pricepe mai bine decît mine să fie fericită. E şi asta un fel de meserie. Cît despre mine, am să ajung la sapă de lemn, şi aşa mi se cuvine."

îşi luă pălăria şi se îndreptă spre vestibul. Clémentine se mira :

— Dar unde te duci ?

Edouard răspunse, oarecum încurcat :
— Să mă plimb, să trec pe la Salavin...
— Dar nu-i încă nici şapte şi jumătate...
Veşnic logica ! Veşnic ceasul ! Veşnic cifrele ! Edouard ridică din umeri şi din sprîncene în acelaşi timp, ca un om care nu mai arc încotro, un om care cedează unor forţe superioare.
— Intru doar o clipă. Vreau numai să-i dau vestea cea bună.
Urmă o tăcere scurtă. Clémentine îşi învălui soţul într-o privire limpede, atentă, cam rece, în care se puteau desluşi şi afecţiune, şi compătimire.
— Bine, dragul meu, du-te !
Edouard se şi năpusti -pe scară, se şi pomeni pe bulevard, şi bucuria lui se transformă în mişcare, aşa cum se întîmplă cu energia întemniţată în huilă. Soarele se ivi între norii încinşi, asemenea dezlănţuirii unor trompete deasupra freamătului orchestrei. Edouard avu impresia că-l şfichiuise un bici, dar în faţa lui se deschidea tot spaţiul terestru.
îşi toci primul elan pe aleile din Luxembourg. Hotărît lucru, îi lipsea sîngele rece. Căci, în definitiv, ce valoare avea triumful lui în ochii -altuia ? Era o izbîndă extrem de modestă. Totuşi, Edouard ştia că acest succes prevestea altele, strălucite, nenumărate. în bucuria prezentă saluta toate bucuriile viitoare, toate bucuriile ce i se cuveneau şi care aveau să vină la timpul lor, punctuale ca nişte planete.
Era abia ora opt cînd sună la uşa lui Salavin.
Aşteptă cîteva clipe şi simţi brusc o jenă ciudată, care aducea cu un fel de ruşine. „Pentru ce venise ? — Ca să aducă o veste bună. — Adică ? — O veste care era bună pentru el, Edouard."
îşi regăsi echilibrul cu destulă uşurinţă : tot ce-l mulţumea pe Edouard trebuia să-l umple de îneîntare şi pe Salavin, bineînţeles.
îi deschise Marguerite, care o luă la fugă, ţipînd, fiindcă era ciufulită.
Edouard intră în sufragerie, unde aroma cafelei zburda printre firimiturile de pîine. Salavin se ivi şi el numaidecît, în cămaşă, cu faţa răvăşită.
— E o veste bună, se grăbi să spună Edouard, care se cam bîlbîia.

Salavin îl rugă să ia loc şi rămase în picioare, cu braţele încrucişate. Edouard avea o mutră de acuzat, îşi deschise inima şi mărturisi :

— Ieri seară, domnii Vedel şi Gayet m-au numit director tehnic la laboratoarele de cercetare. Sînt foarte bucuros şi n-am putut să-mi stăpînesc dorinţa de a-ţi aduce vestea chiar în dimineaţa asta,

Faţa lui Salavin se lumina treptat, totuşi nu răspunse imediat : poate ca aştepta unele lămuriri. Edouard avu vreme să-şi spună că e ridicol. „Ce căuta la ora aceea la Salavin ? Se cuvenea oare să-şi proclame victoria atît de zgomotos ? Oare Salavin n-avea să-l considere lipsit de modestie sau chiar fanfaron ?" Edouard ridică spre el o privire plină de umilinţă, o privire care implora, parcă : „Ajută-mă ! Rămîi alături de mine ! Acceptă să duci o parte din povara asta frumoasă. Vezi, doar, că nu sînt în stare să mă bucur singur !"

Salavin clătw.Vi din cap de două-tre't ori, ca pentru a spune „da", apoi rosti cu gravitate :

— Dragul meu, ieri seară îi spuneam tocmai nevesti-mi : „Edouard are să ajungă departe !" Ei, am avut dreptate. Da, ai să ajungi departe ! Uite, ai şi pornit! Şi încă cum ! Sînt fericit ! Dă-mi mîna, dragul meu !

Genunchii celuilalt se destinseră. Edouard exclamă, strigă aproape :

— Vrei să ne sărutăm ?

Se sărutară. Edouard îşi sărută fericirea în barba lui Salavin. Pentru prima oară, din copilărie, săruta un bărbat. Avu sentimentul că e stîngaci şi exaltat. Apoi începu să se învîrtească în jurul mesei, dîud, în sfîrşit, frîu liber delirului său. Ca măsură de prevedere pentru mobilă, îşi băgase în buzunare mîinile, pe care nu mai putea să şi le stăpînească. Vorbea, vorbea mereu, grăbindu-se să-şi dezvăluie inima, gata să se spargă : „Toate astea nu erau nimic, nu erau decît un semn sau un preludiu. Era gata să facă mai mult şi mai bine, va arăta ce poate, va uimi lumea."

Salavin îşi mişca în cadenţă capul şi braţele, asemenea unui ţigan care-şi pune ursul să joace. Ai fi zis că ritma bucuria prietenului său, că o disciplina, că-i reglementa şi—i armoniza expansiunea,

Apoi Edouard dădu anumite precizări, cită anumite cifre, şi Salavin manifestă o uimire admirabilă :

— Dar asta-i o avere ! Eşti un om bogat !

— Vrei să spui că sîntem amîndoi bogaţi ! Ce-i al meu e şi al tău, sîntem doar prieteni...

Şi fericitul Edouard se porni să construiască o măreaţă piramidă de proiecte. Desigur, nu- există destui bani şi destulă glorie pentru toată lumea ; dar el, Loisel, se va pricepe să cîştige pentru doi, mîinile lui erau mari, spinarea zdravănă.

Salavin continua să aprobe clătinînd din cap, dar mai încet. La un moment dat, Edouard avu impresia că o umbră trecătoare întunecase faţa prietenului său, dar nu era sigur : vorbea prea repede, era pornit. Oare cine călătoreşte cu rapidul are timp să desluşească ce sentimente exprimă privirea paznicului barierei ? Edouard se lăsa dus de un vîrtej, de un tumult.

In cele din urmă, cu răsuflarea tăiată, se prăbuşi pe un scaun şi rosti următoarea concluzie neaşteptată:

— Să vezi ce mai languste o să mîncăm de-aci înainte !...

Salavin făcu un gest plin de modestie şi declară că pentru mulţumirea lui ajungea o singură langustă.

Fericitul protestă :

— Asta mă priveşte. Lasă-mă să te răsfăţ.

Salavin nu acceptă decît cu anumite rezerve. Dar
cum să-i refuzi ceva lui Edouard ?

Ziua aceea se nimerise să fie o duminică ; trebuia neapărat să improvizeze o mică petrecere : un dejun la restaurant, o plimbare afară din oraş. Salavin răspundea la toate nebuniile lui Edouard cu zîmbete înspăimîntate. Totuşi, se arătă pînă-n seară la înălţimea evenimentelor, şi cînd, aproape de miezul nopţii, se întoarse în strad^ Pot-de-Fer cu Marguerite la braţ, începu să fredoneze o melodie zglobie, de care nu-şi amintea decît la zile mari.

— Va să zică, eşti mulţumit, spuse Marguerite.

— Da, răspunse Salavin.

Şi adăugă următoarele misterioase cuvinte : „De mine !"

Edouard descoperise formula : „Voi fi fericit şi vom face totul pe din două".

Evenimentele care alcătuiesc viaţa oamenilor nu se pot desfăşura la întîmplare.

E nevoie de o anumită ordine, de legi, de rituri.

Prin urmare, din acea frumoasă zi de iunie, o anumită ordine fu instaurată. Edouard avea bucurii şi le împărtăşea cu Salavin. Soarta lui Edouard voia ca totul să-i reuşească. Fiecar.. lună, ba chiar fiecare săptămînă îi aduceau cîte un tribut mai mult sau mai puţin însemnat de mulţumire. Atunci îşi lua pălăria şi se ducea la Salavin, pe care-l găsea uneori lucrînd, alteori mîncînd, alteori dormind. Asemenea vînătorului care aduce un vînat, Edouard spunea : „Asta-i partea ta !" Şi Salavin spunea totdeauna : „Mulţumesc", fiindcă soarta lui Salavin era să spună totdeauna : „mulţumesc".

Există o dreptate pe lumea asta, o dreptate care-i aşază pe cei puternici alături de cei slabi. Şi dacă cei slabi nu sînt mulţumiţi, înseamnă, zău, că au un caracter urît. Există pe lume bogaţi care dau şi săraci care primesc. Săracii se satură uneori să tot primească, ceea ce e o dovadă de nerecunoştinţa crasă. Fiecare trebuie să-şi joace rolul, şi să-l joace consecvent. Oare nu e o alinare să ştii ce ai de făcut şi să te mărgineşti la atît, cu o sîrguinţă cucernică ?

Fiecare trebuie să rămînă la locul lui : prietenul lîngă prieten, soţia lîngă soţ. Nu-i bine să provoci dezordine. Nu e bine să confunzi o autoritate cu cealaltă şi nici să pui faţă-n faţă dragostea şi prietenia. într-o zi, Edouard anunţă că se duce în oraş, şi Clémentine îl întrebă :

— Unde te duci ?

Edouard mărturisi :

— La Salavin.

Atunci Clémentine spuse, cu o voce imperceptibilă:

— Iarăşi !

Un cuvînt. Unul singur. Un cuvinţel nici "prea lung, nici prea greu. Daf un cuvînt inutil, un cuvînt regretabil. Clémentine îşi dădu numaidecît seama de situaţie, căci îşi stăpînea nervii destul de bine şi plimba la suprafaţa tuturor lucrurilor o inteligenţă pătrunzătoare, fină şi uşoară, ca fasciculul unui proiector electric, o inteligenţă de un albastru şters.

Edouard îşi trînti pălăria pe masă şi spuse :

— Bine, atunci rămîn acasă.

Se învîrtea, tropăind, prin apartament. Semăna cu un taur, căruia cineva i-a petrecut o verigă prin nări. Răsturnă două scaune şi jongla un timp cu al treilea.

Clémentine îl imploră să plece. Edouard acceptă numaidecît, dar plecă abia peste o oră. Ora aceasta o petrecu explicîndu-i nevesti-si de ce se ducea la Salavin şi de ce-ar fi fost o mare greşeală din partea ei dacă ar fi încercat să se împotrivească dorinţei lui.

Clémentine îl alungă din casă cu sărutări şi cu zîmbete. Era o femeie cu spirit foarte ponderat, Salavin ! Salavin ! îşi dăduse seama că trebuia să-i lase pe cei doi să-şi vadă de-ale lor, că partea ei era asigurată, că va veni şi pentru ea momentul victoriei şi că nu-i rămînea decît să aştepte.

Edouard află ce înseamnă amărăciunea fericirii totale. Uneori se gîndea : „Am ajuns să capăt tot ce doresc. Nu cumva în curînd n-o să mai am ce dori?" De fapt, Edouard, trăia cu frică: dat fiind că era pe deplin fericit, nu se mai putea aştepta decît la necazuri. Ca să se liniştească şi ca sa rămînă în straturile aeriene unde trăia, avea neîncetat nevoie de bucurie şi de succese. Cînd trecea o lună fără nici o izbîndă, îl apuca ameţeala şi-l treceau năduşelile. Cel mai neînsemnat fir de nisip care nimerea, din întîmplare, în mecanism, îl făcea să scrîşnească din dinţi. într-o zi avu o uşoară neînţelegere cu un văr, în legătură cu o mică moştenire. Pentru prima oară în viaţă primi o citaţie şi strigă cu o intonaţie tragică în glas : „Altă poveste !" Ajunse excesiv de susceptibil şi era cu atît mai neliniştit cu cît soarta părea foarte grijulie să-l ferească de neplăceri.

Totuşi, prietenia dintre Edorard şi Salavin continua să crească şi să înflorească. Lunile treceau ; pentru a împlini un an nu-i nevoie de un număr de luni atît de mare, cum sîntem înclinaţi în general să credem. t ~~

Uneori se prefăceau că jelesc trecerea timpului : toţi oamenii cu inimile pline se complac să dea proporţii acestei teme. Dar introduceau o mare doză de trufie într-un mic număr de regrete şi profitau de orice prilej ca să se laude cu bătrîneţea prieteniei lor, ca să-şi glorifice resursele sufleteşti şi trăinicia legăturii dintre ei. „Îţi aminteşti ? E mai bine de un an de-atunci ! — Vrei să spui doi ani ! — Doi ani ? Ce mult a trecut !" Şi astfel, jocul mincinos al amintirilor grăbea trecerea zilelor. Făceau nişte mutre amărîte, dar zîmbeau de plăcere. Simpatia dintre ei era tînără, totuşi era zorită, voia să capete

titlul ei de nobleţe. Se grăbeau să devină vechi prieteni şi nu-şi pierduseră nădejdea de a se transforma în prieteni din copilărie.

Într-o zi, plimbîndu-se pe colina Montmartre, li se făcu chef să urce pînă-n vîrful bazilicii. Nici măcar nu era nevoie să-şi împărtăşească această dorinţă, fiindcă o simţiseră în acelaşi timp şi i se supuneau în mod tacit. începură să urce scările cu reculegere, ascultînd cum le băteau inimile şi luîn- du-se de mîini, în colţurile mai întunecoase. S-ar fi zis că prietenia dintre ei aştepta ca altitudinea să le dea o răsplată sublimă, o consfinţire mistică. Această răsplată le fu acordată.

Din fericire, paznicuî îi lăsă singuri la poalele ultimei rampe. O urcară cu un sentiment de exal- tare, întreţinută şi purificată de efortul muscular însuşi.' în picioare, în bătaia vîntului, privind de sus Parisul, care semăna cu o stîncă imensă, mîncată de nişte viermi încăpăţînaţi, rămaseră un timp destul de îndelungat, pentru ca sentimentul ridicării lor materiale să le dea iluzia ameţitoare a unei superiorităţi morale. Patima urcuşului nu conţine numai o înverşunare gimnastică. Cei doi prieteni îşi împărţiră cinstit onoarea acestei supremaţii. Nu izbuteau să se sature de ea. Paznicul le strigă să coboare.

Acesta fu unul dintre episoadele culminante ale unei prietenii, pe care un om din afară o poate considera plină de peripeţii, ţinînd seama că povestea sufletului rămîne ireductibilă faţă de importanţa faptelor.

încetul cu încetul, Edouard şi Salavin culesescră roadele unei încrederi reciproce şi neţărmurite ; încetară amîndoi să-şi impună constrîngeri, care li se păreau acum neprielnice pentru o înţelegere desă- vîrşită. Oare doi vechi prieteni mai au nevoie să-şi dovedească unul altuia că sînt nişte gentlemeni fără cusur ? Oare doi vechi prieteni mai sînt nevoiţi să facă paradă, unul faţă de celălalt, de „distincţia perfectă" pe care şi-au recunoscut-o de la început şi o dată pentru totdeauna ? Oare doi vechi şi încercaţi prieteni se complac în fleacuri, îşi supraveghează limbajul, îşi măsoară gesturile, evită neglijenţele vestimentare ? Fireşte că nu. Vrem să fim iubiţi pentru noi înşine : cine ar îndrăzni să afirme că felul în care folosim furculiţa la masă face, cît de cît, parte din „noi înşine" ?

Cei doi prieteni se obişnuiră să tacă din gură în clipa în care nu mai aveau ce să-şi spună. Se obişnuiră să stea aşa, ore întregi, unul lîngă altul, fără să-şi vorbească, să se uite unul la altul, căscînd. Ba chiar se obişnuiră să caşte, fără să-şi acopere gura cu o mînă prudentă.

Şi, încetul cu încetul, prietenia lor luă o altă înfăţişare.

XVI

Să fie, oare, pielea unui pachiderm ? Sau blindajul apăsător şi bubos al unui monstru ? Nu, e doar asfaltul bulevardului Magenta. Dacă privirile noastre ar lăsa dîre cum lasă melcii, trotuarul ar străluci, atît sînt de numeroase gîndurile care se tîrăsc pe el, luînd-o înaintea atîtor perechi de pantofi. Dar privirile omeneşti nu lasă urme decît în adîncul sufletelor, în timp ce trotuarul rămîne plin de praf şi pustiu.

Din loc în loc se deschid găuri rotunde, de mărimea unor hublouri mari. Fiecare dintre ele face loc unui copac cu frunzişul mîncat de respiraţia mo* toarelor. Partea de jos a copacului e împrejmuită cu un grilaj de fontă, prin ale cărui spaţii goale se zăreşte ceva, poate că e pămîntul de baştină. Oare dacă am extirpa întreg Parisul, ca pe un. cancer, am regăsi dedesubt pămînt bun de plug ? Salavin trece prin faţa grilajelor de fontă şi-şi pune această întrebare.

Salavin nu va întîrzia la întîlnire. Salavin nu întîrzie niciodată. E un merit pe care trebuie să i-l recunoaştem cu nepărtinire. Nimeni nu-i va reproşa dacă această constatare cinstită îl va îndemna pe Salavin să-şi recapituleze principalele calităţi. De altfel, cine va şti lucrul acesta ?

Prin găurile grilajelor de fontă ies fire de iarbă, care, în lumina electrică, par vopsite în culori chimice. Firele de iarbă au crescut în cîteva ore, ţepene şi uluite de propria lor îndrăzneală. Cu muchia tălpii, Salavin le decapitează scurt, la nivelul grilajului, pe care seva lor lasă o pată umedă.

Salavin iubeşte iarba şi respectă viaţa. Atunci, de ce coseşte astfel micile fire verzi ? Nu

îndrăzneşte să-şi pună această întrebare : ar fi în stare să-şi găsească o scuză; în momentul de faţă îşi tot recapitulează meritele personale : momentul cel mai potrivit pentru a face o prostie.

Uneori, zăbrelele gardului sînt sonore şi par suspendate deasupra unei prăpăstii. Alteori, golurile sînt astupate de mici necurăţenii şi pătate. Unele oscilează la fiecare pas. Salavin le numără, le clasează, le studiază. Sînt griji mărunte, caracteristice unei inimi neprihănite.

Ah ! Iată bulevardul Rochechouart, locul fixat pentru întîlnire. Edouard n-a venit, Salavin a sosit cu cinci minute mai devreme. De ce n-ar putea să vină şi Edouard cu cinci minute mai devreme ? Răspîntia e luminată toată, ca o capela funerară. Luminile, asemenea boabelor dintr-un ciorchine, se înghesuie una într-alta, fără să se confunde. Lumina lui Salavin e perfect conturată : un disc trandafiriu, cu felinarul drept butuc, şi patru raze de întuneric. Te învîrteşti ca un cal în jurul colonetei de bronz ; te zvîrcoleşti în conul de lumină ca o viespe sub un glob de sticlă ; calci în picioare discul cel luminos. Şi aştepţi. Iar deasupra zgomotelor Parisului, auzi cum bate ora nouă.

Ora nouă ! Oare Edouard are să întîrzie ? Nu ! Răbdare !

Salavin e hotărît să nu se enerveze. Nu-şi va scoate ceasul din buzunar, nu se va nelinişti mai mult decît se cuvine. Se va mulţumi să contemple Parisul ; la Paris, totul te distrează.

în colţul bulevardului, un cinematograf înşfacă ultimele îmbucături de publu. O sonerie electrică, subţirică, ce-ţi aminteşte de micile gări din provincie, palpită undeva, între rubinele faţadei ; Salavin o caută cu privirea, fără s-o găsească. Să fie oare altceva decît o formă patologică a tăcerii ? Există ea oare acolo, printre becurile pestriţe, sau numai în urechile şi în capul lui Salavin ? Atenţie ! Să nu se enerveze ! Salavin îşi încleştează uşor fălcile şi priveşte mulţimea.

Bărbaţi şi, femei intră în cinematograf fără grabă, s-ar putea spune chiar fără bucurie. Parcă s-ar duce la birou. E ora hărăzită plăcerii ; nu-i chip să faci altceva. Perechi înlănţuite se năpustesc drept spre lumini şi spre zgomotul soneriei — iar soneria asta, Dumnezeule ! Vor rămîne multă vreme înăuntru, strîngîndu-şi manile, lipindu-şi capetele, în întunericul străbătut de imagini epileptice. Vor aştepta aici clipa cînd să plece, ca să facă dragoste. Salavin n-ar avea nici un motiv să-i invidieze. Atunci, de ce simte urcînd în el un fel de pică faţă dé toată cantitatea asta de dragoste, din care nu se va împărtăşi şi el ?

Nu va mai privi perechile ; să se uite mai bine la prăpăditul ăsta care şovăie, încreţindu-şi fruntea sub mîngîierea vibrîndă a soneriei. Prăpăditul ridică fruntea ; sub nas are o mustaţă scurtă, care

seamănă cu nişte muci de cremă de ghete. îl priveşte pe Sa- lavin cu cruzime, drept în ochi, de parc-ar vrea să-l ucidă. Apoi îşi lustruieşte pe rînd fiecare pantof, frecîndu-l iute de piciorul celălalt. Ridică din umeri, scuipă un chiştoc şi dă buzna în cinema.

Lui Salavin nu-i plac licheluţele astea scîrboase. Simte urcînd în el un val de furie. Unde-o fi Edouard, el, care-i voinic şi, la nevoie, poate pune la punct pe cineva, dacă-i trage un pumn ?... De altfel, dacă Edouard ar fi punctual, Salavin n-ar avea prilejul să rabde privirea obraznică a unor astfel de apaşi. Atenţiune ! Atenţiune ! Să nu se enerveze ! Edouard n-a întîrziat decît cîteva minute, trebuie să se iveascâ îndată în colţul străzii Faubourg-Poissonnière, Poate că vine pe alt drum : faţa lui plină de bunătate va ţîşni deodată în conul de lumină. Răbdare !

Salavin se străduie să-şi păstreze calmul, întoarce spatele cinematografului şi contemplă şoseaua. Şoferi fără muşterii circulă leneş ; îl privesc pe Salavin lung, cu ochi de prostituată care agaţă clienţi, ochi atît de provocatori, încît Salavin îi coboară pc-ai lui. în clipa aceea, vocea unei femei îl izbeşte în ceafă, ca un val de apă caldă. în cîteva cuvinte energice, o cucoană necunoscută face apologia amorului. Salavin nu-şi poate stăpîni un fior de nerăbdare. Zăreşte nişte mîini grase, cu unghiile lustruite, dar îndoliate, şi un obraz buhăit, în care vegetează două buze uriaşe. Salavin bate în retragere, îşi vîră

pumnii în buzunare şi primeşte o insultă foarte umilitoare între omoplaţi. Şi ea va fi trecută în contul lui Edouard, căci Edouard nu se arată, şi, în ciuda tuturor hotărîrilor înţelepte^ faptul începe să devină supărător.

încotro să-şi arunce privirile, Dumnezeule ? Unde să se adăpostească ? Salavin îşi adună barba în pumn şi muşcă din ea. E un simptom grav. îşi pleacă capul şi priveşte în el însuşi. Dar nu aici îşi găseşte de obicei pacea.

îşi aminteşte că a lăsat la el în cameră, atîrnînd în cuier, halatul pe care-l poartă în casă şi că una dintre mîneci era pe dos. S-a oprit de trei ori pe scară, cuprins de nevoia chinuitoare de a se întoarce, numai pentru a potrivi cum trebuie mîneca aceea nenorocită. Dar n-a făcut-o ; foarte rău. Se gîndeşte acum la ea cu o impresie de jenă

fizică, de parcă şi-ar fi prins o bucată de piele într-o butonieră sau i s-ar fi răsucit pleoapa.

Trec cîteva clipe, în cursul cărora Salavin face violente eforturi interioare. Oare poţi întoarce o mînecă numai cu gîndul ?

Foarte rău face Edouard că întîrzie azi. Niciodată n-are să ştie cît de rău face. Un Salavin de altădată, un Salavin aproape uitat şi izgonit de mult în adîncuri se înalţă, ca un monstru chinuit, la suprafaţa timpului. El e, acel Salavin blestemat, care scrîşneşte din dinţi fiindcă-şi aminteşte de o mînecă întoarsă. Tot el evocă deodată, rînjind, pe „domnul din autobuz".

Da, domnul din autobuz !

Ah, ar face mai -bine să uite de el, să uite şi firul de păr alb ! Era un individ îmbrăcat foarte curăţel, care mai adineauri şedea în autobuz, în faţa lui Salavin. Era tînăr şi oacheş, dar pe reverul par- desiului său şerpuia un inexplicabil" fir de păr alb.

Necunoscutul rămăsese tot drumul în faţa lui Sala- vin, cu firul acela alb expus ca o insultă pe stofa de culoare închisă. Salavin ar fi vrut să fie prieten cu domnul din faţa lui, numai pentru a putea îndepărta cu un gest discret firul acela străin şi absurd. Salavin ar fi dat bucuros un franc, ba chiar şi cinci franci, numai să aibă dreptul de a pune mîna pe haina domnului şi de a îndepărta ciudatul fir de păr alb, şi, cît ţinuse drumul, se mărginise, de nevoie, să rumege în minte o dramă complicată pentru a justifica prezenţa firului alb. Acum se gîndeşte că omul şi firul lui de păr alb sînt departe, şi gîndul acesta îi dă o jenă insuportabilă.

Ce-o fi făcînd Edouard ? Să vină îndată, ei, drăcie ! Să vină, poate că aşa Salavin are să scape de amintirea firului alb.

Dar Edouard nu vine. Atunci Salavin îşi aduce aminte că, ieşind din strada Pot-de-Fer, se gîndea la un lucru foarte important, care i-a ieşit din cap aproape imediat. E cu neputinţă să mai pună gheara pe gîndul acela nărăvaş ! Salavin se istoveşte, făcînd o gimnastică vehementă. Degeaba, gîndul acela s-a pierdut. Umbra lui îi trece din cînd în cînd prin minte, ca un iepure urmărit ce străbate aleea unei păduri. Dar nu-i decît o umbră. Salavin e foarte nenorocit. Mîneca întoarsă, firul de păr alb, gîndul care-l trădează : e prea mult pentru un singur om, nu poate suporta atîta un om, pe care vechiul lui prieten îl neglijează sau îl înşală.

Salavin tropăie din picioare şi începe iar să se în- vîrtească, de parcă ar fi o mîrţoagă la manej. Forţă centrifugă : în cele din urmă, iese din interiorul discului luminos. Se freacă/în drum, de zidul cinematografului şi de afişul acela idiot, dezlipit într-un colţ şi rupt, care atîrnă ca o zdreanţă. Ce bine i-ar face să pună mîna pe bucata aceea de hîrtie şi s-o

dezlipească de tot ! Dar nu poate : un salariat al cinematografului se uită la el. Un sergent de stradă, nemişcat ca statuia plictiselii, se uită şi el la Salavin, se uită ţintă, de parcă l-ar urmări. Da, evident!

A, nu, nu ! Agentul se depărtează.

Drace ! De cînd, oare, aşteaptă Salavin ? O privire, cu care judecata lui nu-i de acord, se furişează spre ceasul scos din buzunar. O jumătate de oră ! Da, o întîrziere de-o jumătate de oră. E un scandal, o insultă ! Edouard nu şi-a permis încă niciodată...

Salavin se apropie iar de felinar. Spaţiul luminat nu mai e liber. Un bătrîn — nu încape îndoială că-i afumat — îşi exprimă cu glas tare grijile cele mai intime şi bombăne : „Să ascult de un dobitoc mai mare decît mine ! De-atunci şi pînă azi am fost de capul meu... sau aşa ceva." După ce face această reflecţie, beţivul recurge la ajutorul felinarului şi repetă, cuminte : „...sau aşa ceva"

Salavin se depărtează, scîrbit. Priveşte trecătorii cu ochi dojenitori, descărcîndu-şi asupra lor mînia împotriva lui Edouard, care clocoteşte în inima lui. Protestează în surdină împotriva cartierelor nordice ale Parisului, unde el nu se aventurează aproape niciodată şi ai căror locuitori sînt, după părerea lui, de altă rasă. Numai figuri duşmănoase prin zona aceea, un mers caraghios şi antipatic.

Nouă şi jumătate ! Ce s-a ales din plimbarea pe care o plănuiseră ? Plimbarea aceea frumoasă prin Montmartre ! S-a dus dracului, s-a zis cu ea. Are să plouă, nu încape îndoială. Cerul va trece de partea lui Edouard, ca să-l chinuiască pe prietenul lui prea încrezător. Salavin îşi simte gura amară. Cu siguranţă că-i miroase urît. Atîta pagubă ! Să mai fumeze o ţigară.

Dar n-a fost cumva o greşeală ? întîi şi-ntîi, poate că a greşit ora. Salavin se repede pînă la o cafenea din apropiere şi desluşeşte pe cadranul pendulei ora zece fără douăzeci şi cinci. Atunci, poate că a greşit locul întîlnirii ? Oare aici au stabilit-o, la întretăierea celor două bulevarde ? Salavin străbate răs- pîntia în pas alergător, dînd buzna printre tramvaie şi automobile, fiindcă în colţul bulevardului Barbes i s-a părut că zăreşte o siluetă care seamănă cu a lui Edouard.

S-a înşelat. De altfel, era cu neputinţă să fi greşit în privinţa locului întîlnirii. Repede, să se întoarcă la post. Beţivul s-a dus, spaţiul luminat e liber. Salavin se instalează în interiorul lui, cu inima strînsă.

Dar ce s-a întîmplat deodată ? De unde-i vine jena asta, senzaţia asta de duş rece, impresia de bruscă renunţare, de absenţă ? Soneria cinematografului nu mai zbîrnîie. în ciuda zgomotului pe care-l fac maşinile, în ciuda uriaşei trăncăneli a mulţimii, în ciuda vijeliilor stîrnite de metroul aerian, o tăcere neliniştitoare se aşterne peste univers. Salavin şi-ar da un deget de la mînă pentru ca soneria să zbîrnîie din nou. îşi dă seama că e foarte tîrziu şi că, în seara asta, cinematograful renunţă să-şi , mai îngroaşe turma.

„Ah ! Edouard, Edouard, dac-ai şti cît rău poţi să-i faci prietenului tău ! Vino ! Vino ! N-am să-ţi fac mutre ; poate că seara asta nu va *ii* de tot pierdută."

Salavin îşi istoveşte ochii căutînd în depărtare, printre trecători, umbra familiară, statura înaltă şi masivă. Acum se lasă cu totul pradă demonului aşteptării. Ce-i pasă lui de cocote, de apaşi, de poliţişti, de perechile de îndrăgostiţi, de beţivi, de şoferii enervanţi ? Ce-i pasă lui de tot restul universului ? Numai să se sfîrşească odată aşteptarea asta !.,.

O poftă turbată de plîns creşte, ca o glandă bolnavă, în gîtlejul lui Salavin.

Poate că Edouard e bolnav. Poate că în clipa aceea zăcea pe vreun pat de spital. O fi fost călcat de vreo maşină sau lovit de-o puşlama... Ipotezele acestea sinistre nu tulbură "decît foarte puţin seninătatea lui Salavin. Boala, rănile, da, sînt lucruri cumplite, firește, dar Edouard nu va fi iertat decît cu preţul acesta.

Ia stai ! Nu cumva e Edouard cel de colo ? Nu ! Edouard nu-i nici atît de elegant, nici atît de sprinten. Edouard e cam greoi, e chiar grosolan, e chiar mitocan. E aproape caraghios. Şi e urît.

Furia s-a dezlănţuit şi pustieşte sufletul lui Salavin, care începe să desluşească toate cususurile, toate imperfecţiile fizice şi morale ale prietenului său. Ar vrea să-l aibă în faţa lui, să-l insulte, să-l scuipe, îl urăşte.

Salavin se examinează pe .ine însuşi cu groază. Cum aşa ? Ce i-a trecut pr; minte ? E vorba de

prietenul lui, de scumpul şi credinciosul lui prieten. Oare îl va urî pentru cîteva clipe de neglijenţă sau de uitare ? Poate chiar pentru mai puţin decît atît : pentru o pană de metro sau o mică neplăcere în familie.

Ei, da ! Salavin e cuprins deodată de o prietenie teribilă, furioasă pentru Edouard, prietenie care are accente de ură.

De altfel, e simplu ca bună ziua : Salavin s-a hotărît să plece. Va renunţa la această întîlnire ratată şi va lăsa totul baltă. E limpede că Edouard nu mai vine. A-l mai aştepta ar fi pur şi simplu o tîm- penie, o bunăvoinţă nedemnă, o nerozie.

încă cinci minute, şi pe urmă pleacă.

Aşteaptă şase, şapte minute, şi tot nu pleacă. Aşteaptă zece minute, şi nu se hotărăşte să se urnească din loc. Dacă Edouard ar veni, Salavin nu s-ar mai bucura. Totuşi continuă să-l aştepte, făcîndu-şi mustrări amare.

Deasupra clădirilor se aude bătînd ora zece. Era ultimul termen. Salavin se depărtează, scotocind cu privirile străfundurile bulevardului, apoi se întoarce sub felinar. Cine ştie ? !

Are dreptate : cine ştie ? ! Din strada Faubourg-Poissonnière a ţîşnit o umbră, un om care se apropie în pas alergător. Este Edouard. Salavin are, brusc, siguranţa că-i el. Nu înţelege cum a putut să-l confunde cu altul.

în inima lui Salavin ccva s-a stins şi s-a rupt, ca un resort care geme.

E Edouard ! Ei, şi ? Salavin a aşteptat prea mult. Două ore în tovărăşia lui Edouard nu merită totuşi ora asta de caznă şi de exasperare...

E Edouard ! Soseşte năduşit, bolborosind nişte scuze fără şir, care i se împleticesc în mustaţă. Ei, şi ? Salavin n-are ce face cu ele ! Nu izbuteşte să găsească nici o vorbă ca să-i răspundă, nu poate formula nici o înjurătură prietenească sau să-şi adune trăsăturile feţei într-un zîmbet. Mîna care atîrnă în mîinile lui Edouard nu-i duşmănoasă, e o mînă moartă. Stă aşa în faţa lui Edouard, ca o fantomă de prieten. Simte că e sfîrşit.

Edouard şopteşte :

— Mă mai aşteptai ? Va să zică,» tot te mai aşteptai că am să vin ?

Cum să-i răspundă Salavin că, de fapt, nu mai aştepta pe nimeni şi că rămăsese acolo, sub felinar, aşa, să se îmbete de dezamăgire...

Edouard îl ia de braţ şi-l trage după el. Multă vreme păşesc unul lîngă altul, în tăcere. Apoi Salavin îşi revine treptat, şi mînia se trezeşte din nou în el, o dată cu viaţa.

îşi aruncă unul celuilalt fraze scurte, lipsite de afecţiune, lipsite de energie. Dacă i-ar urmări cineva în umbra ulicioarelor aţipite, ar auzi două voci ursuze schimbînd fraze de felul acesta :

— De azi-dimineaţă mă cam dureau dinţii...

— Zău ? Ciudat, tu trebuie să ai totdeauna cîte ceva !

Timp de două ore, ciorovăiala lor se tîrăşte agale prin Paris, de pe o stradă pe alta.

XVII

într-o zi, în timp ce-şi sfîrşeau dejunul la restaurant, Salavin împinse farfuria din faţa lui cu dezgust :

— Cum să poţi digera aşa ceva ? exclamă el. Ce mîncare lipsită de fantezie !

Edouard, care digera orice, şi încă foarte repede, îl aprobă, totuşi, din cap.

Ieşind din restaurant, se duseră să se plimbe pe bulevardul Bourdon. Salavin rămase un timp pe gînduri, apoi mărturisi, cu un aer misterios :

— Am citit o carte... Eroul ei mănîncă picioare de porc cu smîntînă acră, şi pe urmă bea un pahar de rachiu. Cel puţin, aşa ceva e mai deosebit.

Edouard ciuli urechile. Nu obişnuia să-şi potolească lăcomia cu vorbe, astfel că răspunse :

— Picioare de porc cu smîntînă acră ? Am putea face rost şi de asta.

— Aş ! spuse Salavin, în ţara asta nenorocită, totul e mediocru.Â doua zi, în timp ce amîndoi prietenii mestecau un an tricot, Salavin spuse cu ciudă ;

— E tare şi e banal.

Edouard fu de acord.

— Mîncăm mereu aceleaşi lucruri şi ne abrutizăm. Orientalii consumă nişte chestii extraordinare : fistic umplut, friptură de caracatiţă şi beau *buka,* deşi religia nu le dă voie.

— Ce-i aceea *buka ?*

— E un rachiu de smochine. Beau *buka* şi *lagmi,* adică vin de palmier.

Edouard plescăi din limba. *Lagmi* era un cuvînt care-l inspira.

— Doamne, continuă Salavin, cum să avem şi noi idei orig'nale, cu regimul ăsta de puşcăriaşi, fasole, tocauu ? Ruşii se hrănesc aproape exclusiv cu gustări : castraveţi săraţi, ciuperci uscate, icre. Mănîncă în picioare şi beau cvas. Şi, după ce se îmbată, vomită discret în buzunarul interior al hainei. Salavin vorbi multă vreme despre acest subiect. L-ai citit pe Dickens ? Şi în romanele lui se mănîncă nişte lucruri surprinzătoare. Ce jamboane ! Ce bere ! Ce tartine prăjite ! Mie nu mi se prea întîmplă să-mi fie foame, totuşi, citind romanele lui Dickens, am văzut ce înseamnă să ai poftă de mîncare.

Edouard se urnea cu greu din loc. De obicei, nu dorea decît lucrurile pe care i le hărăziseră tradiţiile rasei lui şi legile climatului. Totuşi, cuvintele lui Salavin îi înflăcărară în cele din urmă imaginaţia. Ridică din umeri :

— Adevărat, spuse el, paştem şi noi ca nişte vite prigonite, şi nu-i prea interesant. Cînd eram mic citeam şi răsciteam *Căpitanul Fracasse,* unde era mereu vorba de nişte ghiftuieli nemaipomenite şi mai ales de ceva ce se serveşte pe o pînză albă şi
tremură ca o gelatină. Cred că mîncarea asta se numeşte *miasson.* N-am ştiut niciodată ce anume era, dar am avut totdeauna chef să gust din ea. Cînd mă gîndesc la asta, prin faţa ochilor mi se perindă totdeauna castele, actriţe în turneu şi gentilomi care se bat cu spadele. E grozav !

îşi astupă pipa şi o aprinse cu privirea pierdută.

— Ce să mai vorbesc de tutun ! reluă Salavin. Fumăm nişte porcării : veşnic aceeaşi marfă puturoasă, pe care o fabrică statul. Ar trebui să fumăm nişte *chira,* nişte *takruri.*

Ieşiră din restaurant, continuînd să discute cu aceeaşi înflăcărare sinistră. Se îmbătau cu termeni exotici; rosteau vorbe ca : *arack, kumin, chicha, peterman,* şi sunetul acestor silabe li se urca la cap. Evocau mîncărurile extraordinare pe care le con-(sumă diverşi călători : picior de urs, trompă de tapir, ouă de

broască ţestouă marină, cocoaşă de zebu. Mestecau, în vis, frunze de coca şi de betel.

Seara, în timp ce înfuleca din mîncarea conştiincios pregătită de Clementine, Edouard bombănea cu ingratitudine cinică :

— Iar fasole verde ? De ce nu încerci să-mi dai soia ?

Clementine răspundea :

— Fă rost de ea şi copiază-mi reţeta.

Momentul de saturaţie fu o consecinţă a excesului acestor dezmăţuri închipuite. într-o zi, în timp ce Edouard vorbea cu melancolie despre o slănină de focă avînd gust de alune, după care eschimoşii se dau în vînt, Salavin se întunecă la faţă şi răspunse doar printr-un gest evaziv.

Edouard se simţi dezorientat : nu se aştepta ca slănina de focă cu gust de alune, care-l preocupa pe. el, să fie întîmpinată cu dispreţ. îi fu ciudă, aşa
cum i-e ciudă oricărui amfitrion ale cărui invenţii culinare sînt tratate cu nepăsare.

— Uite ce-i, spuse Salavin, nu trebuie să ne gîn- dim mereu numai la crăpelniţă.

Şi se strîmbă cu scîrbă. Nu înghiţea povestea cu slănina de focă.

Edouard protestă slab :

— Bine, dar...

Urmă un moment de tăcere. Salavin visa, cu capul plecat. Apoi spuse, cu o voce plină de re-ticenţe :

— Mai întîi, ar trebui să...

O nouă pauză. Edouard stărui :

— Ar trebui... ce ?

— A, spuse Salavin, ar trebui să trăim o viaţă ^nouă.

Se opri definitiv, şi Edouard nu mai putu căpăta nici o altă lămurire de la el în ziua aceea. „O viaţă nouă ? Cum să trăieşti o altă viaţă decît a ta proprie ? Ca să trăieşti o viaţă nouă, nu trebuie oare să mori mai întîi ? Şi e bine, oare, să-ţi doreşti moartea ?"

Trecu o săptămînă. Salavin era la fel de tăcut şi avea un aer copleşit, parcă. Din cînd în cînd dădea din cap, şi printre buzele lui ieşea aceeaşi frază, slabă ca o suflare : „Ar trebui să trăim o viaţă nouă!" încetul cu încetul, ajunse să-şi dez-

volte ideea. Spunea aşa : „Viaţa pe care o ducem e nedemnă de noi, e josnică şi grosolană. Nu are pic de nobleţe, pic de măreţie. Ar trebui să schimbăm şi să distrugem totul, şi după aceea să trăim o viaţă nouă !"

Lui Edouard îi trebui oarecare timp ca să accepte acest proiect sublim. Pînă atunci, i se păruse că duce o viaţă neprihănită, frumoasă şi bogată. Se sili din toată inima s-o vadă zadarnică, urîtă şi vinovată, dar izbuti în cele din urmă, fiindcă-i acorda lui Salavin un credit nelimitat în toate problemele privitoare la suflet.

O epocă interesantă întepu pentru ei, epocă în care nemulţumirea fu singurul lor obiect, o preocupare majoră, o bucurie. împinseră descurajarea pînă la limitele pasiunii, şi dezgustul pînă la extaz. Criticau lumea întreagă şi se umileau pe ei înşişi cu o turbare pe care numai un orgoliu furios o poate alimenta.

O viaţă nouă ! Vorbeau zilnic despre această viaţă nouă, şi vorbeau despre ea ca despre un lucru atît de necesar, încît era o obligaţie din partea ei să devină o realitate. O aşteptau ca pe o revelaţie. Cineva trebuia să le dea un semnal, şi atunci nu le va mai rămîne decît să se supună. Dar cu cîtă înflăcărare ! Cu cîtă religiozitate !

Criza aceasta ţinu cîteva sâptămîni. Nici un moment nu le trecu prin minte sa ia o hotărîre, să înceapă prin a face ceva, ceva eficace, să sfărîme o veche deprindere, să renunţe la ceva sau să pornească în căutare. Nici un moment nu se gîndiră cu adevărat să-şi reînnoiască viaţa, deşi doreau să trăiască o alta, nouă.

în toiul acestei perioade de nemulţumire, într-o duminică dimineaţă, Edouard, care dormise prost noaptea, începu să umble încoace şi-ncolo prin casa, cu mîinile în buzunare, cu faţa întunecată şi încruntată.

Clémentine se pregătea să plece de-acasă şi, înfiptă în faţa oglinzii, asigura echilibrul pălăriei sale cu boruri largi.

— Nu vrei să vii cu mine ? întrebă ea.

Nu, răspunse Edouard, azi nu.Vocea lui, energică de obicei, avea acum un sunet moale, înfundat. Clémentine bănuia că se în- tîmplă ceva anormal, dar nu trădă nici o surprindere,

— Ce ai de gînd să faci azi ?

— Nimic ! Nimic, bineînţeles ! Nu fusese în intenţia lui să spună mai mult, şi rămase uluit cînd

se auzi rostind următoarele cuvinte solemne : înainte de a face indiferent ce, ar trebui să începem o viaţă nouă !

Avu impresia că lăsase să-i scape o mărturisire tulburătoare şi aşteptă ce avea să urmeze, palid de emoţie, Clémentine îi răspunse cu simplitate :

— Asta am spus şi eu totdeauna !

îşi pusese pălăria şi mănuşile. îşi ridică voaleta. Avea o pălărie care o cam stînjenea ; se înclină, uînd o poziţie complicată şi atentă, asemenea unui savant care. trebuia să facă o operaţie chirurgicală grea, şi-l sărută pe Edouard pe gură.

Edouard înţelese că problema importantă a unei vieţi noi avea să rămînă o taină între el şi. Salavin.

Peste cîtva timp, în vorbele şi în atitudinea lui Salavin se produse o schimbare importantă. Zîmbea cu un aer modest şi dezamăgit. Răsfoia mereu un mic *Manual al lui Epictet*[x], ale cărui pagini le încărcase cu adnotări şi pe care-l avea totdeauna asupra lui. în mai multe rînduri, se avîntă în elogii nemăsurate cu privire la filozofia stoicilor.

într-o seară, în timp ce făceau coadă la ghişeu, Ia Odéon, avură un violent schimb de cuvinte cu un bădăran, care-i ameninţa că-i spintecă. Pumnii lui Edouard începeau să se încleşteze, dar Salavin avu o atitudine admirabilă. îi spuse fanfaronului :

[1] *Epictet* ivirea 50—138), filozof grec, reprezentant ai stoicismului tîrziu. Concepţiile lui Epictet — care n-a lăsat nimic scris — au fos expuse de discipolul său Arrianus îa *Convorbiri* şi în renumitul *Manual al lui Epictet (Encheiridion).*

— N-ai decît să mă loveşti, dacă vrei. Dar n-ai să mă împiedici să-ţi spun ce am de spus.

întîmplarea rămase fără urmări. După spectacol însă, în timp ce se întorceau spre casele lor trecînd prin faţa grilajului grădinii Luxembourg, mînia lui Edouard făcu explozie :

— Să plecăm ! Să nu mai ştim nimic de lumea asta de paiaţe şi de canalii ! S-o luăm de la început ! Să trăim o viaţă nouă !

— La ce bun ? răspunse Salavin, ridicînd o mînă larg deschisă. La ce bun ? Oamenii sînt pretutindeni oameni, şi viaţa tot viaţă e. Important e să ne obişnuim cu resemnarea.

Păşea senin în răcoarea nopţii şi făcu o disertaţie despre resemnare. Edouard îl urma mirat, rămînînd, ca de obicei, cu un pas în urmă.

Nu mai vorbiră niciodată despre viaţa cea nouă. Abia după cîteva luni ajunse Edouard să se bucure iar de mîncărurile lui preferate şi să-şi recapete convingerea că trăia viaţa ce i se potrivea mai bine.

XVIII

într-o marţi, Salavin nu se arătă la restaurant. Edouard îl aşteptă, apoi mîncă singur, trecu în revistă mai multe ipoteze şi-şi văzu de treburi, care erau foarte grabnice în ziua aceea.

Salavin nu se ivi nici a doua zi. De data asta, Edouard se nelinişti.

îşi scurtă după-amiaza de muncă şi zbură în strada Pot-de-Fer. Ajunse pe la cinci. Se lăsase seara. Era toamnă.

în timp ce urca scara, şi-l închipuia pe Salavin în pat şi grav bolnav. Scarlatină ? Difterie ? Febră tifoidă ? Edouard nu se gîndea la ceva mai simplu ; avea orizonturi largi.

Uşa i-o deschise chiar Salavin. Un Salavin desfigurat, o umbră a lui Salavin, care tîrşea în picioare o pereche de papuci ferfeniţă. Era în cămaşă de noapte, cu părul vîlvoi, cu barba răvăşită şi verde la faţă. Văzîndu-l pe Edouard, faţa lui căpătă o expresie de enervare posacă. Edouard n-o luă în seamă, avea alte preocupări. în acest Salavin, pe care nu-l cunoscuse încă şi care rămînea pironit în faţa lui, muşcîndu-şi vîrful degetelor, i se părea că descoperă un alt Salavin, un erou de legendă, pe care avusese impresia că-l bănuieşte uneori, din confidenţe fugitive, din mărturisiri sau din aluzii.

Edouard nu se miră, ci mai curînd se linişti, ca un om care vede producîndu-se, în sfîrşit, un fenomen, de care s-a temut multă vreme.

— Intră ! îi spuse Salavin, cu o voce fără timbru şi care, numai din cauza unei sfîrşeli vizibile, nu era arţăgoasă.

în sufragerie se pomeniră faţă în faţă ; Salavin se trînti pe un scaun vechi şi începu să rîcîie distrat, cu unghia, partea împletită. Edouard aşteptă multă vreme, apoi întrebă brusc şi prieteneşte :

— Ei, hai ! Ce-i cu tine ? Ce s-a-ntîmplat ?
Salavin ridică din umeri şi privi în părnînt.
Mi-am pierdut slujba. Zîmbi cu melancolie şi adăugă : Ca să mai fac o schimbare, după care îşi răsuci o ţigară şi nu mai scoase o vorbă
.Edouard făcu cîţiva paşi prin cameră. Se silea să-şi încreţească fruntea, hărăzită cugetărilor senine. Voia să-l înţeleagă bine pe Salavin şi nu era sigur ca va reuşi. Simţea că din inimă 'ui se revărsau valuri de simpatie, totuşi îşi păstra mutra de judecător.
— De cînd ?
— De alaltăieri.
— Cum, aşa, pe neaşteptate ?
— Da, aşa.
— Imposibil. Probabil că ai avut vreo neînţelegere...
— Da, şeful serviciului mi-a spus nişte lucruri imposibile.
— Şi ai plecat ?
— Da, am plecat.
Edouard se opri din mers, îşi vîrî mîinile în buzunare şi declară :
— Evident, n-aveai încotro.
Cum Salavin continua să-şi ţină privirile plecate, Edouard putea să-l examineze în voie.
Nu părea disperat, ci cuprins de o satisfacţie neagră, cum sînt oamenii care, ori de cîte ori au un ghinion, strigă cu mîndrie şi încăpăţînare : „V-am spus eu. Nimeni nu ştie mai bine ca mine : jignirea asta mi se cuvenea ! O aşteptam mai de mult !" Salavin avea hainele în dezordine şi un aer umilit, dar părea foarte la largul lui, ca un om care, după o constrîngere îndelungată, a reintrat în sfîrşit în pielea personajului lui, sau ca un surghiunit, care, după ce şi-a primit graţierea, se întoarce pe pă- mîntul natal. S-ar fi zis că situaţia normală a lui Salavin era tocmai să nu aibă nici o situaţie.
Edouard nu-şi împinse mai departe analiza. Luă de la Salavin elementele necesare de care avea nevoie, ca să se întoarcă cu folos spre sine însuşi şi să chibzuiască. Pretutindeni şi totdeauna Edouard era „omul situaţiei", omul pe care te poţi bizui ca să cîrmească în direcţia cea bună,

să restabilească ordinea şi să înceapă tratative. Se mira că aşteptase atîta

amar de vreme, ca să joace nu numai un rol de prieten preţios pentru Salavin, ci şi pe acela de camarad indispensabil şi providenţial. începu deci prin a-şi freca mîinile cu o energie stăpînită ; sosise momentul să arate că nu era un prieten ca oricare altul şi să dea totodată măsura devotamentului şi a autorităţii sale.

— Louis, spuse el, ce-ai să faci acum ?

Salavin schiţă o mişcare imperceptibilă cu umărul, ceea ce însemna : „Asta nu mă mai priveşte. Eu mi-am aruncat zarurile. Să le mai arunce şi alţii."

Era exact ceea ce spera Edouard : dacă Salavin ar fi fost curajos şi hotărît, l-ar fi scutit, cu siguranţă, de orice iniţiativă. Deschise gura şi spuse :

— Louis ! Vrei să te laşi în grija mea ?

Oamenii prudenţi se mulţumesc numai cu astfel de fraze, dar Edouard avea o idee mai puţin laconică despre prietenie. Pronunţă numaidecît un lung discurs îmbelşugat, pentru a-i da să înţeleagă lui Salavin că atîta timp cît el, Edouard, va fi în viaţă — şi, slavă Domnului, sănătatea lui nu inspira nici o îngrijorare —, Salavin putea să nu ia în seamă capriciile adversităţii. Cu această ocazie, şi numai din dorinţa de a spori încrederea ce dorea să-i inspire, Edouard făcu un discret elogiu al propriului său caracter, elogiu sobru şi precis, care fu cît pe ce să-i stoarcă lacrimi. Fu nevoit să se întrerupă şi întrebă deodată :-

— îţi trebuie ceva ?

Salavin ridică uşor capul şi întrebă :

— Ce anume ?

Edouard roşi. Cuvîntul „bani" i se păru obraznic, astfel că făcu unele ocoluri şi improviză noi desfăşurări oratorice : „El, Edouard, n-avea nici un fel de nevoi şi dispreţuia bunurile lumeşti. Singura adevărată bucurie pentru el era să-şi

servească prietenii".

Zicînd acestea, îl bătea zdravăn pe Salavln pe umeri. Şi, cum Salavin se împotrivea, crispîndu-se, Edouard lovea cu şi mai mare putere, spunînd, cu răsuflarea tăiată :

— Lasă ! Lasă ! în cele din urmă întrebă : Adevărat ? N-ai nevoie de nimic ?

Salavin clătină din cap în semn că nu. Atunci Edouard făcu cu ochiul şi spuse, cu un aer misterios :

— Ei, atunci lasă-te pe mine, S-a înţeles ?

Scutură mîinile lui Salavin şi plecă, plin de lirism
şi administrînd nenumărate încurajări : „Are să fie bine. Am un plan. E destul să spun un cuvînt. Ai încredere în prietenul tău !"

Şi Edouard ieşi din strada Pot-de-Fer cu inima plină de bucurie. Nu mai avea nici o îndoială asupra vocaţiei lui. O luă pe strada Rataud, pustie şi sonoră ca o ulicioară de provincie, murmurînd printre dinţi :

— Aşa ! Sînt cineva, sînt cineva !

îşi făcu din nou apariţia abia peste două zile, la ora cinei. Se aşeză lîngă maşina de cusut, avînd pe faţă un zîmbet familiar şi diplomatic, în acelaşi timp. Cum Edouard ştia să fie foarte stăpîn pe sine în împrejurări delicate, lăsă să treacă zece minute înainte de a spune ce avea de spus. Apoi rosti, cu o gravitate de plenipotenţiar :

— Louis, am vorbit despre tine şi ieri, şi azi cu domnii Vedel şi Gayet. Avem un loc la secretariat. Luni dimineaţă poţi să-ţi iei postul în primire... Dacă, bineînţeles, propunerea îţi surîde...

Se silea să păstreze un aer modest şi rezervat, dar ochii îi străluceau, şi în glasul lui răsunau trompete.

O tăcere lungă se aşternu între ei. Doamna Salavin îşi scăpă şervetul pe jos, şi degetele ei începură să-i tremure, lucru pe care-l observară toţi ceilalţi, fiindcă verigheta ei străveche se ciocni de paharul

pe care tocmai voia să-l apuce, stîrnind un zgomot slab de castaniete. Marguerite îşi pironi asupra soţului ei privirea strălucitoare de bucurie. Fără un cu- vînt, Salavin întinse peste masă o mînă, pe care Edouard o păstră multă vreme între mîinile lui, atît de mult, încît Salavin avu o uşoară senzaţie de oboseală.

Şi, cum Salavin continua să tacă, Edouard fu acela care luă cuvîntul. începu astfel :

— Nu-mi mulţumi : sînt foarte bucuros că îmi datorezi mie acest mic serviciu...

A doua zi dimineaţa, cînd se trezi, Edouard primi o scrisoare de la Salavin : erau patru pagini despre suflet, despre veşnicie, despre viaţă, despre moarte, patru pagini acoperite cu un scris fin şi cursiv, patru pagini de metafizică delirantă, pe care Edouard le sorbi cu evlavie. „Ah ! îşi spunea el, ce idee frumoasă ! Cîtă pudoare ! Şi cît de bine mă înţelege !"

Salavin îşi făcu debutul la „Vedel et Gayet", chiar de luni. Evenimentul acesta aduse o schimbare serioasă în viaţa celor doi prieteni. „De-acum înainte o să fim aproape tot timpul împreună !", spunea Edouard.

Dimineaţa trecea pe strada Pot-de-Fer pe la orele opt şi fluiera deşteptarea. Cîteva clipe mai tîrziu, Salavin ieşea din casă, încheindu-şi în grabă paltonul sau curăţindu-şi unghiile. Uneori întîrzia cu cinci sau zece minute. Edouard striga : „Hai, mişcă ! O s-ajungem după fluieratul sirenei." Dar în zilele acelea, Salavin era întunecat şi arţăgos tot timpul drumului. Edouard ajunse să nu-i mai spună nimic, mulţumindu-se să grăbească pasul. Dar Salavin protesta : „Alergăm ca nişte vite la jug. Nu ne alegem cu nimic din viaţa asta."

într-o zi, Salavin spuse, oftînd : „Lasă, ajungem, oricum, la timp la dugheană", Edouard se opri, cu

gura căscată. De ani de zile spunea cu mîndrie : „laboratorul". Termenul acesta, „dugheană", îl rănea în demnitatea lui personală. îl corectă,: „Sînt obişnuit să sosesc devreme Ia laborator. Am mult de lucru !" Salavin făcu un gest cu mîna, care însemna : „Bine, tu..." Totuşi, în conversaţiile lor particulare, continuă să pronunţe cu o uşoară ironie cuvîntul „dugheană". Edouard se obişnui încetul cu încetul. Ba chiar într-o seară îi spuse lui Salavin : „Ştii, joi dugheana e închisă". Abia rostise fraza, că se simţi cuprins de remuşcări. I se păru că-şi înjosise munca lui scumpă. Totuşi, împotrivirea lui era înfrîntă, şi, din clipa aceea, adoptă cuvîntul „dugheană".

Cuvintele sosesc asociate în triburi. Pînă atunci, Edouard era obişnuit să spună : „Domnii Vedel şi Gayet, nişte buni prieteni la care lucrez". îşi purta lanţurile cu o eleganţă viguroasă, care semăna cu libertatea. în schimb, Salavin nu era amator de eufemisme şi spunea lucrurilor pe nume. Edouard află că are „patroni".

Alt cîntec. Salavin bombăneşte :

■— Pe vremuri, îmi plăcea să hoinăresc puţin dimineaţa prin faţa vitrinelor anticarilor şi librarilor. Acum nu mai găsesc o singură vitrină în drumul pînă la dugheană. Hai să plecăm cu cinci minute mai devreme şi s-o luăm pe strada Şcolilor, pe bulevardul Saint-Germain...

Edouard îi împlini cu plăcere această modestă dorinţă. Din nefericire, cele cîteva prăvălii pe care le descoperiră pe noul lor itinerar nu erau deschise la ora matinală cînd treceau ei. Salavin făcu nenumărate observaţii îndurerate în legătură cu lenea vînzătorilor de librărie.

— De ce nu eşti un om cu judecată ? spuse Edouard. Afirmi că noi începem prea devreme lucrul la „Vedel et Gayet". Atunci, de ce-i învinuieşti pe librari pentru că acordă funcţionarilor lor ceea ce vrei tu să obţii ?

Această logică fu primită de Salavin cu o muţenie încăpăţînată, muţenie care era arma lui favorită de apărare şi care-l exaspera pe Edouard.

— N-avem nici un drept, spuse Salavin a doua zi dimineaţă, trecînd cu pas morocănos prin faţa prăvăliilor încă închise. Ne dau pîine, în schimb ne suprimă toate măruntele distracţii care constituie o bucurie în viaţa oricărui om ce munceşte.

Timp de mai multe săptămîni, Edouard îl ascultă resemnat pe Salavin, care formula asupra - firmei „Vedel et Gayet" nenumărate acuzaţii, uneori paradoxale, dar adesea ingenioase. Ori de cîte ori ridica vreo obiecţie, era numaidecît şfichiuit cu un răspuns de acest fel : „Păi de, tu eşti întotdeauna de partea celor tari". Astfel ajunse şi el să enunţe, mai întîi în secret, apoi cu glas tare, rezerve în legătură cu „dugheana", rezerve a căror analiză şi exprimare îi prilejuiau o voluptate dureroasă. Şi cînd, drept răsplată pentru nişte lucrări bine făcute şi rodnice, domnii Vedel şi Gayet îl anunţară că de-acum înainte va fi cointeresat în beneficiile firmei, Edouard se miră că nu simţea nici o bucurie, li aduse la cunoştinţă lui Salavin noutatea, însoţind-o de următorul scurt comentariu : „Era dreptul meu !"

XIX

Edouard fluieră deşteptarea şi priveşte în sus. Cerul posomorit îl stropeşte cu trei-patru picături de ploaie în faţă, apoi norii îşi iau tălpăşiţa. Edouard aşteaptă. în sfîrşit, de la o fereastră de sus, o mînă nervoasă face semn : „Bine, bine, cobor !"

Edouard aşteaptă. Mâna aceea nu-i prevesteşte nici o bucurie. Cu ce fel de"5alavin va avea azi de-a face ?

O umbră se iveşte în gangul casei. Mai înainte ca lumina zilei să fi transformat umbra aceasta în om, Edouard s-a resemnat: e un Salavin din zile rele. Totuşi, Edouard s-a despărţit în ajun de un Salavin jovial şi ironic, un Salavin vioi şi afectuos. Roata s-a învîrtit în timpul nopţii. Din casă iese acum un Salavin ţepos şi rece.

Mîna pe care i-o întinde lui Edouard e ceea ce Edouard numeşte în sinea lui „o mînă de miez de pîine". într-adevăr, e o mînă fără oase, şi adesea Salavin nu-i acordă decât două degete din ea. Numaidecât după aceea pornesc Ia drum. Fără un zîmbet, fără o vorbă.

Nu păşesc chiar unul lîngă altul : în zilele iui rele, Salavin o ia cu un pas înainte, rămînînd totdeauna în stînga lui Edouard. Dacă Edouard nu bagă de seamă şi-şi schimbă viteza sau locul, Salavin încruntă din sprîncene, trece iar la locul lui şi restabileşte distanţa. Dacă Edouard îl ia de braţ, fie numai pentru a traversa şoseaua, Salavin

se desprinde de el, cu un aer prudent şi încăpăţînat, murmurînd, chiar dacă sînt în toiul iernii : „Mi-e prea cald".

îşi văd de drum. S-ar zice că Salavin secretă tăcere. E căptuşit cu tăcere. Şi faţa ? N-ai nevoie de cine ştie ce perspicacitate ca să citeşti pe fruntea lui blindată ca pe o firmă mare : „Nu-i nimeni acasă".

Totuşi, Edouard vrea să mai păstreze unele îndoieli şi-şi spune : „Ultima criză a avut loc acum zece zile, cel mult. E prea devreme. Cred că mă înşel." Şi îndrăzneşte să emită câteva cuvinte binevoitoare şi cîteva glume de succes. în zadar. Trebuie să admiră că e vorba de criza periodică.

Oricare altul, afară de Edouard, ar aştepta cu răbdare sfîrşitul ei. Dar, în ciuda experienţei, Edouard îşi face iluzii. N-a renunţat la speranţa de a evita primejdia. Cîntărindu-şi cuvintele şi supraveghindu-şi intonaţia, Edouard face minuni pentru a îndruma convorbirea spre unul dintre subiectele care riscă cel mai puţin să provoace un conflict. îşi pierde timpul de pomană. Salavin nu-i răspunde sau articulează cuvîntul aiurea, monosilabe care n-au nici o legătură cu subiectele respective.

Edouard se lasă păgubaş *şi* se retrage în el însuşi. „Dar ce i-am făcut ? Cu ce l-am jignit ? Poate am greşit cînd i-am spus că-mi plac romanele lui Alexandre Dumas ? Sau poate s-a supărat fiindcă n-am vrut să-l însoţesc ieri seară la biblioteca Sainte-Geneviève ? Ba nu, sînt sigur, nu părea supărat. Dar atunci..."

Edouard îşi ia un interogatoriu metodic, îşi scotoceşte memoria, ajunge să-şi suspecteze cele mai neînsemnate vorbe şi cele mai neînsemnate gesturi: „E vina mea, fireşte. Sînt violent, sînt un zăpăcit. Se vede că l-am jignit. Dar cu ce ? Cu ce ? !"

Edouard e dornic de pace. O neînţelegere e un chin pentru el. De zeci de ori e pe punctul de-a-l opri pe Salavin şi de-a-i striga : „Hai să stăm de vorbă şi să isprăvim ! Ce ai să-mi reproşezi ? Spune-mi ! Am să-ţi cer scuze." De zeci de ori, Edouard se stă- pîneşte. Ştie prea bine că Salavin i-ar răspunde, cu un aer plictisit la culme : „Nu mi-ai făcut nimic. Lasă-mă în pace."

Cu capul plecat, ca un pui de urs în lanţ, Edouard păşeşte în urma trăznitului. Uneori ridică privirile şi-şi trage mustaţa, ca să-şi ia o atitudine, apoi priveşte cu coada ochiului picul de obraz pe care i-l dezvăluie Sakvin. E o fortăreaţă de neînvins. Lui Edouard nu-i mai rămîne decît să

se dea învins. „Să pot visa şi eu, să pot trăi pentru mine însumi, liber. Cu neputinţă !" Edouard e nânorocit, fără voia lui.

Va fi nenorocit toată ziua, şi mîine de asemenea, cu siguranţă. Dejunul la restaurant va fi cumplit. Nici o vorbă, nici o strîmbătură, nici un reproş. Salavin are tot atîta poftă de mîncare cît un condamnat la moarte. Nici n-ai zice măcar că se plictiseşte sau că suferă : e absent.

în mîhnirea lui Edouard intră şi o nuanţă de mînie : „Las', că-i spune el ! E prea de tot ! Lasă totul baltă şi pleacă. Se va întoarce după ce va trece criza."

Dar există anumite legi : criza ţine cît trebuie să ţină, şi Edouard nu pleacă. Se întreabă, el, care n-a plîns niciodată, nici măcar de furie, ce-o fi senzaţia asta neplăcută, care-i contractă gîtlejul şi-l înăbuşă ?

Din cînd în cînd, îl ţintuieşte pe Salavin cu o privire plină poate de ciudă, sau mai degrabă de mustrare. Dar Salavin n-o ia în seamă, e foarte ocupat cu ce se întâmplă în el însuşi.

Timpul trece ; soseşte şi seara zilei a doua. Cei doi prieteni se îndreaptă spre colina Sainte-Geneviève. Edouard e disperat, sătul, gata să izbucnească. Se sileşte să pregătească în minte vorbele neplăcute care vor provoca prăpădul.

Dar iată că deodată, la un colţ de stradă, Salavin îşi încetineşte pasul. Ba chiar se opreşte de tot, priveşte un trecător şi face o reflecţie sarcastică, zîmbind din colţul buzelor.

Edouard simte cum i se încălzeşte sufletul de speranţă, ca un călător rătăcit în furtună, care-şi regăseşte deodată drumul, luminat de o rază blîndă. Proiectele de revoltă se fac praf. Edouard se grăbeşte să-i răspundă lui Salavin, îl aprobă şi-l încurajează. Să fie oare sfîrşitul crizei întunccate ? Sa dea Dumnezeu !

Dar furtuna nu se îndepărtează imediat, mai dă tîrcoale inimii bolnave. Edouard îi înfruntă ultimele răbufniri. Ştie că nu mai ţine mult.

îşi înmulţeşte ofertele şi micile atenţii. încearcă să grăbească convalescenţa. Nevoia lui de pace e mai grabnică decît rmndria.

Salavin redevine el însuşi. Vorbeşte, glumeşte, trăieşte. Edouard va uita totul ; bucuria care-l însufleţeşte poate fi comparată cu recunoştinţa.

îşi va căpăta răsplata. A treia zi de dimineaţă, după ce va fluiera deşteptarea sub ferestrele din strada Pot-de-Fer, va vedea coborînd un Salavin zîmbitor şi purificat : un Salavin din zile bune.

Criza s-a sfîrşit. Edouard îşi spune, cu un suspin de uşurare : „O să fim liniştiţi doua săptămîni".

XX

— Edouard, lasă-mă să-l duc cu.
— Nu ! Ştiu că nu-ţi plac pachetele.
— E adevărat, dar azi îmi face plăcere.
— Cum îţi închipui că am să otrăvesc bucuria plimbării noastre ?
Amîndoi se întrec în amabilităţi. Un pachet greu şi ridicol zace între ei, asemenea unui trofeu rîvnit într-o întrecere medievală. Edouard întinde mîna şi începe iar ofensiva.
•— Pentru mine e ca şi cînd aş duce o pană, ştii doar...
Un nor întunecă faţa lui Salavin. Cum adică ? Edouard crede că el e un biet sfrijit ? Şi apucă hotărît pachetul.
— Nu sînt o femeiuşcă... "
— Vai de mine, protestează Edouard, dar n-am vrut să spun asta ! să lăsăm gluma ! Dă-mi-l mie !
— Edouard, vrei să mă necăjeşti ?
— Bine ! Bine ! Ai să mi-l dai pe urmă.
— N-are rost.
Prin urmare, Salavin a cîştigat şi porneşte sprinten la drum. De fapt, pachetul e o nimica toată. Şi chiar dacă ar fi incomod şi greu, Salavin e hotărît să nu-l încarce pe scumpul lui prieten. Cel mai autentic spirit de sacrificiu întăreşte muşchii lui Salavin. E rîndul lui să guste deliciile abnegaţiei.
Din cînd în cînd, Edouard priveşte ruşinat pachetul şi murmură :
— Ei, hai, e rîndul meu ! D.'.-mi-l !
Salavin se preface că se înfurie :
— Gata ! Linişte !
în cele din urmă, Edouard tace şi uită de pachet. Salavin îl duce multă, multă vreme. Pachetul e mai greu decît crezuse la început. îl trece din mîna stingă în mîna dreaptă, apoi îl apucă iar cu mîna stîngă. Edouard a uitat cu desăvîrşire de pachet: vorbeşte despre ploaie, despre automobile, despre guvern. Salavin se gîndeşte la pachet cu o stăruinţă crescîndă. Pentru nimic în lume nu i-ar spune lui Edouard să-l ia el. N-are decît să i-l ceară.
Dar Edouard nu-i cere nimic. O oră trece încet, şi Salavin gîndeşte acru că Edouard n-a insistat

destul ca să ducă pachetul şi că e totuşi cam neruşinat.
Sînt zile cînd Edouard nu insistă de loc, nici măcar nu ştie că Salavin trebuie să ducă un pachet, în zilele acelea, dacă Salavin n-are chef să se sacrifice, îi întinde pur şi simplu pachetul şi spune :
— Tu, care eşti voinic...
Edouard cară pachetul fără să clipească, îl cară toată ziua, dacă trebuie. Acum întreabă :
— Pe unde o luăm ?
— Pe unde vrei tu, declară Salavin, cu generozitate.
— Atunci, hai pe strada Saint-Jacques, pe urmă pe chei, pe urmă la Tuileries...
— Bine !
Cînd ajung în colţul străzii Saint-Jacques, Edouard vrea să vireze, dar Salavin îl opreşte :
— Hai mai bine pe bulevardul Saint-Michel, vrei ?
Lui Edouard nu-i place pe bulevardul Saint-Michel, dar cedează. Uite şi Sena...
— Acum o luăm pe cheiuri !
— Veşnic pe cheiuri ! oftează Salavin. Nu ! Hai pe strada Rivoli.
Edouard cedează şi de data aceasta, dar se arată uşor nemulţumit. Cel puţin, acum o vor porni spre Tuileries. Dar se înşală. Salavin se simte cuprins de o dragoste neaşteptată şi imperioasă pentru Avenue de l'Opera. Edouard mormăie, dezorientat :
— Mai bine făceai tu itinerariul, decît să-mi răs- torni tot planul.
Salavin nu răspunde. Are destulă bătaie de cap cu automobilele ; turbează, se înnăbuşă de indignare :
— Nu mai e chip să trăieşti în oraşul asia nenorocit ! Pietonul a devenit un vînat.
— Ce să-i faci ? Trebuie să-ţi accepţi epoca aşa cum e. Civilizaţia...
Edouard tace, umilit. Tot drumul se gîndeşte la civilizaţie, şi, cînd vine seara, îl atacă pe Salavin în această privinţă cu cea mai politicoasă moderaţie :
— Spune-mi, Louis, tu, care ai idei mari şi generoase...
— Ah, exclamă Salavin cu disperare, nu-mi mai vorbi de idei generoase : mi-e groază să văd cît de repede le adoptă dobitocii ! ,
Edouard se supune, respectînd angoasele lui Salavin.

Edouard nu uită niciodată să-şi ajute prietenul în momentul operaţiei delicate, care constă în îmbră- carea unui pardesiu. Salavin protestează slab împotriva acestui zel.

— Mulţumesc, mulţumesc ! Nu te deranja !

Edouard se deranjează. îi netezeşte poalele hainei
şi-i potriveşte gulerul cu grijă.

Salavin are totdeauna ceva de făcut cînd vine momentul ca Edouard să-şi îmbrace şi el pardesiul.

Cu timpul, te obişnuieşti cu toate înlesnirile. Salavin, care socoteşte că atenţiile prietenului său sînt cam slugarnice, observă cu asprime cînd Edouard uită uneori de ele. Atunci îşi spune — şi pe bună dreptate — că Edouard nu-i amabil : de ce neglijează anumite îngrijiri, pe care, de cele mai multe ori, le crede indispensabile ?

Nici un sclav nu-i orb. într-o seară se hotărăşte să accepte orice, dar a doua zi gîndeşte altfel : „Sînt de acord să mă las dus de nas, rumegă el, dar vreau să ştie şi el că mă ştiu dus de nas. Vreau să-şi dea seama că-mi dau seama." îndată după aceea e cuprins de remuşcări şi renunţă la orice represalii.

Ocazia îl dezorientează şi—1 atrage în capcană. Cum să rezişti la plăcerea de a cita o frază ? Aşa- dar, exclamă, pe jumătate în glumă :

— Cînd era prinţ de Galles, Edouard al Vll-lea spunea- cui voia să-l asculte : „Numai un fecior de slugă refuză să ajute pe cineva să-şi îmbrace pardesiul". Foarte nostim ! admite Salavin, care apreciază adevăratul spirit.

Dar astea nu sînt decît mici ciondăneli. Edouard nu-i poate reproşa nimic, dar absolut nimic celui mai bun prieten al lui, afară doar de mania ciudată de-a uita unde pune lucrurile...

Salavin nu uită totul, uită doar unde a pus obiectele de care are imediată nevoie : biletul de tren, bricheta, scrisoarea pe care trebuie s-o pună la poştă, adresa persoanei la care trebuie să meargă, biletul de teatru. Atunci Salavin se tulbură, roşeşte, se îngălbeneşte, îşi scotoceşte pe rînd toate buzunarele şi clatină din cap :

— N-are rost să mai caut : am pierdut biletele.

— Mai caută. Poate că sînt în portofel...

— N-are rost. îţi închipui că nu m-am uitat ? Nu-i nimic, n-o să mergem la teatru, şi gata.

Dacă Edouard n-ar fi Edouard, ar aştepta în li- nişte ca Salavin să găsească biletele. Dar nu, el se nelinişteşte, deschide sertarele, îşi întoarce pe dos propriile lui buzunare, trece prin toate fazele

neliniştii, şi, în cele din urmă, convins şi dezolat, renunţă la teatru.

— N-o să mergem, atîta paguba !

Dar chiar în clipa aceea, Salavin scutură din întîmplare o carte, şi din ea" cad pe jos faimoasele bilete, pe care-şi aminteşte brusc că le-a pus acum cîteva ore acolo ca să fie mai sigur că nu le pierde.

Cînd c vreme frumoasă, îşi petrec împreună duminicile la ţară. Mănîncă prin hanuri, unde hrana nu-i nici de bună calitate, nici prea îmbelşugată. Edouard, care are o poftă sălbatică, nu se poate stă- pîni să numere bucăţile din farfurie şi să-şi socotească partea. Tare-ar vrea să aibă un aer elegant şi degajat la masă. Imposibil : îi e foame. Vai, nu-i mîndru de fiara din el ! Şi-ar da viaţa pentru prietenul lui, desigur că şi-ar da viaţa, dar felia asta de jigou, nu !

Uneori, cei doi prieteni se mai bucură de clipe frumoase de entuziasm, de înţelegere perfectă, şi atunci exclamă : „Peste treizeci de ani o sa avem doar şaizeci şi cinci ! Peste treizeci de ani!" Şi, după această frumoasă descoperire, îşi risipesc, într-o singură după-amiază, un trimestru întreg de bucurii.

Uneori li se pare că şi-au spus totul, că nu mai au absolut nimic să-şi dăruie. Tăcerea nu-i o odihnă pentru ei, e ca un ţărm mişcător, împotriva căruia luptă, dar în care se afundă şi care-i digeră. Pentru a se smulge din el, fac eforturi incoerente. Edouard propune să ia un păhărel , fiindcă are încredere în virtuţile cordiale ale alcoolului. Edouard se grăbeşte să verse din belşug băutură pe altarul demonului prieteniei, şi Salavin e de acord, fiindcă stomacul lui e bine dispus. Timp de o jumătate de oră, inima lor întinereşte cu cinci ani.

Zeii neliniştiţi nu se mulţumesc cu vin : le trebuie sînge. Cînd tăcerea durează prea mult, cînd, asemenea unui nămol atotputernic, îiucpe să le paralizeze sufletele, Salavin caută o victimă. Caută, printre neînsemnaţii lor colegi, pe cel mai odios, daca nu pe cel mai vulnerabil, şi-l depune pe altar ca pe un ţap ispăşitor. Apoi cei doi prieteni se năpustesc asupra lui cu toate ghearele, cu toţi dinţii. Graţie jocului tainic al compensaţiilor, speră să-şi descopere reciproc tot atîtea calităţi, cîte cusururi şi vicii arc victima.

Convorbirea se însufleţeşte, scapără. Cei doi cumetri dau brusc dovadă de spirit. De ce oare aceste ospeţe îi lasă mai flămînzi şi mai scîrbiţi ca oricînd ?

Seara, în trenul cu care se întorc acasă, Edouard adoarme. Capul i se bălăbăne, trăsăturile i se des- tind, gura i se întredeschide. E obosit. Salavin îl contemplă cu groază şi—şi promite să nu moţăie niciodată în faţa altcuiva, ca să nu-şi trădeze sufletul.

Nu mai sînt totdeauna la unison. Altădată, un spectacol văzut în comun le smulgea strigăte îngemănate şi, dacă din întîmplare se ivea un uşor dezacord între ei, îşi făceau care mai de care nenumărate concesii.

Acum nu mai gîndesc împreună, şi cînd încep să vorbească, după ce-au tăcut multă vreme, nu mai folosesc aceeaşi limbă.

Uneori, Edouard se sileşte, timp de două ore, să trezească în Salavin interesul pentru chimie. Salavin ascultă cu atenţie. A înţeles. Va da un răspuns subtil. Deschide gura şi spune : „Rinichii mei s-au făcut praf : ce porcărie !"

Uneori, Salavin se sileşte să-i smulgă lui Edouard un atribut de elogii, pe care, tocmai în ziua aceea, Edouard e incapabil să i-l ofere. Salavin se umileşte multă vreme, apoi pleacă, cu buzele umflate şi bolnav de tristeţe.

Mica Zize s-a îmbolnăvit, are febră mare. Edouard aleargă să aducă doctorul, pregăteşte baia, o ajută pe Clementine să-i pună cataplasme, se scoală noaptea de zeci de ori, să-i dea medicamente cu linguriţa. Faţa lui e nemişcată, privirea fixă, buzele strînse. Nu mai scoate o vorbă. Fumează, bea şi mănîncă, ca de obicei. Salavin găseşte că e* inert şi nesimţitor.

— Poate că el suferă în alt fel decît tine, spune Marguerite, cu blîndeţe.

Salavin ridică din umeri cu dispreţ şi bombăne :

— Nu zău !... Suferă ! Habar n-are ce înseamnă să sufere.

Mica Zize se vindecă pe negîndite. în schimb, el, Salavin, îşi revine cu greu.

Salavin vorbeşte despre suferinţă ca un specialist. Nu se teme nici de greutăţi, nici de concurenţă, are numai dispreţ faţă de simplii amatori.

Rareori se întîmplă ca soarta să dezmintă asemenea mari vocaţii.Fragil, plăpînd şi chinuit de o inteligenţa precoce, micul- Pierre, copilul lui Salavin, împlinise şase ani cînd se îmbolnăvi grav.

Edouard spuse :

— Trebuie să-l examineze Chabot. îl cunosc oarecum, am fost colegi de liceu acum douăzeci de ani. Nu-ţi face griji, mă ocup eu de toate.

Salavin era doborît ; îşi plecă fruntea şi spuse :

— Fă ce vrei. Sînt la capătul puterilor.

Aşadar, Chabot făcu o vizită în strada Pot-de-Fer.

Examina copilul, îl luă pe genunchi şi începu să pună tot felul de întrebări, uitîndu-se cu-atenţie la Salavin, la Marguerite, la doamna Salavin, la Edouard, ba chiar şi la obiectele de care era ticsită camera, la fereastra prin care ,se puteau vedea acoperişuri sărace, de parcă ar fi vrut ca toată lumea să fie amestecată în chestiunea care-l preocupa, adică în boala acestei fiinţe micuţe.

Chabot era mic de statură, avea o înfăţişare nu prea robustă, un păr deschis la culoare şi rar. Se silea să imprime răceală pe obrazul lui fin, ale cărui trăsături trădau oboseală şi o mare bunătate.

Clătină din cap cu un aer consternat, apoi îndreptă din nou, spre copilul bolnav, o privire plină de experienţă şi strălucitoare de naivitate.

în cele din urmă îi rugă ¡pe Edouard şi pe Marguerite să vină cu el în camera de alături şi le explică : „E un caz foarte îngrijorător. Trebuie să i se administreze imediat un tratament energic şi, mai ales, copilul are nevoie de mare, pentru îngrijiri care au să dureze luni de zile".

Medicul îşi făcu recomandările, şi, după plecarea lui, Edouard expuse limpede şi amănunţit situaţia în faţa prietenilor săi, buimăciţi. începu prin a aduce elogii lui Chabot : „Ce figură simpatică ! Şi ce frumos a examinat copilul !" Edouard îşi frecă mîinile cu entuziasm. Aprecia consultaţia lui Chabot ca un cunoscător, ca un om de ştiinţă. Apoi se opri la concluziile practice : „Pentru moment, trebuie să începem u o şedere de şase luni la Berck ; pe urmă, ve- em noi".

Copilul bolnav începu să plîngă. Salavin, care stă- ea pe scaun, îşi luă capul în mîini. Doamna-Salavin i Marguerite schimbară între ele priviri disperate.

— Ce-i de făcut ? spuse Salavin. Nu putem... Astea sînt boli pentru bogătaşi.

Edouard luă un aer indignat :

— Cum ? Vrei să mă insulţi ? Ai uitat de mine ? Care-i problema ? E vorba de cîteva mii de franci, nici nu merită să vorbim despre aşa ceva. Nu !

Taci ! Eu l-am adus pe Chabot. De povestea asta eu sînt oarecum responsabil. Nu vreau decît un lucru, Louis, să-mi dai puteri depline

Salavin refuză, fără convingere, cu o mişcare a capului. Dar Marguerite se apropie de Edouard şi-l sărută plîngînd. Bătrîna doamnă Salavin luă loc lîngă fiul ei şi începu să-i vorbească cu voce scăzută. Copilul bolnav era întins pe pat, bărbia îi tremura, şi privirile lui serioase şi obosite erau aţintite asupra actorilor acestei scene.

— Haide, haide, spuse Edouard, n-aveţi nici un motiv să vă temeţi, din moment ce sînt alături de voi şi putem face ceva. Mîine dimineaţă plec la Berck.

Edouard trăi o săptămână frumoasă şi plină de glorie. Se întoarse îneîntat de la Berck ; luase cu chirie o vilă, unde Marguerite avea să se instaleze cu miculPierre. Vorbise cu un medic, luase legătura cu mai mulţi furnizori şi angajase o femeie de serviciu.

— Dar aici n-avem femeie de serviciu, spuse Marguerite.

— Nu-i nimic, o s-aveţi una acolo. Mă priveşte.

Era atît de bucuros. încît nu se putu împiedica să
izbucnească în rîs. Dar îşi reveni numaidecît. „N-avem timp de pierdut." Trebuia să dea o goană pînă-n Gara de Nord şi să reţină un compartiment special. Şi aşa şi făcu. Avea aerul voios şi agitat al oamenilor care organizează serbări şi pregătesc surprize.

într-adevăr, avură şi o surpriză, o surpriză formidabilă. Edouard angajase, pentru transportul micului bolnav, un automobil-ambulanţă somptuos.

— E o nebunie ! bolborosi Marguerite.

— îmi place să fac nebuni:, răspunse Edouard.

Sosi şi momentul plecării. Edouard scoase din portofel un carnet de cecuri. Fruntea lui Salavin se făcu stacojie. Dar Edouard explică modul în care se mînuiesc cecurile: „E curat şi comod. Scrii data completă şi semnezi. în felul acesta eviţi să tot umbli cu bancnote."

Marguerite şi micul Pierre plecară. Pe toată strada Pot-de-Fer, lumea ieşi la ferestre. Edouard dădea ordine, cu aerul unui majordom.

Automobilul se făcu nevăzut dtvpă colţul străzii Tournefort, şi un calm supranatural se abătu peste cei care rămăseseră la Paris. Edouard avu numaidecît impresia că trîndăveşte. îşi jucase rolul cu atîta promptitudine şi cu atîta nobleţe ! Se întoarse pe bulevardul Port-Royal, cu pipa între dinţi. îşi imagina nenorocirile viitoare care s-ar mai putea năpusti asupra lui Salavin şi care i-ar oferi lui, Edouard, noi şi strălucite prilejuri de a-şi manifesta prietenia şi devotamentul.

Astfel soarta, care-i refuza lui Edouard chinurile unor încercări personale, îi îngăduia cel puţin să le împărtăşească pe ale ¡prietenului său.

Găsi că această suferinţă era eroică şi îmbătătoare, pentru că nu cunoştea decît reflectarea ei transfiguratoare, adică compătimirea.

Trecură cîteva zile. Din Berck sosiră scrisori liniştitoare, şi Salavin se cufundă într-o pace toropitoare. îşi reluă treptat vechile obiceiuri şi maniile de celibatar. în mai multe rînduri îi strînse mîinile lui Edouard şi—i spuse, cu glas foarte scăzut:

— Am să-ţi dau banii înapoi cînd am să potj în sume mici.

— Bine, bine ! O să discutăm mai tîrziu.

Salavin nu mai vorbi, dar nu încetă să se gîndească la asta. într-o zi îşi cumpără o carte destul de scumpă, pe care şi-o dorea de mult. O răsfoia tocmai pe stradă, cînd îl zări pe Edouard. Fără să-şi explice bine motivele gestului său, încercă să ascundă cartea în buzunar, dar buzunarul era prea mic, astfel că fu nevoit să ţină mai departe cartea în mînă.

— Asta ce mai e ? întrebă Edouard. O carte nouă ?

Salavin simţi cum i se strînge inima.

— E... e... spuse el foarte repede, e o carte pe care mi-a împrumutat-o cineva.

îi era groază să mintă. îl cuprinse o enervare mare, şi nu numai împotriva lui.

Cînd se întîlneau, la prînz, la restaurant, alegea dinadins mîncărurile ieftine, feluri despre care spusese pînă atunci că nu-i plac.

— Ce-ar fi să luăm nişte pui la frigare ? spunea Edouard.

■— Nu, mulţumesc, am să iau o felie de ficat.

— De ce ? Doar nu-ţi place...

— Nu-i nimic ! Vreau să mă obişnuiesc. Edouard ridica din sprîncene şi făcea ochii mari. Dacă aşteptau autobuzul împreună, Salavin se încăpăţîna să rabde pînă găseau locuri la clasa a doua.

— Ah, eşti caraghios cu economiile tale, exclama Edouard.

— îţi convine să vorbeşti...

Refuză de cîteva ori să se ducă la teatru şi chiar la concert, şi, cînd Edouard se arătă mirat, îi spuse :

— Am prea multe griji.
într-o zi îi întinse lui Edouard un plic.
— Poftim ! E un mic avans asupra banilor pe care ţi-i datorez.
în plic se aflau cinci sute de franci. Edouard făcu o mutră tragică.
— Va să zică, îmi refuzi plăcerea de a-ţi face un serviciu !
Salavin roşi.
— Şi tu îmi refuzi plăcerea de a-mi achita o parte din datorii !
Edouard îşi trăgea mustaţa cu un aer preocupat, începea să înţeleagă anumite lucruri şi nu ştia ce ho- tărîre să ia.
Banii rămîneau pe masă, între ei, ca o fiinţă străină şi duşmană care s-ar fi ivit în miezul prieteniei lor. Amîndoi se uitau la bancnote cu groază.
— Hai, spuse Edouard, să nu ne complicăm viaţa. Să nu mai vorbim despre asta.

XXII

Şi, cu un gest brusc, băgă plicul, cu tot ce conţinea, în buzunarul lui Salavin.Luau tocmai o bere într-o mică braserie de pe strada Saint-Jacques. Ieşiseră de la teatru, unde Sala- vin acceptase, în sfîrşit, să se lase tîrît.

Braseria are aproape goală. Un chelner moţăia în picioare, în faţa tejghelei. Uşa se deschise, şi în sală intră un personaj straniu. Purta o redingotă veche, şi în picioare nişte ghete desperecheate. Gulerul cămăşii era de carton, avea părul ţeapăn, de culoare nedefinită, şi nişte ochi umflaţi, unul dintre ei fiind în întregime acoperit cu o pastă de un albastru ca faianţa. în faţă, atîrnat'de gîtul lui printr-o curea de piele, purta un mic platou, pe care erau înşirate midii şi alte scoici de tot felul, un cuţitaş şi o sticluţă de oţet roşu.

Deschise cîteva midii pentru un client din braserie şi le stropii cu oţet. Apoi se opri în faţa mesei unde erau instalaţi cei doi prieteni şi-şi oferi serviciile cu o voce sîsîită.

— Nu vrei să iei ceva ? întrebă Edouard.

Salavin clătină din cap în semn de refuz şi începu să se uite pe jos, în spaţiul dintre picioarele lui. Edouard, pe care individul acela părea că-l amuză, cumpără nişte scoici şi un ac cu capătul de sticlă, să aibă cu ce le scoate din cochilie.

în timp ce-l servea, omul îl cerceta pe Salavin cu atîta luare-aminte, încît acesta înălţă capul. Şi-l coborî, însă, aproape imediat şi începu să mute din- tr-un loc într-altul, cu vîrful piciorului, resturile de ţigări, cu care era presărată podeaua.

Atunci omul avu un zîmbet dureros, care-i schimonosi cu desăvîrşire faţa, şi ieşi din sală, după ce se întorsese de cîteva ori spre ei.

— Ce număr ! exclamă Edouard. E tare nostim.

— Nu, oftă Salavin, nu-i nostim. Tăcu două-trei minute, apoi spuse, după cîteva şovăieli : 11 cunosc pe omul ăsta sau, mai bine zis, l-am cunoscut.

— Imposibil ! De ce nu l-ai salutat ?

Salavin ocoli întrebarea.

— Se numea Lhuilier.

— E de crezut că se numeşte şi acum Lhuilier.

— Nu se ştie, spuse Salavin. Există nenoriciţi care pierd totul, pînă şi numele.

Edouard mîncă nişte scoici, apoi întrebă :

— Dar unde dracu ai putut să-l cunoşti pe nenorocitul ăsta ?

— E o poveste veche. Şi-apoi, n-are nici o importanţă. N-ai putea înţelege.
Salavin se cufundă într-o meditaţie adîncă. Edouard mîncă toate scoicile şi-şi goli halba. Salavin continua să viseze, cu bărbia în piept. La un moment dat, faţa lui căpătă o expresie atît de dureroasă, încît Edouard nu se putut stăpîni să-i pună mîna pe umăr.
— La ce te gîndeşti ?
— La nimic, la nimic, spuse Salavin, tresărind. Şi, după cîteva clipe, adăugă : Eram pe punctul de-a mă îneca.
— Să te îneci ?
— Da, în imaginaţie. Mi se întîmplă des.
— Să te îneci... în apă ?
— Da, în apă rece, noaptea.
Nu mai spuse nimic în seara aceea şi se despărţi de Edouard într-un mod destul de neaşteptat.
Din ziua aceea, Salavin făcu aluzii misterioase şi frecvente la viaţa lui de altădată. Vorbea cu o amărăciune exaltată şi-şi termina jumătăţile de confidenţe cu fraze de felul acesta : „Ce rost are să ne amintim de aşa ceva ?", sau „N-ai să înţelegi niciodată !" Probabil că ar fi vrut să stîrnească curiozitatea lui
Edouard. însă nu reuşi decît în parte. Edouard era prudent şi privea numai spre viitor. Salavin interpretă rezerva lui ca pe o dovadă de indiferenţă şi se în- fierbîntă.
— Nu toţi oamenii pe care i-am cunoscut au fost nişte gunoaie, ca acest Lhuilier. A, nu ! Am avut pe vremuri" şi prieteni... Mai ales unul dintre ei era un om interesant şi foarte fin, foarte blînd, foarte devotat!
îl pîndea cu coada ochiului pe Edouard, dar nu citi decît o atenţie curtenitoare pe faţa lui.
— Se numea Lanoue, Octave Lanoue, mai spuse Salavin.
Edouard clătină din cap binevoitor şi întrebă :
— De ce nu te mai vezi cu el ? A murit ?
— A, nu ! Ar fi de-ajuns să vreau ca să ne ve-dem iar.
— Foarte bine, ar trebui sa ne faci cunoştinţă.
Salavin se întunecă la faţă şi murmură următoarea
frază de neînţeles :
— Nu mă mai stîrni...
O săptămînă după aceea, Edouard intră într-o zi în sala restaurantului „La becaţa" şi-l găsi pe Salavin aşezat la masă, cu un individ care avea o

figură amabilă şi ştearsă şi mîini lungi, de birocrat. Salavin se grăbi să-i prezinte:

— Ţi-l prezint pe Octave Lanoue, prietenul meu din copilărie, despre care ţi-am vorbit adesea. — Edouard Loisel.

Edouard şi Lanoue îşi strînseră mîinile.

începură să mănînce. Salavin era plin de însufleţire. Vorbea mult, adresîndu-se mai ales lui Lanoue şi îndreptînd mereu conversaţia spre subiecte necunoscute lui Edouard.

în după-amiaza aceleiaşi zile, Salavin intră în laboratorul lui Edouard, cu nişte hîrţoage în mînă. Urca din cînd în cînd la el, în interes de serviciu.

— Ei, ce impresie ţi-a făcut ? întrebă el.

— Cine ?

— Lanoue, cine altul ? !

— Nu pot spune nimic, răspunse Edouard, liniştit. E prima dată că-l văd. îmi place.

Salavin îl lăudă îndelung pe Lanoue. Vorbea despre el cu încăpăţînarea indiscretă a soţilor care, în intimitatea conjugală, se complac să evoce la nesfîr- şit viaţa pe care au dus-o înainte de a se căsători.

Edouard se urnea greu din loc, dar o făcea cu plăcere. Se întîlni de cîteva ori cu Lanoue, îi descoperi calităţi şi începu să-i arate interes. într-o duminică, Salavin, care nu izbutise în după-aniiaza aceea să se întîlnească cu Edouard, îl zări urcînd pe strada Saint-Jacques la braţ cu Lanoue ; discutau cu familiaritate, ca nişte vechi prieteni.

Spectacolul acesta îl făcu pe Salavin să sufere, prOvocîndu-i o durere ascuţită. Se gîndi să-şi salute de departe prietenii şi să-şi vadă repede de drum, fără să le vorbească, dar n-avu curaj să-şi respecte intenţia. îi opri cu un zîmbet crispat, le fărîmiţă imediat convorbirea şi încercă să-i despartă şi să-i aţîţe unul împotriva celuilalt. Nu izbuti, şi, o oră după aceea, în clipa cînd Lanoue se urca în autobuz, Edouard strigă :

— Atunci, ne vedem joi seara !

— Dar ce faceţi joi scara ? întrebă Salavin, apucîndu-l pe Edouard de braţ.

— Lanoue vine la noi, la cină. Dacă vrei şi tu...

— Nu, mulţumesc, răspunse Salavin.

îşi continuară drumul, în tăcere, cîteva minute. Edouard, care ghicea iminenţa unei crize şi încerca s-o evite, îndrăzni, în sfîrşit, să spună cu o voce împăciuitoare :

— îmi place mult prietenul tău.

Salavin izbucni :

— Nu-i prietenul meu. Nu l-am văzut de mai bine de cinci ani şi nu mă felicit că am reluat legăturile cu el. Nu mai e omul pe care l-am cunoscut, e înfiorător de banal. îţi vine să-i plîngi de milă...
Se năpustea înainte, cu ghearele scoase, cu părul zbîrlit. Edouard avu o atitudine jalnică.
— Ce să fac ? Nu ştiam. L-am poftit la noi.
— Tu ! Tu pofteşti pe toată lumea.
Ajunseseră în faţa casei lui Salavin, care continua să-l ţină pe Edouard de braţ, şi-l împinse înainte.
— Urcă ! Numai uu sfert de oră...
Scena care urmă ţinu mai bine de o oră şi fu cumplită. Salavin suferea şi era incapabil să-şi stă- pînească suferinţa. Edouard cedă fără rezerve. îi scrise lui Lanoue, pentru a retrage invitaţia, un bilet scurt, aproape obraznic, care îl umili pe el însuşi. Nu mai îndrăzni după aceea să pronunţe niciodată numele lui Lanoue şi trăi luni de zile cu teama că se va întîlni nas în nas cu el, la un colţ de stradă.
Pentru Salavin, acest eveniment însemnă începutul unui acces de gelozie turbată. „Cu cine vorbeşti ? De cînd îl cunoşti pe dobitocul ăsta ? la te uită, nu mi-ai pomenit încă niciodată de frumosul ăsta !"
Uneori, Edouard saluta din ochi cîte o femeie, pe bulevard.
— Cine e ? întreba Salavin, pus pe ceartă.
— Ei, o curvuliţă pe care am cunoscut-o pe vremuri, cînd eram student, răspundea Edouard.
Salavin şuiera :
— Ai un fel de-a privi femeile... E revoltător !
în cursul acestei perioade, Salavin îl tratâ pe Edouard cu cea -mai mare asprime. îi spunea aşa : „— Fie vorba între noi, trebuie să recunoşti că te-am pescuit dintr-o ceată de nătăfleţi."
Sau :
„— Tu ai despre prietefrie nişte idei de voiajor comercial."
Edouard fuma pipă după pipă. Era foarte nenorocit. Uneori pironea asupra lui Salavin o privire copilărească, rugătoare şi atît de disperată, că Salavin se repezea asupra lui, îl îmbrăţişa şi gemea, cu o voce spartă :
„— Iartă-mă ! Iartă-mă ! Nu-i vina mea. Aşa ştiu eu să iubesc."
Edouard bolborosea :
„— N-am de ce să te iert."
Şi criza începea iar...
Dar o mare diversiune se produse între ei. Marguerite se întoarse de la Berck, cu micul Pierre.

Copilul nu era vindecat, dar starea lui se îmbunătăţise mult. Salavin plînse pe umărul lui Edouard.

— Eşti singurul meu prieten. Numai că eu nu sînt vrednic de tine !

XXIII

Omul şi-a lipit faţa de geam şi se uită cum ninge. Şfichiuiţi de vînt, fulgii cad oblici, repezi, supuşi. Totul merge perfect în această biată lume. Deodată, vîntul are o toană: fulgii se învălmăşesc şi dai» înapoi buimaci, unii îşi continuă căderea, alţii zboară, şi, în sfîrşit, alţii se ciocnesc, tăcuţi, între ei. Apoi iată-i că se opresc, prosteşte. Şi încep iar să cadă»

dar cu descurajare, fără nici o coeziune, ai spune că fiecare îşi vede de drumul lui.

Asta aminteşte de o armată în timp de război, de clipele de panică, de ordine şi contraordine, de mii de lucruri absurde şi dureroase. Aminteşte de inimi hărţuite, de dorinţe contradictorii, de hotărîri care au dat greş, de sacrificii inutile, de sinucideri.

Omul îşi dezlipeşte fruntea îngheţată de geam şi se apucă iar de lucru. Pune mîna pe un balon de cristal şi-i clatină, visător, conţinutul, apoi toarnă trei picături dintr-un reactiv şi aşteaptă.

Aşteaptă frumoasa culoare roşie, care trebuie să se producă... Dar vede că se produce un precipitat verde, des. Sînt zile în care materia e năzuroasă.

Omul depune balonul în scobitura unei piuliţe. Balonul se sparge, cu un zgomot obraznic. Sînt zile cînd şi lucrurile refuză să asculte.

Omul adună cioburile balonului şi se taie la deget. Vai ! Vai! Oare nu mai există nici o lege ?

Să se aşeze în fotoliu, să mediteze în faţa mesei, pe care se adună hîrţoagele, asemenea unor frunze către sfîrşitul toamnei. Să se aşeze, să mediteze, vai ! Oare e singura izbîndă a acestei zile sărace ?

A fost odată un om cu inima tare, care se trezea dis-de-dimineaţă, cu muşchii în formă, cu ochii limpezi, cu spiritul ager. îi plăcea tot ce era bun: şi hrana îmbelşugată, şi dragostea, şi distanţele măsurate cu cele două picioare, şi timpul ; era mai supus decît o bucată de ceară. Omul acela

dormea bine noaptea şi trăia ore grele de muncă. Nu-şi pierdea cea mai frumoasă parte din după-amiază ca să se uite cum ninge. Pentru orice problemă dispunea de cîteva soluţii. Avea „o tehnică bună".

Edouard nu izbuteşte să înţeleagă ce schimbare a intervenit în viaţa lui. Să-şi fi pierdut oare „tehnica bună" ? Gesturile cele mai simple i se par complexe **şi** riscate ; o legiune întreagă de demoni minusculi s-a instalat în interiorul obiectelor, care-l slujeau pe vremuri fără să crîcnească. Cravata lui îşi schimbă cu răutate poziţia, îndată ce o pierde din vedere, nasturele gulerului are toane şi fuge totdeauna de sub degetul febril care-l urmăreşte, sertarele pe care Edouard le închisese cu grijă se deschid de la sine, şi, ca prin minune, tocmai cheia de care are nevoie se prezintă veşnic ultima la apel.

Timpul, excesiv de ductil uneori, sau mai îndărătnic ca un toval, a pierdut orice urmă de cuvenită bunăvoinţă : se întinde ca o aţă în orele ele trîndăvie — şi se strînge, îndată ce e nevoie de el.

Şi spaţiul îl trădează : camerele cele mai mari devin mititele, în schimb sînt anumite ulicioare cărora nu le mai dai de capăt.

S-ar zice că oamenii s-au molipsit de răutatea ideilor şi a lucrurilor : servitoarea ia o mutră de martir obraznic la cele mai drepte observaţii. îndărătul ghi- şeelor descoperi prăpăstii de indiferenţă. Salariaţii tramvaielor îi tratează pe călători ca pe nişte animale rîioase. Colaboratorii lui Edouard se tem de el, în loc să-l iubească.

Edouard a pierdut „tehnica cea bună" ! Vai, nu-i mulţumit de el însuşi !

Uneori, Salavin urcă pînă la laborator. Aprinde o ţigară şi oftează :

— Cel puţin, aici nu-i ca în birou : aici se poate fuma.

Se plimbă prin faţa meselor, atinge, cu un deget, distrat, flacoanele, serpentinele de sticlă, vasele subţiri şi spune, căscînd :

— De fapt, tu faci mereu acelaşi lucru.

— De unde ştii ? murmură Edouard, descumpănit. Nu cunoşti nimic despre cercetările mele.

Atunci Salavin îşi trosneşte degetele şi geme, cu voce scăzută :

— Mă plictisesc ! Vai, mă plictisesc !

Edouard ar vrea să-i dea de pomană cerşetorului; Dar cum să procedeze ? Limba lui

cîntăreşte cît un munte. Totuşi, articulează un cuvînt :

— Munceşte !

— Aş ! spune Salavin. Pentru cît mă interesează ceea ce fac...

După ce pleacă, Edouard îşi aprinde pipa şi se învîrteşte printre borcanele şi creuzetele lui. îşi întinde mîinile cinstite, mîncate de acizi, de -parc-ar lua drept martori toate obiectele inerte din jurul său, tovarăşi de muncă. Ar vrea să strige : „Ce v-am făcut ? De ce mă părăsiţi ?"

Se instalează iar în fotoliu, se înconjoară de un nor de fum şi visează prietenii placide, de la care să se poată aştepta la un ajutor, şi credincioase, aşa cum se găsesc în cărţi. îşi închipuie nişte prietenii lipsite de exaltare, dar fără ocolişuri şi fără surprize, asemenea unor drumuri la umbră, de-a curmezişul unui platou.

XXIV

Camera e cufundată într-un întuneric călduţ. Dacă nu s-ar vedea dîra subţire dc lumină filtrată deasupra perdelelor, dacă nu s-ar auzi chemarea aeriană a unui clopot, lumea ar părea înghiţită pe veci în amintri.

Cei doi soţi sînt întinşi unul lîngă altul. Aşteaptă fiecare pentru el ca harul somnului să coboare. Trec minute, poate sînt ore, poate sînt secole... Odihn nu se apropie de inimile neliniştite.

Atunci se aude o voce, care n-are nici timbru, nici sex :

— Nu dormi ?

Şi cealaltă voce, aproape nedesluşită, îi răspunde :

— Nu, nu pot.

Din gîtlejul bărbatului iese un sunet brutal ; ca să-şi comunice gîndurile, plăsmuieşte vorbe mai grosolane decît vasele de pămînt; dar şoapta aceea, care rătăceşte prin camera întunecoasă, nu pare iz- vorîtă din organe materiale, fiindcă se aude mai slab decît zborul unui liliac. E ca suspinul unui suflet.

— Mă jigneşte şi mă umileşte mereu.

— înseamnă că nu te cunoaşte bine.

•— Mi-a spus : „Munceşte". îmi dă veşnic sfaturi.

— Ce să faci ? ! Trebuie să-l iei aşa cum e.

— Chiar ieri — şi eram hotărît să nu-ţi spun nimic —, chiar ieri mi-a...

Nu cumva e o singură voce, care dialoghează cu ea însăşi ? Nu cumva e o singură conştiinţă, care se întreabă şi-şi răspunde ?
încetul cu încetul, cele două suflete se apropie, se întrepătrund, nu se mai pot distinge unul de celălalt. Oare trompeta heruvimilor va putea să le despartă ? în umbra umedă, toate dorinţele, toate urile ce se îmbrăţişează se fecundează şi, asemenea unor plante oarbe, crengi hidoase răsar din ele.
Orele trec ca un plîns de izvor, ce curge în adîncurile unei peşteri, freamătul vocii continuă, la nesfîrşit, în noapte.
Oboseala crescîndă nu face să aţipească sentimentele, dimpotrivă, le aţîţă. Ea deformează gîndurile şi le dă o înfăţişare pe care raţiunea o condamnă, dar o tolerează. Camera se umple de fantome.

Bărbatul are impresia că, dacă ar avea puterea să ~,e ridice din pat, să vorbească cu glas tare şî să aprindă lampa, toate fantomele ar dispărea. Ideile şi-ar recăpăta aspectul adevărat. Lumea reală ar învia din prăpastie, cu arhitectonica, cu perspectiva, cu legile ei. Dar cum să se smulgă din patul cald, din beţia veninoasă a unui dublu coşmar ?

Continuă să şoptească amîndoi mai încet, de parcă s-ar ruga. Apoi urmează o lungă tăcere, care nu înseamnă că dorm.

Poate speră că o îmbrăţişare furioasă are să"-i scape pe unul de celălalt, de umbre, de viaţă.

XXV

Ameliorarea intervenită în starea micului Pierre nu ţinu mult. Chabot îşi manifestă îngrijorarea.

întemniţat într-un cufăraş de ghips, din care nu ieşeau afară decît braţele lui plăpînde, copilul trăia, întins pe un aşternut de scînduri, în faţa ferestrei, cu privirile îndreptate spre cerul străbătut uneori de un stol de porumbei.

Marguerite şi bătrîna doamnă Salavin făceau, pe rînd, de gardă lîngă bolnav, inventînd tot felul

de jocuri sau spunîndu-i poveşti ; ba chiar izbuteau să rîclă, şi vocea nu le tremura.

Edouard urca aproape zilnic, în grabă, cele patru etaje şi intra pentru cîteva clipe, în cameră, cu inima strînsă. Salavin scutura din cap :

— Vezi ? N-avem noroc !

Edouard bolborosea, pe un ton de scuză :

— Aveţi răbdare ! Treceţi printr-un moment greu. Salavin făcea o mişcare lipsită de vlagă : „Sînt unii
care trec numai prin momente grele".

Edouard făcu tot felul de demersuri şi obţinu ca micul Pierre să fie internat într-o clinică suburbană, unde Marguerite putea să-l viziteze zilnic. îngrijiri competente, schimbarea de mediu şi, poate, vara, plină de bunăvoinţă şi de generozitate, opriră încă o dată progresele bolii. Speranţa îi pricinui lui Salavin o destindere şi— 1 ajută să se regăsească pe sine însuşi. Edouard nu mai putea de bucurie.

— Acuma sîntem salvaţi. Hai să înmormîntăm scara asta la cinema. Ştiu că nu-ţi place, dar e odihnitor.

Salavin refuză la început, apoi primi. Nu se putea lipsi de prezenţa lui Edouard, dar vorbea puţin şi cu asprime. Uneori, Edouard îndr; nea să se plîngă. Salavin replica, muşeîndu-şi buz ,

— Există o fiinţă cu care mă port şi mai ui decît cu tine...

— Cine anume ? întrebă Edouard, uluit.

— Eu !

Alteori, Salavin se mulţumea să răspundă bocetelor lui Edouard în felul următor :

— Lasă-mă în pace. Vai, sînt obosit! Sînt obosit !

O săptămînă întreagă nu deschise gura. Edouard
nu-şi mai putu stăpîni jalea şi-l întrebă :

— Dar ce ai ?

Salavin îl privi drept în faţă, cu asprime :

— Am... Am... Am tot ce n-am.

Şi ridică din umeri. Edouard îndrăzni :

— Dar vorbeşte odată ! Spune-mi ce ai pe inimă. Ce-ţi lipseşte ?

Salavin coborî privirea.
— Lucruri pe care tu nu poţi să mi le dai, Edouard.
— Şi ce anume ?
— Pacea, bucuria, un suflet nemuritor, Dumnezeu.
Edouard repetă, cu o voce nedesluşită : „Dumnezeu..." Salavin zîmbi compătimitor şi adăugă:
— Da, asta, sau ceva echivalent.
Şi se cufundă în tăcere.
Edouard se gîndi cîteva zile la această ciudată convorbire. în cele din urmă, riscă să pronunţe cuvinte grave :
— Louis, tu mă dispreţuieşti.
Salavin izbucni în rîs.
— Eu ? Deloc ! Te admir.
Edouard simţi că i se rupe inima. Din fericire,
ea o constituţie excelentă, şi rănile lui se cicatrizau
tul de bine.
je plimbă singur de cîteva ori şi se întîlni pe o
ee din Grădina Botanică cu un tip înalt, care sc mimea Oudin şi pe care Salavin i-l prezentase pe vremuri.
— Ei, spuse Oudin, pironindu-şi asupra lui Edouard privirea zîmbitoarc şi îngheţată, vă mai vedeţi cu Salavin ?
— Da, ne vedem.
— Vă felicit ! Vă felicit!
— De ce spuneţi asta ?
— Aşa, ca să spun şi eu ceva.
— Salavin e prietenul meu, spuse Edouard, cu o sinceritate brutală.
— Păi, văd, spuse celălalt, şi vă felicit. Ba chiar pot spune că, dacă n-aş vrea să-mi cruţ

hainele, m-aş arunca în genunchi, în praf, şi v-aş săruta picioarele.

— Foarte rău că glumiţi, domnule, spuse Edouard, cu o voce energică. Îl cunosc pe Salavin de vreo şase ani. Are mici defectq, cum avem toţi oamenii, dar e un suflet nobil şi o inteligenţă excepţională.

— Sînt cu totul de aceeaşi părere, îl întrerupse Oudin, rîzînd, şi n-aveţi nici un motiv să vă supăraţi. Am avut nepreţuita onoare de a lucra la aceeaşi masă cu Salavin vreo cinci anişori, la „Socque et Sureau". Ştiţi, firma producătoare de treierătoare- vînturătoare cu triplă rotaţie...

— Nu, nu ştiu.

— Păcat, mare păcat. E un instrument deosebit, de care-mi face plăcere să mă ocup şi la care voi lucra şi azi pînă la şase seara. Şi, cum vă spuneam, Salavin era vecinul meu de masă. A plecat de la noi, adică a plecat de la firma „Socque et Sureau", după o păţanie care a fost prost înţeleasă, în general, dar al cărui înalt răsunet filozofic nu mi-a scăpat, vă rog să mă credeţi... în cursul unei convorbiri de natură pur administrativă pe care a avut-o cu scumpul nostru patron, i-a trecut prin minte să atingă cu degetul — un deget fără răutate, un deget excluşi filozofic — urechea acestui scump patron. Ca să vadă — mă înţelegeţi ? —, ca să vadă pînă unde merge libertatea individuală. Atît, şi nimic mai mult.

Oudin rîse uşor din burtă. Era un rîs care nu altera nici una din trăsăturile feţei sale.

— Chiar dacă povestea asta ar fi lost adevărată... spuse Edouard.

— E adevărată, domnule, scrupulos adevărată. Cum se face că Salavin nu v-a pomenit despre ea ? Credeam că e o mîndrie pentru el...

— Chiar dacă această poveste ar fi fost adevărată, reluă Edouard, n-ar putea aduce nici o modificare sentimentelor mele faţă de Salavin.

■— Dimpotrivă. Sînt cu totul de aceeaşi părere cu dumneavoastră. Vreţi să vă dezvălui pînă la capăt părerea mea ? S-ar putea ca Salavin să fie un om de geniu.

— Vă las cu bine ! spuse Edouard, indignat.

— Geniul nimicului. De ce nu ? E un om de geniu, căruia, din nefericire, îi lipseşte, vai... nu ştiu ce. Un om de geniu, căruia n-aş îndrăzni să-i încredinţez o cutie de chibrituri sau un briceag. E un om mult prea inteligent ca să poată mătura

cum trebuie podeaua unei camere. A, dar... Spuneţi, aţi văzut vreodată un cronometru de precizie ? Un cronometru fără resort, fireşte.

— Destul, spuse Edouard, oprindu-se brusc din mers. Destul, domnule Oudin. Salavin e prietenul meu. îl stimez, îl respect şi refuz să ascult în continuare lucrurile neplăcute pe care le spuneţi.

— Mă rog, cum credeţi. Vă doresc curaj şi noroc !

Oudin îşi atinse marginea pălăriei şi se depărta.

Convorbirea aceasta lăsă în sufletul lui Edouard impresie nelămurită de victorie şi de jenă. îşi apărase aşa cum se cuvenea prietenul, fireşte, dar nu putea uita expresiile folosite de Oudin şi se surprindea repetînd de mai multe ori pe zi : „Un cronometru de precizie, fără resort..." Ciudat, ciudat !

Salavin intră într-o perioadă bună, adică începu iar să vorbească şi să facă glume amare. Dar, mă rog, vorbea, asta era principalul, şi numaidecît Edouard renăscu şi se lăsă în voia fericirii.

Trebuie să trăieşti ! Trebuie să săvîrşeşti toate acele acte plăcute, graţie cărora viaţa nu seamănă cu moartea. Trebuie să te bucuri cu seninătate de bunurile pe care lumea le dăruieşte din belşug omului,li* 163

pentru a-l despăgubi de nenumăratele lui suferinţe. Edouard cumpără nişte vin de Beaujolais şi se grăbeşte să-i dea să guste această generoasă băutură lui Salavin, care clatină din cap şi spune :

— Acum vreo zece ani, am băut la -un prieten nişte vin de Rhone ; era o adevărată minune.

Şi vorbeşte un sfert de oră despre această adevărată minune de pe vremuri.

Edouard îşi cumpără pentru iarna care se apropie un palton călduros, căptuşit cu blană de castor, şi-l supune aprobării lui Salavin.

— Foarte frumos, foarte frumos, spune Salavin. Da, pieile astea de iepure... Ai să arăţi ca un uşier sau ca un negustor de castane.

Ei, şi ? Edouard nu-i poartă pică. Ştie doar că nimeni nu poate avea în acelaşi timp vin de Beaujolais, blană de castor şi aprobarea generală.

Edouard zîmbea, închidea ochii şi trăia de la o zi la alta.

Dar Salavin nu mai ştia să zîmbească. Uneori îşi spunea : „I-am dat toate ideile mele. E ca cum mi-aş fi zvîrlit averea într-o prăpastie." I'u imediat se răzgîndea : „Ideile mele! Dar ce drăznesc să spun că suit ideile mele ? Un nor fum, vai, un neant !"

Uneori se surprindea cu mirare că imită anumit gesturi ale lui Edouard sau că-i repetă cuvintele. Atunci făcea crize de furie : „Nu, nu ! Asta nu înseamnă prietenie ! Un prieten ! Dar un prieten nu-i un egoist şi un mărginit, ca ăsta." Şi, adăuga numai- decît: „Un prieten ! Nici eu nu sînt un prieten. Un Salavin nu-i un prieten !" Şi dezgustul faţă de el însuşi nu-i dădea astîmpăr pînă-n seară.

Edouard păşea încet pe aleile Grădinii Botanice. Era un sfîrşit de octombrie lipsit de strălucire. O iarnă precocc, ursuză şi noroioasă desfigura Parisul. Edouard era asaltat de un vîrtej de gînduri, pe care nu izbutea să le stăpînească : „Mi-e frig. îmi simt stomacul încărcat. Mi-am schimbat itinerariul. Nu mai merg cu capul meu obişnuit." Clătină din cap şi oftă : „Ah ! Dumnezeule ! Nu mă simt în apele mele. Mi-e încă somn, am picioarele" moi. Semn rău !"

Salavin era în concediu de opt zile. în baza unor motive nedesluşite, obţinuse animarea concediului anual pînă în a doua jumătate a lui octombrie. „Du-te puţin la ţară, îi spusese Edouard. Numai aşa ai să te odihneşti cu adevărat." Şi Salavin răspundea : „Da, ai dreptate. Am nevoie de linişte. Nu-ţi face griji pentru mine."

Edouard gin dea : „N-am primit nici o veste. Nici măcar o carte poştală. Dar ce-o fi făcînd Mar- ' rite ? Şi copilul ? Mă duc după masă să văd." p lirosul de laborator îl însufleţi. Se căznea tocmai ■ o analiză grea, ale cărei peripeţii îl pasionau, ap de două ore rămase adîncit în muncă. „Ehei, spunea el, bătrînul Edouard n-a murit !" Se ^ă la ceas. „Unsprezece ! Reacţia e pe drum. După dejun trebuie s-o filtrez. Ce să fac ? Să-mi umplu o pipa ? Nu. Ba da. Dar de fapt..." '

îşi scoase halatul, se îmbrăcă şi plecă. Nu mai era indispus ca în dimineaţa aceea, se simţea sprinten şi viguros. Toate

şuruburile mecanismului erau la locul lor.şi i se supuneau. Trase în piept, cu desfătare, aerul ceţos. „E bine, totuşi !" Şi se îndreptă spre strada Pot-de-Fer

.Cînd ajunse la etajul al treilea al bătrînei case, Edouard se opri. O tăcere tulbure torcea pe scară. Era ora la care locuinţele ieftine au o clipă de răgaz : bărbaţii sînt la slujbă, copiii la şcoală, şi gospodinele îşi văd de bucătărie. Doar cîntecul unui flaut, fluid ca o şuviţă de apă limpede, se revărsa în întuneric.

„Cum aşa, gîndi Edouard, e aici ! Şi nu mi-a spus un cuvînt..." ,

Salaviu avea un străvechi flaut de^ lemn, din care cînta uneori, în clipele de răgaz. Edouard ştia asta, deşi Salavin nu tolera nici un fel de auditoriu.

„E aici ! Auzi idee ! Ce individ ciudat !"

Edouard rămăsese nemişcat, cu capul plecat, neho- tărît. Strîngea balustrada cu o mînă, şi cu cealaltă îşi chinuia capătul mustăţii ; ar fi vrut să coboare din nou treptele şi s-o ia la fugă. Cîntecul flautului îi răvăşea sufletul, fărîmiţîmîu-i curajul, pe care-l recîştigase chiar în dimineaţa aceea, muncind din plin. „Ce-o fi cîntînd, oare, nenorocitul ?" gîndi el. Era o melodie cînd molcomă, cînd stridentă, cu elanuri scurte, cu prăbuşiri, cu bolboroseli, cu reveniri.

Edouard urcă într-un suflet ultimele trepte şi sună. El, omul atît de calm de obicei, simţea o nevoie dureroasă de a face să înceteze muzica aceea. I se părea că, dacă s-ar îndepărta, cîntecul flautului n-ar mai înceta niciodată, şi gîndul acesta îi era insuportabil.

Sună deci şi suspină uşurat : flautul tăcuse. Auzi un zgomot leneş de papuci, şi uşa se deschise.

— Tu eşti ?

— Da, treceam pe-aici... Am vrut... Mă întrebam tocmai...

— Hai, intră !

Sala vin nu părea mirat, faţa lui nu exprima decît indiferenţă. îşi ţinea flautul într-o mînă, şi cu degetul mic imprima uneia din cheile instrumentului un freamăt nervos, care contrasta cu restul atitudinii sale.

— Stai !

— Nu, spuse Edouard. Mulţumesc. Voiam numai să ştiu...

— Ce ?

Edouard nu răspunse imediat : privirea fixă a lui Salavin îl stînjenea. în cele din urmă se hotărî :

— Credeam că eşti la ţară. îmi spuneam.r.
— M-am răzgîndit.
■— Trebuia să te odihneşti. Singurătatea...
— Poţi să găseşti oriunde singurătatea, dacă vrei.
— Marguerite şi maică-ta...
— Sînt la clinică, la copil. Rămîn toată ziua acolo.
Edouard îl apucă brusc de umeri şi spuse, cu o voce căreia se silea să-i dea un sunet vesel :
— Ascultă, Louis. Am cîteva ora libere înaintea mea. Punerţi ghetele, ia-ţi pardesiul şi hai să mîncăm împreună.
Faţa lui Salavin se crispă.
— Nu ! Prînzul meu e pregătit, e în bucătărie. Nu ! Azi nu ! Era rîndul lui Salavin să coboare ochii sub privirea lui Edouard. Repetă, căutîndu-şi cuvintele : Altă dată. Azi vreau să fiu singur.
— Ba nu ! insistă Edouard. Nu, Louis. Eu simt nevoia să-ţi vorbesc azi. Chiar acum.
Salavin ridică din umeri, cu un aer plictisit.
■— Bine ! Aşteaptă-mă !

— O jumătate de oră mai tîrziu, treceau pe malul celălalt al Senei, fără ca vreunul dintre ei să fi scos o vorbă. Abia cînd intrară în curte la Luvru, Edouard deschise, în sfîrşit, gura.Louis !
— Ce-i?
— Louis, ce ţi-am făcut ?
Salavin făcu un gest de pire-ar fi alungat o muscă:
■— Iar mă întrebi asta ?
— Ba nu, Louis. Te întreb un lucru absolut nou. De altfel, ţi-am pus greşit întrebarea. La drept vorbind, ştiu că nu ţi-am făcut nimic. Dar nu mai pot trăi aşa cum trăim acum. Nu pot şi nu vreau.
■— Şi asta înseamnă că...
— Vreau să ştiu ce ai pe inimă. Sînt prietenul tău...
— Vrei să ştii ?
Se opriră o clipă, înainte de a traversa strada Rivoli, şi în clipa aceea se produse un fenomen straniu. Edouard, care-şi ridicase ochii asupra lui Salavin, rămase cu gura căscată.
Nu mai era Salavin. Nu mai era obrazul acela, care putea lua sute de înfăţişări, obrazul pe care Edouard îl privise de atîtea ori. Era un obraz cu tlesăvîrşire necunoscut, aspru, hidos, un obraz pe care era întipărită o ură atît de cumplită, încît Edouard se înspăimîntă. Şi, deodată, în mintea lui se făcu lumină : înţelese ce mecanism izbutise să transforme obrazul de altădată în obrazul cel nou ; înţelese că masca aceea plină de ură fusese totdeauna prezentă sub cealaltă şi că, dacă ar fi avut puţină perspicacitate, ar fi ghicit-o cu siguranţă. „Şase ani, gîndi el. Şase ani ! Cum a putut să-mi ascundă aşa ceva timp de şase ani ?!"
Dar Salavin vorbea.
•— Vrei să ştii ?
■— Da, murmură Edouard, fără curaj.
— Ei, bine, atunci ai să ştii. Te înşeli cînd spui că nu mi-ai făcut nimic, şi dacă spun şi eu aşa, mint. Mi-ai făcut ceva!

ies

— Ce anume ?
— Totul, da, totul ! Mi-ai făcut... tu şi ceea ce îndrăzneşti să numeşti prietenie. M-ai ales, să-ţi fiu sclav, să fiu un cîine, un obiect. Eram un om liber, dar tu ai pus mîna pe mine, m-ai confiscat, m-ai distrus. Vorbeşti mereu de prietenie ! Tu nu

iubeşti oamenii : ai nevoie de ei numai ca să te împlineşti pe tine, să fii fericit cu tine însuţi şi singur, auzi ? Singur.

— Cum se poate ?

— Ah, lasă-mă să vorbesc ! E rîndul meu. Tu vorbeşti tot timpul, chiar cînd spui vorbe care pot ucide. Vorbeşti cînd pînă şi o privire ar fi de prisos. I)a, ştiu ce gîndeşti : că sînt un ingrat, o fiinţă josnică, abjectă...

— Te rog să mă crezi, Louis...

— Abjectă ! Poate că e adevărat. Din punctul tău de vedere e incontestabil adevărat. Mi-ai făcut ccea ce se cheamă servicii. Dar ia deschide ochii şi priveşte-te o clipă, priveşte-te prima oară în viaţă. Oare ai fi atît de puternic şi de fericit — fiindcă plesneşti de fericire ! —, dacă n-ai avea alături un Salavin amărît, care-ţi oferă de două-trei ori pe an cîte un frumos prilej de eroism ? Eroism fără nici un efort, fie zis între paranteze. Mi-ai găsit o slujbă şi mi-ai împrumutat nişte bani. Mi-ai salvat copilul. Mi-ai...

— Louis ! Louis ! Te implor...

— Taci din gură. N-am terminat. Da, îţi datorez totul.

— Nu-mi datorezi nimic.

— îţi datorez totul. Cum ai ştiut să te învîrteşti, ca să mă pui într-o astfel de situaţie ? Dacă mi-ai fi fost cu adevărat prieten, n-ai fi procedat aşa. Ar fi trebuit să mă laşi să fiu nenorocit, dar să mă laşi să fiu eu însumi. Acum nu mai sînt eu însumi. Uite, niciodată n-am putut să-ţi port o recunoştinţă, şi tocmai pentru asta, mai ales pentru asta te învinuesc : ai făcut din mine un ingrat. Şi trebuie să fie atît de plăcut să fii recunoscător ! Spui că mă iubeşti ! Dar dacă mi-ai fi prieten, te-aş iubi şi eu pe tine. Ai făcut ce-ai făcut ca să nu te pot iubi.

■— Taci, Louis ! E prea de tot !

— Ai vrut să vorbesc. Am să vorbesc. Ştiu, am să-ţi tulbur liniştea, am să-ţi tulbur fericirea. Aş ! Eşti în stare să fabrici fericire şi din cearta asta. Tu eşti în stare să fabrici fericire din orice. Ai un fel de-a fi fericit care e revoltător. E impudic, la spune, ai fi fericit fără mine, ai fi fericit dacă n-ai avea un Salavin ?

Edouard începu să se bîlbîie : „Nu se poate, nu se poate !" Dar Salavin se înverşuna :

— Nu ţi-am cerut niciodata nimic. M-ai obligat să primesc totul. Şi am rost nevoit să primesc, pentru ca tu să te realizezi. M-ai silit să fiu slab,

pentru ca tu să poţi fi tare. Am vrut să-ţi înapoiez banii, dar ai refuzat. Şi dacă Salavin şi-ar- scutura jugul ? Atunci aş vrea să te văd ! Urmă o scurtă tăcere, apoi Salavin adăugă : Nici măcar nu-ţi aminteşti ce mi-ai făcut în luna ianuarie, nu-i aşa ?

— în luna ianuarie ?

— Da, gîndeşte-te, măcar o dată !

Edouard repetă : „în luna ianuarie ?" Acest ianuarie 1111 trezea în el nici o amintire.

îşi vedeau de drum, unul lîngă altul, strecurindu-se printre oameni şi printre maşini. Uneori, luaţi de înghesuială şi văzînd că sînt pe punctul de a fi despărţiţi, se agăţau unul de celălalt, cu gesturile obişnuite între prieteni : sufletele lor erau zbîrlite, cu ghearele afară, dar trupurile rămîneau credincioase deprinderilor de altădată. De altfel, amîndoi aveau impresia că zgomotul oraşului era prielnic unor mărturisiri îngrozitoare şi că o astfel de conversaţie ar fi fost imposibilă în liniştea şi reculegerea unei camere,

— Te-am prevenit, spunea Saîavin. Nu începe să te miorlăi. Sînt îngreţoşat de bocetele tale. Sub pretext că-mi dai totul, mi-ai luat totul, pînă şi puţinele mele ore libere, pînă şi prietenia. Ţi-am dat mai multă prietenie decît am crezut că am la dispoziţie.

— Louis, am fost nişte prieteni adevăraţi.

— îţi repet că te-am prevenit. Ai uitat de plimbarea pe care am făcut-o într-o seară, pe ploaie ?

— E o amintire frumoasă, Louis. Nu te lega de ea.

— Am să mă leg, dacă am să vreau. Mie să numi dai ordine. Da, te-am prevenit, ţi-am spus că nu voi putea să-ţi fiu prieten, că eu nu sînt un prieten. Ai stăruit. M-ai silit, ai pătruns cu sila în inima mea. Mi-ai stors toată vlaga ! Acum eşti mulţumit ?

— Nu mai vreau să ascult ce spui.

—■ Tu nu ştii ce înseamnă îndoiala. Ai vrut să mă salvezi ! Ai tot felul de ambiţii. Dar eu nu sînt salvat. Şi nu un om ca tine va putea săvîrşi o astfel - de minune.

Edouard îşi rccăpătă, treptat, stăpînirea de sine. îl sugrumase mai întîi durerea, şi după aceea furia, întrebă :

— Şi te gîndeai de mult la toate acestea ?

Salavin nu răspunse. Pe faţa lui se citeau acum

şi disperare, şi ură. Edouard se întrebă : „Oare aşa are să arate de-acum înainte ?" Şi, cu o voce şovăitoare, şopti :

— Nici nu ştii cît rău faci în clipa asta...

Salavin clătină din cap :

— Ştiu prea bine cît rău îmi fac mie însumi.

Atunci Edouard, care pînă în clipa aceea nurostise decît frînturi de frază, făcu un lucru jalnic : începu să se apere. Timp de o ora vorbi, spunînd lucruri de felul acesta : „Numai Dumnezeu ştie că...", „Cine-ar fi "putut crede..." Şalavin nu-i mai răspundea. Clătina din cap cu încăpăţînare, de parc-ar fi negat şi ar fi respins totul.

Deodată se pomeniră la intrarea în aleea Trudaine. N-ar fi putut spune cum de ajunseseră aici. Pendula unui chioşc arăta ora două şi jumătate. Edouard îl apucă pe Salavin de cot şi-l împinse spre o uşă.

— Ce-i ? Ce mai vrei ?

— Intră ! Trebuie să mîncăm împreună. E timpul.

— Nu mi-e foame.

Totuşi intră în restaurant. Edouard comandă două-trei feluri. Spre uimirea lor, mîncară, ceea ce-i umili pe amîndoi. îşi oferiră pîine, sare, băutură, încă nu se puteau hotărî să înceteze de a mai fi doi prieteni. Dar nu mai vorbeau, păreau la capătul puterilor. Sala restaurantului, zugrăvită proaspăt, mirosea a lac. Edouard se aşezase lîngă sobă şi era leoarcă de sudoare.

în cele din urmă ieşiră şi simţiră că-i trec fiorii. Le veni amîndurora, şi în acelaşi moment, gîndul de a-şi întoarce spatele şi de a porni fiecare în altă direcţie, fiindcă nu mai aveau cc-şi spune. Dar nu se puteau hotărî să se rupă astfel unul de celălalt, îşi văzură de drum alături, ca de obicei. Merseră aşa pînă la capătul bulevardului, apoi începură să coboare o stradă întortocheată. Fără o vorbă. Fără o privire.

Edouard fu acela care avu curajul să spargă gheaţa şi spuse :

— Mă duc la lucru.

Se opriseră pe trotuar, faţă-n faţă. Edouard gîn- dea : „Ah, dacă mi-ar spune un cuvînt, unul singur, un cuvînt

prietenesc, m-aş arunca în braţele lui, ro-
a

şarunca în genunchi în faţa lui, aici, de faţă cu toată lumea ! I-aş cere iertare..."
Salavin spuse, cu un glas fără viaţă :
— Du-te la lucru.
Edouard îşi adună toată energia :
— Adio !
Şi Salavin repetă ca un ecou :
— Adio !
Stăteau aşa de cîteva minute şi nu se hotărau să se depărteze unul de altul. Edouard se întreba ce să spună şi iată ce găsi :
— Adio, Louis. Dacă vreodată ai, totuşi-, nevoie de un prieten...
— Da, ştiu, şopti Salavin. Dacă mi se întîmplă o catastrofă, dacă am nevoie dc un mîntuitor...
— Nu, Louis. Gîndeşte-te la mine, dacă ai vreodată o bucurie pe care n-o poţi duce singur !
— Aşa ceva nu mi se poate întîmplă, spuse Salavin.
Edouard făcu stînga-mprejur şi se năpusti printre maşini, hotărît să nu mai privească îndărăt. Cînd ajunse în faţă la Notre-Dame-de-Lorette, se opri, se întoarse totuşi şi căută prin mulţime, cu o privire plină de nelinişte.

XXVII

Salavin făcu un ocol mare, să ajungă pe malul Senei. Mergea repede. Uneori părea că urmăreşte pe cineva, alteori că el e urmărit. Strîngea dinţii şi pumnii şi se năpustea pieptiş înainte, cu grumazul
ţeapăn şi cu toţi muşchii încordaţi. De cîteva ori fu cît pe-aci să fie călcat de maşini.

Intră într-un birou poştal de pe bulevardul Saint- Germain şi cumpără o carte poştală. Scrise în picioare, în faţa unui pupitru plin de pete de cerneală, scrise zece rînduri, adresate domnilor Vedel şi Gayet: îşi dădea demisia, fără scuze şi fără comentarii. Cerneala era năclăită şi se usca greu. Sugativa acoperită de anunţuri publicitare nu absorbea cerneala. Salavin flutură multă vreme foaia, o îndoi, o lipi şi se pomeni iar pe trotuar, pradă unei oboseli nespuse.

Ajunse în strada Pot-de-Fer spre seară. Timp de-o jumătate de oră rămase aşezat pe un scaun, fără să facă o mişcare ca să-şi scoată pardesiul şi pălăria, în cele din urmă se hotărî să se ducă în camera lui. Focul agoniza în cămin. Aruncă în flăcări cîteva lopeţi de cărbuni, nişte bucăţi tie lemne, hîrtii, tot ce-i cădea în mînă. Apoi începe . să dîrdîie de frig, cu privirile pironite asupra focului. Noaptea se lăsase de-a binelea. Din stradă urcau sunete nehotărîte, strigăte de copil, şi, uneori, zgomotul unei trăsuri. Casa părea amorţită. în cameră, liniştea se făcu atît de deasă, încît Salavin dădu din mîini, să nu devină şi mai profundă. Un capăt de seîndură pîrîi, muşcată de flăcări. Salavin tresări şi simţi o uşurare trecătoare. Apoi urmă o nouă tăcere. Şi o nouă agonie. Salavin se duse în sufragerie şi privi vechea pendulă adusă din Frise, care se oprise cu cîteva săptămîni în urmă. încercă, pe dibuite, s-o întoarcă, numai fiindcă era dornic de puţin zgomot, numai ca să simtă în apropiere palpitaţia aceea mecanică, fie doar pentru o clipă. Pendula porni, şchiopătînd.

Salavin se întoarse la el în cameră şi aprinse lămpiţa în formă de ou, tovarăşa atîtor lecturi. Dar îi întoarse spatele, fiindcă lumina îl supăra.

Se cufunda într-o visare nelămurită. Sub ccrul gălbui, un fluviu se revărsase şi curgea clocotind. Vîrfurilc copacilor se iveau la suprafaţa apei, şi şerpii, refugiaţi sub formă de pachete printre crengi, fluierau ca păsările. „Unde-am văzut aşa ceva ? într-o carte ? în altă viaţă ?"

Puţin după aceea, imaginea primei sale victime îi răsări în faţa ochilor : smulsese, pe vremuri, aripile unei muşte care alerga pe degetele lui, ca un mic monstru mut şi buimac. Făcu un gest de parc-ar fi vrut să gonească musca : „N-are decît să zboare ! Sa zboare !"

O voce limpede, perlată se auzi în întuneric : „Etienne Pequet! Etienne Pequet !" Era numele unui coleg de şcoală, un băieţaş foarte palid, pe care Salavin îl înghesuise într-un colţ şi—1 pălmuise şi pe care-1' uitase cu desăvîrşire de treizeci de ani. „Ce rost are această amintire ? Ce caută aici numele acela ? Cum se face că-mi ţîşneşte din inimă ? înapoi.! Lăsaţi-mă !"

în clipa aceea se făcu întuneric în cameră. Lampa se stinsese de la sine. Salavin începu să

tremure. Puse mîna pe lampă şi o scutură. „Are petrol destul. Atunci, de ce ? Nu-i pic de curent în odaie. N-am făcut nici o mişcare. Atunci, de ce ?" Puse lampa jos. Liniştea era desăvîrşită. Pendula se oprise, cu sufletul la gură. Salavin îşi lăsă capul în piept. „Nu mă mai vor. îi înspăimînt. Ah ! Sînt bolnav, sînt bolnav !"

Privi focul din cămin şi-şi concentră tot sufletul în el. Nervoase şi nehotărîte, flăcările zburătăceau la suprafaţa huilei, părînd a spune : „Ne e frig. Dă-ne ceva. încalzeşte-ne." Atunci îi veni o inspiraţie. îşi luă flautul de pe masă, vechiul lui flaut de lemn, confidentul frămîntărilor lui. Era prea lung ca să intre în cămin, îl demontă şi aruncă, laolaltă, cele două bucăţi în flăcări.

Trecură cinci minute. Aţjoi o licărire străbătu întunericul, şi flautul luă foc dintr-o dată. Toată camera se lumină. Salavin privea, fără să facă o mişcare. Lemnul roşi, se transformă în jăratic şi, sub acţiunea căldurii, flautul muribund lăsă să-i scape un fluierat atît de dulce şi de disperat, încît Salavin începu să plîngă.

Pe la şapte seara, Marguerite deschise uşa apartamentului. Făcu cîţiva paşi, apoi strigă numaidecît, cu inima strînsă : „Louis !"

îl chemă încă o dată, cu glas mai scăzut : „Louis !" Atunci o voce şopti : „Ce-i ? Ce vrei ?" Marguerite abia îndrăznea să se mişte. întrebă cu glas şi mai scăzut, de parcă s-ar fi molipsit de tăcere: „Ce faci ?" Vocea răspunse : „Stau".

Marguerite îşi scoase pălăria şi dădu buzna în cameră. Salavin stătea, într-adevăr, cu mîinile pe genunchi, cu bărbia în piept. Putea să-l zărească, în lumina cerului parizian. Focul murise, murise cu totul de data aceasta. Şi Salavin visa, aşezat pe un scaun.

— De cînd stai aşa, Louis ?

— Nu ştiu.

Marguerite îngenunche, prinse degetele îngheţate ale lui Salavin în mîinile ei şi întrebă :

— S-a întîmplat ceva, Louis ?

— Nimic, nimic. Nu s-a întîmplat nimic. Tăcu cîteva clipe şi reluă, cu o voce abia auzită : Nu mai am nici un prieten. M-a părăsit. Mi-a spus adio. El a fost primul care a spus adio !

— Doamne, dar ce s-a întîmplat ?

L-am jignit, l-am jignit!Marguerite plîngea cu sughiţuri, cu faţa pe genunchii bărbatului ei. Salavin mai spuse :

— L-am jignit, cum nimeni n-a mai fost jignit pînă acum. I-am spus tot ce credeam.

XXVIII

TVecuse de orele patru cînd Edouard se întoarse în laborator. Umblase cu paşi repezi, şi acuma îşi ştergea sudoarea, cu un aer preocupat, privind în jurul lui la toate lucrurile, ca şi cum i-ar fi fost străine şi n-ar fi avut nici un înţeles pentru el.

Deodată, memoria îi reveni. Se repezi spre masa de lucru, închise robinetul de gaz, apucă baloanele de sticlă cu un cleştişor şi se duse să le verse, pe rînd, în chiuvetă, ridicînd din umeri. Era prea tîrziu ! Ratase experienţa. Pierduse o săptămînă întreagă de lucru...

Rămase cîteva clipe nemişcat şi iar îşi şterse fruntea. Apoi se apucă liniştit de treabă, ca un păianjen căruia cineva i-a sfîşiat pînza.

Cîntări, amestecă, socoti. Mîinile lui mari şi devotate n-aveau nici un freamăt. După ce puse totul la cale, îşi aprinse pipa şi se aşeză, reglînd minuţios mersul aparatelor.

Pe la ora şapte stinse focurile, îşi plimbă privirea ageră prin laborator şi plecă.

întîrziase, aşa că luă un taxi şi ajunse în bulevardul Port-Royal tocmai la timp ca să se aşeze la masă.

Mîncă cu poftă. Poate că vorbi ceva mai puţin ca de obicei. De două-trei ori, Clementine îl privi cu atenţie. Dar altceva deosebit nu se mai întîmplă în seara aceea. Edouard se culcă devreme şi adormi imediat. Pe la miezul nopţii„ Clementine îl împinse cu cotul şi murmură : „Nu mai sforăi aşa de tare". Edouard se întoarse pe partea cealaltă şi nu mai sforăi.

Puţin înainte de a se revărsa de ziuă, avu un vis, un vis fără importanţă şi pe care-l uită cu desăvîr- şire, dar care-l trezi. Deschise ochii şi gîndi : „Am în piept ceva care mă jeneză şi mă doare. Ba nu ! Nu în piept, în burtă. Ba nu, în

gît ! Nu ştiu !" Şi închise pleoapele. Pe catifeaua neagră a nopţii se ivi un obraz, un obraz chinuit de ură şi de tristeţe. „Aha, murmură el, va să zică e adevărat ! Cum se poate ?" Se suci şi se răsuci de două-trei ori în pat şi, ca să adoarmă din nou, făcu tot felul de eforturi, care-l treziră de tot. în cele din urmă, rămase nemişcat, întins pe spate. Şi veşnic în faţa lui vedea aceeaşi figură. Veşnic în urechi îi răsunau aceleaşi fraze : „Ai făcut din mine un ingrat... Ai un fel revoltător de a fi fericit." Strînse pumnii. „Nu mai vreau să mă gîndesc la asta." Vru să-şi amintească ceva de recitat, ca să-şi doboare spiritul. Nu găsi decît o rugăciune pe care o învăţase în internat, cînd era copil. în disperare de cauză, repetă un timp rugăciunea aceea zadarnică, apoi numără pînă la o sută, pînă la o mie. Uneori se întrerupea. >,Ah, mă supără ceva ! Dar unde ?" Tuşi surd, scuipă, îşi şterse nasul. „Nu, braţele mă supără ! Nu, mîinile !"

Cînd se lumină de ziuă, se simţi oarecum mai uşurat. Totuşi, ori de cîte ori Edouard închidea ochii, maşinal, fie şi numai pentru o clipă, prin pleoape zărea faţa aceea chinuită, conturîndu-se pe un văl de întuneric împurpurat.

Se spălă şi se aşeză la masă. Clémentine îl pîndea, servindu-1. îl întrebă :
— Ce-i cu tine ?
Edouard lăsă pe masă felia de pîine.
— Nu merge...
— De ce ?
— Mi-e greaţă.
— Ţi-e greaţă ?
— Da. Aş vrea să vomit.
Plecă la laborator fără să mai mănînce şi lucră toată ziua cu sîrguinţă. Uneori înălţa- capul şi, apu- cîndu-se de chică cu amîndouă mîinile, spunea : „E în gît. Ba nu, în piept !"
Nu înţelesese de ce în seara aceea Clémentine pregătise o cină rafinată. Erau toate felurile de mîn- care care îi plăceau lui, faţa de masă proaspăt schimbată, flori. Vru să zîmbească, dar i se păru că face o strîmbătură. „Ce-i asta ? Parc-aş avea un obraz de lemn."
Se prefăcu a mînca cu poftă, dar era vizibil că face un efort. Clémentine îl întrebă, prudentă :
— E bun ?
— Foarte bun.
— Dar nu mănînci...
— Mi-e greaţă.
— Tot ţi-e greaţă ? Eşti bolnav !
— Ba nu !
Lăsă furculiţa din mînă şi cuprinse într-o privire adînc compătimitoare lucrurile delicioase care se îngrămădeau pe masă. Apoi îşi mototoli şervetul şi murmură :
— S-a isprăvit. Ne-am certat.
Clémentine nu făcu nici o mişcare. întrebă fără şovăială şi cu mult calm :

■— Ce ţi-a făcut ?
— Nu pot să-ţi spun. Mi-e ruşine.
Trecu în camera de alături, să-şi ia pipa.
Se întoarse, fumă, începu să se învîrtească 111 jurul mesei şi mai articula o frază :
■— E de plîns, şi te asigur că vina nu-i numai a lui.
O privea pe Clémentine cu ochi neliniştiţi, care păreau să spună : „Cruţă-mă, tu, care ai întotdeauna dreptate".
Clémentine îl cruţă, ba chiar făcu mai mult decît atît. Fără să spună o vorbă şi cu multă seriozitate, îi luă capul între mîini, îl privi drept în faţă, mai bine de un minut, şi-i dădu pe obraji două sărutări frăţeşti. Părea că pecetluieşte un tratat. „Lasă ! N-am s-o fac pe grozava ! S-a sfxrşit. Acuma trebuie să ai răbdare !"
Edouard dormi neîntors pînă-n zori. Mai înainte chiar de a deschide ochii, simţi că ar avea chef să scoată un geamăt. „Oare ce am ? Să fie în stomac ? La rinichi ? Da, da ! Mă dor şalele."
Toată ziua aceea şi în următoarele două, Edouard încercă în zadar să situeze cînd într-un organ, cînd într-altul impresia de jenă şi de apăsare crescîndă care-l chinuia. îndată ce se oprea din lucru, avea conştiinţa precisă că ceva străin şi supărător pusese stăpînire pe toată fiinţa lui. îşi luă pulsul : „Şaptezeci şi doi. E normal." Scoase limba în faţa unei oglinzi. „Nu-i încărcată. Atunci, ce-i ?"
Avea un somn greu, dar odihnitor şi fără vise. Mînca puţin şi simţea veşnic nevoia aceea neînţeleasă de a vomita. De-abia putea să judece şi-i venea, cu încăpăţînare, acelaşi gînd : „E ceva în mine.
Dac-aş afla că un parazit voluminos şi lacom se hrăneşte din mine, nu m-aş mira."
Senină, severă aproape, Clémentine îl supraveghea, copleşindu-l cu îngrijiri. A patra zi, în timp ce se pregătea să se încalţe, Edouard lăsă să-i scape pantofii din mînă, descurajat. Bolborosea :
— Nu merge ! Nu ! Nu merge !

Clémentine îl apucă de braţ, îl sili să se ridice în picioare şi-l întrebă cu privirea. Edouard încercă să-i explice :

— Nu ştiu de unde vine. E ceva greu, ceva mare. Mă înnăbuşă, se mişcă, se mută dintr-un loc în- tr-altul.

Nevastă-sa îi puse mîinile pe frunte şi spuse, cu glas scăzut, cu tonul cuiva care face apel la o veche experienţă :

—• Te doare. Asta-i tot.

Edouard rămase uluit, dar înţelese. Va să zică, asta era durerea. Singur n-ar fi ghicit. Avusese totdeauna numai neplăceri, hărţuieli, griji mărunte. încă nu ştia ce înseamnă a fi nenorocit. Avea să înveţe.

Cu gura lipită de urechea lui, Clémentine mur- mură :

—^încearcă să plîngi.

Edouard clătină din cap :

— Nu ştiu...

Clémentine oftă, de parc-ar fi vrut să spună : „Foarte rău ! Are să ţină mai mult."

XXIX

Edouard plecă. încrunta din sprîncene, şi tot drumul morfolea mereu acelaşi gînd : „Aşa nu se mai poate. Să mi-o scoată. Să mă scape de ea. Să mă taie, să mă găurească, să mă ardă, dar să se termine !" Şi se mira că nu există medic care să trateze o astfel de porcărie.Chiar în ziua aceea, în timp ce stătea de vorbă cu domnii Vedel şi Gayet, află că Salavin îşi dăduse demisia.

Se întoarse în laborator şi scrise, într-un suflet, o scrisoare plină de emoţie fierbinte şi de nun ic, aproape: *„E * imposibil! Ai înnebunit?! Erai încă sub impresia ciondănelii noastre... Poţi şi trebuie să-ţi retragi demisia, fiindcă, să ştii..."*

Scrisoarea rămase fără răspuns. Peste puţin, Edouard află că micul Pierre fusese scos din clinică şi transportat înapoi în strada Pot-de-Fer. Se gîndi să scrie iar, dar izbuti să se stăpînească.

începea să iasă din starea de idioţie de pînă atunci şi să stabilească raporturi precise între suferinţa lui şi desfăşurarea evenimentelor. I;i exploră durerea. Nu era nici simplă, nici mărginită, era o durere care se întindea pînă departe, ca o ţară fără frontiere, cu creste ascuţite, cu stepe nisipoase, cu băltoace, o ţară pe care n-o puteai cuprinde dintr-o singură privire.

Se apucă să-şi pipăie amintirile, căutînd punctele sensibile, delimitînd zonele moarte. Nu făcea această analiză cu patimă bolnăvicioasă, ci cu dorinţa sinceră şi curajoasă de a înţelege, dorinţă pe care o considera drept o necesitate în profesia lui.

După ce expediase scrisoarea către Salavin, în care-l ruga să revină asupra demisiei, aşteptase cu adevărată încredere. „Are să-mi răspundă, îşi spunea el, are să se explice. Nu vreau să-mi ceară scuze, vreau să-mi explice exact de ce anume e supărat. Povestea asta e absurdă şi neverosimilă. Nu ne putem despărţi aşa, ar fi prea urît şi prea stupid !" Edouard spera în taină o împăcare, o pace dreaptă.

Tăcerea lui Sala vin îl înfurie, suferinţa lui se în- venină şi—şi pierdu farmecul. „Nu m-a iubit niciodată. De la prima privire a fost gata să se scuture de mine. Vai, ce înseamnă un prieten ! Un om care te cunoaşte destul de bine ca să te dispreţuiască şi să te urască."

Îşi amintea de toate episoadele prieteniei lor, îşi amintea pe rînd de ele, dar schimonosite de ură ;

ar fi vrut să se înjure, ar fi vrut să se pălmuiască. „Unde mi-au fost ochii ? Unde mi-a fost mintea ? Cum de n-am ghicit, cum de n-am prevăzut totul ?" Necazurile, suferinţele, jignirile, simţea totul din nou, dar cu mai multă luciditate şi cu mai multă cruzime. „în ziua aceea, cînd mi-a tăiat vorba cu un zîmbet... Şi cît îi era de ciudă cînd îi puneam vreo întrebare care-l încurca... Şi cum se posomora cînd făceam planuri de călătorie... Ah, cum m-a chinuit ! Cum m-a micşorat ! Cum mi-a stricat toată bucuria !"

Cîteodată, un cuvînt îl hărţuia ca o viespe : „îmi spunea «grăsunule». îmi spunea veşnic că mănînc şi că beau prea mult. Mă mustra pentru orice, chiar şi pentru că am picioare mari şi mîini mari. Mi-a spus de sute de ori că sînt un egoist."

Mai ales acest din urmă cuvînt îl exaspera pe Edouard : „egoist ! Da, desigur. Am noroc, am curaj. Sînt un egoist. Totuşi nu pot dori ca fetiţa mea să se îmbolnăvească, sau ca pe nevastă-mea s-o calce tramvaiul, şi nici eu să ajung un leneş sau un beţiv. Oare mi se pot reproşa pînă şi cele mai mici bucurii ? Şi dacă o să mor de o congestie pulmonară, o să spună cineva că-i o soartă prea frumoasă ? Nu cumva, ca să potolesc furia altora, va trebui să mor de cine ştie ce boală abjectă, să mă bălăcesc în excremente ?"

Cerul îşi pierduse dulceaţa, lumina îşi pierdu calităţile. O altă lumină, perfidă şi fioroasă, schimonosi înfăţişarea universului în ochii lui Edouard. Timp de cîteva săptămîni, nenorocirea lui luă o înfăţişare hidoasă, fără leac, fără ieşire. Repeta mereu : „Egoist ! Da ! Poate că sînt un egoist. Dar el ce e ? E destul să spun că e laş, că e josnic, că e..." Si căuta alte invective. Erau tot atîtea pumnale, care-i străpungeau lui însuşi pieptul.

Nu mai îndrăznea, nici chiar în tainiţele inimii, să rostească numele lui Salavin. Folosea pronume, imagini, epitete. O nevoie ciudată de a amplifica îl făcea să aleagă pluralul legendar şi spunea aşa : „Nu m-au înţeles niciodată. Ce să faci cu ăştia... Am să le arăt cu, mai încolo..." îşi extinse antipatia asupra unor adversari sporadici, a unor duşmani închipuiţi, asupra întregii umanităţi.

îşi răsfoia povestea vieţii cu un deget furios, pri- hănind paginile cele mai frumoase cu bănuieli : „Da, întîlnirea aceea la statuia lui Diderot, lunga noastră convorbire pe ploaie... Vai ! Cît s-a umilit atunci, pentru ca să-l ridic, în sfîrşit, şi să-l

tămîiez ! Ce comedie ! Ce prostie !" îşi sfîşia, îşi distrugea amintirile cele mai scumpe. Spera, fireşte, să nimicească prin violenţă principiul zbuciumului său. Rezultatul fu, dimpotrivă, o cantitate suplimentară de amărăciune, atît de marc, încît fu nevoit să caute uşurarea pe alte căi.

Se întoarse la foştii lui colegi, la toţi cei pe care altădată îi dispreţuise şi-i trădase de dragul lui Salavin. 1 se părea că e un joc foarte sigur : poate că în felul acesta va regăsi puţină afecţiune, cîţiva tăciuni sub cenuşă cu care să-şi încălzească sufletul zgribulit de frig. Sau, cel puţin, i se va răspunde cu dispreţ la dispreţul lui, ceea ce va însemna o digresiune pentru furia ce-l însufleţea.

Dar îşi greşise socoteala. Edouard se arătă iar la Petit-Passe-Temps şi fu primit cu cea mai posacă nepăsare. Sautier nu mai mînca acolo, ţicneala lui îl mîna pe alte meleaguri. Vanderkelen strînse mîna lui Edouard de parcă s-ar fi despărţit de el în ajun, după partida zilnică de bridge ; apoi începu îndată să povestească tot felul de gogoşi. E drept că Moi- neau, Plissonneau şi Petit-Didier adoptară, la drept vorbind, o atitudine diferită. Toţi trei lucrau la „Vedel et Gayet", unde Edouard avea de la o vreme o poziţie de mandarin. îl primiră, deci, cu acea po-liteţe duşmănoasă pe care ambiţioşii care "au dat greş o manifestă faţă de succesele altcuiva.

Edouard se încăpăţînă şi veni din nou. Dar jovialitatea lui Vanderkelen îl scîrbi. îşi spunea că Petit- Didier e plin de fiere, că Plissonneau s-a îndobitocit şi că Momeau e găunos. Alte figuri fuseseră admise în cercul lor, dar erau şterse şi asemenea celorlalţi.

Edouard îşi luă tălpăşiţa. „Sînt nedrept şi rău. Mi-am pierdut echilibrul. Mi-am pierdut locul în lume. Mi-am sacrificat toţi prietenii, pentru un singur om. Şi, la rîndul lui, el m-a sacrificat pe mine. Aşa-mi trebuie."

Gîndul acesta din urmă, care ar fi trebuit, de fapt, să-l zdrobească, îl linişti, şi Edouard începu să-l exploateze cu patimă întunecată. Aşa, de pildă, se miră descoperind că remuşcarea e nu atît un prilej de chin, cît un izvor de voluptate.

în această stare de spirit, se întîlni într-o zi cu Oudin. Oricît ar părea de ciudat, convorbirea fu provocată de Edouard. Oudin părea grăbit şi fără chef de o nouă ciorovăială. Edouard îl opri, deschise discuţia şi, în cele din urmă, îşi schimbă drumul. ca să-l întovărăşească un timp. Oudin îl privea pe Edouard cu ochii lui palizi, ascuţiţi şi supărător de reci.

— Dumneata n-ai nici un viciu, spuse el deodată. Ce păcat !
— Eu ? repetă Edouard. ,,
— Da, dumneata. Uite, de pildă, fumezi prea puţin.
Edouard ridică braţele.
— Nu fumez ? Dar sînt veşnic cu pipa în gură.
— N-are-a face ! Nu fumezi destul ! Vezi dumneata, tutunul e dat omului ca să-i satisfacă nevoia de „fără încetare". Nimeni nu poate face dragoste de dimineaţă pînă seară, din păcate. Nimeni nu poate dormi douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, ceea ce e regretabil. Dar cine are puţină bunăvoinţă poate fuma fără încetare. Aşa să faci !
— Nu văd... spuse Edouard.
— Foarte rău. De altfel, n-are importanţă. Şi, pe neaşteptate, adăugă : Şi Salavm ?
Edouard aştepta întrebarea. Poate chiar o dorea, îşi plecă ochii şi bolborosi :
— Eu... noi... S-a isprăvit.
— Cum ? V-aţi certat ?
— Da. Ne-am certat. Sin tem certaţi.
— E dureros ! exclamă Oudin, izbucnind în rîs. Dar parcă-mi vine să te felicit din toată inima. Nu-i sănătos să stărui într-o atitudine paradoxală. Ai dat dovadă de un suflet surprinzător. Bravo ! Nu te încăpăţîna, nu risca, din încăpăţînare, o reputaţie onorabilă, de om inteligent.

Oudin vorbi multă vreme pe tema asta. Edouard simţea o bucurie amară ascultînd rechizitoriul rostit de limba lui ascuţită, rechizitoriu pe care el însuşi nu îndrăznise să-l formuleze. încetul cu încetul i se păru că desfătarea aceea îi otrăveşte sufletul. De două-trei ori ridică mîna, încercînd să oprească şuvoiul de fiere. în cele din urmă îl opri, spuse cî- teva vorbe de despărţire şi-i întoarse spatele.După cc făcu zece paşi, se răzgîndi. Alergă după Oudin, îl apucă de mîncca pardesiului şi-i strigă, cu voce întretăiată :

— Dumneata eşti un om foarte inteligent, dar eşti o secătură. Cît despre Salavin, n-ai să fii nici-odată vrednic nici măcar să-i speli picioarele...

Şi se depărtă cu paşi mari, fără să se mai întoarcă. îşi freca mîinile şi nu mai putea de bucurie : „J-am trîntit-o în faţă, drept în faţă".

Această convorbire însemnă pentru Edouard începutul unei perioade de adevărată destindere. Se gîndea acum la Salavin cu moderaţie. Ideea că Salavin suferea ca şi el, poate chiar mai mult decît el, nu-l mîngîia, desigur, dat îi sugera decenţă în expunerea propriilor sale păsuri. Spunea aşa : „Să zicem că l-am jignit. Dar să-mi explice cum... Aş vrea să-mi repar greşelile... Dar nici nu ştiu măcar ce fel de greşeli."

Repeta cu voce înceată toate frazele pc care le rostise Salavin, frazele acelea cumplite, care scrîş- neau mereu în tăcere, şi clătina din cap consternat : „Ia te uită ce crede el despre mine ! Ia te uită sub ce aspect mă vede ! Şi n-am ce face. Există acum doi Edouard. Unul e în pielea mea : îl cunosc destul de bine şi, cu toate deiectele, mi se pare cinstit şi bun. Celălalt e dincolo, în inima lui Salavin. Să fie oare adevărat că e un om atît de odios, atît tic respingător ?"

Se gîndea tot timpul la dedublarea aceasta a persoanei lui morale. Pentru a-l înţelege pe celălalt Edouard, făcea eforturi atît de ingenioase, încît uneori atribuia fantomei sale mai multă viaţă decît avea el însuşi. Şi gemea : „Nu sînt ceea ce sînt. Sînt ceea ce a crezut el că sînt."

Pe orbul ghemuit pe vine în gangurile din strada Gay-Lussac, care suflă cu nasul într-un flaut de tinichea, pe bătrînul vagabond, care-şi curăţă ghetele la robinetul unei fîntîni publice, pe negustorul de haine vechi, care circulă mîhnit

printre maşini şi rosteşte în gălăgia cea mare o chemare neauzită de nimeni, pe prostituata care-şi prinde jartierele la miezul nopţii în timp ce-o plouă mărunt, pe trecătorul ciudat care umblă pe drumuri pînă-n zori, de pe o stradă pe alta, neîndrăznind să se aşeze pe o bancă, fiindcă n-are în buzunare cei cinci gologani care-ar face din el un cetăţean liber, pe toţi care par să fi fost respinşi şi aruncaţi peste bord de o mare şi înspăimîntătoare galeră. Salavin îi privea cu ochi în care se citea nu atit compătimire, cît invidie.

„Am vrut să mă ridic, dar m-am prăbuşit iar : locul meu e jos. Oamenii demni de acest nume nu mă vor. Am un copil foarte bolnav, o soţie nenorocită, o mamă care îmbătrîneşte într-o atmosferă de spaimă. Singurul meu prieten m-a părăsit. Ah ! De m-ar lăsa cu toţii ! Să mă odihnesc şi eu în adîncu- rile disperării totale, în refugiul cel mai de jos, în azilul laşului, care nu îndrăzneşte să moară !"

Dis-de-dimineaţă începea să rătăcească pe străzile de pe malul stîng al Senei. Uneori i se părea că vede la orizont statura voinică a lui Edouard. Atunci începea să tremure şi făcea, repede, stînga-mprejur.Seara, Marguerite citea poveşti, ca să-şi adoarmă copilul bolnav. Salavin asculta, fără să audă. Cînd era beat de melancolie, beat dc-l apuca o senzaţie de greaţă, se ridica şi, în vîrful picioarelor, se ducea la el în cameră, unde rămînea ore întregi, pe întuneric.

în cele din urmă, Marguerite venea şi ea, cu o lampă în mînă. Cosea pînă noaptea tîrziu. Salavin o privea multă vreme, fără să spună o vorbă, apoi, deodată, exclama cu glas răguşit:

— Nu mai smiorcăi aşa, Marguerite ! Şterge-ţi nasul, te implor !

Marguerite îşi ştergea nasul.

într-o zi spuse, împreunîndu-şi degetele găurite de împunsăturile acului :

— Dar cu te iubesc ! Asta nu-ţi ajunge ?

Salavin îşi plecă ochii, fără să răspundă.

Altă dată, cînd se pregătea de plecare, Marguerite îi întinse pălăria şi-i şopti:

— Fii bun, du-te la el ! Sînt sigură că te aşteaptă.

Salavin îşi atîrnă pălăria la loc în cuier şi se aşează.

— Nu vreau. I-am făcut prea mult rău. Nu eu trebuie să risc primul pas.

Poate că se temea de el însuşi, fiindcă în ziua aceea nu mai îndrăzni să plece de acasă. Marguerite nu stărui. Ştia că multă vreme de-acum înainte nu va trebui să mai ceară nimic de la această inimă secătuită.

Cînd Salavin se hotăra să întrerupă tăcerea, o copleşea cu mustrări pe Marguerite : numai ea e de vină. în numele dragostei, denaturase şi trădase prietenia. Blîndeţea ei înseamnă încăpăţînate, afecţiune şi despotism...

Marguerite rezista îndelung. Cînd, în cele din urmă, izbutea s-o facă să plîngă, Salavin se arunca asupra ei, galben de spaimă, şi-i săruta mîinile, faţa, genunchii, implorînd îndurare,

După cc obţinea iertarea, pleca de-acasă şi se ducea să-şi rumege remuşcarea în aer liber. Nu mai saluta pe nimeni şi făcea ocoluri nesfîrşite, ca să evite întîlnirea cu o figură cunoscută.

Totuşi, într-o zi se întîlni cu cineva. Se aşezase' pe malul Senei, între două grămezi de pietre de moară, şi urmărea cu privirea unduirea pe apă a unor pete mari de păcură cu reflexe irizate, cînd simţi o mînă care-i atingea umărul. Făcu o mişcare nerăbdătoare şi se întoarse. Era Lhuilier, omul din braserie, vînzătorul de scoici. Lhuilier zîmbi cu un aer sfios şi începu să vorbească sîsîit :

— Uite ce-au făcut din ea ! Au vărsat în apă petrol, dohot, toate porcăriile ! Vai, nu mai e ca pe vremea noastră ! Se spune că toţi peştii o să moară... dacă nu cumva au şi murit. Coborî glasul şi continuă : V-am văzut acum cîtevn luni într-un restaurant de pe strada Saint-Jacques. Nu mi-aţi dat bună ziua, poate din cauză că eraţi cu un prieten.

Salavin strînse din dinţi.

— Nu era prietenul meu. Nu mai am prieteni.

Urmă o tăcere. Celălalt îşi mînca unghiile.

— Ce faceţi aici ?

— Mă plimb. Şi dumneavoastră ?

— Şi eu mă plimb. Nu mergeţi la lucru ?

— Nu.

— Eu umblu prin braserii numai seara. Ziua fac altceva.

Salavin nu se sculase în picioare. Se juca cu nişte pietricele şi-l privea pe Lhuilier, care se

legăna de pe un picior pe altul. întrebă, cu glas mai blînd :

— Ce anume ?

— O ! Nici nu merită să vorbesc despre aşa ceva. Adun piele veche. în zona asta, la Saint-Ouen. Desfac ghete vechi şi pun deoparte pielea care nu-i arsă de toc. Mai poate folosi la încălţămintea nouă. Dar e greu. Uitaţi-vă la mîinile mele...

într-adevăr, mîinile lui erau negre, bătătorite, pline de găuri.

Salavin se ridică în picioare şi-l luă de braţ pe Lhuilier.

— Hai să ne mişcăm puţin...

— Ah ! exclamă Lhuilier, îmi amintesc de ziua aceea cînd aţi venit cu mine în strada Halelor, să copiaţi hîrtii la agenţia Barouin. Doamne-Dumnezeule ! Ce timpuri frumoase erau acelea !

Salavin rămase buimac : va să zică, ceea ce lui i se părea o amintire lugubră putea fi o amintire senină pentru nenorocitul acela. îl întrebă :

— Nu vă mai duceţi la agenţia Barouin ?

— Nu. De cînd cu maşinile de scris, s-a zis cu copiatul.

— îmi permiteţi să vă ofer o cafea ? întrebă Salavin.

— Cu cea mai mare plăcere ! răspunse Lhuilier nu- maidecît.

Intrară într-unui din barurile de seînduri sprijinite de barăcile administrative, baruri unde vin să bea hamalii.

Salavin îşi rezemase coatele de masă şi-l asculta pe Lhuilier pălăvrăgind pe un ton plîngăreţ. îl examina pe acest nenorocit cu un interes dureros, şi în suflet îi creştea o dorinţă nespusă de a fi asemenea lui, atît de singur şi atît de decăzut, încît să nu se mai teamă de singurătate şi nici de decădere.

— Am fost bolnav multă vreme, îi explică Lhuilier.

— Ştiam.

— Cine v-a spus ?

— Nimeni. Poate că am visat.

— Aţi visat ? Ciudat lucru. Credeam că aţi uitat de mine.

-— Nu, mă gîndesc uneori ,1a dumneavoastră.

— Vă gîndiţi la mine ? reluă Lhuilier. Nici n-aş fi bănuit. Nici nu ştiţi ce plăcere îmi faceţi... Credeam că nimeni nu se gîndeşte la mine.
— Hai să plecăm de-aici, spuse Salavin, ridicîndu-se.
— Dar nu-i rău aici, îndrăzni Lhuilier.
Salavin nu-l asculta. Repetă, clătinînd din cap :
— Mă gîndesc la dumneavoastră mai des decît vă închipuiţi.
Se plimbară, împreună, aproape o oră pe malul Senei. Apoi Salavin strînse brusc mîna celuilalt.
— La revedere ! Iertaţi-mă, dar am de făcut un drum.
— Aş vrea să vă rog ceva, spuse Lhuilier, şovăind.
Salavin îşi pipăi cu un deget portmoneul în buzunar.
— Uite ce-i... spuse Lhuilier cu teamă. N-aş vrea să vă supăr, dar dacă aţi putea veni din cînd în cînd să mă vedeţi... La Saint-Ouen, după ce treceţi de barieră, numaidecît pe dreapta. O să mă găsiţi pe teren. Mă duc în fiecare dimineaţă acolo.
— Am să vin, spuse Salavin. La revedere !
Se depărtă repede, fără să întoarcă capul şi murmurînd printre dinţi : „Nu încă ! Nu încă !"

Se întoarse acasă pe drumul cel mai scurt. Părea vioi şi hotărît

.Se încuie la el în cameră, luă o foaie mare de hîr- tie albă şi scrise imediat cîteva cuvinte, care erau probabil gata pregătite în mintea lui de multă vreme : „Nu mă lăsa să mă prăpădesc de tristeţe, Edouard. Sînt în primejdie, da, sînt în primejdie... Vino, am să te aştept mîine toată ziua. Tu trebuie să vii, fiindcă toată vina e de partea mea..."

Visă trei ore cu tocul în mînă, fără a izbuti să mai adauge un singur cuvînt. Fumă cîteva ţigări, apoi aşeză cu grijă scrisoarea între două sugative.

A doua zi era duminică. Salavin se sculă devreme şi o ajută pe Marguerite în gospodărie. Părea calm, aproape vesel. Pe la nouă, bătrîna doamnă Salavin, care era cu noră-sa în bucătărie, duse degetul la buze.
— Ascultă, Marguerite !
— Ne cheamă copilul ?
— Nu. E Louis. Parcă a început să cînte.

Cele două femei se ţineau de mînă şi ascultau cu gura deschisă şi cu inima plină de o speranţă, care semăna cu teama.

Salavin continuă să fredoneze pînă pe la zece. Apoi începu să se frămînte şi să străbată cu paşi mari micul apartament. După-amiaza fu tăcută şi furtunoasă. în fiecare clipă, Salavin se instala în antreu şi pîndea zgomotele casei. Mîncă devreme, şi spre seară se posomori de tot. Nu citea. Era limpede că aştepta ceva.

Pe la opt şi jumătate se ridică de pe canapeaua pe care era întins, se repezi în antreu şi întredeschise uşa care dădea pe palier.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Marguerite.

— Nimic, răspunse Salavin. Nimic... Urcă cineva.

Rămase acolo cîteva clipe, ciulind urechea. într-adevăr, se auzea un zgomot de paşi pe scară. Zgomotul, care părea la început că se apropie, se de- părtă şi se stinse.

Salavin închise uşa ; faţa lui era crispată.

— Nu-i nimic ! Nu-i nimic ! A plecat cineva.

Se întoarse la el în cameră şi se întinse iar pe canapea.

Doamna Salavin şi Marguerite coseau în sufragerie. La miezul nopţii, fiindcă nu se mai auzea nici un zgomot de alături, luară lampa şi, în vîrful picioarelor, se duseră să vadă ce face Salavin.

Dormea cu pumnii strînşi, şi două dîre lungi de lacrimi îi străluceau pe obraji, între firele din barbă.

XXXI

Edouard respira adînc şi-şi spunea : „Ce bine c, ce proaspăt ! Dar nu-mi întăreşte decît cheresteaua. Oare nu există nimic care să-ţi limpezească inima ?"

Trăia refugiat în muncă, de parcă s-ar fi adăpostit în adîncul unui desiş. Spunea : „Sînt aici : ard pulberea asta într-o capsulă de platină şi număr minutele cu cronometrai. Asta fac eu. Dar celălalt ? Celălalt Edouard ce face ? Cum se simte ? Ce s-a ales din el ? Oare l-aş mai recunoaşte, dacă l-aş în- tîlni pe stradă ? E posibil oare să-mi

semene ? E posibil să arate ca mine în ochii lui Salavin ?"

Uneori, cînd Clémentine îl privea cu prea multă insistenţă, roşea, se tulbura, încerca să zîmbească şi spunea, încurcat :

— Ce să-i faci ? Fiecare se mulţumeşte cu nenorocirea care i s-a nimerit. Are să treacă...

Dar nu trecea. în fiecare dimineaţă, la deşteptare, Edouard îşi ducea amîndouă mîinile la piept şi-şi spunea : „E tot acolo. începe să devină cronic. Nu-i chip să gonesc parazitul. Şi poate că are să răniînă acolo cît o să trăiesc. Sus cu mine !

"Se îmbrăca în grabă, mînca la repezeală şi cobora scara în fugă. „Mă supără mai puţin cînd mă gră- bcsc " De fapt, demonul, căruia i-o luase înainte, îl ajungea în cele din urmă. Edouard se dădea bătut şi-şi dezvelea pieptul : „Hai, muşcă ! înfruptă-tc ! la ce-ţi place, am să-ţi mulţumesc !"

într-o duminică dimineaţa, rămase mai tîrziu în pat, ceea ce nu-i displăcu ; apoi îşi puse o pijama şi se tolăni într-un fotoliu, lîngă foc. Clémentine şi fetiţa plecau de-acasă pentru toată ziua. Le lăsă să plece.

— Am să citesc şi am să mă odihnesc. Mă simt foarte bine. Petrecere bună !

Cînd rămase singur, scoase un suspin de mulţumire şi începu să se învîrtească dintr-o odaie într-alta. Era obsedat de un gînd, pe care-l socotea absurd, dar pe care nu se putea să nu-l accepte, să nu-l încurajeze : „îndată are să sune la uşă. Am să mă duc să deschid şi am să-i spun : «Ai cam întîrziat». O să ne sărutăm, ca în ziua în care m-au numit director tehnic. Şi asta are să fie totul. Diseară o să fim fericiţi." încerca să-şi închipuie scena şi regla totul pînă-n cele mai mici amănunte, dar nu izbutea să-şi imagineze fericirea decît în vorbe.

Aşteptă pînă la opt seara. Fu o zi exasperantă, care-i redeschise toate rănile. La opt se îmbrăcă şi porni. „Dacă nu vine el, mă duc eu !"

I se părea că face un lucru extrem de simplu, şi pînă-n strada Pot-dc-Fer totul merse binişor. Dar, pătrunzînd în culoarul casei, fu cuprins de o slă-

biciune atît de mare, încît se opri, bîjbîind pe pereţi, în faţa ochilor lui se ivi figura lui Salavin, figura plină de răutate pe care o avea la ultima lor întîl- nire şi care nu-l lăsa să înainteze. Cu un efort energic urcă pînă la etajul al doilea şi se pregătea să-şi vadă mai departe de drum, cînd auzi o uşă care se deschidea la ultimul etaj al casei. Edouard se opri, gata să-şi piardă cunoştinţa. I se părea că desluşeşte la cîţiva metri deasupra lui zgomotul unei respiraţii. Atunci îşi pierdu curajul. Coborî scara, lipindu-se de pereţi, şi, îndată ce ajunse în stradă, o luă la goană.

Merse în galop pînă la Grădina Botanică, străbătu strada Buffon într-un suflet şi, ajungînd pe chei, sări într-un tramvai, din mers.

Tramvaiul îl hurducă multă vreme pe străzile pustii, apoi pe bulevardele cufundate în întuneric şi, în cele din urmă, o luă pe cîmp.

Se făcuse aproape ora zece cînd Edouard fu poftit să coboare : tramvaiul nu mergea mai departe.

— Unde sîntem ? îl întrebă el pe taxator.

— Ei, drace, la Creteil !

Edouard se pomeni în piaţa satului. O biserică mică şi îndesată medita în umbra. O ceaţă glacială lua cu asalt felinarele istovite. Lui Edouard i se făcu frig.

— Cînd găsesc o cursă, să mă întorc la Paris ?

Funcţionarul îl privi curios.

— Plecăm înapoi peste douăzeci de minute ; dacă vă dă inima ghes...

La încrucişarea drumurilor veghea o cafenea mică şi pustie. Edouard ceru un grog, apoi urcă iar în tramvai şi-şi aprinse pipa. îşi dădu seama curînd că plecaseră din Creteil, fiindcă taxatorul veni să-i ceară bani de bilet. Edouard îi dădu cîţiva gologani şi întinse mîna, să ia biletul.

— Aşteptaţi, spuse omul. O clipă, şi vi-l aduc !

Porni în goană spre capătul din faţă al vagonului şi discută patru-cinci minute cu vatmanul.

Era un vagon mare şi aproape gol. Doi-trei zarzavagii moţăiau pe bănci în vagonul din spate.

Edouard se scutură din visare : „Ce-o fi cu biletul meu ?" în clipa aceea, taxatorul trecu repede prin faţa lui şi-i făcu un semn uşor cu capul, de parc-ar fi vrut să-i spună : „Aveţi răbdare !" Apoi intră în vorbă cu zarzavagiii. La staţia următoare urcă o

matroană, cu nenumărate coşuri ; se instală într-un colţ, plăti şi se porni numaidecît să sforăie.

Ieşind din toropeală, Edouard începu să-l examineze cu atenţie pe taxator. Era foarte tînăr, roşcovan şi mic de stat, cu obrazul descărnat şi plin de pistrui. Avea gîtul înfăşurat într-un fular gros şi tuşea des.

Tramvaiul străbătea în fugă un bulevard cufundat în întuneric. Afară de Edouard, toţi călătorii aţipiseră. Taxatorul se instală pe platformă, scoase din buzunar un carneţel şi, cu creionul într-o mînă, păru că se adînceşte în calcule.

„Oare face dinadins, sau a uitat să-mi dea biletul ?" se întreba Edouard. Se gîndi să-l ceară, dar se stăpîni. Desfăşurarea acestei drame neînsemnate trezea în adîncul sufletului său o spaimă atît de puternică şi atît de tulbure, încît îl trecu un fior.

Roşcovanul îşi băgă carneţelul la loc în buzunar. Era nevoit acum să se uite la Edouard, a cărui privire susţinută îl stînjenea, poate, şi-i zîmbi amabil.

— Puţină lume. O să sosim mai devreme.

Edouard gîndi : „A uitat pur şi simplu de bilet". Dar, în timp ce-l examina cu o curiozitate crescîndă, tînărul se apropie de el şi oftă, plecînd ochii :

— E o muncă grea, domnule, mai ales pe o noapte umedă ca asta.

„Ştie ! Ştie ! îşi spuse deodată Edouard. Ştie că fură. Şi ce furt jalnic ! Cincisprezece bani. Şi e tînăr.
Cît trebuie să se frămînte, cît de şovăitor şi de nefericit trebuie să fie !"

Tramvaiul se apropia de Paris. Cîţiva călători urcară în vagon. Taxatorul trecu de la unul la altul. Uneori îi arunca, în fugă, lui Edouard o privire, care voia să fie indiferentă şi pe care Edouard o găsea neliniştită sau ironică. Taxatorul făcu un gest circular şi strigă : „Toată lumea are bilet ?" Edouard fu cît pe ce să răspundă : „Nu", dar tăcu. Se descurca greu în învălmăşagul gîndurilor : „Ştie, dar nu-i sigur că ştie. Vrea, dar aşteaptă să-l determine evenimentele. E tîrziu, nu se mai teme de un control. E singur cu sufletul lui şi cu mine, pe care crede că l-a păcălit."

După barieră, tramvaiul îşi încetini mersul şi încarcă o mulţime de lume. Taxatorul era ocupat şi nu-i dădea nici o atenţie lui Edouard ; cînd Edouard coborî la podul Austerlitz, schimbară amîndoi o privire ascuţită şi furişă, care strică definitiv lucrurile.

„Oare se simte uşurat că mă vede plecînd ? Sau e numai privirea păstorului, care-şi numără oile ? Nu-i ehip să-mi dau seama."

Edouard făcu cîţiva paşi, şi orice îndoială dispăru din mintea lui. „Omul ăsta e un hoţ, şi eu -îi sînt complice. E un hoţ, dar nu vrea să ştie că e. Poate e sincer şi chiar nu ştie. E hoţ numai în sufletul meu."

Cînd ajunse în bulevardul Saint-Marcel, căruia întunericul şi tăcerea îi dădeau un aer de măreţie, Edouard spuse, cu glas tare : „Nu sînt nici mai bun, nici mai înţelept şi nici mai inteligent decît nenorocitul acela. Nu sînt ceea ce sînt, nu fac ceea ce fac, nu vreau ceea ce vreau, şi totuşi cer oamenilor să mă iubească, să mă admire şi să-mi fie recunoscători.

XXXII

"O lună mai tîrziu, Edouard află de moartea micului Pierre. îi scrise lui Salavin o scrisoare, la care nu aştepta răspuns, şi la care nici nu i se răspunse.

Trecuse timpul, acum nu se mai înfuria. Durerea lui Edouard era curată, nici o murdărie n-o mai pri- hănea. Povara ei era tot atît de grea, dar Edouard o purta cu supunere.

„îmi era drag copilul ăsta, îşi spuse el. N-am putut să-l văd, nici să-l răsfăţ şi nici să-l ajut; îl voi plînge şi—1 voi regreta în taină. Fireşte că am meritat şi asta. Vai ! Louis ! Le respectam pe mama şi pe soţia ta, le făcusem un loc în sufletul meu, dar le-am pierdut împreună cu tine. Acum te-ai smuls cu desă- vîrşire de lîngă mine. Ăsta-i adevărul ! Noi, oamenii» ne tîrîm şi aliaţii în aventurile noastre. Le poruncim să iubească pe cine iubim noi şi, cînd elanul ni se destramă, le spunem : «Şi voi trebuie să vă prăbuşiţi !»"

îşi închipui jalea lui Salavin şi se sili să nu se mai gîndească la el. Dar cele două suflete erau încă prea strîns unite şi se înfăţişau împreună, înlănţuite.

„Dacă aş muri azi, celălalt Edouard ar supravieţui singur, încărcat de greşelile mele. Ţine-mă, Doamne, în viaţă, fiindcă vreau ca în ziua de apoi cei doi Edouard să semene unul cu celălalt. Pe Salavin nu-l voi mai revedea. Fie ! Numi voi mai revedea fantoma. Dar voi şti să mă pedepsesc cu atîta străşnicie, încît, în adîncul exilului său, fantoma va simţi loviturile de cravaşa şi-şi va încovoia genunchii. în ziua aceea se va întîmpla, poate, ceva nou pe pămînt.Sîntem doi oameni inteligenţi, generoşi totuşi, şi, în ciuda slăbiciunilor noastre, buni. Dorim ca pacea şi armonia să călăuzească toate acţiunile popoarelor ; totuşi, n-am fost în stare să ne punem vocile la unison.

Mă rog, rămîne să luăm tQtul de la început !

Aşa am să fac. Marea, singura mea dorinţă este să fiu sincer, cinstit, să fiu dornic de dreptate. Şi vreau să cred că nevoia aceasta de puritate nu e singura puritate a oamenilor.

Am s-o iau de la capăt! Aştept ca întîmplarea să-mi dea această posibilitate ! Dar am mare nevoie de un răgaz, fiindcă sînt istovit şi rănit.

XXXII

Am iertat toate jignirile : cele ce mi-au fost aduse, şi mai ales cele pe care le-am adus eu. Lăsaţi-mă să dorm pînă în primăvară. Lăsaţi-mă, pînă se va auzi chemarea anotimpului radios, să strîng liniştit în braţe durerea, de care nu m-am săturat încă.

"JURNALUL LUI SALA VIN
a

LVI HENRI MON DOR

Azi, 7 ianuarie, ziua mea de naştere, hotărăsc să-mi transform viaţa cu desăvîrşire.

•Mă numesc Louis Salavin. Am patruzeci de ani. Sînt căsătorit, soţia mea e femeia cea mai biîndă şi mai iubitoare din cîte au existat vreodată. Nu, zău, nu-i pot reproşa nimic, afară de cîteva fleacuri, pe care n-ar avea nici un rost să le menţionez într-o clipă solemnă ca aceea de faţă. Mama mea trăieşte, ceea ce e o fericire imensă pentru mine. E foarte bătrînă. E o fiinţă admirabilă, o fiinţă perfectă. A vrut soarta să mi-o păstreze, da, mi-a făcut această favoare, mie, nevrednicului. Scriu acest cuvînt în deplină cunoştinţă de cauză şi în speranţa că-l folosesc pentru ultima dată spre a mă desemna.

Am avut un copil, un băiat, dar l-am pierdut. Aş dori să pot striga ca Iov : „Domnul mi l-a dat, Domnul mi l-a luat, fie numele Domnului binecuvîntat !" Din nefericire, sînt vreo douăzeci şi cinci de ani de cînd am încetat să cred în Dumnezeu şi trebuie să măturisesc că moartea copilului a fost o sfîşiere pentru mine, o nedreptate iremediabilă.

Sînt un om susceptibil, aşa că n-am mulţi prieteni. Totuşi, doi dintre ei merită să fie pomeniţi aici. Primul, Octave Lanoue, era tovarăşul meu de tinereţe.

Mai trăieşte şi acum, dar folosesc imperfectul cînd vorbesc despre el, fiindcă vreau să arăt că adevăratul meu Lanoue nu mai există, că am încetat să ţin la el. Lucrul acesta îl spun ca o mărturisire, şi nu ca o laudă. Al doilea, Edouard Loisel, mi-a fost prieten în anii maturităţii. Mi-e cu neputinţă să mă gîndesc la el fără ca inima să-mi sîngereze de durere. I-am făcut mult rău, şi

tocmai din această cauză i-am jurat un fel de ură nelegiuită, de care mă lepăd azi, din adîncul inimii.

Sînt un om fără avere şl fără strălucire. îmi cîştig viaţa cum pot. Am o slujbă oarecare, lipsită de importanţă, dar care, în fond, corespunde aptitudinilor şi cunoştinţelor mele, adică unor aptitudini nelămurite şi unor cunoştinţe mediocre. După ce-am sefis această frază, doresc să stabilesc aici, în faţa foii albe de hîrtie şi singur cu mine însumi, că nu încerc să mă umilesc fără rost. Am scuturat aproape de tot jugul maniei de a mă umili, care mi se pare azi o penibilă exagerare a trufiei. Am citit mult, am meditat, am suferit. Am izbutit să mă ridic din adîncu- rile disperării. Cultura mea e incompletă, dar nu sînt un adevărat ignorant; poate tocmai asta e una dintre piedicile cele mai grave ce se ridică în calea executării proiectelor mele. Dar n-are-a face ! Ca- rc-ar mai îi meritul meu, dacă aş avea tot viitorul în faţă ? !

Mă apropii foarte greu de oameni ; nu-i în firea mea să-mi deschid sufletul. Mi s-a întîmplat, totuşi, o dată, o singură dată în viaţă, să caut alinarea într-o destăinuire. Am ales, fireşte, pentru această expansiune un necunoscut, un- om întîlnit, din întîm- plare, noaptea în barul în care mă refugiasem. Eram sfîşiat în perioada aceea de nişte frămîntări ciudate : mi se părea că gîndurile mele, care în majoritatea lor erau foarte meschine, erau echivalente cu faptele.

Cu multă bunăvoinţă şi, pare-mi-se, cu o anumită doză de nerozie, necunoscutul m-a liniştit, spunîn-du-mi că nu sîntem responsabili de gîndurile noastre, ci de consimţămîntul ce le acordăm, prefăcîndu-le în fapte. Mîngîierea aceasta m-a enervat grozav. Oare toţi moraliştii speră că, punînd în circulaţie o serie de fraze, vor putea obţine ceea ce o foarte dureroasă experienţă n-a putut realiza ?

Am îmbătrînit. M-am vindecat de boala aceea caraghioasă. Ar fi mai nimerit să scriu aşa : a venit vindecarea, ca să nu creadă nimeni că efortul vpinţei mele a jucat vreun rol în acest proces. Nu, numai timpul a făcut totul.

Omul care începe azi acest jurnai este în ochii tuturor un om istovit. Se poate, oare, ca un om uzat să fie în stare a lua o hotărîre ca aceea pe

care am îuat-o eu ? A, nu ! Iată, simt că pentru mine se apropie clipa marilor evenimente.

Am aşteptat multă vreme clipa aceasta. Patruzeci de ani. Şi n-am făcut nimic, adică n-am realizat nimic, n-am consumat nimic. S-ar putea ca împrejurări de acest fel să nu mă stînjenească, ci, dimpotrivă, să înlesnească proiectele. Nu sînt cineva, fiindcă n-am arătat niciodată ce pot. Dar am adînca certitudine că fac mai multe parale decît s-ar părea, că în străfundurile fiinţei mele există bogăţii şi posibilităţi pe care nimeni încă nu le-a putut ghici şi de care nici eu n-am habar.

Dacă ar trebui să mor în seara asta, aş muri fără a fi meritat să-mi las numele pe buzele nimănui şi nici vreo amintire în memoria cuiva. O, numai de **n**-aş muri în seara asta ! E o rugăciune, pe care o arunc în gol. Să spunem că, în lipsă de ceva mai bun, o adresez destinului. Dar chiar dacă e rostită în deşert, încă mi se pare cu neputinţă ca o rugăciune fierbinte să nu trezească nici un ecou.

Aşadar, după mai multe săptămîni de reculegere şi de meditaţii, am hotărît s-o rup cu viaţa pe care-am dus-o pînă azi. Nu pentru că ar fi fost **o** viaţă cu adevărat păcătoasă. Mai rău : pînă acum, viaţa mea a fost moartă.

Sînt sănătos la trup, cel puţin în clipa de faţă. Sînt sănătos şi la minte. Nu voi avea nelegiuita îndrăzneală de a scrie că nu iubesc pe nimeni. Trebuie să invoc numele adorat al mamei, al soţiei mele, al atîtor altor fiinţe, lucruri, amintiri... în orice caz, nu mă aflu într-un moment de criză. E o clipă de linişte desăvîrşită, de echilibru, de seninătate. Această stare de vacanţă totală, care m-ar fi speriat altă dată, mi se pare în seara asta prielnică realizării planurilor mele.

începînd de azi, 7 ianuarie, pornesc la opera de înălţare a fiinţei mele. Refuz s-o numesc răscumpărare sau mîntuire, fiindcă, pe de o parte, n-am făptuit nici o crimă adevărată şi nici o greşeală destul de gravă care să justifice folosirea acestor termeni cam romantici şi cam compromişi de făţarnici, iar pe de altă parte, nu vreau să denaturez de la început condiţiile în care se va desfăşura experienţa mea. Oamenii foarte decăzuţi din cauza greşelilor şi a nelegiuirii se află, de fapt, dacă doresc să . se ridice, într-o situaţie mai bună decît mă aflu eu. Cînd au dat de

XXXII

fund, pot să-l izbească cu piciorul, ca să facă saltul spre suprafaţă. Oamenii aceştia pot să-şi ia vînt, au distanţa care le trebuie. în orice exces există un nu-ştiu-ce, a cărui elasticitate îi az- vîrle înapoi. în ce mă priveşte, pornesc de la zero. Asemenea sportivului care sare cu picioarele strînse, trebuie să mă lipsesc de înlesnirile oferite de trambulină.

Nu-mi fac nici un fel de iluzii. Am depăşit vîrsta himerelor, dată fiind conformaţia spiritului meu

.Trebuie să mă dezvălui! Să mă dezvălui în primul rînd faţă de mine însumi, şi numai faţă de mine însumi. Vreau ca, în sfîrşit, să eliberez omul pe care l-am ascuns pînă acum în mine.

Sînt convins căi la început, existau virtual în adîn- cul meu nu unul, ci mai mulţi oameni. Dar viaţa m-a îngrădit din toate părţile, a făcut cu brutalitate alegerea în locul meu şi împotriva mea. Dacă mai las să treacă cîţiva ani, poate că nu voi mai avea nici o ieşire. Mă voi pomeni într-un cavou, într-o celuia închisă ermetic. Nu mai am de pierdut nici măcar o zi.

Voi începe prin a îndepărta tot ce nu depinde de mine, cum ar spune Epictet, dacă nu mă-nşel.

Nu depinde de mine să ajung un mare savant. Fără să mai vorbim de cantitatea de noroc care se strecoară totdeauna în cazul unei astfel de cariere, n-aş avea timp pentru studii şi pentru cercetări, fiindcă sînt nevoit să-mi cîştig pîinea. De altfel, ar trebui să pornesc de la zero. Sînt prea bătrîn, şi mintea mea nu mai e destul de suplă. Acum douăzeci de ani am avut o adevărată aplicaţie pentru chimie, şi, dacă pe vremea aceea, maică-mea... Dar n-are rost să mă adîncesc în visare. Savant n-am să fiu.

Din aceleaşi motive nu voi face nebunia de a-mi îndrepta privirile spre artă. Mărturisesc că hotărîrea aceasta îmi trezeşte un oarecare regret : aşa, de pildă, muzica a fost şi a rămas pentru mine o pasiune. Chiar şi poezia... Tăcere ! Înainte de orice, trebuie să efectuez acest examen cu cel mai riguros sînge rece. Ştiu că La Fontaine a început să scrie foarte tîrziu şi că nici Anatole France n-a dat dovadă de o precocitate prostească. Dar oare depinde de mine să fiu genial ? Vai, din nefericire, nu mai depinde de

mine să am nici cel mai neînsemnat talent. în afară de asta, gloria oamenilor nu mă ispiteşte de fel, gloria e un mobil fantezist pentru artişti, oricît ar fi ei de mari. •

Chiar dacă ar sta în puterea mea să ajung mîine general, comandant de armate, tribun, om de finanţe sau legislator, n-aş porni pe aceste drumuri pentru a căuta ceea ce-am numit înălţarea sau poate revelaţia mea. Adaug, cu mîna pe inimă, ca să nu mă asemăn cu anumite vulpi, că strugurii aceştia sînt prea sus pentru mine. Nu am nici măcar în germene vreuna dintre acele calităţi care dau naştere unui militar, unui orator, unui om de afaceri sau unui politician. Şi apoi, în timpurile noastre, toate aceste cariere cer o pregătire treptată, un fel de răbdare birocratică, şi eu am depăşit vîrsta necesară pentru aşa ceva. Chiar dacă aş trăi într-un secol al aventurierilor, şi încă aş reflecta la fel : nu mai am dreptul să-mi permit aventuri.

Această analiză severă, analiză care, din toamna trecută, mă frămîntă zi şi noapte, nu-mi îngăduie să întrezăresc decît o singură soluţie. Dacă n-o accept, înseamnă să renunţ, să decad, să nu mă mai pot lepăda de mine însumi, ceea ce e mai rău decît o sinucidere.

Cine nu se poate ridica nici prin ştiinţă, nici prin artă, nici prin carieră militară, elocvenţă sau bani poate, cel puţin — dacă vrea —, să ajungă un sfînt. Să nu credeţi că scriu cuvîntul acesta marc fără scrupule şi fără ruşine ; totuşi, îl scriu cu hotărîre. Trebuie să ajung un sfînt. Este singurul lucru care-mi stă încă în putere.Am mai spus-o şi o repet, mi-am pierdut credinţa în Dumnezeu. Prin urmare, nu se pune problema să fiu un sfînt potrivit canoanelor bisericeşti, adică un sfînt oficial. Am luat destule informaţii în această

privinţă. Ba chiar, într-un moment critic, cum e cel de faţă, mi-am răsfoit\încă o dată dicţionarele. Unul dintre ele are o formulare imprecisă ; pe de o parte, defineşte sfîntul în următorii termeni : „Cineva care trăieşte sau care a mujrit în stare de sfinţenie". Pe de altă parte, explică/ sfinţenia aşa : „Calitatea a ceea ce e sfînt". CelălAlt dicţionar se arată a fi mai precis : „Sfîntul, spune autorul, e omul care trăieşte potrivit legilor lui Dumnezeu şi ascultă de poruncile lui". Ei bine, cu toată naivitatea exprimării, primul dicţionar mă mulţumeşte mai deplin. Sfîntul e cel care dovedeşte sfinţenie. Această definiţie derizorie îmi ajunge şi cred că poate ajunge tuturor, pentru că avem cu toţii păreri diferite şi uneori contradictorii cu privire la sfinţenie, deşi nimeni nu se înşală asupra înţelesului acestui cuvînt. După părerea mea, însuşirea esenţială a unui sfînt nu e în mod special credinţa religioasă, ci purtarea umană a unui om sau, mai bine zis, deşi mă feresc de a folosi un limbaj pompos, organizarea vieţii sale morale. Sînt convins că, dacă Dumnezeu există, dacă e într-adevăr bun şi delicat, dacă nu e orbit de egoism sau de orgoliu, dacă nu e ameţit de laudele interesate ale adoratorilor săi, dacă e destul de liber şi dacă acceptă să mă asculte, sînt convins că în clipa de faţă e de acord cu mine, cel puţin *in petto.*

Toată lumea a observat că în viaţa sfinţilor din legende, în afară de rugăciunile şi gesturile pe care le-am putea numi în fond profesionale, interviu, pur şi simplu, o serie de admirabile acţiuni umane. în aceste acţiuni recunosc eu semnul sfinţeniei, şi spre o astfel de sfinţenie aspir.

N-aş putea spune că am o înclinaţie firească spre ea. Mai mult chiar, n-am nici un fel de

dispoziţie pentru sfinţenie. Acum zece ani, planurile mele de azi mi-ar fi părut nebuneşti sau, mai precis, ridicole. Ca să fiu sincer, trebuie să adaug că pe vremea aceea, aflîndu-mă, ca Hercule, între viciu şi virtute, aş fi şovăit mult. Cariera omului vicios e destul de spinoasă pentru cine nu acceptă să rămînă un mediocru. N-am avut niciodată - îndrăzneala sau, cum spun oamenii din popor, „nu m-au ţinut balamalele" să realizez un viciu mare. Problema asta nu se mai pune de mult pentru mine. Va să zică, n-am de ales : sau ajung un sfînt, sau nu ajung nimic.

Trebuie să fac o precizare : nu cer să fac minuni ; sînt un om cu judecată, un om modest. Nu aştept nici o răsplată din partea nimănui. Răsplata mi-o voi găsi în fapte. Sfîntul Augustin a avut perfectă dreptate cînd a spus că sfîntul e sfînt pentru sine însuşi. Pentru început mă mulţumesc cu atît.

Mi-am făcut toate socotelile şi-mi acord cincisprezece ani ca să-mi realizez visul. E puţin. Răgazul pe care-l am înaintea mea e tot atît de limitat ca şi putinţa de a alege. Sînt zorit în toate felurile, sînt zorit din toate părţile.

Am cîntărit şi am prevăzut multe lucruri. Mă aştept să fac greşeli, să cad în cursă, să sufăr dezamăgiri. Tocmai de aceea am hotărît să ţin un jurnal, în care-mi voi consemna faptele şi gîndurile. Le voi nota cu grijă, chiar dacă la prima vedere ar părea străine de planurile mele. Da, vreau să scriu totul. S-ar putea ca anumite episoade foarte neînsemnate şi destinate unei uitări rapide să mi se pară, după trecere de cîteva luni, adevărate evenimente cardinale. Savanţii fac unele descoperiri la întîmplare, tot aşa s-a petrecut şi cu pictorul acela care, izbind cu buretele într-o pînză ratată... Dar pentru mine nu

există întîmplare ! Dacă mi-e scris să ajung un sfînt, vreau să-mi dau seama ce se petrece cu mine.

Dar destul pentru ziua de azi. Tremur de emoţie, sînt răscolit de efortul pe care l-am depus în ultimele săptămîni şi de hotărîrea cea mare pe care-am luat-o în seara asta. E miezul nopţii. Focul s-a stins de mult şi s-a făcut tare frig, ceea ce, conform părerilor tuturor medicilor, e contraindicat pentru sănătatea mea şubredă. în camera vecină, soţia mea nu-şi găseşte astîmpăr. M-ă chemat de două ori pînă acum. Biată Marguerite ! Cum să înţeleagă ea grija cea mare care-mi alungă somnul ? Prin urmare, închei. Pe mîine ! îmi simt inima curată, şi privirea limpede. Aştept apropierea unor timpuri noi. Aş vrea să fiu mai bătrîn cu un an, să recitesc jurnalul acesta şi să plîng de fericire.

Sînt gata. îmi aştept soarta. Pornesc în întîmpinarea mea.

8 *ianuarie.* Nimic de semnalat.

9 *ianuarie.* Nimic de semnalat.

10 ianuarie. Nimic.

11 *ianuarie.* Nimic, cel puţin în ce priveşte problema care mă interesează.

12 ianuarie. Nimic.

13 *ianuarie.* Nimic. Ninge, dar asta n-are nici o importanţă. (Dacă îmi voi copia jurnalul, voi suprima această însemnare.)

14 ianuarie. Nimic.

15 *ianuarie.* Nimic de semnalat.

16 ianuarie. Nimic.

17 ianuarie. Nimic.

18 ianuarie. Nimic.

19 ianuarie. Tot nimic.

20 ianuarie. Nimic.

21 *ianuarie.* Nimic. Sînt foarte răcit. îmi accept boala cu seninătate, aş spune chiar cu bucurie. Nici nu merită să vorbesc despre asta.

22 *ianuarie.* Nimic.

23 ianuarie. Nimic.

24 *ianuarie.* Mi se pare că ar fi ceva. Dar nu, mij nu-i destul de important.

2J *ianuarie.* Nimic.

26 ianuarie. Nimic.

27 *ianuarie.* Nimic. Dar, pînă una-alta, mi se pare că trebuie să mai dau unele explicaţii. Ceea ce-mi atrage atenţia în viaţa sfinţilor, ceea ce admir la ei este un conglomerat de calităţi, de care pînă acum m-am simţit incapabil, deoarece încă nu pricepusem că sfinţenia nu constă în posedarea acestor calităţi, ci în cucerirea lor. Mila, îngăduinţa, blîndeţea, iată o gamă întreagă de virtuţi, pe care trebuie să le do- bîndesc. Să fie, oare, într-adevăr imposibil ? Nu. Rostesc acest „nu" cu toată sinceritatea. E de ajuns să vrei şi să te ţii tare. E o problemă de vigilenţă şi de energie. în această direcţie, nimic nu e imposibil, cu condiţia, bineînţeles, să-mi fie dat să am vigilenţă şi energie.

Cît despre curaj, mi se pare că aici lucrurile nu mai sînt chiar aşa de simple. Poate că nu-i destul numai să ai voinţă. Vreau să spun că, pentru a avea voinţa curajului, trebuie mai întîi să vrei să

ai această voinţă sau, cu alte cuvinte, să ai curajul de a voi acest lucru. Stai, cum vine asta ? Să ai curajul curajului ? Ei bine, da ! E absurd, dar e tocmai ceea ce vreau să spun. E o mare dificultate, dar nu-i de netrecut.

Trebuie să deosebim curajul de diversele lui caricaturi : lăudăroşenia sau cutezanţa. Curajul nu exclude prudenţa, şi nici circumspecţia, dimpotrivă.

Mai trebuie apoi să împăcăm curajul, care e o virtute măreaţă, cu umilinţa, virtute fundamentală. Ei, aici e-aici ! Un curaj care să fie modest... E abia vizibil, şi practicarea lui presupune un tact de o incomparabilă delicateţe.

în sfîrşit, trebuie să admitem că orice act de curaj poate fi supus unei analize metodice. Există mii de specii de curaj. Unii oameni nu se tem cînd aucî bubuiţul tunului, în schimb se îngrozesc zărind un păianjen. Unii înfruntă ciuma, dar nu îndrăznesc să treacă, noaptea printr-o cameră nelocuită. Prin urmare, e nevoie de răbdare şi de discernămînt. E nevoie şa alegem forma de curaj către care ne simţim atraşi în mod spontan. Pornind de-aici, trebuie să năzuim spre altele. Trebuie să profităm de împrejurările prielnice şi să ţinem riguros seama de succese şi de eşecuri.

Mi se pare că situaţia s-a limpezit mult. N-am impresia că e necesar să ajung la martiriu. Şi, apoi, despre ce, martiriu e vorba ? Saint Clair e trecut în rîndul sfinţilor fiindcă o cocotă, ale cărei avansuri le respinsese, i-a poruncit unui valet să-l ucidă. Saint Gengoul datorează această onoare unei răni mortale pe care i-a făcut-o amantul soţiei sale. Astea nu-s chestii serioase. Nu, nu cer să fiu martir. Cred că o dorinţă de acest fel ar fi nelegiuită, chiar dacă am considera-o dintr-o

perspectivă riguros religioasă. Lucrurile acestea nu se postulează. Dacă, din întîmplarc, îţi ies în cale, constituie o problemă care trebuie studiată.

Abnegaţia şi renunţarea nu trebuie să însemne o piedică pentru mine. Abnegaţia e una dintre formele elementare ale curajului, iată o problemă rezolvată. Renunţarea este, fără îndoială, virtutea pentru care am predispoziţii mai accentuate. Să mai adaug că aceste predispoziţii sînt atît de puternice, încît ar trebui să mă îngrijoreze ? E drept că renunţ foarte repede şi foarte uşor la un lucru. Atît de repede şi atît de uşor, încît renunţarea, care ar trebui să fie suprema virtute, pare de cele mai multe ori la mine o lipsă de curaj. Ar trebui să consider suspectă această aptitudine îngrijorătoare. S-ar putea chiar, în ceea ce mă priveşte, ca adevărata renunţare să consiste în primul rînd în renunţarea la spiritul de renunţare.

Şi ideea de justiţie mă frămîntă : uneori mă tem să n-o confund cu mila. Alteori, amîndouă aceste calităţi mi se par duşmane : justiţia pură nu e îndurătoare, după cum mila cea mare nu e dreaptă.

N-are rost să stăruim asupra lealităţii, a credinţei, a sincerităţii, virtuţi subalterne, care decurg din cele de mai sus şi pe care trebuie să le practicăm cu iscusinţă şi cu inteligenţă, fiindcă simpla lor exagerare e periculoasă.

Sînt convins că am trecut cu vederea şi alte virtuţi, de loc neînsemnate. Dar voi reveni asupra lor.

Mi-e cu neputinţă să spun cît mă frămînt ori de cîte ori meditez asupra acestor probleme neliniştitoare. De pretutindeni se ivesc greutăţi. Iată de ce toată luna decembrie am şovăit între hotărîrea de a deveni un înţelept şi aceea de a deveni un sfînt. Să fii un înţelept ! Mărturisesc că

mi se pare foarte relativ şi foarte puţin controlabil. Posibilităţile de a greşi sînt nenumărate. în afară de asta, înţeleptul este, în esenţă, lipsit de orice patimă. O fi avînd, oare, măcar patima înţelepciunii ? Dar ce să caut în ocna asta eu, care sînt numai arşiţă, dogoare întunecată, flacără sfîntă ? Nu, am să fiu sfînt, numai sfînt!

Mîine se împlinesc trei săptămîni de cînd pîndesc zilnic în mine apariţia primelor simptome. Curată tîmpenie ! într-un moment de sînge rece mi-am acordat cincisprezece ani ca să-mi realizez scopurile. Voi începe să-mi pierd răbdarea, după primele douăzeci de zile ? Asemenea orăşanului, care, după ce a pus o sămînţă într-o oală cu pămînt, zgîrie zilnic pămîntul, riscînd să distrugă geiţmenele, îmi voi compromite victoria, dînd dovadă ide prea mult zel ? A, nu ! Trebuie &ă fiu calm, să fiu/ calm !

Totuşi, pentru a evita efectele demoralizante ale aşteptării şi pentru a nu neglija acest jurnal, martor sincer al încercărilor mele, trebuie să fiu mai" puţin rigid în alegerea faptelor şi a reflecţiilor, pe care accept să le consemnez. Scriu : „Nimic de semnalat". Să fie asta o dovadă de modestie ? Nu, e o dovadă de orgoliu, curat orgoliu. Am sperat, oare, că voi avea prilejul să notez nici mai mult, nici mai puţin decît performanţe ? Restul nu merită onoarea... Hai ! Să nu uit că pornesc de la zero. Şi, apoi, trebuie să încerc alt sistem. Salavin să-l pedepsească pe Salavin.

28 ianuarie. De la o vreme, situaţia mea socială e bună. La drept vorbind, nu e strălucită. Poate că acum patru-cinci ani mi s-ar fi părut jalnică, nevrednică de mine. A fost o vanitate, de care mă

lepăd. Ştiu că resemnarea face parte din programul meu şi că, de azi înainte, îmi va servi drept scut împotriva deznădejdii. Ei bine, mai mult decît atît, n-am nici un motiv să mă resemnez, sînt mulţumit.

Din luna noiembrie a anului trecut sînt secretar la serviciul de publicitate al societăţii „Cilpo". Cuvîntul acesta grotesc înseamnă „Compania industrială a laptelui pasteurizat şi oxigenat". Umblă zvonuri neplăcute în privinţa procedeului folosit de uzinele acestei firme. Dacă într-o bună zi îmi va fi dat să întreprind o anchetă imparţială şi discretă în legătură cu corectitudinea superiorilor mei, voi avea, poate, prilejul să-mi sacrific interesul personal pe altarul datoriei, ba chiar voi avea onoarea să-i demasc pe vinovaţi. Pînă atunci, mă supun unei discipline riguroase. Sînt un funcţionar destoinic. Am luat hotărîrea fermă de a fi un funcţionar destoinic. Aşa se face că pînă acum n-am avut încă nimic de reproşat şefilor mei. Sînt oameni corecţi şi politicoşi.

Mă bucur de condiţii excepţionale de muncă, vreau să spun că lucrez într-un local spaţios. Fără a pierde din vedere rezerva, care constituie de-acum înainte specificul conduitei mele, mi-aş putea exprima dorinţa ca acest local să fie luminat mai satisfăcător. Dar nu exprim această dorinţă. Sînt mulţumit de biroul meu, aşa cum e. în el mai lucrează alte două persoane, ceea ce e un marc noroc, dată fiind nevoia mea de linişte. Pentm oamenii aceştia n-am să folosesc termenul de colegi, care e cam rece şi cam pretenţios, ci pe acela de camarazi. Unul e egal cu mine în grad, celălalt îmi e subaltern. Folosesc, bineînţeles, aici o terminologie administrativă. Altfel, cum aş

îndrăzni să introduc asemenea nuanţe ? Deşi ascultă de ordinele mele, pe Tastard îl voi considera egalul meu. De altfel, e un tînăr plin de calităţi, vioi şi simpatic. 11 voi descrie în amănunte altă dată, într-o seară cînd nu mă va durea stomacul, aşa cum mă doare în seara asta. Marguerite e convinsă că face bine cînd adaugă puţin oţet la soteul de ficat de porc. Dar mie nu-mi place ficatul de porc, şi, gătit astfel, e indigest. I-am atras de multe ori atenţia, dar de-acum înainte nu voi mai protesta. Prefer să sufăr în tăcere.

E un amănunt foarte meschin, care mă cam dezgustă şi pe mine, dar îl consemnez aici fiindcă simt nevoia unei sinceităţi depline ; de altfel, mai e şi convingerea că fleacurile astea pot sluji la istoria experienţei mele. Dacă am şti exact ce băuse şi ce mîncase sfîntul Pavel în ziua în care a avut viziunea de pe drumul spre Damasc, am înţelege poate multe lucruri.

Celălalt camarad al meu se numeşte Cerbelot. E wn individ despre care prefer să nu spun nimic deocamdată. Nu-i bine să te pripeşti.

Mă scol în fiecare dimineaţă la şapte şi jumătate, adică exact cu douăzeci de minute mai tîrziu decît Marguerite, care, după ce s-a sculat, îmi pregăteşte micul dejuh. Locuiesc în strada Pot-de-Fer, în al cincilea arondisment. De la mine şi pînă la „Cilpo", ale cărui birouri se află pe strada Sevres, nu fac mai mult de jumătate de oră pe jos. Orele mele de lucru sînt de la nouă la douăsprezece şi de la două la şase. Seara citesc, gîndesc, şi de la o vreme îmi redactez aceste memorii. Pe vremuri cîntam la flaut, dar am renunţat, din respect faţă de muzică. De altfel, acum nu mai am flaut, şi e de-ajuns să aud

sunetul acestui instrument, ca să mă cufund în melancolia cea mai cumplită.

Duc o viaţă simplă, aproape vegetativă, în aparenţă. Cine-ar crede, judecind lucrurile din exterior — şi mă întreb cine, în afară de mine, le-ar putea judeca altfel —, cine-ar crede că sub cenuşa neînsufleţită mocnesc încă tăciuni aprinşi ?

30 ianuarie. Ieri seară n-am scris nimic. A fost o seară de îndoială şi de reculegere.

Dacă, aşa cum susţine sfîntul Augustin, e evident că un sfînt e sfînt numai pentru el însuşi, mi se pare nu mai puţin evident că doar relaţiile cu ceilalţi oameni îţi pot oferi prilejuri de sfinţenie. După cum am mai spus, pare-mi-se, îmi place singurătatea. Viaţa de sihastru m-ar fi ispitit, dacă, pe de o parte, aş fi avut mijloace materiale s-o duc — fiindcă azi genul acosta de existenţă presupune un mic capital — şi dacă, pe de altă parte, m-aş fi convins că o izolare completă ar fi, pentru un om lipsit de reconfortarea rugăciunii, compatibilă cu starea de sfinţenie aşa cum o înţeleg eu. Cînd vorbeşti despre sfinţenie, te gîndeşti la fapte frumoase. Dar cum să săvîrşeşti fapte frumoase într-o izolare, care — ştiu prea bine — pare favorabilă numai unor fapte urîte ? Poate că mai tîrziu voi izbuti să rezolv această problemă. Deocamdată, şi cu toată părerea de rău, trebuie să renunţ la viaţa de sihastru.

Care sînt legăturile unui pustnic cu ceilalţi oameni ? Să vedem. Cred că se cuvine, în primul rînd, să mă gîndesc la fiinţele care trăiesc în imediata mea apropiere. Mama şi soţia mea, care au avut atîta de suferit din cauza păcatelor mele din

trecut, trebuie să fie primele beneficiare ale noii stări de lucruri. Pe urmă, voi avea grijă să extind procedeul asupra vecinilor, a colocatarilor, a camarazilor mei. Voi continua treptat această acţiune pînă în ziua în care voi cuprinde lumea întreagă... Dar să nu anticipăm. Prima parte din programul meu îmi rezervă surprize, cum am şi putut să constat.

Ieri la prînz, în timp ce eram singur cu mama, i-am luat mîinile în mîinile mele, împins de un mare elan de iubire.

— Mamă, i-am spus, aş vrea să fiu bun !

Mama cîrpea tocmai nişte Horapi ; i-a lăsat grămadă în coşuJeţul ei de lucru şi mi-a pipăit fruntea ca pe vremuri, cînd voia să ştie dacă n-am febră. Mînă de mamă, mai sensibilă decît un termometru ! Totuşi, privirea ei dragă, bătrînă, privirea ei de un albastru închis, plină de o căldură căreia abia pot să-i rezist stăruia asupra mea. M-a examinat /îndelung, în tăcere şi pe urmă a şoptit: /

— Vrei să fii bun ? Dar eşti destul de bun şi aşa, Louis. Şi, fiindcă eu clătinam din cap, a adăugat : Ce-s ideile astea ? Nu te simţi bine ? Mănînci foarte puţin. Şi ţi-e fruntea năduşită...

Am liniştit-o, deşi destul de greu, şi pe urmă m-am dus la mine în cameră. Seara m-am culcat devreme, să pot medita în voie. Mama şi Marguerite lucrau în camera de alături. Le auzeam glasurile ca într-o şoaptă nelămurită, al cărei sens nici nu încercam să-l desluşesc. Şi, deodată, aproape fără să ridice tonul, mama m-a strigat încetişor ;

— Louis ! Louis !

Poate că am păcătuit împotriva discreţiei, poate că m-am făcut vinovat de un fel de minciună, dar fapt e că n-am răspuns.

— Doarme, a spus atunci mama. Şi a adăugat, cu glas mai scăzut : N-ai observat nimic, Marguerite ? Louis are o purtare nefirească. Sînt sigură că iar scîrţîie pe undeva. Oare ce l-o fi frămîntînd ? Ce-o mai fi născocit iar ?

Marguerite a tăcut multă vreme, apoi a smiorcăit din nas, ceea ce la ea trădează o preocupare, după care a răspuns :

— Pare trist.

— Poate că e trist. Dar mă tem să nu se îmbolnăvească. S-ar zice că cloceşte ceva.

— Ai dreptate, mamă. El, care de obicei e atît de vioi şi are totdeauna cîte ceva de povestit despre colegii de birou, acum nu mai scoate o vorbă.

Trebuie să băgăm de seamă, Marguerite

.Va să zică, asta-i tot ce înţeleg cele două fiinţe care mă iubesc, de fapt ar trebui să spun singurele fiinţe care mă iubesc... Sînt trist ? Cu bucuria asta nemăsurată, care-mi umple inima ? Bolnav ? Tocmai acum cînd, după nenumărate greşeli, întrevăd realizarea unui perfect echilibru al tuturor facultăţilor mele ? Nu mai sînt vioi ? Cred şi eu, fiindcă acum vorbesc de bine pe toată lumea.

Biete, scumpe fiinţe neştiutoare ! Măcar dacă în dragostea lor cea mare nu s-ar ridica împotriva mea ! De n-ar încerca să-mi zădărnicească planul î De n-ar fi ele primii duşmani ce-mi vor răsări în cale !

Acest incident mă învăţă minte ; de altfel, îmi spun că trebuie să-mi schimb purtarea exterioară. Gricît ar părea de ciudat, la început voi recurge la prefăcătorie. Cît de ticălos e omul ! Mai întîi, ca să nu sperii pe nimeni, trebuie să fiu sfînt, cu viclenie. O zi întreagă rn-am întrebat dacă perso-

najul binefăcătorului ursuz... Dar pentru aşa ceva ai nevoie de-o anumită voce, de anumite gesturi. Nu voi fi niciodată ursuz. Nu-mi rămîne decît să devin un binefăcător.

Dacă povestea cu maică-mea şi cu Marguerite nu m-ar fi luminat, un alt fapt neînsemnat mi-ar fi dat de gîndit. De un an de zile avem o altă portăreasă. Doamna Baratti, cea nouă, e o fiinţă despre care pot spune, în cel mai bun caz, că n-a pierdut pînă acum nici un prilej de a mă necăji. De luni de zile încetasem s-o mai salut. In dimineaţa zilei de 8 ianuarie am reînceput să-i spun bună ziua, şi ara continuat astfel pînă azi. N-are nici o importanţă că nu-mi răspunde ; mă preocupă doar faptul că apariţia mea pare să-i producă acum o indispoziţie vecină cu spaima. Politeţea mea o îngrozeşte.

Foarte bine. începînd de azi, voi înceta din nou s-o salut pe doamna Baratti. îi voi face un serviciu, pe o calc mai ocolită

.2 februarie. O mare primejdie mă ameninţă. De cînd am surprins discuţia dintre mama şi Marguerite, nu mai găsesc pacea necesară săvîrşirii misiunii mele. Mama, soţia mea ! Nu şovăi în faţa ideii de a le înşela, mai ales că e vorba de intenţii atît de curate. Dar ce s-ar întîmpla dacă ar da peste acest jurnal ? Locuinţa noastră e mică, are puţine ascunzişuri. Mama şi soţia mea sînt de o discreţie exemplară. Totuşi, trebuie să iau măsuri împotriva unei curiozităţi, care e firească sexului lor, sigur fiind că această curiozitate şi-ar găsi un imbold în dragostea ce-mi poartă,. Dacă ar pune mîna pe jiirnai, aş fi pierdut. Oricît de multă încredere ar avea în mine, îmi dau seama că

ambiţia mea le-ar părea, fără îndoială, nemăsurată, periculoasă sau, pur şi simplu, caraghioasă. La gîndul că şi-ar putea arunca privirile pe acest caiet, simt cum mă trec fiorii. Asta ar însemna sfîrşitul sfîrşitului. N-aş mai îndrăzni să mă uit în ochii lor. Ba mai rău, aş înceta să le iubesc. Ceea ce mă frămîntă mai ales e cuvîntul, cuvîntul cel mare, care le-ar răscoli mai mult chiar decît mă răscoleşte pe mine, cuvîntul „sfînt", pe care-l scriu în fiecare seară, cu bătăi de inimă. Nu văd decît o singură posibilitate de a evita primejdia : să ascund primele pagini ale jurnalului între cele două scînduri care alcătuiesc fundul dulapului. L un loc relativ sigur, fiindcă e greu să ajungi pînă acolo. Pentru mine n-are nici o importanţă. Nici nu mă gîndesc să recitesc ce-am scris, decît după multe luni de zile. Cît despre ceea ce voi scrie de-aici înainte, voi lăsa paginile în sertarul scrinului. Cheia e la mine. Chiar dacă noul caiet ar fi descoperit, primejdia e înlăturată graţie următoarei stratageme : de azi înainte, voi înlocui cuvîntul „sfînt" prin alt cuvînt, pe care l-am căutat îndelung. Mai toate cele ce mi-au venit mai întîi în minte dădeau frazelor mele un sens echivoc, cumplit chiar, sau le lipseau de orice sens. în cele din urmă, m-am oprit la cuvîntul „turist". E anodin şi cam nerod, dar e destul de verosimil. Turismul ar putea intra în preocupările şi în proiectele mele. „Dacă am să ajung vreodată turist", „lucrul cel mai frumos în turism..." Nimeni n-ar avea vreun motiv să fie mirat sau speriat de asemenea vorbe. în afară de asta, scriu numai pentru mine. E, pur şi simplu, o convenţie.

Sînt singur în casă. Am să depărtez dulapul, am să deşurubez panoul din spate şi am să strecor primul caiet în locul ce-i va servi drept mormînt.

4 februarie. Tastard îmi place enorm. Are douăzeci şi şase de ani şi o faţă deschisă, rumenă, aproape copilăroasă. Ochii îi sînt limpezi, incapabili să ascundă ceva. E mic de statură, îndesat, musculos. E un gimnast de mîna întîi, un ciclist excepţional : a ieşit cîştigător în trei sau patru concursuri de amatori. Mănîncă cu pîine toate jurnalele sportive, adică paginile acelea tipărite pe hîrtie colorată. Cunoaşte vîrsta şi greutatea tuturor campionilor europeni. E amator de literatură sportivă şi arată cu entuziasm nenumărate portrete de atleţi cu grumaz de tauri, dedesubtul cărora se poate citi : „Să salutăm apariţia acestei noi stele pe firmamentul atletismului".

Tastard se pricepe la mecanică şi la tot felul de mărunţişuri. Visul lui e să conducă un *side-car*[1] şi, cine ştie, poate un automobil, poate un avion... îşi pierde o mulţime de timp deşurubînd şi înşurubînd comutatoarele electrice şi aparatele de iluminat, repară broaştele mobilelor şi ale uşilor. Am chiar oarecare bănuieli că, din cînd în cînd, le strică înadins, să aibă pretext să se joace cu ele. Vrea să blagoslovească biroul nostru cu o invenţie, pe care o perfecţionează la locul de muncă : o maşină de lipii timbre. *

Pe vremuri, mi-era groază de genul acesta de oameni, dar, graţie lui Tastard, am făcut un pas înainte pe calea iubirii semenilor, căci acest băiat mă farmecă. Mă distrează şi mă dezarmează. E totdeauna vesel, totdeauna bine dispus. Rămîne totuşi respectuos, deşi zglobiu : mie îmi spune „patroane". La început am protestat, din modestie. Dar o face cu atîta jovială bunăvoinţă,

[1] Motocicletă cu ataş (engî.).

încît îl las, nu vreau să-l necăjesc. Manifestă o nepăsare măreaţă în toate privinţele, afară doar cînd e vorba de munca lui, de care se achită cu voioşie. Deşi nu e un agramat, ortografia lui e la fel de capricioasă ca şi vocabularul, motiv pentru care nu ocupă decît funcţii subalterne. Nic^nu ştie sigur dacă numele Iui se termină cu *d* sau cu *t* şi, ori de cîte ori îl rog să-mi spună, răspunde chicotind : „Nici o importanţă, patroane ! Puţin îmi pasă ! Spuneţi-mi Jibe, cum îmi spun toţi băieţii." E o poreclă alcătuită din unirea numelor lui de botez, Jean-Baptiste. Fie şi Jibe ! Veselia lui nu-mi displace, lucru de care mă minunez, fiindcă, în general, veselia altora mă enervează.

Tastard, zis Jibe, are o particularitate ciudată, ceva ce s-ar putea numi pasiunea întîmplării. E un lucru ce pare să nu se prea împace cu mania lui pentru mecanică. Se întîmplă uneori ca natura să-şi ia astfel revanşa. Tastard dă cu banul în orice împrejurare. Trebuie să facă o alegere, să ia o hotă- rxre ? îndată scoate banul din buzunar. Ce să mă- nînce ? Brînză, sau tobă cu creier ? Pe unde s-o ia ? Pe strada Saint-Placide, sau pe strada Cherche- Midi ? Cap, sau pajură ? Nu e niciodată convins că-l aşteaptă o bucurie sau că va trebui să se achite

Se o corvoadă decît după ce şi-a consultat zeii, elupă ce a îndeplinit un anlimit rit magic :

„Mis, tam, gram, Pic
şi pic şi colegram,
Bur şi bur şi ratatam,
Mis, tam, gram."

Tastard fredonează foarte repede silabele acestea misterioase, atingînd cu arătătorul

persoanele între care susţine că trebuie să opteze soarta. Lipsindu-i partenerii, îi înlocuieşte cu obiecte. Cînd nu e mulţumit de rezultat, o ia de la început, dar nu mai mult decît de trei ori. în felul acesta rezolvă, cei puţin faţă de sine însuşi, nenumărate probleme, care n-au fost ridicate. „Cine are să-şi rupă piciorul ? Cine are să ajungă milionar anul ăsta ? Cui are să-i pună coarne nevasta ?" îl citez pe Jibe, fără comentarii. îi urmăresc manevrele cu coada ochiului şi mă distrez grozav. Această nevoie de a distribui şansele, de a rediscuta mereu o problemă, de a îua lumea de la început e o tendinţă ciudată a spiritului său.

Repet că Jibe îmi place. Aş vrea să pot spune acelaşi lucru despre Cerbelot. Cazul lui Cerbelot mă pune în încurcătură. Din cauza acestui nefericit băiat am fost nevoit să dau o soluţie pripită unor probleme tulburătoare, cum ar fi : ...„turismul" poate oare exclude luciditatea ? Nu cred. Am făcut diverse cercetări în acest domeniu. Aşa, de pildă, Ulric, un „turist" german din secolul al unsprezecelea, îşi petrecea plîngînd cea mai mare parte din timp, şi, cînd călugării din aceeaşi mînăstire cu el îl întrebau de ce plînge, răspundea următoarele : „Plîng, pentru că văd în jurul meu mulţi călugări, care nu au decît numele şi veşminte de călugări"

.E limpede, deci, că „turismul" nu înseamnă să ntî vezi defectele altuia, ci să suporţi cu multă răbdare aceste defecte.

Trebuie să spun, cu părere de rău, că Cerbelot nu e lipsit de imperfecţiuni. E un individ de vreo treizeci de ani şi, vai, natura şi-a bătut joc de el... E miop — nu-i vina lui. Şi eu sînt miop. Dar fiindcă nu vrea să poarte ochelari, are o expresie de viezure, o expresie bănuitoare. E chel. Nimic mai firesc decît să fii chel. Dar de ce s-o fi silind să-şi ascundă chelia împrăştiindu-şi pe craniu cele cincisprezece sau douăzeci de fire de păr ? Asta înseamnă lipsă de sinceritate. Scutură veşnic din cap, de parc-ar vrea să gonească oţlhusculiţă ; în aparenţă, e un tic nevinovat, totuşi ajunge să-i incomodeze pe vecini, ba chiar să-i distragă şi să-i facă neatenţi. Lucrurile astea par fleacuri, dar există şi altele, mai grave. Cerbelot nu se mulţumeşte să aibă un fizic şi purtări meschine, mai are şi plăcerea perversă de a micşora totul. S-ar zice că nu dispune decît de un singur adjectiv : mic. Iată cum se exprimă : „Cum o mai duci cu mica dumitale sănătate ? Dar cu micile dumitale planuri ? Şi slujbuliţa ?" Cînd domnul Mayer, directorul personalului, s-a întors din concediul de iarnă, Cerbelot l-a întrebat, cu o mare risipă de gesturi, care trădau o politeţe de rîmă : „Ei, domnule director, cum a fost cu mica dumneavoastră plimbare ? Dar mititelul acela de Mont- Blanc, ce părere v-a făcut ?" După mine, lucrul acesta nu e numai ridicol, ci dezgustător.

Nenorocitul mai are destule alte cusururi. E incapabil să rostească trei fraze, fără să insinueze : „în locul dumitale, mi-aş vedea numai de treburile mele..." Ca şi cum ar fi posibil să vezi şi de treburile altcuiva, indiferent cine-ar fi ! Din punct de vedere administrativ, sîntem egali în

grad. Totuşi, lucrează de mai multă vreme decît mine la „Cilpo", lucru pe care mi-l aminteşte de zeci de ori pe zi şi nu mi se adresează niciodată fără să şoptească dulceag : „N-am nici o calitate să vă dau sfaturi..." Ceea ce înseamnă tocmai că-mi va da sfaturi, şi încă foarte indiscrete şi foarte umilitoare. Faţă de superiori e de o platitudine dezgustătoare. Modul în care-l salută pe director, scoţîndu-şi şezutul în afară, mă face să roşesc de ruşine. Are un fel de-a vorbi care ar enerva şi un melc. Nu spune nimic răspicat, îşi împovărează fraza cu nenumărate cuvinţele de prisos. De pildă, se uită la procurist şi spune : .,Ei nu, dar parc-ai zice că seamănă a blană ce are el dincolo de..." Restul e cam tot aşa.

Dar destul, mă opresc ! Şi aşa am spus prea multe... Sinceritatea mă obligă sa-mi notez aceste mărunţişuri, pentru că le-am văzut. Caritatea îmi porunceşte să iert. Declar f-'ci că, de fapt, nici nu observ mărunţişurile de mai sus. Nu mai vreau să le observ. în ciuda lor, Cerbelot e un om cinstit. Are şi calităţi, care nu-s strălucitoare, e drept, dar care există. Doresc, cu toată sinceritatea, să gîndesc şi să scriu într-o bună zi, cînd îl voi cunoaşte mai bine : „Cerbelot e un camarad fermecător".

5 februarie. Mai sînt şi acum răscolit de ce mi s-a întîmplat azi-dimineaţă. Mă duceam la slujbă. Trecusem prin Luxembourg şi intram tocmai pe strada Fleurus, care în clipa aceea era pustie. Era nouă fără zece, prin urmare nu aveam prea mult timp, ci dimpotrivă ; grăbeam pasul, privind fix înaintea mea asfaltul trotuarului.

Şi ce văd deodată pe acest asfalt ? O baltă de sînge. Ridic ochii şi zăresc în picioare, în colţul unei uşi, un cerşetor bătrîn, o ruină umană, un

pachet de zdrenţe şi de păr. Tot sîngele ăsta el l-a scuipat sau l-a vărsat. încă mai voma, cu nişte eforturi înspăimîntătoare, cînd, văzînd că-l observ, îmi aruncă o privire care mă zăpăci, o privire stinsă şi fioroasă, în acelaşi timp îngheţată şi disperată.

Ce-i de făcut ? Mă apropii de el, ceea ce nu-i puţin lucru, fiindcă nu pot suferi să văd sînge, să pun mîna pe bolnavi, să simt duhoarea rănilor. Genunchii mi se moaie. Oare am să-mi pierd cunoştinţa ? Nu ! Cu o tresărire de energie, îl apuc de braţ pe bătrîn, dar el se smulge cu o mişcare. Bolborosesc :

— Vreţi să vă duc la spital ?

Dă de cîteva ori din cap : „Nu, nu[K].

— Vreţi să chem un sergent ?

Individul ridică din umeri şi începe iar să scuipe, şi mai înspăimîntător. Stropi de sînge cad pe pantofii mei. Nu fac nici o mişcare, dar sînt grozav de încurcat.

— Nu vreţi să veniţi cu mine pînă la farmacie şi să beţi ceva cald ?

Bătrînul îşi adună puterile şi rosteşte desluşit

— Prea tîrziu !

E un moment dureros. Ce trebuie, ce poate să facă un... „turist", într-un astfel de caz ? Sînt dezorientat. Există oare o morală în stare să răspundă miilor de întrebări pe care le ridică întîmplările uneî singure zile ? Bătrînul şi cu mine sîntem faţă în faţă. îl văd clătinîndu-se, poate că are să moară. Strada străluceşte sub ploaie, ai zice că oamenii au fugit departe de ea. Atunci îmi vine în minte o idee neghioabă. Pun mîna în buzunar şi iau o monedă de patruzeci de bani — nu sînt un om bogat. Ţin moneda cu vîrful

degetelor şi şovăi două secunde... Să dai bani unui muribund !... Dar bătrînul îmi înlătură imediat orice şovăială. întinde mîna cu oarecare nerăbdare, apucă moneda şi o strecoară între cutele zdrenţelor lui.

Şi Salavin ce face ? Salavin îşi ia picioarele la spinare şi o şterge, fără să mai întoarcă capul.

Sînt răscolit pînă-n fundul sufletului. N-am făcut nici un rău, fireşte. Dar sînt trist în seara asta, trist şi descurajat.

7 *februarie.* N-are nici un rost să revin asupra aventurii de marţea trecută. M-am zbuciumat din cauza ei mai mult decît se cuvenea. Cum să procedezi, ca să nu te laşi dat peste cap la tot pasul de desfăşurarea evenimentelor ? Ca să trăieşti o viaţă cu adevărat frumoasă, ar trebui să fii, în acelaşi timp, „turist", înţelept, savant, artist, stăpîn, şef. Şi nici măcar ! Chiar dacă un om ar cumula toate aceste atribute, cum ar putea evita cursele ce i se întind în fiecare clipă, cum ar putea zădărnici mii de comploturi, rezolva mii de enigme ?

Dar să nu mai vorbim despre asta. înainte de-a merge mai departe, trebuie să recunosc că vorba „turist" mi-a devenit odioasă şi că intervine în reflecţiile mele, dîndu-le o nuanţă comică, foarte penibilă. Mă tem să nu introducă treptat în planurile mele un element care să le altereze. Ar fi un pericol nou. Dar trec cu vederea acest amănunt, nu sînt nemulţumit. Situaţia generală e satisfăcătoare. N-aş vrea să-mi dau note bune cu prea multă dărnicie ; totuşi, dacă ţin să reuşesc, trebuie să consemnez absolut totul. Atunci, să procedez în ordine :

Primo : în timp ce coboram încetişor scara, am surprins o frîntură de conversaţie între

portăreasa noastră, instalată în loja ei de la etajul întîi, şi o locatară a casei.

„— E ciudat, spunea doamna Baratti, portăreasa, e ciudat, lăptarul nostru care nu-i un om prea îndatoritor, îmi lăsa, de obicei, sticla de lapte jos, îa coridor. De opt zile încoace o găsesc în fiecare dimineaţă în faţa uşii mele. Am ajuns să mă întreb...*

Doamna Baratti nu va şti niciodată cine-i face acest mic serviciu. Dar... tăcere !

Secundo : deşi sîntem în toiul iernii, am luat hotă- rîrea să mă scol dimineaţa cu o jumătate de oră mai devreme, ca să-mi impun o uşoară disciplină. Principalele dezavantaje ale hotărîrii mele nu decurg din aducerea ei la îndeplinire, ci din consecinţele ei. Pe de o parte, n-am găsit încă o întrebuinţare pentru această jumătate de oră, astfel că o pierd trebăluind de ici, colo, fără rost; pe de altă parte, Marguerite, care vrea neapărat să-mi dea cafeaua îndată ce cobor din pat, se crede obligată să se scoale şi ea cu o jumătate de oră mai devreme, ceea ce e foarte neplăcut. N-am intenţia s-o invit pe biata Marguerite să participe la încercarea mea de... hai să spun „turism", şi să nu mai vorbim de asta.

E cazul să pun la punct unele amănunte.

Tertio : la birou, lucrurile încep să meargă bine. Jibe e un subaltern model, nu-mi fac nici un fel de griji în privinţa lui. Cît despre Cerbelot, n-am pierdut nădejdea de a-l cuceri, fiind atent cu el şi plin de menajamente, căci e foarte susceptibil. Sîm- bătă dimineaţă i-a murit un unchi, astfel că a lipsit de la serviciu. A rămas în urmă cu lucrul, şi s-a pregătit, bombănind; să petreacă noaptea la birou. Atunci l-am întrebat: „Domnule Cerbelot, mă laşi să-ţi dau o rnînă de ajutor ?" M-a privit

buimac, în cele din urmă a acceptat, dar mi-a făcut o mulţime de recomandări meticuloase şi inutile în legătură cu lucrările pe care aveam să le fac în locul luL

Cerbelot e un om cumsecade. Tocmai fiindcă-î aşa de bleg, va fi poate unul dintre factorii înălţării mele spirituale. Se cuvine să-i fiu recunoscător pentru greutăţile ce le întîmpin din cauza lui.

Azi-dimineaţă ne-a vizitat domnul Mayer, directorul personalului, care oai-a făcut o serie de complimente pentru felul în care se desfăşoară serviciul. Atunci am arătat, cu un gest, spre Cerbelot şi Jibe şi i-am răspuns : „Trebuie să ştiţi, domnule director, că tot meritul revine admirabililor mei colaboratori".

Jibe torcea ca o pisică. Cît despre Cerbelot, a roşit pînă-n vîrful unghiilor. Sper că de plăcere.

Trebuie să spun cîteva cuvinte despre domnul Mayer. E un om de vreo cincizeci de ani, cu trăsături fine şi obosite. Vine aproape zilnic pe la noi, pentru chestiuni de serviciu. Se spune despre el că ştie foarte multe lucruri, că e foarte cultivat. E un intelectual. Se spune chiar că are o bibliotecă formidabilă. Politeţea lui e desăvîrşită, dar cam distantă ; îmi vorbeşte cu blindeţea cu care un om binevoitor ar vorbi unui animal. Mă priveşte amabil, dar vag, fără să mă vadă. E convins, fireşte, că sînt o fiinţă oarecare, incapabilă de a formula cugetări asemănătoare cu ale lui, la fel de frumoase şi de adînci. Bietul de el, dragul de el ! Să-şi păstreze greşelile ! îl iert şi-l plîng. în adîncul inimii mele nu-i nici urmă de amărăciune.

Mai am ceva de adăugat în seara asta. Cu preţul a nenumărate privaţiuni, a nenumărate mici şiretlicuri, am izbutit să economisesc şaizeci

de franci din banii mei de buzunar. Vreau să cumpăr cu ei o broşă pentru Marguerite, care n-a avut niciodată nici un fel de bijuterie. La început, intenţia mea a fost să-mi cumpăr nişte cărţi, în primul rînd cărţile lui Stendhal, pe care nu l-am citit încă. Nu-i nimic ! Am să renunţ le Stendhal, în schimb Marguerite va fi bucuroasă.

10 *februarie.* Tare mi-e teamă că din cei şaizeci de franci n-am să cumpăr nici bijuterii, nici cărţi, în momentul acesta se petrece ceva cumplit, despre care nu îndrăznesc încă să suflu nici un cuvînt. Ce duminică înfiorătoare !

11 *februarie.* E oare cu putinţă ca, aşa pipernicit cum e, cu sacoul tivit, cu gulerele lui înalte, cu chelia de savant, cu maniile de celibatar, cu servi- litatea şi cu scrupulele lui, Cerbelot să fie un hoţ ? Scriu cuvîntul acesta nu fără un sentiment de spaimă. Dar cum să nu-l scriu ? Sînt responsabilul unei mici case de bani particulare, supranumită casa corespondenţei, deoarece conţinutul ei foloseşte la francarea scrisorilor pe care le expediez. Lipsesc o sută de franci din această casă. Deficitul l-am constatat sîmbătă seară, verificîndu-mi socotelile. E cu neputinţă să fi greşit, am refăcut de zeci de ori calculele.

Nu mă grăbesc să iau o hotărîre. Nu predau socotelile decît la sfîrşit de lună. Oare noaptea asta am să dorm mai bine decît noaptea trecută ? îmi bate inima. Sînt pradă unei agitaţii care mă oboseşte cu atît mai mult, cu cît trebuie s-o ascund. Cine ştie ? E un eveniment ale cărui urmări nu le pot calcula încă, un eveniment care poate să mă doboare, dar care poate şi să mă înalţe pe adevărate culmi. Un... „turist" trebuie judecat nu în timp de acalmie, ci în - timp de furtună. Dar, în

definitiv, cuvîntul ăsta e insuportabil. îmi denaturează toate gîndurile, pînă la urmă are să diminueze cu desă- vîrşire întreaga situaţie. Renunţ pentru totdeauna la el, mulţumindu-mă să scriu S. sau Sf., după împrejurări.

12 *februarie.* Mi-am pus casa la punct, adică am completat-o cu cei o sută de franci. Am folosit atît economiile mele de şaizeci de franci, cît şi alţi patruzeci, luaţi din gospodărie, sub pretextul unei cotizaţii la societatea de ajutor reciproc. Marguerite n-a spus nimic, dar nu Şi-a putut stăpîni o uşoară strîmbătură a gurii, care-mi zdrobeşte inima cînd o văd.

în sfîrşit, iată-mă mai liniştit. Şi, acum, să deschid ochii şi să ciulesc urechile.

Se vede că nu aveam destule necazuri în clipa de faţă, că încercările mele nu erau destul de mari... în seara asta, în timp ce urcam scara, am avut durerea s-o aud pe jalnica doamnă Baratti strigînd : „Tare-aş vrea să ştiu cine-i secătura care-mi mută zilnic din loc sticla de lapte şi poate mai şi scuipă în ea, ca să se distreze..."

Oare nu-i nimic de făcut cu nenorocita asta ?

13 februarie. Evenimentele se precipită. O mică sumă — patruzeci de franci — a fost furată ieri scară de la serviciul de expediţie. De data asta, pungaşul a atentat la casa particulară a şefului ambalajului. Azi-dimineaţă, toată lumea discuta evenimentul.Un amănunt de necrezut — dar care-mi întăreşte bănuielile — e că bunul Cerbelot mi-a transmis personal această veste. Mă privea cu obrăznicie, clipind din ochi. Am roşit. Da, am roşit de ruşinea lui. E un lucru pe care mi-ar veni greu să-l explic. Oricît de mari ar fi grşelile pe care le-am săvîrşit în trecut, cînd e vorba de cinste sînt ireproşabil. Ideea de a ridica un măr căzut pe

cîmp, de a comite o fraudă cît de mică, de a urca într-un vagon de clasa a doua cu un bilet de a treia, o astfel de idee nici nu-mi trece măcar prin minte. Aşa am fost totdeauna. Nu mă laud cu asta. Trebuie să recunosc că, la integritatea caracterului meu, se adaugă şi teama de poliţie sau, mai precis, groaza ce-mi inspiră procesele, ciorovăielile, încurcăturile, complicaţiile. Mă rog, din acest punct de vedere, cred că sînt ca soţia lui Cezar : asupra mea nu trebuie să plutească nici măcar o bănuială. Ei bine, dacă cineva declară în prezenţa mea : „Mi s-a furat umbrela", pe dată îmi pierd capul şi schimb feţe-feţe. Asta, deşi nu pot suferi umbrelele, deşi nu merg niciodată cu umbrelă, deşi n-aş ceda nici unei slăbiciuni cînd e vorba de aceste instrumente. Da, iau numaidecît un „aer de circumstanţă", un aer" care pare cu siguranţă suspect tuturor. Simt şi nevoia da a mă dezvinovăţi. Mă bîlbîi, improvizez două-trci istorioare, uneori mincinoase, menite să arate că nu cunoşteam existenţa acestei umbrele şi că nu eram prezent în momentul dispariţiei ei. Apoi dau cîteva dovezi privitoare la ura ce-mi inspiră umbrelele. Dacă, din întîmplare, omul îşi găseşte umbrela, mă arăt uşurat.

Dar nu e vorba numai de umbrele. Nu mai ştiu care om de spirit a spus odată : „Dacă aş fi învinuit că am furat turnurile de la Notre-Dame, primul lucru pe care l-aş face ar fi s-o iau la sănătoasa". Dacă cineva ar declara într-o bună zi de faţă cu mine că turnurile de la Notre-Dame au fost furate, mi-ar fi imposibil să nu mă bîlbîi, să nu iau unele măsuri de prevedere, să nu insinuez că eram plecat din Paris în ziua furtului, mă rog, aş căuta un alibi.

Iată de ce admir sîngele rece al acestui Cerbelot infernal, căci, după toate probabilităţile, el e omul care a furat banii şefului ambalajului şi, cu siguranţă, cei o sută de franci ai mei. L-am văzut în- vîrtindu-se în jurul biroului meu. Miopia e pentru el o excelentă scuză, care-i îngăduie să-şi bage nasul peste tot.

Nu pot spune cît de mult mă necăjeşte povestea asta. Intenţia mea nu e să-l denunţ pe vinovat, ci să-l descopăr şi să-l fac "de rîs. Am pregătit o mică experienţă, al cărei rezultat sper să fie hotărîtor. Dacă aş mai fi credincios, aş striga : „Ajută-mă, Doamne, să trec cu bine această încercare !" Simt nevoia să scot un astfel de strigăt şi văd cît de dureros este să nu ştii cui să te adresezi, de cine să te rogi, pe cine să iei drept martor.

14 *februarie*. Situaţie staţionară. Calm absolut. Hoţul de la serviciul de ambalaj n-a fost prins. în ce mă priveşte, n-am avut prilejul să-mi fac experienţa. Sînt foarte atent. Ce bine ar fi dacă în această împrejurare aş putea să mă port dacă nu ca un S., cel puţin ca un om generos şi leal !

15 *februarie*. Zi tragică ! Zi superbă ! Am făcut experienţa, şi rezultatele depăşesc toate speranţele mele. Am descoperit cine e vinovat, dar asta nu-i mare lucru, m-am purtat, însă, aşa cum aş dori să mă port în clipele mele de mare ambiţie. Ah, nimic nu-i pierdut ! Poate că Salavin va arăta acum cine e el cu adevărat. Salavin va face, poate, lucruri mari.

Aş vrea să povestesc faptele în ordine şi cu precizie.

Era ora nouă dimineaţa. Sosesc la birou cu cîteva clipe mai devreme decît colaboratorii mei.

îmi număr banii pe care-i ţin în sertarul mesei şi las ostentativ cheia în broască. Cerbelot îşi face apariţia, iar două minute după aceea soseşte şi Jibe. Cerbelot îşi freacă palmele, pe care le are veşnic reci ca gheaţa ; după fiecare fricţiune, îşi aplică uşoare plesnituri sonore cu degetele mîinii drepte peste falangele îndoite ale mîinii stîngi. E un obicei exasperant.

Schimb de saluturi. Urmează cîteva cugetări adînci privitoare la climă, la impasul politic, la regimul epidemiilor. Rabd foarte greu palavrele astea ; le rabd totuşi, le rabd zilnic, adresîndu-mi în adîn- cul inimii tot felul de insulte. Ba mai mult, provoc trăncănelile, să nu stric obiceiul. Politeţea face din mine un laş. Deşi am nenumărate griji urgente, mi se întîmplă să pierd astfel, de cîteva ori pe zi, mai bine de-o jumătate de oră cu diverşi indivizi, care tocmai din acest motiv mă dispreţuiesc, poate, aşa cum îi dispreţuiesc şi eu. „Cum merge ?" „Foarte bine, mulţumesc", x*ăspund eu. Răspund aşa din obişnuinţă, şi mai totdeauna e un răspuns inexact, fiindcă ba mă doare gîtul, ba mă doare capul. Dar ce să-i faci cu politeţea ? ! Nu vreau nici să ajung la confidenţe, nici să fac pe interesantul.

Dar să nu ne depărtăm de subiect. Prin urmare, după ce-am debitat platitudinile obişnuite, ne instalăm cu toţii. Am luat măsurile de cuviinţă ca să-l îndepărtez pe Jibe. Trebuie să facă un drum, care-i va da de furcă cel puţin două ore. Jibe Tastard îşi ia pardesiul şi pălăria şi iată-l scos din cauză !

Va să zică, sîntem între patru ochi ! Cerbelot lucrează în faţa mea. Pe deasupra clasoarelor îi văd craniul, pe care înfloresc mici bubuliţe trandafirii. Răsfoiesc multă vreme un dosar,

adnotez cîteva acte, apoi le prind într-un ac cu gămălie şi mă ridic în picioare.

— Mă duc pînă la serviciul contenciosului, spun eu. Am să lipsesc ceva mai mult. Domnule Cerbelot, eşti bun să răspunzi în locul meu, dacă îmi telefonează cineva ?

Cerbelot nu-şi ridică privirea din hîrţoage, dar scuipă un „da" nedesluşit.

Şi iată-mă plecat. Rămîn vreo zece minute la closet. E linişte. îmi bate inima. Sînt bîntuit de gîn- duri pline de o amărăciune fierbinte. în cele din urmă, cu dosarul sub braţ, mă întorc tiptil în coridor. Uşa biroului nostru, e de sticlă, geamul e acoperit cu o hîrtie transparentă, cu floricele, hîrtie pe care în ajun am rupt-o uşurel într-un colţ, cu vîrful unghiei. Pun ochiul şi văd.

Văd ! îl văd ! E cu spatele la mine. E singur în cameră şi scotoceşte cu amîndouă mîinilc în sertarul meu.

Dar, vai ! Nu-i Cerbelot, e Jibe.

Dau buzna înăuntru şi trîntcsc uşa după mine.

— Jibe ! Domnule Tasta rd ! Nenorocitule !

Cred că sînt foarte palid. Dacă n-aş încleşta fălcile, mi-ar clănţăni dinţii.

Tastard încearcă o clipă să mă înfrunte, să glumească :

— Ce-i, patroane ? Caut o marcă de scrisoare. Uitasem... Mi-am dat seama cînd am ajuns în stradă. Şi m-am întors, patroane...

îmi dau seama că privirea mea e cumplită. Oare Jibe Tastard se teme şi el de mine ? Se molipseşte de emoţia mea şi se tulbură. Bărbia îi tremură. Ochii lui mari se umplu de lacrimi şi, deodată, se prăbuşeşte pe biroul meu, ascunzîndu-şi faţa cu cotul şi plîngînd cu sughiţuri, ca un şcolar pedepsit.

Mă tem că am să izbucnesc şi eu în plîns. Hai, trebuie să fiu tare ! Cerbelot poate să se întoarcă dintr-o clipă într-alta. Să fiu tare şi hotărît! Oare ce-ar face un S. într-o astfel de împrejurare ?

îmi sprijin mîna, care tremură încă, pe umărul nenorocitului de Tastard.

— Sînt gata să-ţi iert totul, Tastard...

Nu mai încearcă s-o facă pe grozavul şi nici pe şmecherul. Mă priveşte cu ochi de vită înjunghiată..

— Domnule Tastard, ia un plic şi trimite patruzeci de franci şefului serviciului de ambalaj.

O nouă explozie de sughiţuri. 11 aud spunînd :

— Domnule Tastard ! Va să zică, nu mă mai iubeşti, patroane ! De ce nu-mi spui Jibe, ca altădată ? Patruzeci de franci ! Bine, dar dacă nu-i am...

Şi-şi descarcă pe loc inima, îşi destăinuie povestea jalnică. Joacă la curse. „Numai din cauza lui Na- bucodonosor II", un cal garantat, un cal pe care-l vedea „cum vezi o casă". Şi, buf ! Acuma-i lefter. Şi copiii soră-si au ganglioni, şi maică-sa trebuie să-şi plătească nişte impozite, pentru care a şi primit somaţia cu socotelile respective, şi ghetele îi sînt găurite. Dar acum s-a terminat, hotărît s-a terminat. Nu mai joacă la curse ! însă cum să restituie banii ? N-are un gologan în buzunar...

Scot patru bancnote, de cîte zece franci, din portofel şi, cu un gest pe care mă silesc să-l fac cît se poate de simplu, i le întind lui Jibe Tastard, care se porneşte iar pe plîns, şi plînge mai tare ca înainte.

— Asta nu-i tot, patroane ! Sîmbăta trecută, din casa dumitale... Şi tot din cauza lui Nabucodonosor.

Am impresia că o rază de lumină îmi străbate creierul. Deschid sertarul şi spun cu asprime :

— Imposibil, Tastard ! Casa mea e în regulă !

A înţeles. Faţa lui pare luminată — nu exagerez —, şi în clipa aceea se petrece un lucru uimitor, un lucru despre care aproape că nu-mi vine să scriu, dar despre care trebuie să scriu, totuşi, ca" să fiu sincer. Tastard îmi ia mîna dreaptă şi — cum să spun ? — o duce la buze.

Abia am timp s-o trag înapoi, fiindcă am auzit paşi pe culoar. E Cerbelot! Deschid repede uşa care dă spre scara de serviciu şi-l împing afară pe Tastard, buimac.

Cerbelot e în faţa mea. Cît sînt de fericit ! Cerbelot ! N-are-a face, aş vrea să-l sărut. Dar el îmi retează numaidecît cheful

.— Închide uşa aceea, îmi spune. Veşnic e curent. Dumitale nu ţi-e frică de gripă ?

închid uşa. Dacă Cerbelot m-ar pune să-i perii haina, i-aş peria haina. Orice, aş face orice ! I-aş lustrui ghetele, i-aş spăla picioarele. Deşi picioarele...

E o zi miraculoasă. Tastard s-a întors, cu faţa radioasă de fericire. Am avut grijă să-i arăt, în mod discret, că lăsasem cheia departe de sertar, la vedere.

Nu-mi rămîne decît să văd cum mă descurc fără cei patruzeci de franci. Sînt cam strîmtorat. E o chestie la care nu mă gîndisem : e foarte frumos să devii un S., numai că, dacă lucrurile merg mai departe aşa, mă tem că o să mă coste foarte scump. Trebuia să-mi închipui. în societatea modernă nu-i chip să faci ceva fără bani.

20 februarie. Fireşte că un S. are multe de îndurat, dar ştiu că răsplata e frumoasă.

Au trecut cinci zile lungi, largi şi luminoase. Cum să le descriu ? Aproape că e prea simplu. în fiecare dimineaţă, cînd se trezeşte, îşi simte mintea limpede şi articulaţiile suple. Nici măcar stomacul nu-l mai supără. Oare S. îi dă această senzaţie de bună dispoziţie ? Sau poate buna dispoziţie înlesneşte dezvoltarea S. ? Să fie cauza, sau consecinţa ei ? Problema e delicată. Sigur e că a suflat un vînt providenţial, care a măturat toate ceţurile şi a gonit toate duhorile urîte.

Cu sănătatea stă minunat. Totul i se pare plăcut şi uşor. Gîndurile lui sînt armonioase şi de o puritate atît de perfectă, încît nici n-ai ce spune despre ele. Faţă de semeni are o purtare nobilă şi binevoitoare. îl contemplă cu încîntare pe Jibe,

care trăieşte alături de el, un Jibe care păşeşte iar pe drumul onoarei, îl contemplă şi pe Cerbelot, în privinţa căruia nu trebuie să-şi piardă speranţa şi ale cărui calităţi le va descoperi în curînd.

Slujba şi-o face cu sîrguinţă şi constată că stima ce le-o inspiră superiorilor săi creşte pe zi ce trece.

După astfel de zile neîntinate, nopţile lui sînt străbătute de visuri pline de exaltare. Visează că-i de-ajuns să facă un simplu efort de voinţă ca să-şi ia zborul, în timp ce o mare mulţime de oameni, mută şi vrăjită, îl contemplă, clipind din pleoape, cu gura căscată.

Aşteaptă cu seninătate să i se ivească prilejuri de a se devota, să aibă ocazii frumoase de a se jertfi.

Şi asta nu-i decît începutul începutului. Poate că va veni şi vremea cînd va fi înconjurat de admiraţia plină de respect a tuturor, cînd îi va uşura pe unii, îi va lumina pe alţii, cînd va săvîrşi zilnic fapte minunate.

Dar, oare, nu e mîntuit încă de pe-acum ? Viaţa lui are un scop. E un strigăt, pe care orice fiinţă omenească visează să-l poată scoate într-o bună zi : „Viaţa mea are un scop !"

25 februarie. Aceeaşi stare.

28 februarie. Aceeaşi stare. Şi. totuşi... Mă cam doare capul. Simt o oboseală generală. Trebuie să notez aici o uşoară îngrijorare. în mod foarte indirect am pus pe cineva să-l întrebe pe şeful ambalajului ce s-a întîmplat cu suma furată.

Dar mai întîi trebuie să fac o paranteză. Aş fi preferat să-mi continui jurnalul la persoana a treia. Mi se părea că asta ar fi o supremă distincţie, o detaşare de problemele egoiste...

Eram prea fericit şi nu mai puteam folosi pronumele *eu,* şi nici acuzativul lui, cuvinte jalnice, compromise în atîtea întîm- plări nefericite, stricate, scîlciate, mînjite de amintiri oribile. în schimb, mi se părea că persoana a treia are o virtute regeneratoare. O foloseam nu din respect, ceea ce ar fi, vai, foarte prematur, ci din prudenţă, din dorinţa de a menaja un om nou, care e pe punctul de a sparge coaja în care e închis.

Renunţ la persoana a treia. Cu mult regret, dar renunţ. Ciudat, felul acesta de exprimare mă paralizează : nu sînt destul de isteţ şi mi-ar fi frică să devin inexact. Cînd vorbesc la persoana a treia, nu mă mai recunosc şi mă intimidez. De altfel, mă tem să nu adopt un stil de valet.

Prin urmare, mă întorc la persoana întîi şi-mi reiau povestirea. Am pus pe cineva să-l întrebe, pe ocolite, pe şeful ambalajului, şi, după cîte am înţeles, n-a primit cei patruzeci de franci, faimoşii patruzeci de franci... Mai tulburat decît s-ar crede, am prins un moment în care mă aflam între patru ochi cu Jibe şi l-am întrebat, cu menajamente, dacă trimisese suma. „Am expediat-o chiar în seara aceea, patroane ! Am pus scrisoarea la poşta din strada Lit- tre." — „Ai trimis-o recomandat ?" — „Vai de mine, patroane ! Doar nu-s un dobitoc. Cum aş mai fi rămas anonim ?" — „Ai dreptate, Jibe, n-ai mai fi rămas anonim !"

Ce prost funcţionează Poşta ! Vai de ţara asta !

2 *martie.* Totul merge iarăşi bine. La noi acasă se mănîncă mai mult decît modest, în ultima vreme. Multă fasole şi multă linte. îmi dau seama că din cauza celor optzeci de franci : patruzeci de-o parte, patruzeci de altă parte. în ce mă

priveşte, problemele de alimentaţie nu mai au nici un fel de importanţă, dar mă cam doare cînd văd că Marguerite şi mama pătimesc din cauza faptelor mele bune. Oare pentru' a ajunge un S. trebuie să provoc şi suferinţa unor fiinţe care nu vor avea, firește, decît foarte puţin drept la despăgubire ? Am fost totdeauna izbit de înflăcărarea cu care toţi S. îşi recrutează adepţii. Să fie simpla dorinţă de a împărtăşi cununile gloriei, sau nevoia, foarte omenească de altfel, de a nu rămîne singur în mizerie ?

5 martie. Totul merge bine, merge foarte bine, Ba chiar e destul de monoton. Ştiu de mult că nenorocirea nu izbuteşte totdeauna să te facă nenorocit. Acum mă întreb dacă e de-ajuns să te bucuri de fericire ca să fii fericit...

7 *martie.* Cine consultă cărţile de specialitate e surprins de numărul aproape infinit de S. — mă gîndesc la cei cunoscuţi şi catalogaţi astfel. în fiecare zi se sărbătoresc cîţiva. Această constatare nu mă descurajează de loc, ci, dimpotrivă : e mai uşor să te strecori modest, în rîndurile unei mulţimi atît de mari, decît să pătrunzi înţr-o *Treime.*

După o perioadă de cugetare, în locul bunei dispoziţii se strecoară îngrijorarea. Dacă omenirea consumă o cantitate atît de mare de S., se simte nevoită să producă mereu alţii. Ceea ce înseamnă că epoca noastră, ca toate celelalte, trebuie să-şi aducă aportul. Există S. şi printre contemporanii noştri. Să fie oare cu putinţă ? Eu nu-i văd. Oricît i-aş căuta, nu numai printre cunoscuţii mei personali, ci şi printre oamenii cu reputaţie notorie, degeaba, nu găsesc aşa ceva.într-o carte pe care o citesc şi o adnotez în acest moment, am întîlnit următoarea frază vicleană : „Trebuie să

ţinem seama că gloria terestră, care înconjoară numele de S., începe să se răspîndească mai ales după moartea lor". Foarte bine, dar dacă, drept măsură de prevedere, consacrarea lor c postumă, trebuie totuşi să existe şi în timpul vieţii interesatului o anumită popularitate, fapte evidente, ceva care să semene cu un „prolog pe pămînt". Mă tem că, în această privinţă, epoca noastră e de o sterilitate cumplită.

Dar, în fond, cum s-ar putea ajunge la o largă popularitate a vreunuia dihtre contemporanii noştri ? Cutare poate trece drept S. în al cincilea arondis- ment, dar poate fi considerat drept impostor la Mon- trouge, şi drept mojic la Belleville. încă o dată spun şi eu, ca sfîntul Augustin : „Un S. nu e S. decît pentru el însuşi". E o maximă care mă indispune, de altfel. Oare nu înseamnă să fii foarte orgolios, dacă te judeci astfel tu însuţi ?

Sînt gînduri melancolice, inspirate de un incident penibil, care mi-a stricat seara de ieri şi pe care, la început, n-aveam de gînd să-l notez în jurnal. Voi încerca să spun, totuşi, cîte ceva despre el, căci e strîns legat de preocupările mele.

Slujba mea de la „Cilpo" presupune un mare număr de inconveniente, dar m unele mici avantaje, printre altele, o relativă libertate. Dau şi primesc întîlniri şi fac, din proprie iniţiativă, anumite demersuri şi anumite drumuri. E o plăcere pentru mine să rătăcesc pe străzi. în cursul plimbărilor am avut prilejul să încerc bucurii crîncene şi să gust melancolii senine.

Pe scurt, cu ocazia unui drum de acest fel, am ajuns ieri seară pînă în preajma Circului de iarnă, de unde mă întorceam, pe înserat, păşind agale, în direcţia Bastiliei, să iau tramvaiul. Nu mai

ploua, caldarîmul bulevardului Beaumarchais era lipicios şi negru, sub cerul întunecat. Puţin înainte de-a ajunge pe strada Pas-de-la-Mule, am zărit o femeie bătrînă, curăţel îmbrăcată, dar tare pirpirie, care-şi instalase pe-o bancă un fel de boccea mare de rufe şi făcea eforturi zadarnice să-şi aşeze din nou povara pe umăr.

Eram la o distanţă de douăzeci sau douăzeci şi cinci de metri de doamna cea bătrînă. Văzînd-o$_3$ mă opresc, cuprins de milă. Mă opresc şi văd la cîţiva paşi de ea un flăcău bine legat, care s-a oprit, ca şi mine, şi care, ca şi mine, o urmăreşte cu privirea. în clipa aceea, două lucruri îmi vin în minte. *Primo:* „S-o ajut pe biata femeie să-şi ducă povara". *Secundo :* „Uite un vlăjgan zdravăn, dar fără pic de inimă". Gîndul din urmă îmi provoacă o uşoară indignare şi mă îndeamnă să aştept o clipă, să văd pînă unde poate merge acest bădăran cu mojicia. Am tot timpul să intervin, şi merită să fac această experienţă. Bădăranul merge foarte departe. Se uită calm la doamna cea bătrînă, apoi o ia din loc agale, întorcîndu-se spre ea de nenumărate ori. Mi-e scîrbă. Să alerg după el ? Nu, desigur că nu, deşi mi-ar face plăcere să-i dau o lecţie de politeţe, să-i spun că un om sănătos e dator să-i ajute pe cei slabi. Eu nu mai am douăzeci de ani, şi, totuşi, am să încarc bocceaua pe umeri şi am s-o duc, cît o fi nevoie. Dacă bătrîna mea mamă se va nimeri vreodată pe stradă cu o astfel de greutate, dea Domnul să întîlnească un trecător care să-mi semene, care să asculte de îndemnurile inimii şi care... Arunc o ultimă privire mîr- lanului, care dispare pe strada Pas-de-la-Mule. Ruşine să-i fie ! Şi-acum, e rîndul meu.

Unde-i doamna cea bătriînă ? Nu mai văd nici o doamnă bătrînă. Nu mai văd nici o boccea. Totul

a dispărut. întunericul se înteţeşte, lămpile cu gaz aerian se aprind. Privirea mea scotoceşte bulevardul : nimic ! Poate că bătrîna a intrat într-o prăvălie, poate că...

Prilejul de a săvîrşi o faptă bună îmi scapă. Fac cîţiva paşi, cufundat în visare. Sînt cam dezamăgit. Totuşi, nu chiar nemulţumit. Destinul m-a jefuit, dar intenţia mea ajunsese în punctul la care merită să fie considerată drept act. Pornesc agale, cu gîndul la lucruri de acest fel, şi mă ¡îndrept spre strada Pas-de-la-Mule...

8 *martie.* M-am întrebat' o zi întreagă, dacă are rost să povestesc sfîrşitul acestei păţanii. Da, are rost. Doar am jurat să spun totul...

Va să zică, tocmai dădeam colţul pe strada Pas-de-la-Mule. Cineva mă bate pe umăr : era un individ cu barbă neagră. în haine negre şi cu pălărie neagră pe cap. Mă priveşte cu tristeţe şi-mi spune doar atît: „Mojicule !" Şi, fiindcă vede că împietresc de mirare, adaugă : „Lasă, ştii bine ce vreau să spun..."

Mi-a întors spatele şi s-a făcut nevăzut în întuneric, iar eu am rămas pe loc, cu urechile ţiuind, cu obrajii fierbinţi şi beat de ruşine.

E nedrept, da, e nedrept, fiindcă nici el, domnul cu barbă neagră, nu i-a dat o mînă de ajutor bătrînei.

9 *martie.* E duminică. Toată după-masa am umblat pe străzi. De ce ? Nu era un timp potrivit pentru hoinăreală, ploua, bătea vîntul. Şi, totuşi, m-am plimbat. Speram să-mi iau revanşa, speram să întîl- nesc vreun nenorocit încovoiat sub o povară grea. Dar n-am văzut pe nimeni care să fi dus un pacheţel cît de mic. Duminica nu-i o zi nimerită pentru fapte bune.

10 *martie.* Niciodată n-aş fi crezut că e atît de greu să întîlneşti pe străzile Parisului o fiinţă încovoiată sub o povară grea... M-am uitat peste tot cu atenţie, dar degeaba. Pe strada Assas, un hamal descărca nişte saci : dar asta-i meseria lui. Pe strada Rennes, un domn bătrîn, care mergea în faţa mea, ducea un pachet, care cu siguranţă că n-avea mai mult de opt sau zece kilograme,. Atunci ? în fine, pe strada Sevres, o spălătorească tînără... Dar nu vreau ca cincva să-mi tălmăcească greşit intenţiile. Foarte rău ! Foarte rău !

N-are rost să mă grăbesc. Dacă studiezi textele cu atenţie, îţi dai seama că sînt mulţi sfinţi care n-au făcut mare lucru.

Mi-a scăpat cuvîntul, faimosul cuvînt. De ce-maş ascunde ? Şi mama, şi Marguerite ştiu că sînt destul de susceptibil, n-ar avea nici un motiv să-mi scotocească în sertar. Şi chiar dacă mi-ar citi caietul, folosirea literei S. ar fi o indicaţie suficientă pentru ele că ascund ceva. Ce-ar putea să-şi închipuie ? Sînt atîtea cuvinte care încep cu S. ...Prin urmare, s-a terminat. N-ar fi trebuit să recurg vreodată la măsuri de prevedere atît de primejdioase.

O clipă, mi-am spus că, pentru a evita aceste greutăţi, ar fi preferabil să nu pronunţ cuvîntul „sfînt". Dar asta ar însemna să renunţ la jurnal. Ba chiar e indispensabil să rostesc mereu acest cuvînt, să nu pierd din vedere faptul în sine.

Spuneam, deci, că un mare număr de sfinţi au obţinut accst titlu fără mare greutate. Unii s-au mulţumit să conducă o mînăstire, alţii să scrie cîteva cărţi, pe care nimeni nu le citeşte. Ştiu foarte bine că în accst domeniu nu trebuie să te

mulţumeşti cu realizări prea modeste şi nici să-ţi cauţi exemple mediocre.

Ceea ce mi se parc evident e că majoritatea sfinţilor manifestă un imens dezgust faţă de cele lumeşti. Sfinţii plîng din belşug şi nu visează decît să se retragă în singurătate. în general sînt mizantropi, şi, din acest punct de vedere, mă simt de pc-acum în stare să mă măsor cu ei. Totuşi, şi situaţia mea iese din comun. Din moment ce-mi lipseşte credinţa, ce am de cîştigat în singurătate ? în cel mai bun caz, aş putea ajunge un înţelept, şi nu un sfînt. Dar alegerea mea e făcută, şi încă definitiv. Nici vorbă să mă răzgîndesc.

în ultimele luni am avut cîteva convorbiri cu domnul Amigorena, contabil-şef adjunct. E un catolic desăvîrşit, cu vaste cunoştinţe în materie de doctrină şi cu o înclinaţie spre intoleranţă. Bineînţeles, n-am făcut nici cea mai mică aluzie la proiectul meu. Am întreprins doar o mică, dar dibace anchetă. E de la sine înţeles că domnul Amigorena nu recunoaşte nici un fel de sfinţi, în afara bisericii. Puţin îmi pasă. Dorinţa mea de perfecţionare e sinceră, jur. Dacă reuşesc, accept să fiu considerat drept amator. Istoria demonstrează că un amator se transformă adesea într-un profesionist, dovadă Pas teu r, care nici măcar nu era medic, dar care a făcut praf toţi medicii.

Am constatat că şansele de a săvîrşi acţiuni virtuoase sînt destul de rare, în general, şi că e mai ales nevoie de multă prezenţă de spirit pentru a găsi

momentul oportun. Aşa se explică, fireşte, de ce, pentru a rămîne în formă, cei mai mulţi dintre sfinţii oficiali practică tot soiul de exerciţii, ceva ce seamănă cu antrenamentul atleţilor între campionate. Sfinţii dorm pe jos, poartă rasă din stofă ordinară, beau apă, mănîncă puţin, rabdă de frig, veghează, îşi impun munci istovitoare. Unii se autoflagelează, alţii merg în picioarele goale pe pietre şi pe mărăcini. Multă vreme mi-am spus că toate aceste practici sînt trăsnite şi cel puţin inutile. Astăzi sînt pe punctul de a-mi schimba părerea. Cred că în această privinţă trebuie lămurite anumite lucruri. Dacă metoda e răspîndită, înseamnă că prezintă avantaje. A-ţi tortura trupul e un excelent mod de a-î pregăti ; de altfel, îţi dă prilejul să faci ceva, aşteptînd desfă-şurarea evenimentelor. Cel mai rău e să nu faci nimic

.Norocul poate să-ţi pice uneori în somn, dar sfinţenia în nici un caz nu.

13 martie. Meditez asupra acestui subiect, merită. Se pare că viaţa austeră şi maceraţiile au o influenţă admirabilă asupra sănătăţii. în general, sfinţii trăiesc pînă la adînci bătrîneţi, cînd, bineînţeles, cariera lor nu e întreruptă de martiriu. Sfîntul Philippe de Neri a trăit optzeci de ani, sfîntul Guillaume — nouăzeci şi opt, sfîntul Pierre Celestin — optzeci şi unu, faimosul sfînt Vincent de Paul — optzeci şi patru, sfîntul Alphonse de Liguori — peste nouăzeci de ani. As mai putea cita nenumăraţi alţii : sfîntul Raymond de Pegnafort a murit la nouăzeci şi nouă de ani, şi sfîntul Antoine le Grand, în ciuda ispitelor, la o sută cinci. Asta nu-i un fleac.

M-am întrebat şi continui să mă întreb, care sistem de mortificare ar fi aplicabil la cazul meu ? Iau această nouă hotărîre în deplină libertate, în perfectă cunoştinţă de cauză. Nu poţi ajunge un sfînt, dacă trăieşti o viaţă de confort şi de moliciune. Ba chiar mă îndoiesc că poţi rămîne un om cumsecade în astfel de condiţii. Cine se obişnuieşte cu o viaţă plăcută e nevoit să-i sporească confortul, s-o complice neîncetat. Dar cu ce preţ ? N-are rost să năzuieşti spre o stare de mijloc. Orice om, chiar dacă e onorabil, îşi spune : „Doresc un confort din ce în ce mai mare", în timp ce sfîntul gîndeşte : „Din ce în ce mai puţin confort".

îmi rămîne să descopăr o regulă, ceea ce c teribil de complicat.

Nu pun problema rasei călugăreşti. E un obicei barbar şi, de altfel, e un obicei antic. Se pare că

rasele se fabricau în Cilicia din păr de capră. Cred că articole de acest fel nici nu pot fi găsite în comerţ.
Nu prea văd un client cerînd **o** rasă la Luvru sau ia bazarul de la Hotel-de-Viile.

Totuşi, cred în efectul unor astfel de obiecte şi ştiu că o fiinţă cît de cît nervoasă face un mare' sacrificiu cînd poartă o haină incomodă. în ce mă pri-' veşte, lîna, lîna pur şi simplu, are aceleaşi proprietăţi pe care le-ar avea o rasă. Contactul direct al lînii pe piele îmi prilejuieşte o iritaţie dureroasă. încep să-i înţeleg pe adevăraţii vegetarieni şi aversiunea ce le inspiră tot ce e de natură animală.

Prin urmare, dacă vreau să mă mortific, mi-ar ajunge să port lenjerie de lînă.

Dar aici se ridică o altă problemă. Dacă port lînă, nu mă mai pot expune frigului, şi a înfrunta frigul e un principiu elementar al sfinţeniei.

Am cîntărit bine lucrurile şi am ales frigul. De altfel, nu-i o hotărîre chiar atît de simplă : situaţia mea de funcţionar presupune anumite obligaţii. Nu pot renunţa la vestă, fiindcă aţ. arăta neîngrijit. Rămîne să mă lipsesc de fular şi de pardesiu, la care voi renunţa începînd de mîine. Dacă lucrurile merg bine, această măsură va avea anumite avantaje economice.. Dar mai sînt şi altele, ca, de pildă, călirea organismului, care e foarte recomandabilă. Domnul Magnin, un institutor bătrîn, pe care l-am cunoscut pe vremuri, umbla în veston la orice oră din zi şi în orice anotimp al anului, şi nu avea niciodată guturai. Va să zică, e lucru hotărî t!

Să beau numai apă nu e pentru mine un sacrificiu, fiindcă sufăr de stomac. Mai greu

îmi vine să beau vin. Totuşi, n-am să mă apuc de băutură din spirit de sacrificiu. Aş putea să mă lipsesc de una dintre mese. S-a făcut! Renunţ la masa de seară. în felul acesta voi dormi mai bine — în nopţile cînd voi dormi, fiindcă sînt hotărît să veghez mai des.

Sînt foarte dispus să-mi impun eforturi mari. Dar îa ce ore ? In cursul zilei sînt ocupat, serile mi le consacru acestui jurnal sau meditaţiei, care e şi ea preţioasă. E nevoie de timp, de mult timp, ca să te dedici tuturor exerciţiilor. Mai că-mi vine-a crede că. de cele mai multe ori, sfinţii nu prea au multă treabă. Eu nu trăiesc, vai, în pacea unei mînăstiri ! Sînt pradă unei lumi tiranice, căreia trebuie să-i dau zilnic socoteală de ce fac.

Pentru moment mă dezgustă sau mă revoltă restul, adică plimbările pe spini, loviturile de bici şi celelalte fantezii demente. De altfel, am auzit că.există anumiţi desfrînaţi care cer să fie biciuiţi, fiindcă le face plăcere. Atunci ?

Să nu uit abstinenţa şi înfruntarea frigului.

15 martie. Avem nişte vecini noi, o pereche de foşti prăvăliaşi de pe strada Saint-Medard. Şi-au petrecut viaţa într-un fel de peşteră, unde nu intra soarele nici măcar în toiul verii. Au pus ceva gologani deoparte, tocmai bine cît să le-ajungă să moară, şi au naufragiat în apartamentul de lîngă noi. Au două odăi şi o bucătărie, pline de soare începînd de la zece dimineaţa, fiindcă sîntem la etajul al patrulea. Cînd femeia, care e obeză şi suferă de guturai, a văzut că-i intră soarele în odaie, a izbucnit în plîns şi a strigat :

— N-am să pot, n-am să mă pot obişnui. Şi, cum cei din jur încercau s-o liniştească, a adăugat : Nu sînt obişnuită aşa, mi-e ruşine...

Bărbatu-său e un om posomorit şi nu prea limbut. Se pare că, de două ori pe lună, foarte precis, se îmbată criţă.

20 martie. Sînt bolnav în pat de patru zile. E primul rezultat al sacrificiilor ce mi-am impus : renunţarea la fular şi la pardesiu. Probabil că şi suprimarea mesei de seară a jucat un rol, fiindcă mă simt foarte slăbit. Se pare că am un început de pleurezie. Asta mă deranjează. Medicul a venit de trei ori să mă vadă şi are să mai vină. E un medic foarte scump. Cum faci, cum dregi, problema banilor se pune mereu. îţi vine a crede că numai un milionar poate pretinde să ajungă sfînt.

Dar nu problema aceasta secundară mă preocupă de cînd m-am îmbolnăvit, ci alta, mai gravă.

Nu cred în viaţa de apoi. E îngrozitor, dar aşa e. Prin urmare, n-am nici o speranţă că mi-aş putea continua cariera în cer. Nu-mi pot atinge scopul decît aici, pe pămînt. Dacă mor, n-am făcut nici o treabă. Trebuie să trăiesc. Ca să ajung un sfînt, trebuie neapărat să trăiesc. Degeaba întorc problema pe toate feţele, asta-i singura soluţie. Dar exerciţiile de mace- raţie nu te ajută totdeauna să trăieşti pînă la adînci bătrîneţe, uneori sînt periculoase. Mulţi sfinţi au murit în floarea vîrstei, fără martiriu. Aşa s-a întîm- plat, de pildă, cu sfîntul Ca.imir, cu sfînta Eufrazia, cu sfînta Elisabeta de Ungaria şi cu mulţi alţii.

Moartea nu mă înspăimîntă decît în măsura în care m-ar împiedica să-mi ating scopurile. Renunţ fără prea mult regret la nişte practici ce nu-mi pot procura mari foloase în situaţia specială în care mă aflu, practici care m-ar putea transforma într-un infirm, o povară pentru

familia mea sau pentru societate. Dacă mă îmbolnăvesc grav, n-am să mai pot face nici un fel de faptă bună.

Am citit că sfîntul Ambrozie n-a şovăit să vîndă vasele sfinte din biserică, pentru a răscumpăra nişte prizonieri. E un gest care-mi place. Dar, răscum- părîndu-i pe prizonieri, sfîntul Ambrozie îi lipsea de un prilej de suferinţă. îl aprob din toată inima pe sfîntul Ambrozie, bineînţeles, dar sînt foarte nedumerit.

Cu toate acestea, am de semnalat o mică victorie : am profitat de boală ca să renunţ la tutun. E mult mai greu decît crezusem la început. Mă gîndesc şi la alte asemenea încercări. Oare nu m-aş putea obişnui cu durerea, fără să-mi compromit sănătatea ? Ba da ! Am păşit pe o pistă şi sînt în căutare.

Jibe mi-a făcut o vizită ieri dimineaţă. Cînd m-a văzut în pat, i s-au umplut ochii de lacrimi. E un băiat cumsecade, în ciuda slăbiciunilor lui ! S-ar putea ca, tocmai datorită lor, să fi păşit pe drumul adevărului. De cînd cu povestea aceea, ai zice că pluteşte într-un nor de fericire. Sînt sigur că nu aşteaptă decît o rază de lumină, un semn. -

Dacă-mi ating ţelul, am să încerc să-l atrag şi pe Jibe, cferindu-i exemplul meu. De ce n-ar putea ajunge Jibe discipolul meu ? Mă iubeşte şi mă respectă. Cred că prezenţa a trei-patru discipoli ajută mult lucrurile, în primul rînd pentru că simţi nevoia să le dai un exemplu ireproşabil, şi apoi fiindcă trebuie să fie mai puţin complicat să stabileşti reguli, adică să simplifici, cînd e vorba de alţii. Aşa cred, deşi, poate, mă înşel.

E unsprezece noaptea. Aud prin perete cum sforăie noul nostru vecin. Se pare că e ziua lui de... beţie bilunară. Nevastă-sa s-a întîlnit cu

Marguerite pe scară şi i s-a plîns, amărîta, nu atît de scandal, fiindcă nenorocitul se pricepe destul de bine să se stăpînească, ci de cheltuială. I-a spus aşa : „Altă dată făcea cîte un chef care costa cinci franci, pe cînd acuma fiecare beţie înseamnă treizeci-treizeci şi cinci de franci. Ar trebui să fie mai cumpătaţi ăştia." Atunci Marguerite a întrebat-o : „Cine anume ?" — „Păi, ăştia cu cîrciumile şi cei de la guvern."

Cred că pe mama o necăjeşte această vecinătate. Doamne, dacă mi-ar fi dat să-l pot ajuta, într-o bună zi, pe acest nenorocit să lupte împotriva patimii !

21 *martie.* Da, aş vrea să mă obişnuiesc cu suferinţa. Mă gîndesc la suferinţa fizică. în ce priveşte suferinţa cealaltă, suferinţa morală, nu mai sînt un novice. De altfel, nu prea văd cum ar putea fi supusă la ceea ce eu considcr exerciţii de antrenament.

Dacă-mi cercetez cinstit viaţa pînă-n clipa de faţă, constat o laşitate hidoasă în faţa durerii fizice. Prefer chiar durerea morală. Dar să nu ne înşelăm : prin durere fizică nu înţeleg neplăceri vagi, cum ar fi un uşor reumatism, crampe la stomac sau junghiuri intercostale. Nu, e vorba de durerea adevărată, de răni, de jupuiri, de mutilări. Mi-e destul să aud aceste cuvinte, ca să văd, să văd limpede cum mi se zbîrlcsc firele de păr de pe dosul mîinii. Aşa sînt eu făcut. Nu sînt cu totul vinovat de a mă fi născut astfel, dar ar fi vina mea dacă n-aş lua măsuri să mă schimb.

Dar dacă hotărăsc să mă obişnuiesc cu (durerea, nu dau, în fond, dovadă de laşitate ? Vreau să mă obişnuiesc, fiindcă mă tem de ea. Marea originalitate a unui sfînt ar fi să trăiască fără să-i pese, ca să sufere cvi mai multă violenţă o eventuală durere. Dacă durerea e

binefăcătoare, ar fi o nelegiuire s-o atenuezi printr-o pregătire savantă.

E absurd ! E absurd ! Am luat-o razna ! Să-mi fie dat să rămîn doar pe linia tradiţiilor obişnuite, fără să tot caut nod în papură.

22 *martie.* Mă simt mai bine. Doctorul mi-a dat voie să ies în oraş. Mîinc, luni, mă duc iar la lucru. Azi e o vreme blîndă, e aproape primăvară. M-am dus să mă tund. A fost un chin ! Frizerul, un vlăjgan blond, cu o faţă trecută, îmi pricinuieşte o silă de nedescris. Are un fel de a se lăsa pe mine care mă îmbolnăveşte. Poate că nu-i decît lene, poate că e doar un molîu, dar îmi face o impresie echivocă şi cam scîrboasă.

Mulţi sfinţi au sărutat leproşii pe obraji, unii s-au culcat chiar lîngă ei, să-i încălzească. Dar, abstracţie făcînd de ciumă sau de lepră, trebuie să fie, oricum, o încercare serioasă. Nu pot să-mi explic de ce contactul imediat cu cineva, vreau să spun cu o fiinţă de acelaşi sex cu mine, îmi dă o senzaţie dezgustătoare, de umilinţă. O dată a trebuit să dorm într-un pat cu fostul meu prieten Edouard Loisel, la han. N-am putut închide ochii. Picioarele acelea păroase, pe care le atingeam, din cînd în cînd, în aşternut !... Dacă nu mă-nşel, în noaptea aceea am încetat să mai ţin la Edouard ! îmi era necaz pe el, fiindcă descoperisem ceva animalic în fiinţa lui şi fiindcă avea şi el, fără îndoială, aceeaşi impresie despre mine.

Părerea pe care mi-am făcut-o despre acest ucenic- frizer e lipsită de indulgenţă. Fie ! Să nu cădem din- tr-un exces de indulgenţă în debilitate morală. Sfinţii nu sînt deloc blînzi faţă de păcătoşi, pe care-i numesc. „complici ai Diavolului", „tăciuni ai iadului" şi asupra cărora aruncă mereu anatema.

Ieşind de la frizer, m-am dus să mă plimb prin Luxembourg. Dacă m-ar urmări cineva cu privirea pe stradă, oare n-ar avea dreptate să se mire ? Sînt hărţuit de închipuirea mea, o închipuire care mă va ucide. Uneori, imaginile ce mă urmăresc sînt atît de puternice, încît mă opresc, cu un picior în aer. Reiau zeci de gînduri, zeci de gesturi în acelaşi timp, dar nu voi duce nici unul dintre ele pînă la capăt. între timp am văzut, în vis, o casă care se dărîmă, două tramvaie care se ciocnesc, o maşină care mă izbeşte în piept. Mă văd, limpede, trîntit pe şosea, cu pieptul sfîşiat. Şi e o minune că nici o maşină nu mă transformă, cu adevărat, în marmeladă.

Acest desfrîu al imaginaţiei mă supără foarte mult. Totuşi, sfinţii sînt firi pline de imaginaţie : au viziuni, au extaze. Dar nu ! Cununa spre care năzuiesc eu o obţin numai cei care ştiu să domine totul i vise, instincte, tresăriri ale „cărnii". Pentru asta **e** nevoie de asprime. Lozinca e : disciplina !

Primejdiile pîndesc de pretutindeni. Am lăsat tocul jos şi mi-am aruncat privirile asupra oglinzii instalate deasupra căminului, oglindă unde zăresc imaginea camerei mele, cameră pe care o cunosc pînă la saturaţie. Am simţit deodată cum renaşte în mine **o** veche dorinţă, o dorinţă nostalgică de a trăi de cealaltă parte a oglinzii, în imaginea răsturnată a camerei mele, o imagine în care viaţa ar fi — şi încă cum ! — mai blîndă şi mai interesantă.

Unde-i biciul ? Unde-i biciul ? Pentru aşa ceva e nevoie doar de bici.

25 martie. Am reînceput, de ieri dimineaţă, să merg la slujbă. Cerbelot mi-a relatat în amănunt tot ce-a făcut în locul meu, în timpul cît am lipsit. Jibe mă priveşte cu ochii lui buni, de batracian.

îmi ajută să-mi îmbrac pardesiul. La cinci îmi oferă un ceai fierbinte. Nu mai ştie cum să mă îngrijească. De patru ori pe zi îmi strînge mîna cu o energie care-ar trebui să-mi smulgă urlete de durere. Nu-i pot cere să fie mai atent. El n-a observat nimic... Totuşi, a început să fie destul de neplăcut. încă puţin, şi va trebui să încerc cu alt deget, fiindcă mă stînjeneşte la scris. Mă gîndesc aproape tot timpul la asta. Cu atît mai bine. Cînd mă gîndesc la asta, nu mă mai gîndesc la altceva. încep să înţeleg în ce măsură astfel de exerciţii îngăduie sfinţilor să amăgească ceea ce ei numesc Diavol. îl înţeleg chiar pe sfîntul Macarie, care se plimba prin deşert purtînd pe umeri saci cu nisip şi striga : „îl căznesc pe cel ce mă căzneşte". *76 martie.* Cel ce mă căzneşte sînt eu însumi, încercarea ce-mi impun e născocită de mine, nu figurează în nici un manual, Nu e nici rafinată, nici prea inteligentă ; dar, aşa cum **e,** găsesc că pînă acum a fost instructivă. Totuşi, a trebuit sa înlocuiesc degetul mic cu inelarul. N-are nici un rost să atrag atenţia.

28 martie. Am trecut la cealaltă mînă, la stînga. Trebuia să pot folosi dreapta la scris. Se pare că voi ajunge la rezultate destul de bune şi pot de pe acum să notez anumite progrese în materie de rezistenţă la durere. »

30 martie. Hotărît lucru, încep să sper. Poate că nu sînt chiar aşa de laş cum am crezut pînă acum. Metoda e simplă. în fiecare dimineaţă îmi strîng cu uşa un deget. îl introduc chiar în deschizătură, lingă balamale. Cînd l-am potrivit bine, trag binişor de clanţa uşii, pînă cînd durerea ajunge aproape insuportabilă. Atunci strîng o dată,

brusc, ca să depăşesc măsura, ca să-mi depăşesc forţele. E foarte dureros. Sînt destul de satisfăcut de mine.

Acum zece ani, un exerciţiu de acest fel mi s-ar fi părut complet idiot. Dar am îmbătrînit, am meditat şi am descoperit o lume nouă. De altfel, nu numai sfinţii se supun la încercări de acest fel. Toţi oamenii valoroşi şi-au constrîns trupul să facă ce voiau ei. Turenne, în special, spunea : „Tremuri, hoi- tule..." Şi apoi Demostene, care lua pietricele în gură... Am cunoscut şi fiinţe mai puţin ilustre, ca, de pildă, omuleţul care lucra, pe vremuri, seara la biblioteca Sainte-Geneviève şi care, pentru a nu aţipi, îşi sfîrteca dosul mîinii cu briceagul.

Cred că ceea ce e interesant în sistemul meu e gratuitatea lui totală. în primul rînd, trebuie să mă învinq.

2 *aprilie.* Marguerite e bună şi devotată, o iubesc şi o respect. Totuşi, mă întreb cu spaimă dacă nu cumva prezenţa ei lingă mine nu constituie un obstacol permanent pentru realizarea proiectului meu,

Azi-dimineaţă s-a întîmplat un incident penibil, aproape un accident. Din" fericire, a fost doar mîna stîngă !

îmi ţineam degetul în deschizătura uşii. Era rîndul arătătorului. Trăgeam de clanţă încet-încet, cînd, deodată, Marguerite, pe care o credeam în bucătărie şi care se afla în sufragerie, a împins uşa cu putere, s-o închidă.

Nu mi-am putut stăpîni un urlet. A fost o durere atroce. Era cît pe ce să am o sincopă. Marguerite ite îngălbenise şi mai tare ca mine. A plîns, mi-a cen.it iertare. Mi se pare că am ţipat la ea şi chiar i-am spus nişte lucruri urîte. Şi a trebuit să-i dau

explicaţii mincinoase. Ce căuta degetul meu acolo ?

Unghia mi s-a înnegrit şi s-a dezlipit. Am pierdut desttil de mult sînge, a trebuit să merg la farmacie. Altă cheltuială... Am dureri mari, unghia are să cadă. Dar pe cît mă doare, pe atît mi-e de ciuda. Un sfînt n-ar fi strigat, un sfînt şi-ar fi ascuns rana, un sfînt nu şi-ar fi dojenit soţia.

Un prilej bun, dar pierdut, ca şi celelalte. O încercare inutilă. Şi terenul e pierdut. Nu pot îndură decît o durere aleasă de mine, o durere pe care mi-o administrez cu pipeta. Orice surplus mă descumpăneşte şi mă dezarmează. Ce păţanie !

Fapt e că Marguerite are o parte din vină în eşecul meu. Poate că fără ca aş fi ajuns treptat la un rezultat important.

10 aprilie. Mi-a căzut unghia

.M-am împrietenit cu un tip care mă interesează nespus de mult. Se numeşte Aufrere şi e inginer la noi. F'l conduce serviciul tehnic al firmei, aşa-zisul laborator, unde se fac aşa-zisele analize ale diferitelor sortimente de lapte pasteurizat şi oxigenat, care nu sînt decît nişte pretinse sortimente de lapte.

Aufrere e un tip grozav. Inteligent, dar mai ales ambiţios. Ce vorbe de spirit are ! Şi ce reticenţe ! E de nepătruns, aşa spune chiar el ; de altfel, e caustic şi scânteietor de vervă. Ştie multe şi-mi explică, deşi cu oarecare ironie, o mie de lucruri pasionante. M-arn pus la unison cu el : glumesc... Nu mă trădez, dar îmi continui ancheta...

In ce priveşte tutunul, mă ţin tare. Nu mai fumez o ţigară. Ce chin ciudat !

15 aprilie. L-aş răbda mai uşor pe Cerbelot, dacă ar fi interesant, dar, în ciuda eforturilor

mele cinstite, nu mă interesează nimic la el. E o adevărată minune că, deşi ridicole, apucăturile lui nici măcar nu te fac să rîzi.

M-am resemnat, dinainte, să suport tot felul de nedreptăţi, adică cele a căror victimă voi fi numai eu. Nu le voi provoca, dar îmi iau angajamentul să le suport. Numai de n-ar jigni, prin persoana mea, bunul-simţ şi raţiunea.

Cerbelot a fost avansat, e drept că numai din punct de vedere material. T s-a mărit salariul cu cincizeci de franci pe lună. Cerbelot e un vechi funcţionar al firmei, ştiţi asta ; dar eu sînt cu zece ani mai în vîrstă decît el. Sînt mai inteligent şi mai cult.

Am şovăit îndelung înainte de a scrie fraza de mai sus. Modestia mă povăţuia să renunţ la ea, dar respectul adevărului e mai puternic. E inadmisibil ca scrupulele pe care le inspiră modestia să dăuneze drepturilor sfinte ale intelectului ! Da, repet cu toată sinceritatea, Cerbelot are mai puţine cunoştinţe şi e mai puţin inteligent decît mine. S-a făcut o nedreptate, care-l avantajează pe el şi-mi dăunează mie. Mă înclin cu zîmbetul pe buze.

25 aprilie. De zece zile încoace, n-am mai avut nici timp, şi nici curajul să deschid acest caiet, care e un refugiu şi o mîngîiere pentru mine. Cine ştie ia ce greşeli riscă să mă ducă dureroasele cercetări pe care le-am întreprins ! încercări ! Disciplină ! Sacrificii ! Degete strivite în uşă ! Ce prostii jalnice ! Nu trebuie să ceri martiriul, e destul să-l accepţi, ar fi admirabil să-l accepţi. Mă avîntam, în vis, spre suferinţă. Ea ciocănea la uşa mea, şi eu n-o auzeam.

Cerbelot ! Cerbclot ! Iată martiriul meu ! Nu bate la ochi, e banal, e umil, e mărunt. Oamenii

care dispun de propria lor libertate, ca şi de aceea a timpului lor evită instinctiv tot ce-ar putea să le diminueze. Nici nu pot măcar concepe ce înseamnă pentru un suflet delicat prezenţa şi relaţiile obligatorii cu o fiinţă care te ofensează cu fiecare gest, te răneşte cu fiecare vorbă, te pedepseşte numai fiindcă eşti nevoit s-o priveşti.

în ciuda răbdării şi a marelui respect ce arăt faţă de acest nenorocit, îmi dau seama că încordarea dintre noi creşte pe zi ce trece. Ce-i de făcut ?

Ieri dimineaţă, Cerbelot s-a întors foarte agitat de la serviciul tehnic, cu care se ciorovăieşte adesea. I-a căutat nod în papură lui Jibe, a lovit cu pumnul în masă şi a început să piuie : „Or să vadă ei ! Le vin eu de hac ! Le arăt eu cine sînt ! Ehei, cînd îmi dau drumul, nu-i de glumit..."

M-am văzut obligat să intervin. Am îndreptat în direcţia lui Cerbclot o privire împăciuitoare şi generoasă : „Nu-i adevărat, i-am spus, nu-i adevărat, Cerbelot, nu eşti un om rău !" Am crezut că are să mă muşte. „Nu sînt rău ! Nu sînt rău ! Nu ! Dar te poftesc să nu-ţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala. Ei, ştii că-i frumos ? !"

Tremura de furie. Dacă i-aş fi spus : „Eşti un om rău !", ar fi început să se contorsioneze ca o viperă.

Daca-i spun „Nu eşti rău", o ia drept jignire. Nu e un conflict de dată recentă ; săptămîna trecută, după o mică ciondăneală, m-am declarat bătut pe toată linia şi, drept concluzie, am spus, plin de elan : „Cer- belot, nu cred că eşti în stare să urăşti". Mi-a răspuns : „Cum, adică ? Crezi că sînt un imbecil ? !"

Dacă uit să-i dau mîna, consideră asta drept „incorectitudine" din partea mea. Dacă-i întind

mîna cu sinceritate, mă lasă să aştept un timp, după care îmi oferă un deget. E un obicei ruşinos.

Cînd e în toane bune, îmi spune „drăguţule". Cînd e cu capsa pusă, se preface că uită cum mă cheamă şi începe cu : „în fond, domnule-ee...",- „Ba nu, ba nu, domnule-ee...", şi lungeşte ultima silabă, de parcă ar căuta urmarea.

Nu foloseşte aproape niciodată substantivele potrivite, le înlocuieşte cu două-trei cuvinte, bune la toate : „Vezi drăcia asta ? E exact ca o chestie..." Şi se miră, dacă nu înţeleg ce vrea să spună.

în jurul mesei lui de lucru vezi clasoare, fişiere* sticle numerotate. Pretutindeni sînt „avize" şi etichete. Şi veşnic clatină din cap, de parc-ar vrea să gonească un ţînţar închipuit. Şi veşnic îşi ciocăneşte falangele degetelor cu aceiaşi gest...

Vai, mă opresc, ajunge ! Adevărul gol-goluţ e aproape necinstit. Să fim liniştiţi şi supuşi !

28 aprilie. Dacă Dumnezeu vrea să pună îngerii la încercare, n-are decît să-l trimită pe Cerbelot în paradis măcar o zi.

Sîntem aproape certaţi. Dar, cu mîna pe conştiinţă, nu mă socotesc vinovat

.Cerbelot e membru al unei societăţi, pentru care îşi dă foarte multă osteneală. „Dai doi franci pe lună — îmi spune — şi, cînd mori, societatea plăteşte cinci mii de franci pentru înmormîntarea ta. E foarte avantajos." Cerbelot e celibatar. Mă uit la **.ei uluit şi îndată îl văd cum strîmbă din nas. „Dumneata nu Trei şa participi, aşa-i că nu ? Eşti lipsit de simţul solidarităţii."**

Ei, pofitm ! Şi Cerbelot» nu mai vorbeşte cu mine. împroaşcă venin din ochi. Are un fel de a mă privi zîmbind care i-ar fi pricinuit o criză de epilepsie seraficului Francisc din Assisi.

Azi-dimineaţa a fost mare agitaţie la noi. O tînără dactilografă, dintr-un birou vecin, e însărcinată. Familia a venit la direcţie. A urmat un scandai pe tăcute. Cerbelot — ruşine să-i fie idiotului! — strecoară spre mine priviri piezişe şi face aluzii perfide la „cei care se iau drept modele de virtute şi-?i fac mendrele pe la spate". Şi eu, nenorocitul de mine, roşesc.

Singura mea mîngîicre e Tastard. Cît de simplu şi de drept e Jihe ! Un animal frumos şi bun ! Dacă se leapădă de greşelile lui de rinereţe, îi va fi uşor să dobîndească virtutea, fiindc.i are har, fiindcă totul în el £ limpede.

La drept vorbind, frămîntarea mea creşte. Oare nu păcătuiesc lăsîndu-mă chinuit de un Cerbelot ? Cugetările mele iau altă direcţie. Sînt de acord să mă înclin în faţa lui 'Cerbelot, să mă umilesc, adică să-l umilesc pe Louis Sala\in. Dar acum mă tem că nu e vorba numai de mine.

Nu încape nici o îndoială, vai, că Cerbelot e un dobitoc. Salavin poate să se umilească în faţa unui dobitoc. Totuşi, pe zi ce trece, mi se pare tot mai limpede că, dincolo de mine, jignirea riscă să lovească într-un principiu, pentru care eu joc doar rolul de depozitar : e vorba de principiul sfînt al inteligenţei însăşi. Da, mă întreb cu îngrijorare dacă, sacrificîndu-mă lui Cerbelot, nu comit o crimă împotriva inteligenţei.

Dacă mă refer la modelele mele, ştiu că mulţi sfinţi s-au umilit în faţa unor fiinţe care nu le ajungeau nici pînă la gleznă. Cred că nu procedau bine. Oare, în dorinţa lor de-a ajunge sfinţi, nu au înjosit sfinţenia printr-un exces de zel ? S-ar putea. Ba chiar pot afirma cu siguranţă că e aşa. în asemenea împrejurări, unii sfinţi faimoşi s-au

purtat ca nişte egoişti, ca nişte arivişti. Să ajungi sfînt ! Cu orice preţ ! Fără să mai judeci şi chiar în dauna sfinţeniei. Nu am încă atî'ta dispreţ faţă de omenire, ca. să fiu sfînt cu acest preţ.

30 aprilie. Raţionamentele mă nenorocesc.- Prefer o supunere brută. Cedez cu ochii închişi. I-am făcut nişte concesii de neînchipuit lui Cerbelot. L-am ajutat să-şi pună pardesiul, i-am strîns umbrela, i-am făcut nenumărate servicii. Am închis în urma lui uşile pe care le lăsase deschise. I-am ascultat prostiile, dîndu-i politicos dreptare.

Bineînţeles că e mai comod aşa. Această atitudine cuprinde chiar o doză de indiferenţă, de „ce-mi pasă mie", conţine ceva revoltător. în afară de asta, mă lasă în pace. S-ar spune că sfinţii sînt nişte oameni care doresc cu orice preţ să fie liniştiţi. De cînd am descoperit acest lucru, în admiraţia mea s-a strecurat o nuanţă de dezgust.

2 *mai.* E o primăvară funebră. Plouă zi şi noapte, îţi plouă şi-n inimă. Mare noroc avea sfîntul Do- minic, pe care ploaia nu-l uda nici chiar cînd în jurul lui toată lumea era leoarcă.

Dominic ăsta era, fără îndoială, un 0111 extra-ordinar ; se bucură, însă, de o mulţime de privilegii, care-i micşorează într-o oarecare măsură meritele. Dacă se îmbolnăvea, avea o viziune şi se vindeca. Dacă-l prindeau piraţii, se dezlănţuia o furtună providenţială, care-l elibera. E un sistem cam prea comod, zău aşa. Dominic s-a rugat şi a obţinut ca trei mii de credincioşi să măcelărească treizeci de mii de eretici. Nu înţeleg de ce un sfînt adevărat îşi bagă nasul în asemenea masacre...

în ce mă priveşte, sînt, din nefericire, sensibil la ploaie. Ploaia mă distruge. Ce-i de făcut

împotriva marilor forţe ale naturii : ploaie, vînt, animale, dobitoci, fiinţe ca alde Cerbelot ? Ştiu că sînt lucruri „independente de voinţa noastră !" Tocmai asta mă exasperează. Dacă mizerii de acest fel ar depinde de noi, am şti, cel puţin, pe cine să tragem la răspundere.

Aş vrea ca resemnarea să coboare asupra mea, fiindcă n-o găsesc nicăieri.

De ieri sînt ceva mai puţin drastic în privinţa tutunului. Fumez zece ţigări pe zi, atît, şi nimic mai mult. Tutunul e un sprijin pentru mine în aceste momente de amărăciune. Cred că, în fond, mici privaţiuni de acest fel sînt caraghioase şi chiar dăunătoare. E inutil să cheltuiesc pentru asemenea fleacuri o energie de care am atîta nevoie în alte împrejurări...

10 mai. S-a sfîrşit ! Am pierdut totul ! Nu voi fi niciodată un sfînt, nu voi mai fi nici măcar un om cumsecade. Sînt un porc, nu sînt decît un porc !

Scandalul s-a produs ieri dimineaţă. Aseară nici n-am mai deschis caietul ăsta, tremuram încă de furie.

Sînt foarte vinovat. E drept că am oarccare scuze : zeii, eroii mei, erau insultaţi. Sînt sigur că, în locul meu, sfîntul Dominic ar fi fost mai puţin îngăduitor. Totul depinde de ideca pe care şi-o face cineva despre virtute.

Era ora nouă fix. Am ajuns la birou. Cerbelot sosise cu cîteva clipe înaintea mea. Cum am deschis
uşa, mi-a spus :

#

— Ai întîrziat.

Nu întîx-ziascm. I-am răspuns politicos :

— Poate... Crezi că am întîrziat?

— Mai întrebi ? ! închide-ţi odată uşa aia !

De ce „să-mi" închid uşa ? Uşa asta nu-mi aparţine. Dar aşa-i Cerbelot, trebuie neapărat să atribuie cuiva fiecare parcelă de univers.

Aveam în buzunar *Cugetările* lui Pascal, care pentru moment e cartea mea de căpătîi. Am lăsat volumul pe biroul lui Cerbelot şi m-am dus să închid uşa, cu o expresie de desăvîrşită umilinţă. între timp, Cerbelot pusese mîna pe carte şi începuse s,o răsfoiască. Nu-mi place să-l văd pe Cerbelot manipulînd lucrurile care-mi aparţin, mai ales cînd e vorba de cărţi, adică de singurele bunuri lumeşti cărora le acord importanţă. Mă îndrept spre locul meu şi mă aşez pe scaun, hotărît să fiu paşnic. Cerbelot întoarce paginile volumului, umezindu-şi degetul mare şi arătătorul cu limba. Procedeul acesta, de o cumplită murdărie, îmi întoarce maţele. Mă prefac că nu văd nimic. închid ochii, întorc capul şi fac apel la toate rezervele mele de curaj. Din cînd în cînd. Cerbelot emite un rîs, care seamănă cu un cloncănit uşor. în sfîrşit, spune, cu un glas subţirel : „Va să zică, te tot ţii de citit, te tot ţii de prostii..."

Aş vrea să-mi astup urechile. Nu mai e vorba de mine. Oare scuipatul lui va trece dincolo de Louis Salavin şi-l va împroşca şi pe Blaise Pascal ?

Cerbelot a închis cartea. Uşurel, cu un aer visător, loveşte cu ea în masa lui de lucru şi-şi încheie cam în următorii termeni meditaţia comică : „Cărţile astea le iei cînd te duci la plimbare ca să faci impresie bună. Cît despre citit, spunc-i-o lui muţii."

E prea de tot ! E prea de tot ! Muşchii mei sc destind şi, fşşş..., un obiect zboară prin cameră, un obiect pe care l-am apucat la întîmplare de pe biroul meu. Nu cumva e călimara ? Ba da, e

călimara ! M-am ridicat de pe scaun, cu părul măciucă şi cu gura strîmbă. Cerbelot a evitat lovitura ghemuin- du-şi, instinctiv, capul îhtre umeri, dar e verde la faţă. O clipă, privirea lui dementă zăboveşte asupra mea. Apoi se depărtează de-a-ndăratelea, fără să mă slăbească din ochi, şi dispare brusc, parcă s-ar fi resorbit în zid.

Iată-mă stăpîn pe cîmpul de bătaie. Peste tot în jurul meu, pe pereţi, pe parchet, pe birouri, pînă şi pe carte, văd pete de cerneală. Le şterg cum pot cu batista. îmi mînjesc mîinile, poate şi faţa. Cred că sînt murdar tot, cred că sînt de nerecunoscut, hidos. Halal mutră de sfînt !

Mă liniştesc încetul cu încetul şi calculez consecinţele gestului meu. Am pierdut, nu m-am ţinut tare pînă la capăt. Intervenţia unui Cerbelot oarecare, un Cerbelot meschin, nenoroci', a fost destul, ca să mă dea peste cap. Cele patru luni de eforturi şi de reculegere prin care am trecut sînt pierdute pentru totdeauna. Sînt disperat de insuccesul meu, dar — ce surprindere ! — sînt şi mulţumit, sînt totuşi mulţumit. Ce mutră înspăimîntată avea Cerbelot ! Gîn- dul acesta îmi provoacă o bucurie hidoasă.

Dacă nu ţin seamă de pete, pot spune că ordinea e aproape restabilită. Mă duc la vestiar, să-mi spăl mîinile şi călimara. în cele din urmă mă întorc, mă aşez la locul meu şi aştept. Aştept sancţiunile, pedeapsa cealaltă, a societăţii.

Toată ziua de ieri s-a scurs în aşteptare. Cerbelot nu s-a mai întors în birou. După masă, Jibe m-a anunţat, cu un aer neglijent : „Se spune că Belot e bolnav..." N-am răspuns nimic.

Cerbelot s-a întors abia azi-dimineaţă. E cam palid, nu suflă o vorbă, nu-mi aruncă nici o privire. O linişte prevestitoare dc furtună. Jibe

Tastard îşi rîde în barbă, A venit ia mine şi mi-a spus, făcînd cu ochiul, în culmea fericirii: „Cică drăguţul de Belot
— aşa-i spune în intimitate —, drăguţul de Belot ar fi făcut o mică jălbuţă..." — „Ce vrei să spui, Jibe ?"
— „Am înţeles totul, patroane. Am văzut petele de cerneală şi am luat mici informaţii, cum ar spune Belot. Vai, vai, o mică jălbuţă la direcţie ! Grozavă chestie ! Felicitări, patroane ! Şi, dacă vreţi să ştiţi, Belot, Belot e o mare scroafă."

A trecut un timp după explozia aceea. Sufletul mi-e iar împăcat. Fireşte, am unele scuze, dar nici Cerbelot nu e singurul vinovat. L-am înşelat. Am ajuns la această concluzie după un riguros examen de conştiinţă. Da, l-am înşelat, sărmanul. Luni de zile l-am lăsat să creadă că eram un om blînd, slab şi timid, un fel de sfînt — cu alte cuvinte, în ochii lui eram un fel de idiot. Atunci, de ce să mă mir că a simţit dorinţa să profite de această candoare ? Şi, deodată, o lovitură de teatru ! Sticla de cerneală ! Sa- lavin se dezvăluie drept un individ nervos, violent, furios. Ce să înţelegi din chestia asta ? L-am înşelat într-un mod ciudat pe Cerbelot în privinţa mea, şi în general în privinţa restului omenirii. Mă simt obligat să-mi răscumpăr greşeala, şi o voi răscumpăra. Afară doar dacă nu cumva plîngcrca lui va avea urmări atît de grave, încît afacerea Cerbelot să-şi găsească pentru totdeauna deznodămîntul, dacă nu în inima mea, cel puţin în ochii societăţii.

11 mai. Soluţiile pe care le oferă viaţa sînt admirabile, uneori chiar te dezorientează. Cum puteam să prevăd că toate furiile mele aveau să-şi găsească un sfîrşit atît de fericit ? Ce aventură

extraordinară ! O, Cerbelot, instrument orb al înălţării melc !

Azi-dimineaţă am văzut sosind la birou, ca şi ieri, un Cerbelot mut şi cu desăvîrşire neutralizat. Tăcere generală. Toată lumea lucrează. Puţin după ora zece,
uşa se deschide, şi domnul Mayer, directorul personalului, omul acela binevoitor şi discret, despre care am mai avut prilejul să spun cîteva cuvinte, îşi face apariţia.

Din politeţe, ne ridicăm toţi trei în picioare, aşa se obişnuieşte la firma noastră. O clipă de nelinişte, îndărătul ochelarilor, privirea domnului Mayer e zîmbitoare. începe prin a se descotorosi, printr-o singură frază, de Jibe. Trebuia să vedeţi mutra lui Jibe, vizibil dezamăgit la gîndul că va lipsi de la un spectacol atît de rar. După care, domnul Mayer, care e în definitiv un om deosebit, se aşază cu un gest familiar, ne invită să facem la fel şi intră de-a drep-- tul în subiect. -

— Domnilor, spune el, sper că ghiciţi motivul care mă aduce aici şi că vă daţi seama, desigur, că această regretabilă neînţelegere...

Cuvintele fac minuni ! Ce avocat isteţ ! Am aruncat o sticlă cu cerneală în capul lui Cerbelot, şi el spune că asta-i o regretabilă neînţelegere ! Cîtă discreţie inteligentă ! Inima mea e plină de entuziasm. Mă ridic în picioare, cu urechile dogoritoare şi cu ochii scăldaţi în lacrimi :

— Domnule director, toată vina o port eu. îmi regret gestul şi—1 rog pe colegul meu să accepte scuzele mele cele mai sincere.

Nu pot spune că domnul Mayer n-a oftat cu uşurare. Apoi a spus, cu un aer bucuros :

— Atunci, totul e în regulă ! Dacă-i aşa, vă rog să vă strîngeţi mîinile, domnilor.

O momîie — poate că e Cerbelot — îmi întinde nişte falange îngheţate, pe care le strîng cu îneîntare. Domnul Mayer pare mulţumit.

— Foarte bine. îmi spune el. Eşti o fiinţă nobilă. După aceea încheie discuţia, pe un ton de bună
dispoziţie : Aveţi grijă, să se cureţe pereţii. La revedere, domnilor.

Acum e departe. în birou e tăcere. Mă cufund într-o bucurie sălbatică. O fiinţă nobilă ! Sînt o fiinţă nobilă ! De mult n-am mai avut o astfel de sărbătoare. E foarte plăcut, totuşi, să auzi aşa ceva. Fiindcă vreau sa fiu singur, singur cu fericirea mea, să umblu singur pe străzile care-mi sînt dragi, pretind că am de făcut un drum, că mi-am dat întîlnire cu cineva. Şi merg pe străzi, merg cuprins de exaltarea ce mi-o provoacă gîndurile şi mişcarea. O fiinţă nobilă ! Ce nostim ! Am fost cît pe ce să-mi jrănesc un coleg, şi iată că sînt o fiinţă nobilă. Poc ! Am zvîrlit o sticla de cerneală în capul unui nenorocit, dar fiinţa cea nobilă sînt eu. Da, e-adevărat, inima mea e plină vîrf de nobleţe, domnul Mayer nu se înşală. Eu am greşit, şi tot eu capăt felicitări. Nu e drept ? Ba e drept. N-am meritat în viaţa mea epitetul de fiinţă nobilă decît în clipa asta. Binecuvîntat fie Cerbelot, care, după ce mi-a dat prilejul să fac o greşeală, mi-a dat totodată şi prilejul s-o ispăşesc cu strălucire. De mai bine de patru luni trăiam o viaţă virtuoasă şi austeră. Sufeream, eram frămîntat de îndoieli, îmi venea să mor de urît. Deodată, săvîrşesc o faptă rea, un atentat, mai-

maî o crimă, şi iată-mă o fiinţă nobilă. Toată povestea asta mi se pare admirabilă. Abia acum înccp să înţeleg de ce fiul risipitor e mai bine tratat şi primit cu mai mult alai decît fratele lui cel cuminte. înccp să înţeleg că sfinţii cei mai faimoşi sînt uneori cei care, asemenea sfîntului Augustin, sfîntului Bonifaciu şi sfîntului Jean Gualbert, au fost mai întîi nişte secături. Oare nu păcatul îngraşă terenul în care se dezvoltă virtutea ? Oare nu se cuvine să păcătuim — cu măsură, fireşte, dar să păcătuim cînd şi cînd —, ca sa restabilim echilibrul şi să înlesnim jocul contrastelor revelatoare ?

18 mai. Totul e în regală. Am analizat cu seriozitate diversele faze ale aventurii mele. Trebuie să-mi trăiesc viaţa, ce dracu ! Un sfînt croit după modelul ce mi-am propus nu e împăiat, e în stare să facă greşeli, pare o fiinţă omenească, ce mai încolo-în- coace. Viaţa şi-a recăpătat savoarea. Domnul Mayer — ce suflet de elită ! — ne vizitează aproape zilnic. Păcat că un om de talia lui s-a băgat într-o afacere destul de dubioasă, cum e, în definitiv, această „Cilpo". Aufrere mi-a încredinţat anumite informaţii foarte ciudate. Domnul Mayer pare să acorde importanţă chestiunii cu dactilografa, despre care am mai vorbit.

N-am mai pomenit de Cerbelot. Asta fiindcă nu prea văd ce-aş avea de spus. S-a schimbat radical, a devenit un miel, un miel c.. c tace şi e foarte politicos.

Dar politeţea asta mă cam îngrijorează. Nici o clipă nu-mi vine a crede că Cerbelot s-ar putea teme de mine. E foarte posibil ca sufletul lui să se înnobileze, aşa cum se înnobilează $i al meu.

Am început să visez în fiecare noapte că-mi pot lua zborul printr-un simplu efort de voinţă. Uneori, în faţa mea se iveşte o piedică : un palat sau o biserică. Atunci mă concentrez şi fac un salt. Dedesubt aud urlînd o mulţime frenetică. E grozav

.20 mai. Aş putea fi pe deplin fericit, fără beţiile vecinului nostru. Cîtă punctualitate ! în fiecare lună, în zilele de cinci şi de douăzeci. E drept că nu ţipă, nu cîntă, nu face gălăgie ; are o beţie tăcută, de gheaţă. L-am găsit pe scară, aşezat pe trepte, cu un fir lung, vertical de salivă, care-i luneca din colţul gurii, şi cu un aer disperat. N-am spus o vorbă, drtr l-am luat de subsuori şi l-am dus sus. Cum să-i explic, cum să-l fac să înţeleagă... Nu e prea supărător bietul om... Atîta, doar, că-mi ştirbeşte starea de bucurie în care mă aflu şi, totodată, demnitatea mea personală. E teribil să fii fericit ; e de-ajuns să descopăr o fărîmitură de pîine în pat, o umbră pe faţa cuiva, un fir de nisip în gheată, şi mi »■e pare că tot universul e în primejdie.

25 *mai.* Am recitit adineauri ultima pagină. Auzi, vm fir de nisip ! O piatră, o stîncă ! Iar îmi lipsesc cincizeci de franci din casă.

Chiar mîine am să provoc o explicaţie hotărîtoare între mine şi Jibc Tastard. Iar o iau de la început ! O iau veşnic de la început ! Pe ce să-ţi întemeiezi socotelile, dacă virtutea are consecinţe atît de precare, în timp ce consecinţele viciului sînt atît de solide ? Nu există nici un fel de rigoare ştiinţifică. Metodă ! Ordine ! Disciplină ! Sînt doar vorbe trufaşe, care în practică se traduc astfel :

„Mis, tam, gram,
Bur şi bur şi ratatam..."

26 *mai.* Am petrecut o zi de aşteptare şi de îngrijorare. Jibe Tastard a dispărut ! O fi bolnav ? Şi-o fi luat tălpăşiţa ? O fi avut vreo dramă în familie ? Ce s-a întîmplat ? Fac tot felul de presupuneri. F de la sine înţeles că nu i-am pus nici o întrebare lui Cerbe- lot, care, de altfel, nu vorbeşte cu mine. Cerbclor are o mutra întunecată şi suferindă. în toate secţiile întreprinderii domneşte o agitaţie surdă : se discută cu glas scăzut, domnul Mayer face plimbări misterioase, cînd se deschide cîte o uşă, zăresc figuri necunoscute. Culmea e că va trebui să rabd o duminică întreagă, înainte de a afla urmarea.

28 mai. Misterul a fost limpezit, dezlegat. Jib<§ Tastard e un monstru, şi eu sînt un dobitoc. lata care pare să fie rezultatul acestei zile memorabile.

Azi-dimineaţă, cînd domnul Mayer m-a rugat să •vin la el în birou, mi-am închipuit numaidecît că mi se vor dezvălui o serie de fapte noi. Dezvăluirea asta m-a descumpănit de tot.

Amabil ca totdeauna, domnul Mayer m-a poftit să iau loc şi a început prin a-mi pune diverse întrebări neinteresante cu privire la desfăşurarea muncii profesionale. Apoi m-a întrebat, cu glasul lui cel mai dulce :

— Sînteţi tot atît de mulţumit de domnul Tastard ?

M-am simţit într-o uşoară încurcătură, dar mi-am adunat tot curajul. Trecînd peste motive de supărare, strict personale în fond şi pasibile de a fi revizuite...

— Domnule director, Tastard e un funcţionar excelent, un băiat cinstit, leal...

Mă opresc şi-mi caut cuvintele. Domnul Mayer mă fixează cu o privire care continuă să fie calmă, dar e stăruitoare, aproape ascuţită. Poate că am să roşesc. Atunci domnul Mayer spune :

— Da, într-adevăr, leal. Ei bine, acest excelent domn Tastard a băut **o** mie şapte sute patruzeci de sticle de lapte pasteurizat şi oxigenat.

— Domnule director...

— în plus, a sedus şi... cum să spun... a făcut uri copil, auziţi, domnule Salavin, uneia dintre cele mai bune dactilografe ale noastre... Din fericire, această ultimă acţiune nu ne priveşte. Familia tinerei fete va da, fireşte, acestei probleme particulare urmările ce le va crede de cuviinţă. Cît despre povestea cu laptele, lucrurile stau foarte simplu..;.

Asta înseamnă că povestea e uluitoare. Domnul Mayer mi-o povesteşte în cîteva cuvinte. Sub diferite pretexte, Jibe cobora de şase-şapte ori pe zi în rezerva de la subsol, la serviciul spitalelor, unde e mai totdeauna pustiu. La fiecare plimbare punea mîna pe cîte o sticlă — de un sfert de litru, totdeauna de un sfert de litru, fiindcă Tastard e foarte ordonat în acţiunile lui dezordonate. Scotea sticla din învelişul căptuşit cu pergament, o destupa, o golea dintr-o sorbitură, o umplea cu apă şi o învelea la loc, operaţii pe care le executa cu îndemînarea unui jongler. O mie şapte sute patruzeci de sticle, adică o medie de şase pe zi, înseamnă, dacă scădem duminicile şi vacanţele, mai bine de un an de asemenea ciudat regim lactat. Plîngerile expediate pe cale administrativă au sosit abia săptămîna trecută. A urmat ancheta etc., etc. ...

Am rămas cu gura căscată. Ce patimă ciudată ! O mie şapte sute patruzeci de sticle ! Şi ştia, doar, că într-o bună zi totul are să iasă la iveală... Dar de ce ? De foame, de sete, de lăcomie ? Nu pricep.

— N-avem intenţia, reia domnul Mayer, să aducem povestea asta în faţa justiţiei şi să dezlănţuim un scandal, care-ar putea primejdui reputaţia firmei noastre. Domnul Tastard a fost concediat, asta-i tot. Ca un supliment de informaţie, voiam să cunosc şi părerea dumneavoastră personală asupra vinovatului. Acum o cunosc, mulţumesc.

în privirea pe care domnul Mayer continuă s-o pironească asupra mea se strecoară acum o ironie imperceptibilă. Mă simt delicios de ridicol. Iată la ce triste consecinţe duce milostenia. Sîngele îmi clocoteşte în urechi. Cînd justiţia îşi cere drepturile, milostenia şi le pierde pe-ale ei. Mă aud bolborosind nişte lucruri ciudate :

— Dacă-i aşa, prefer să vă mărturisesc, domnule director, că observasem... Domnul Tastard, de pildă...

— De pildă...

— A sustras din casa mea, destinată cheltuielilor de corespondenţă, mai întîi o sumă de o sută de franci...

— A sustras ? Din casi dumneavoastră ? Cînd anume ?

— In ziua de 9 februarie. Trebuie să mai adaug că vineri, sau cel tîrziu sîmbăta trecută, a sustras pentru a doua oară, din aceeaşi casă, o altă sumă, de cincizeci de franci, însă.

— Sîmbătă ? Adică chiar în clipa în care fusese concediat ?

— Mai trebuie să trec în seama domnului Tastard un mic furt de patruzeci de franci, efectuat tot în februarie, asupra casei şefului serviciului de ambalaj.
Deşi are mult sînge rece, domnul Mayer a sărit în sus de pe scaun şi a început să se plimbe, încoace şi-ncolo, prin birou, cu mîinile în buzunare.
— în casa ambalajului? Domnul Tastard? De unde ştiţi ?
— El mi-a mărturisit.
— Dumneavoastră ?
Domnul Mayer s-a aşezat la loc şi mă examinează cu atenţie.
— Da, mi-a mărturisit, domnule director. De altfel, i-am dat patruzeci de franci, să-i poată restitui expediind o scrisoare anonimă. Dar, vai, nu sînt sigur că această scrisoare... încep să mă bîlbîi. Domnul Mayer zîmbeşte. Nu-mi dau seama dacă zîmbetul lui e binevoitor, sau ironic. Sînt atît de tulburat ! Da, domnule director, nu pot afirma că această scrisoare indirectă...
— Din registrele dumneavoastră nu reiese că în februarie aţi fost victima unui furt.
— Am pus banii la loc, domnule director.
Domnul Mayer e din nou stăpîn pe sine. Zîmbeşte
.îşi trece mîna peste frunte. Oare îmi va spune iar că sînt o „fiinţă nobilă" ? Vai, nu ! Vocea lui se înăspreşte brusc :
— Nu-mi prea plac lucrurile complicate de genul acesta, domnule Salavin. Vă daţi scama că, o dată cu domnul Tastard, am fost nevoit să-l concediez şi pe magazinerul de la subsol... Trebuie să recunoaşteţi că, dacă ar fi pe drept...

M-am ridicat, la rîndul meu, de pe scaun, tremu- rînd şi, desigur, foarte galben la faţă :

— Dacă doriţi să acceptaţi şi demisia mea, domnule director...

— Nu, domnule Salavin, nu. Sînteţi prea. iute. Vă rog să luaţi iar loc. Ştiu că sînteţi un om cinstit. Daţi-mi mîna, domnule Salavin. Şi acum îngăduiţi-mi să vă spun că aţi procedat ca un copil. Nu voi fi indiscret, nu vă voi întreba ce scopuri tainice urmăriţi. De altfel, cred că-mi închipui despre ce e vorba. Dar aţi sacrificat, din pricina unor scrupule personale, profund lăudabile, recunosc, interesul unei colectivităţi, din care faceţi şi dumneavoastră parte şi faţă de care aveţi anumite obligaţii. Domnul Tastard era subalternul dumneavoastră. După ce-aţi descoperit oaia rîioasă, trebuia să ne ajutaţi s-o alungăm din turmă.

— Vă rog să mă iertaţi, domnule director, dar m-am gîndit că indulgenţa şi milostenia îmi impuneau să...

Domnul Mayer aprinde o ţigară şi împrăştie fumul cu un gest care pare să împrăştie totodată şi argumentele mele.

— Indulgenţa şi milostenia, domnule Salavin, prilejuiesc celui care le practică bucurii, de care trebuie să te lipseşti ca să-ţi poţi ajuta aproapele.

Şi continuă pe acelaşi ton. îl ascult, cu capul plecat. Nu mai are rost să transcriu sfîrşitul convorbi- ni, mai ales că nu-mi mai amintesc bine despre ce-a fost vorba.

Ora 11 seara. Am citit o poveste foarte nimerită să alimenteze meditaţia mea aridă : e vorba de prizonierii a căror eliberare sfîntul Germain o cerea în zadar. Graţie rugăciunilor sfîntului,

porţile temniţei s-au deschis de la sine, şi prizonierii au putut fugi. E cazul să ne întrebăm dacă nu cumva, de dragul de a face o minune, ilustrul episcop n-a pus în circulaţie şi nişte răufăcători...

1 iunie. Domnul Mayer are oarecare dreptate. Dar şi-a bătut joc de mine. Sînt sigur că mă ia drept un tîmpit. O, de-aş putea îndura totul, pînă şi derîderea ! Pierre Gonzales a renunţat la cele lumeşti şi a ajuns un sfînt tocmai fiindcă avea simţul ridicolului şi fiindcă, văzîndu-l că se prăbuşeşte de pe cal, cetăţenii din oraşul lui l-au luat în bătaie de joc.

Cele lumeşti ! Unde încep cele lumeşti ? Oare nu în mine însumi ? Ca să le părăsesc, ar trebui să renunţ la mine însumi. Nu pot găsi liniştea nici în mijlocul al or mei. De cînd ne-a murit copilul, Marguerite, care e, totuşi, o femeie atît de cumsecade, e posomorită şi închisă. Pe măsura ce trec anii, tot ce e mai profund în durerea ei se transformă în încăpăţînare. Răbdarea mea nu e încă perfectă, uneori cedează, şi atunci izbucnesc mici ciondăneli, unde rolul meu nu e totdeauna foarte frumos, fiindcă nu e destul să ai dreptate...

Ieri seară am constatat în bucătărie un mic defect la robinetul de gaz şi am scris imediat instalatorului. Cînd să pun adresa, am rugat-o pe Marguerite să mi-o amintcască.

— Bulebardul Port-Royal, spune ea.

—- De ce spui „bulebard" ? o corectez eu, dar fără sa dau prea multă atenţie greşelii.

Marguerite îmi răspunde, calmă şi sigură de sine :

— N-am spus „bulebard", am spus bulevard.

Oare e cazul să înceteze această discuţie zadarnică ?

Nu, Doamne fereşte ! Respectul adevărului mă obiigă să pun lucrurile la punct.
— Ştii, doar, ce ureche bună am, Marguerite. E cu neputinţă să fi auzit greşit, ai spus „bulebard". Ai avut un lapsus, nimic mai mult.
— Ba nu, Louis, am spus bulevard. De ce să spun „bulebard" ?
— Ai spus aşa, fără să-ţi dai seama, cu siguranţă, îţi repet că a fost un lapsus.
— Nu-i adevărat! Dimpotrivă, am fost* foarte atentă. Sînt sigură că am spus bulevard.
— Şi eu sînt absolut sigur că ai spus „bulebard". Dar îţi repet că n-are nici un fel de importanţă.
— Ba da, Louis, are mai multă importanţă decît îţi închipui. De la o vreme îmi faci zeci de observaţii pe zi. Nu mai îndrăznesc să deschid gura.
— Foarte rău, Marguerite. îţi fac observaţii spre binele tău. De altfel, cu toţii avem dreptul să greşim.
— Dreptul ăsta îl ai şi tu, Louis. Poate că tu ai auzit greşit.
— Ei, ştii că-i frumos ? ! Sînt perfect sigur c-am auzit cuvîntul „bulebard". Şi, din moment cc-ai spus aşa, nu-i nici o ruşine să recunoşti.
— Dar dacă-ţi spun c-am zis bulebard...
— Exact, „bulebard" ! Şi-aciim tot „bulebard" ai spus.
— Louis ! Tu mă încurci, Louis, am să înnebunesc...
Lacrimi mari îi ţîşnesc din ochi. Şi, deodată, Marguerite se repede în bucătărie, unde o aud plîngînd cu sughiţuri.
Şi-aşa ! M-am dus în bucătărie, s-o mîngîi pe Marguerite. I-am cerut scuze. I-am spus chiar că

mă înşelasem, că nu auzisem bine, că pronunţase bulevard.
Dar nu-i adevărat, am auzit foarte bine, a spus ,',bulebard". E o chestie care nu poate avea nici un fel de consecinţe, dar am trădat adevărul. Ca s-o liniştesc pe Marguerite, ca să fie linişte în casă, am încălcat adevărul.

A fost o ciorovăială ca multe altele ! O iubesc pe Marguerite, mă iubeşte şi ea şi mi-a dat dovezi serioase de dragoste. Cu toate acestea, certuri meschine răstignesc aproape zilnic dragostea noastră şi ne murdăresc viaţa. De cele mai multe ori, mi-e cu neputinţă să descopăr ce se află La baza lor. Vă jur că nici măcar n-aş putea spune a cui e vina la început, presupunînd că există o vină. Faza preliminară pare învăluită într-o ceaţă răufăcătoare, şi cînd ceaţa aceasta se rupe, cînd descoperim brusc că sufletele noastre sînt desfigurate de suferinţă, de patimă, de încăpăţînare, e prea tîrziu, monstrul a şi dat buzna peste noi şi şi-a înfipt ghearele şi colţii în corpurile noastre. Numai după ce ne istovim ne simţim uşuraţi.

îndată după aceea intră în scenă remuşcarea şi ruşinea. Şi ciclul pe care-l parcurgem e mereu acelaşi, suferim amîndoi de aceeaşi boală. E cu neputinţă să eviţi vreo etapă. Etapele vin pe rînd, una cîte una, pînă-n clipa convalescenţei, pînă la epilogul îndurător, care se desfăşoară în ceaţă, aşa cum se întîmplase şi cu preludiul.

Am observat, nu fără oarecare amărăciune, că cio- rovăielilc noastre s-au înmulţit anul acesta, să zicem, de cînd am luat hotărîrea cea mare. E 'posibil ca drumul urmat de. gîndurile mele în ultima vreme, ca gravitatea proiectelor, experienţele şi incertitudinile mele să-mi fi schimbat caracterul. Un om care, vrînd să se

ridice deasupra propriei sale firi, face un efort istovitor nu are întotdeauna grijă să zîmbească, aşa cum zîmbesc acrobaţii la circ. Vorbesc mai puţin ca altădată. Probabil că am un aer distrat, sau rătăcit, cum spune mama. încercările pe care mi le impun **ca** să ajung odată şi odată mai blînd şi mai uman ma fac uneori nervos şi irascibil. Dar eu, sînt cu gîndul la rezultatele viitoare, în timp ce MargueritS e legată doar de prezent. Marguerite suferă şi mă face şi pe mine să sufăr.

2 *iunie.* N-aş fi crezut că are să încerce să mă revadă. întîlnirea a fost întîmplătoare : îmi cunoaşte itinerariul obişnuit. Bineînţeles, mă aştepta, în picioare, în colţul dintre strada Assas şi strada Rennes. Mi-a întins mîna, fără nici o şovăială.

— Ce s-aude, patroane ?

— Dumneata, Jibe !

Emoţia lui e tot atît de vizibilă ca şi a mea. Ochii mari îi sînt plini de lacrimi. îndată după aceea, rosteşte, proiectînd stropi de salivă :

— Aştia de la „Cilpo" sînt nişte porci ! Afară de dumneata, patroane, fireşte !

Aş vrea să-i răspund cu asprime, să par indignat. Dar mi-e aproape imposibil. Natura e nedreaptă la culme : un Jibe vinovat să-mi fie mai simpatic decît un Cerbelot serafic ! Mi-e drag Jibe, sînt totdeauna gata să-l iert. Nu ştiu dacă ţine la mine, aşa cum afirmă, în orice caz nu par niciodată mic în ochii lui. N-are-a face, trebuie să-i fac morală.

— Pe ce drum ai pornit-o, bietul meu Tastard ! Şi eu, care te credeam... vindecat ! Ai furat cincizeci de franci de la mine.

— E numai un împrumut, patroane. Totul se aranjează, am să ţi—i dau înapoi.

— Şi ai băut toate sticlele acelea de lapte... De ce ? De ce, Jibe ? Din lăcomie, sau de foame ?

— Zău că n-aş putea spline, patroane. La început, îmi făcea bine la stomac. Sînt un om subalimentat. Asta nu-i bine pentru antrenamentul sportiv. Pe urmă a devenit un fel de obicei. Cînd se apropia ora res- pcctivă, mi se făcea un gol în burtă. N-aveam încotro, trebuia să cobor. După ce beam, aveam mai rnuită forţă, eram mai zdravăn, mai în formă. N-ar trebui să căpătăm niciodată deprinderi. Dar, ce Dumnezeu, patroane, era vorba de lapte ! E mai puţin grav decît dacă aş fi băut vin.

— Şi cu dactilografa aceea tînără ce s-a întîmplat, Jib6?

Jibe Tastard ia un aer serios şi-şi duce mîna la piept.

— Aici e vorba de dragoste.

— Sper că ai să te însori cu ea...

— Aş fi foarte încîntat. Numai că părinţii ei n-or să fie de acord. Jibe n-are o leţcaie.

— Tastard, în ce prăpastie...

— N-am un chior, patroane. Şi, dacă merge mai departe aşa, am să ajung un cerşctor. Rămînc o clipă visător, apoi îşi face o ţigară. Mă gîndisem chiar, patroane, la un mic ajutor provizoriu... Nu cunosc doi oameni care să mi-l dea, nu cunosc decît unul : numai dumitale pot să-ţi cer aşa ceva. Hai, patroane, fă un gest frumos. Dumneata, care eşti totdeauna aşa de generos...

Scot la iveală o bancnotă de zece franci. Jibe o ia şi nu mai încetează cu mulţumirile. în cele din urmă, spune:

— Nu se poate să ne despărţim aşa. M-ai salvat, patroane. Merită să bem un pahar pentru asta. Vino să iei un aperitiv.

Cit sînt de slab în faţa lui Jibe ! Eu, care nu beau decît apă, eu, -care nu pot suferi atmosfera unei cafenele, ei bine, am intrat cu Jibe într-un bar. Am băut un „vin alb", care mi-a făcut greaţă. Jibe spunea : „Eu fac cinste !", şi a plătit cu banii mei.

3 iunie. Nu mi-am înşelat niciodată soţia. N-am nici un merit în chestia asta, fiindcă o iubesc. De la o vreme, sînt frămîntat de un gînd, dar mă stînjeneşte grozav să pomenesc despre aşa ceva. Ei, n-are-a face ! Trebuie să spun totul. Am jurat să lămuresc toate lucrurile.

Am crezut mult timp că sfinţenia, aşa cum mi-o închipui eu, n-are nici o legătură cu abstinenţa. Astăzi, însă, problema nu-mi mai pare atît de simplă. Am spus că n-am înşelat-o niciodată pe Marguerite, fiindcă, de cînd ne-am căsătorit, n-am cunoscut nici o altă femeie, în sensul vechi al cuvîntului. Dar cu gîndul ? Uneori, cînd o îmbrăţişez în somn pe Marguerite, îmbrăţişez multe alte femei, unele pe care le-am văzut, altele pe care mi le închipui, numaf aşa, pentru momentul respectiv. Şi Marguerite rămîne legată de aceste visuri, de aceste ficţiuni. Femeia pe care o strîng în braţe e un fel de amestec monstruos, alcătuit din Marguerite şi din altă femeie, alte zece- cincizeci de femei. Nu mă mulţumesc s-o înşel în minte pe Marguerite cu prietenele noastre, cu femeile zărite pe stradă, cu eroinele din romane, cu figurile, statuile, fiinţele plăsmuite de imaginaţia mea : pe Marguerite o înşel mai ales cu Marguerite. O înşel pe actuala Marguerite cu cea de-acum opt zile, cu cea de-acum zece ani, cu tînăra Marguerite care nu era încă a mea, o înşel cu nenumărate alte Marguerite, cu o mulţime de altele, care nu mi-au aparţinut şi care nu-mi vor aparţine niciodată

decît aşa. Ce cumplit lucru e noaptea ! Uneori, în timp ce-o strîng în braţe pe Marguerite, visez că fac dragoste cu un munte, cu o ţară, cu un continent, cu nişte nori, cu o planetă, cu o idee. Aşa stînd lucrurile, cu cine, oare, şi cu ce n-am înşelat-o ? Cu tot universul.

Nu mai poate merge aşa. Dereglarea simţurilor şi a imaginilor conţine un principiu de impuritate, l'înă şi odihna mea e prihănită. Nici nu mă gîndesc să adopt sistemul camerei separate : locuinţa noastră e prea mică. Dacă n-aş iubi-o pe Marguerite, poate că lucrurile s-ar rezolva. Dar o iubesc şi-mi dau bine seama că dragostea asta îmi răvăşeşte existenţa morală.

Sincer vorbind, cum să mă perfecţionez, dacă rănim mai departe pradă acestor vise istovitoare ? Am ajuns incapabil să mă cufund într-o meditaţie senină. Cu cît mă gîndesc mai bine, cu atît îmi dau seama că singura stare propice înnobilării mele e abstinenţa totală.

4 *iunie.* Caut cu perseverenţă mijlocul de a realiza abstinenţa. E de la sine înţeles că un astfel de proiect mi se pare incompatibil cu o coabitare. Azi, după ce ne-am luat masa de seară şi mama s-a retras la ea în cameră, am îndrăznit să-i pomenesc soţiei mele, în cîteva fraze foarte generale, despre nevoia mea de singurătate, despre anumite lucruri care mă preocupă de la o vreme şi pentru c ire aş avea nevoie de o izolare temporară. Marguerite, care cosea, a ridicat capul şi m-a privit îndelung. N-a plîns, dar am văzut că gura i s-a strîmbat. Mai cumplit e că a început să privească saşiu. Da, gîndea cu atîta încordare, încît a început să privească saşiu. N-o mai recunoşteam, nu ştiam ce să spun.

Acum e trecut de unsprezece. în camera de alături, Marguerite s-a culcat. Nu doarme. Nu face nici o mişcare. Simt că e trează. Poate că şi acum priveşte saşiu, singură în noapte. Mi-e cu neputinţă să suport gîndul acesta.

Cum să-mi găsesc pacea, cînd am lîngă mine o durere îndărătnică, pe care n-aş putea s-o alin decît renunţînd la mine însumi ?

5 *iunie.* Da, da, am să plec din casa asta odioasă. Cît am suferit ! Şi cît mai sufăr încă ! Ce întîmplare cumplită, josnică ! Şi, apoi, ce ruşine! Pe vecinul acela, beţivul — cred că-l cheamă Lambertin, nici nu mai ştiu bine —, l-am întîlnit astă-seară, la ora şapte, pc scară. Se întunecase. Ticălosul şedea, mai bine zis era culcat pe trepte. N-aveai pe unde să treci. Mi-am amintit că era „ziua lui". Mai întîi, am vrut să trec, pur şi simplu, peste el şi să-mi văd de drum. Dar... asta era datoria mea ? Nu ! L-am ridicat. L-am sprijinit, cum am putut, ca să se aşeze. Fiindcă era foarte greu şi era gata-gata să cadă din nou, i-am făcut mustrările cuvenite. Nu cine ştie ce, cam ce se spune de obicei unui copii, unui animal sau unui beţiv. „Eşti nebun ! Asta-i o casă onorabilă. Dacă nu-ţi pasă de dumneata, gîndeşte-te la ceilalţi..." S-a"uitat ia mine fără sa spună o vorbă, şi pe urmă mi-a tras o palmă. A fost o senzaţie cumplită ! Atunci mi-am spus... am crezut... am... da, i-am întins şi celălalt obraz. Mi-a tras o palmă şi pe celălalt obraz.

Nu mai pot locui aici. Trebuie să fug, altfel las totul baltă şi mă împotmolesc.

10 iunie. în principiu, s-a făcut. A fost o primă desprindere. Mi-am pledat cauza fără sa spun nimic esenţial, bineînţeles, ba chiar ascunzînd

toate motivele mele adevărate, căci — şi tocmai aici stă paradoxul cazului meu — trebuie să mint din ce în ce mai mult, pe zi ce trece. Versiunea oficială e aproximativ asta : sufăr de un surmenaj nervos, îmi trebuie o cură de izolare, o singurătate absolută, de care am nevoie pentru cercetarea unor dosare cerute de director, de domnul Mayer.

Această mică discuţie avea aspectul unui consiliu de familie. Mama şi Marguerite şedeau una lîngă alta. Mama-şi ţinea mîinile pe genunchi. Marguerite, cu fruntea plecată, sucea şi răsucea o cută a fustei. Din cînd în cînd, schimbau în fugă cîte-o privire scurtă şi clătinau din cap, iar eu îmi dădeam seama că, în felul acesta, mama o sfătuia pe Marguerite să aibă răbdare. Eu umblam încoace şi-ncolo, prin "camera- îngustă. Vorbeam mult, mult prea mult. Arătam ca un elev de liceu care cere voie să petreacă o noapte în altă parte. Ce ironiei Nu îndrăzneam s-o privesc: pe Marguerite drept în faţă.

Am văzut că mama şi nevastă-mea s-au luat de: mină, şi mama a spus :

— Dacă-i spre binele tău...

Şi-am hotărît totul pe loc. îmi voi căuta o odăiţă mobilată îrx cartierul nostru. De două ori pe săptâ- mînă voi veni să-mi iau rufele şi să mănînc acasă. Nu voi lua cu mine decît o valiză, pe care am şi fă- cut-o pe jumătate. O speranţă uriaşă îmi umple inima. Mi se pare că de data asta am şi obţinut victoria. Plec în călătorie, o călătorie, frumoasă şi mare, singura călătorie din viaţa mea.

Am cutreierat cartierul. Camerele sînt puţine şi scumpe. Ca de obicei, problema bănească e pe primul plan.

12 iunie. Am găsit. O cameră în strada Lacepede., Casa e veche şi seamănă cam prea tare cu cea de unde plec. Camera are lambriuri, e la etajul al patrulea şi dă spre stradă. E un imobil sărăcăcios, dar pare destul de curat şi de liniştit. Voi locui chiar în faţa Grădinii Botanice, loc admirabil pentru plimbări şi reculegere. De cealaltă parte a străzii se înalţă o casă nouă, aproape luxoasă.

Redevin, fără voia mea, sihastru. De fapt, ăsta e un rol pe gustul meu. Prin urmare, am hotărît să-mi împart viaţa în două : una o păstrez pentru mine, cealaltă o ofer oamenilor. Pe o temelie de pesimism fundamental trebuie să clădesc un optimism solid. Fie ca din mizantropia mea înnăscută să izvorască, în sfîrşit, o filantropie înţeleaptă şi chibzuită.

Mobila din cameră nu mă mulţumeşte nici pe departe. Aş prefera o celulă dată cu var. într-o glastră am o plantă verde, dintre cele pe care nu le pot suferi, un smoc aţos şi tare, rezistent la schimbarea anotimpurilor, o imagine vegetîndă a morţii. Am să cer să mi-o scoată din cameră. Patul e bun. Am şi două scaune, destul de neconfortabile. Un fotoliu scund, hidos, servil, cu un aspect uman atît de josnic, încît mă stinghereşte ca o fiinţă străină. Am să încerc să-l ascund.

Mi-am băgat în valiză toate hîrtiile şi cîteva cărţi. Am scos din ascunzătoare primele pagini din acest jurnal. Sînt gata. Mi se pare că, în felul meu, mă duc să mă călugăresc, adică rămîn cu un picior în viaţa lumească, fiindcă nu pot face altfel, şi cu celălalt — dincolo de ea.

15 iunie. Azi, duminică, m-am mutat. Nimic mai simplu. Mama şi Marguerite m-au însoţit pînă aici. Pe Marguerite nici n-o mai recunosc. Are o

faţă albă, nemişcată. Parcă-i de porţelan. Totuşi, buza de jos îi tremură. Cînd a sosit clipa despărţirii, a făcut un efort ca să zîmbească. Atunci s-a întîmplat ceva inexplicabil : am izbucnit în plîns. Chestie de nervi. Ar trebui să fiu fericit, uşurat, liber. Şi, de fapt, chiar aşa sînt. Atunci, de ce-am plîns ? înainte de plecare, mama a spus, cu vocea ei liniştită :

— Pe joi, Louis dragă. Să-I lăsăm să se odihnească, Marguerite.

Am rămas singur. Acum s-a lăsat noaptea, o noapte de vară, frumoasă şi calda. Privesc în jurul meu nişte obiecte fără expresie şi pereţii acestei odăi străine. Aici va trebui să trăiesc şi să sufăr, ca să ajung... ceea ce vreau să ajung. Abia îndrăznesc să scriu cuvîntul. Mai mult ca oricînd, mă simt departe de ţel. Asta, fiindcă am făcut adineauri o experienţă dureroasă : pentru a sărbători ziua de azi, am recitit primele pagini de jurnal. Sînt dezamăgit. îndoiala pătrunde o dată cu mine în acest nou adăpost. Paginile recitite mi s-au părut fără[1] viaţă, sărăcăcioase, lipsite de orice fel de interes.; Desigur, trebuie să notez totul ; dar nu găsesc decît amănunte meschine, păţanii ridicole, nimic pe măsura visului meu. Cu fiecare pagină, mi se pare că mă depărtez, că pierd drumul. Sau judec prea mult ceea ce e primejdios, sau nu judec de loc, ceea ce e jalnic. Şi cîte prostii pline de înfumurare !... Aşa, de pilda, în februarie scriam că sper să fac zilnic cîte o faptă uimitoare. Ce ambiţie ! Cît de limpede încep să văd azi ! Fericit cel ce poate săvîrşi măcar o dată în viaţa o faptă de acest gen !

Mi-am propus un termen de cincisprezece ani. Dar pentru ce ? Ca să ajung, sau ca să

pornesc ? Şi de unde voi şti că am izbutit ? Şi chiar dacă izbutesc într-o bună zi să mă depăşesc, oare nu risc a doua, zi să mă dau iar la fund şi să pierd totul ? Universul trebuie să fie plin de foşti sfinţi, de oameni care au fost sfinţi o lună, o zi, două minute, dar care şi-au dat în petic îndată după aceea. Unchiul meu după mamă, Eloi Montagnol, care a murit la şaizeci şi patru de ani, îşi trăise viaţa ca un înţelept. Se vorbea despre el ca despre un exemplu de blîndeţe şi de corectitudine. Şase luni înainte de-a muri, a devenit o fiară. A făcut o mulţime de prostii şi un mare număr de răutăţi. A murit într-o criză de furie rece ; a murit cu faţa întoarsă spre perete, fără să arunce o privire asupra celor pe care-i părăsea, pe care-i ocrotise, pe care-i iubise. Toată familia susţine că de vină era boala. Dar eu sînt perfect convins că era foarte conştient şi nu mă pot împiedica să cred că a murit disperat, la gîndul că renunţă la întrecere în ultimul moment, că pierde lupta îndată după apusul soarelui.

Fireşte, ar trebui sa mă trîntesc pe pat şi să adorm. Gînduri de acest fel nu pot avea decît o influenţă nefastă asupra mea. Speram că în seara asta voi putea cînta *Aleluia,* că-mi voi putea sărbători singurătatea, victoria. Şi, iată, s-ar spune că număr cadavrcle. Totuşi, e o analiză necesară. Să mai adaug că mă nelinişteşte profesia mea ? Ştiu că faptul de-a avea o poziţie mediocră nu cîntăreşte prea mult în treaba asta : sfîntul Teodot era hangiu, şi sfîntul Alexandru, negustor de cărbuni. Dar funcţionar într-un birou !... Nu există nici un precedent în materie.

Hai să mă culc ! Am să iau o carte şi am să mă las în seama altcuiva, fiindcă în seara asta nu mă pot ţine în frîu.

Ce-o fi făcînd Marguerite acum ? Ştiu că mai tîrziu, cînd va afla totul, are să mă ierte. Singura scuză e succesul.

16 *iunie.* Numai o vorbă, înainte de-a pleca la lucru. Acum, dimineaţa, mă simt mult mai bine. Camera nu mi se mai pare aşa de urîtă. N-ar trebui să scriu nimic seara : oboseala şi emoţiile de peste zi îmi otrăvesc sufletul. Faptul însuşi de-a-mi nota gîndurile le acordă o confirmare, le dă autenticitatea unui act. Nu mai pot face abstracţie de faptul ca le-am gîndit. Se spune că vorbele slăbesc forţa gîndurilor noastre. Aşa să lic? Cred mai curînd că le asigură, dincolo de bariera sufletului nostru, o existenţă peste care nu mai sîntem stăpîni.

Un lucru e limpede : dacă aş mai fi aşteptat cîteva ore, n-aş fi notat acuma, dimineaţa, ceea ce am crezut că gîndesc ieri seara.

17 *iunie.* O noapte furtunoasă. Fereastra mea e întredeschisă : răbufnirile vîntului "ameninţă să-mi stingă lampa din clipă în clipă. N-am scris nimic ieri seară. M-am dus să mă plimb. Acum, timpul e prea nestabil, sînt nievoit să rămîn acasă. Iată-mă, deci, iar singur în camera asta, neprimitoare. Din cauza căldurii, un miros neliniştitor se prelinge din toate vechiturile care mă înconjoară şi a căror, poveste n-o Cunosc ; mirosul izvorăşte pînă şi din hîrtia care tapisează pereţii, pînă şi din pardoseală, care duhneşte parcă a mormînt.

De două zile, o odihnă zdrobitoare mi s-a aşternut pe inimă. Toată lumea pare să fi aţipit. Trăsurile circulă prin cîlţi. Trecătorii sînt nişte

somnambuli. Orele de birou se tîrăsc într-o atmosferă de mole- şeală. De cînd Cerbelot a încetat să mă chinuie, trăiesc în pace ; cred, însă, că mă plictisesc. N-am apucat încă să spun că Jibe are un înlocuitor, un băieţandru scrofulos, gălbejit şi fără nici un haz. îşi vede de treabă şi, cînd se mişcă, parc-ar fi o umbră. N-am de făcut nici o observaţie în privinţa lui. Nici nu-l văd măcar.

Cînd pot — ceea ce nu se întîmplă prea des —, mă duc ia Aufrere, inginerul, ca să mă destind puţin. Mi-a explicat foarte bine tehnica pasteurizării. în ce priveşte metodele folosite pentru oxigenarea laptelui, nu poţi scoate nimic de la el.

în afară de zilele cînd trebuie să iau prînzul în strada Pot-de-Fer, am intenţia să mănînc foarte frugal, la mine în cameră. Mi-e atît de uşor să dau dovadă de virtute în acest domeniu, încît nu cred că poate fi prea eficace

.Singurătatea e, firește, bunul nostru cel mai sfînt, dar nu-mi pot ascunde că este, totodată, şi cea mai cumplită încercare. E ca şi cum aş fi izgonit dintre oameni. Marguerite! Mama ! Mi-e cu neputinţă să mă îndoiesc de dragostea lor, şi, totuşi, m-au lăsat numaidecît să plec, fără să-mi opună nici o împotrivire serioasă. într-adevăr, n-au făcut nimic ca să mă oprească. Ciudat ! Şi prietenii ? Toţi m-au părăsit, m-au dispreţuit, m-au trădat. N-am un singur coleg căruia să-i pot acorda frumosul termen de camarad... Pînă şi-n adîncul durerii, unicul meu sprijin e un orgoliu sever. Voi rămîne singur, aşadar, ca un surghiunit

pe o stîncă. Aştept asaltul suferinţelor de tot felul.

îmi dau seama că starea de nelinişte se trezeşte în mine o dată cu sosirea nopţii. Evident, n-ar trebui să-mi scriu jurnalul seara. Atunci, cînd ? Nu dispun de restul zilei. Nu sînt liber decît în întuneric.

20 iunie. Ieri şi azi am avut o în ti In ir e" dintre cele mai neliniştitoare. Noul meu itinerar trece prin strada Linne, strada Ecoles şi, străbătînd cartierul Odeon, întîlneşte drumul pe care mergeam altădată. Trebuie să descopăr o lume nouă : magazine, figuri, perspective, miresmele răspîndite de case, nimic nu mi-e încă familiar. îmi vor inspira, desigur, interes cînd plictiseala supranaturală, care mă apasă în clipa de faţă, se va fi risipit.

Prin urmare, ieri dimineaţă mergeam drept înainte, privind lumea cu ochi galeşi. Deodată, am simţit un fel de spaimă : m-am văzut afară din mine însumi. Nu era vorba de o halucinaţie, în momentul de faţă stau destul de bine cu sănătatea. Am văzut un trecător, un trecător vulgar, care-mi semăna într-un mod revoltător. Avea tot: c<■ am şi eu : barba neagră, cam răvăşită, obrajii scobiţi, gura cu buze subţiri, pînă şi ochelarii cu ramă de metal îi avea. Avea şi spinarea încovoiată şi braţele cam lungi, care se bălăbăneau de o parte şi de alta a trupului. Lucrul cel mai înspăimîntător, după mine, e că trecătorul nu purta un costum negru ca al meu, ci unul cenuşiu. Nici pălăria nu semăna cu a mea. Numai animalul era acelaşi. Prin urmare, fenomenul nu era situat pe planul coşmarului, ceea ce n-ar fi avut nici o importanţă, ci pe planul realităţii, pur şi simplu. N-avea nimic de fantomă.

Era un om, pe care efortul unei rase" o viaţă întreagă, mii de zile şi de întîmplări l-au modelat, în cele din urmă, după chipul şi asemănarea mea. Asta-i tot. E monstruos.

Trecătorul m-a privit cîteva clipe, deschizînd şi el ochi mari, ca şi mine. Drumul nostru s-a încrucişat, apoi, după zece paşi, m-am întors, cum s-a întors şi el. Nu pot să descriu sentimentul de umilinţă pe care l-am simţit în clipa aceea, ca, de altfel, în tot restul zilei.

întîlnirea avusese loc în faţa grilajului din scuarul Monge. Azi-dimineaţă mă întrebam dacă n-ar fi bine s-o iau pe altă stradă. N-am făcut-o, ceea ce a fost o greşeală. M-am întîlnit iar cu omul meu, lîngă College de France. Are, se \ .-de, o slujbă ca a mea şi trece probabil prin aceleaşi locuri, la orc fixe. M-a zărit de departe şi nu şi-a mai dezlipit ochii de pe mine. Singura diferenţă dintre noi : el părea interesat, în timp ce mie mi-era ruşine. Nu m-am putut împiedica să-l examinez cu atenţie, în treacăt. Asemănarea era izbitoare. M-am simţit atît de ruşinat, atît de stînjenit, atît de furios, fără îndoială, încît, dacă mi s-ar fi adresat, nu ştiu ce-aş fi fost în stare să fac. Poate că l-aş fi scuipat în faţă. A rîs. Apoi s-a întors de vreo două-trei ori după mine. Ştiu lucrul acesta, fiindcă şi eu m-am întors după el. A rîs iar. Ce i s-o fi părînd cu haz în toată chestia asta ? Cît despre mine, mă apucase un fel de leşin, de durere. Ar trebui să scriu „de ură", ca să fiu foarte sincer.

N-are nici un rost să cercetez ce se petrece în mine. Chiar de mîine, am să-mi schimb drumul

.Am s-o iau pe la Panteon şi prin Luxembourg. Nu vreau să-mi mai întîlnesc niciodată duşmanul.

Am avut nevoie de oarecare efort ca să-mi concentrez atenţia asupra a ceea ce trebuia să fac la birou. Ca să mă distrez şi să-mi alin supărarea, am

>rofitat de prilejul fericit de a face un drum pînă a uzina noastră din Saint-Denis. Spun „a noastră", ca şi cum ar fi ceva care mi-ar aparţine mie, personal, din această „Cilpo", care-mi ia tot. Spun „a noastră", aşa cum sclavul spune „stăpînul nostru". Nevoie tragică de a poseda : „studiile mele, regimentul meu, judecătorul meu, călăul meu".

Va să zică, m-am dus cu trenul pînă la Saint-Denis. Peisajul n-are nimic uman : coline de fierărie, fortăreţe de cărbune, rezervoare de gaz, cuiburi de locomotive şi, pretutindeni, ţevi care scuipă, fum verde, fum violet, fum de sacîz. în timp ce trenul îşi vedea de drum, am simţit deodată urcînd în mine deznădejdea. Lumea noastră nu mai poate produce sfinţi. Nici nu mai vrea aşa ceva. Puţin îi pasă de ei. Ajungînd în acest punct al visării mele, am zărit printre resturile de cărbuni nearşi, printre stîlpii de beton armat şi printre bobinele electrice, am zărit o floare în grădiniţa unui acar, o grădiniţă mare cit palma : era un călţunaş. Cît de fraged arăta în infernul acela de funingine ! Slavă Domnului, floarea asta nu va trăi prea mult limp, nu va avea cînd să fie prihănită. Vai, de-aş putea şi eu să înfloresc şi să dispar numaidecît...

Călţunaşul mi-a dat din nou curaj. Nu există lucru, cît de mic, care să nu însemne pentru mine un avertisment. Aveam nevoie de o dezminţire,

căci — ce rost ar avea să nu recunosc ? — treburile mele nu merg strălucit. M-am refugiat în singurătate, să-mi creez o stare de puritate în faţa marelui meu proiect. Dar ajunsesem tocmai să mă întreb dacă nu cumva însuşi marele meu proiect nu m-a părăsit, ca toţi ceilalţi, în pragul singurătăţii. Vechiul Salavin, iarbă cîinească, răsare mereu #din pămînt.

22 iunie. Azi, duminică, în a opta zi a ispăşirii şi a izolării mele, m-am dus să prîiizesc în strada Pot-de-Fer. Gătise mama, făcuse toate bunătăţile care-mi plac, vreau să spun care-mi plăceau pe vremuri, cînd astfel de lucruri îmi mai făceau plăcere. Cum să nu mă uit cu emoţie la mobila veche, la camera noastră, la cărţile pe care le-am lăsat aici, la toate comorile umile, la care sînt nevoit să renunţ, fiindcă aşa trebuie ? Marguerite nu spunea un cuvînt şi avea o faţă albă de tot. După dejun am luat loc în camera noastră, ca un musafir, ca să fumez o ţigară. Marguerite s-a aşezat, în faţa mea, în fotoliu, cu mîinile încrucişate, pe un genunchi. Am stat aşa o oră, fără să spunem un cuvînt. Aveam impresia că gîndurile soţiei mele se învîrteau roată în faţa ei, pe podea, ca nişte prizonieri într-o groapă. Am îngenuncheat şi am şoptit : „Ştii bine că trebuie !" Marguerite s-a ridicat în picioare, lăsîndu-şi mîinile în mîinile melc. Stătea aşa, ţeapănă, cu partea de sus a corpului lăsată pe spate, şi părea să privească spre ceva imens, dincolo de zidul casei. La început nu mi-a răspuns, pe urmă obrazul i s-a descompus, s-a urîţit, aproape, şi în cele clin urmă a rostit, cu o voce de nerecunoscut:

— Şi eu ce să fac ?

E pentru prima oară că o aud spunînd ceea ce alţi oameni strigă de sute de ori pe zi. Cît trebuie

să fi suferit ! Nu atît ca să le rostească, ci pentru că le rostise.

M-am gînclit că trebuie să-i destăinui cîte ceva, cît de puţin, că trebuie să picur măcar un strop de balsam pe rana ci.

•— Marguerxte, Marguerxte, iartă şi rabdă. Ai să înţelegi mai tîrziu, dacă reuşesc.

Mai aştepta ceva. Dar nu spusesem, oare, prea mult ? Atunci a ridicat din umeri, făcînd un gest nedefinit. Mă mai gîndesc şi acum la el şi încerc să pricep. Poate că era milă, poate, mai curînd, neîncredere.

Fie ! Fie ! N-are decît să se îndoiască şi ea, cum se îndoiesc şi ceilalţi !

23 *iunie.* Simt o nevoie infinită de a mă înălţa. Adevărul e că nu ştiu nici în ce dii'ecţie, nici în ce fel.

24 *iunie.* Umilinţa sfinţilor e paradoxală. Fiecare se sileşte să fie cel mai sărac, cel mai modest, cel mai neînsemnat. în fond, fiecare vrea să fie mai mult decît ceilalţi. Adevărata umilinţă ar consta în a fi şi a rămîne ce eşti, aşa cum se întîmplă cu pietrele. Inerţia. Ei bine, nu ! Recunosc că eu am ambiţie. Aş vre$ şi eu să fiu ceva mai mult decît atît. Mai mult decît sînt eu însumi, bineînţeles !

25 *iunie.* Cum nu mai am un cămin, domeniul meu e strada. Parisul coiitinuă să-mi fie drag. Aşa cum se întîmplă cu toţi pietonii, am ajuns să cunosc emoţii de iepure fugărit : privesc în dreapta, privesc în stînga, alerg, simt primejdia morţii la fiecare pas. Şi, totuşi, oraşul acesta coi- upt continuă să-mi fie drag. Ori de cîte ori pot, rătăcesc pe străzi, la în- tîmplare, pînă la istovire, ceea ce îmi prilejuieşte o beţie grozavă. Nu trebuie să salut pe nimeni : sînt singur pe lume. E

plăcut să nu te cunoască nimeni, e plăcut să fii dispreţuit. Cînd mă simt obosit de inima mea, pi-ivesc omenirea care se revarsă, spume- gînd, între ziduri.

Ieri am urmărit de departe, aşa, de plăcere, un om, a cărui figură şi a cărui înfăţişai'e mă izbiseră : avea părul cărunt, haine negre, braţele îi atîrnau inerte, pînă şi în mers desluşeai nemişcare şi indiferenţă. L-am urmărit un sfert de oră şi, în cele din urmă, i-am luat-o înainte. în clipa în care am ajuns în rînd cu el, I-am văzut deodată schiţînd, cu degetul mare şi cu arătătorul, un gest minuscul, aproape imperceptibil. S-ar fi zis că-i gestul unui Om care explică ceva, care vrea să convingă. Gestul acela trăda atîta violenţă ascunsă, încît m-am îngrozit.

Paris ! Rug al sufletelor ! Ai un cer ploios, un soare bolnav, dar climatul tău spiritual e tropical. E un hăţiş omenesc, cutreierat de suferinţă şi de bucurie ca de nişte fiare. Toate pasiunile se încrucişează aici asemenea unor liane demente, care se întrepătrund, se răsucesc, se înnăbuşă şi înfloresc într-o formă hidoasă. Cine vrea s-o facă pe spectatorul e numaidecît sfîşiat, muşcat. Trebuie să te aperi ori să fugi. Paris ! Vai, nu eu mi-am ales cîmpul de bătaie ! îl accept, încovoindu-mi spinarea. Mă apăr ca acele insecte care iau culoarea terenului ca să se ascundă sau, mai bine zis, ca acelea care, în clipa cînd le atingi, îşi imită propriul cadavru. Şi mă uit, mă uit... încerc să înţeleg. Prima pradă căzută în ghearele inteligenţei cîntăreşte greu, din cauza dezgustului. Vreau să cred că cine caută mai bine, descoperă îndurarea.

Azi-dimineaţă, în colţ cu clădirea Senatului, am văzut două fiinţe care se despărţeau, un bărbat şi

o femeie. Se certaseră, fără îndoială, fiindcă ochii femeii erau înroşiţi, şi bărbatul avea o faţă descompusă. S-au sărutat stingheriţi, îndureraţi, apoi fiecare a luat-o în altă direcţie. Mă oprisem lîngă un chioşc cu ziare şi pîndeam. înainte de-a se face nevăzuţi, unul în strada Conde, celălalt în strada Vaugirard, s-au întors amîndoi de trei-patru ori, dar nu în acelaşi timp.

Pc lîngă grilajul grădinii Luxembourg întîlnesc, în fiecare seară, o curvuliţă vopsită şi pudrată. Arc un picior amputat şi umblă în cîrji. Celălalt picior e frumos, sub ciorapul de mătase roz, modern. Se pare că fiinţa asta găseşte amatori, în fiecare zi are alt însoţitor.

Am şi eu mîngîierile mele. De pildă, domnul din strada Soufflot, un individ înalt, foarte drept, voinic, cu un obraz de arhanghel, viril, cu trăsături regulate. Nu ştiu cine poate să fie. îi atribui toate virtuţile pe care nu îndrăznesc să le visez pentru mine însumi. Pehtru mine, el e eroul ispăşirilor. "

27 *iunie.* De data asta, temîndu-se probabil să nu mă piardă, Jibe mă aştepta în colţul străzii Cher- che-Midi.

— Tot eu sînt, patroane.

Am încercat să iau un aer prietenesc, dar cred că n.-am reuşit. Hainele lui Jibe erau mai uzate şi mai murdare ca orieînd. După clouă minute de pălăvrăgeală, omul meu şi-a dat arama pe faţă.

— Am nevoie de un mic ajutor, patroane. Dă-mi de trei ori nimic, şi tot o să-mi ajungă.

— lartă-mă, Tastard. Am ajuns la sfîrşitul lunii cu foarte multe greutăţi. Ştii, daor, că am familie. Sînt şi eu grozav de strîmtorat.

— Cît o fi, patroane...

Eram roşu la faţă şi nenorocit. Umbla după mine, la jumătate de pas în urma mea. De data

asta era calm, încăpăţînat, sigur de victorie, sigur de slăbiciunea mea.

Am cedat. I-am dat cinci franci. Mă privea, în timp ce-mi scotoceam în portofel, şi-mi urmărea gesturile cu o stăruinţă care mă exaspera. A ţinut o clipă bancnota între degete, de parc-ar fi vrut s-o cîntărească. A făcut o uşoară strîmbătură, pe urmă a spus, pe un ton vesel :

— Eşti, totuşi, un băiat şic. Nu, nu sînt doi ca dumneata. Ei, ce spui, patroane ? Bem un păhăruţ ? O prostie, un flecuşteţ ! -

Am refuzat categoric : două „flecuşteţe", şi se termina cu cei cinci franci. Vai de capul lui, de nebun !

Jibe ! Pentru mine, el e întruparea însăşi a problemei cerşitului. Deşi am un sentiment aprig de ruşine cînd fac pomană, îmi dau foarte bine seama că e vorba de o practică elementară, pe care sînt obligat s-o accept.

Aversiunea mea nu înseamnă zgîrcenie, pot foarte bine să afirm lucrul acesta : sînt prea sărac ca să fiu zgîrcit ; dar, ori de cîte ori dau cuiva de pomană, mă pun în locul celui care o primeşte, şi mă urăsc. Pentru a simplifica lucrurile, mă gîndisem să reglementez problema asta pe cai indirecte sau, dacă pot îndrăzni să mă exprim astfel, prin corespondenţă, fie trimiţînd o ofrandă anonimă societăţilor de ajutor, fie depunînd nişte bani în cîte o cutie a milelor. Era o uşurare clandestină. Dar nu, asta nu se face ! Din moment ce-mi vine greu să dau direct de pomană, înseamnă că aşa trebuie să procedez. 11 am, deci, pe Jibe ! El c săracul meu. E o povară grea, vai, pentru un mărunt conţopist ca mine... îi dau nevesti-mi cea mai mare parte din ce cîştig, păstrînd doar strictul necesar. După ce l-am mulţumit şi pe Jibe — e un fel de a spune —, îmi

mai rămîn azi vreo cinci franci, din care trebuie să trăiesc trei zile. Asta înseamnă pîine şi apă. Fie ! Fie !

După masă, uinblînd prin Paris în interes de serviciu, am luat metroul. E pe socoteala firmei. Controlorul trenului vindea bilete de loterie în folosul victimelor unui accident întîmplat luna trecută. Mai toată lumea a luat, aşa acţionează bunătatea impulsivă a mulţimilor, contagiunea, dorinţa de-a face ce fac şi alţii. Fiecare bilet costa cinci centime. Mi-e cu neputinţă să mă lipsesc de cinci franci, afară, doar, dacă aş renunţa ele tot la mîncarc.

Era cît pe-aci să cobor cu patru-cinci staţii înainte, ca să evit un mic supliciu. Am învins această tendinţă spre laşitate, dar m-am făcut vinovat de alta. în clipa cînd controlorul mi-a întins biletele de loterie, am întors capul, cu o mutră dispreţuitoare. Ar fi trebuit să-i spun : „Nu, mulţumesc ! N-am bani !" Dar nu m-ar fi crezut. Aşa că am luat mutra dispreţuitoare care m-ar fi indignat dacă aş fi vă- zut-o la altcineva şi care mă indignează şi la mine.

30 iunie. Arhanghelul din strada Soufflot ! Azi- di- mineaţă l-am văzut intrînd într-o tutungerie. Am inţrat după el. Curiozitate catastrofală ! Şi-a cumpărat ţigări şi a intrat în vorbă cu patronul, după ce i-a dat mîna. Ce mizerie ! Arhanghelul se exprimă ca Cerbelot. Spune aşa : „Nu pot să fumez orice fel de ţigări, fiindcă am o anumită situaţie. Asta mi se întîmplă şi cu autobuzul : iau totdeauna clasa întîi. Trebuie să te faci respectat..." Şi dă-i înainte. Rămăsesem locului şi mă prefăceam că-mi aprind ţigara la becul de gaz. Eram năuc şi nu-mi puteam lua privirile de la arhanghelul meu dezumflat. Aş fi vrut să-i strig : „lioţulc ! Floţule !"

Să lăsăm asta. Azi e zi de plată, cum spun muncitorii noştri — nu ai mei, ai întreprinderii —, şi Aufrcre m-a invitat la o bere, într-o braserie. Am avut o convorbire substanţială. Sînt, în sfîrşit, pe punctul de a afla de la Aufrcre anumite lucruri importante, din punctul meu de vedere.

Inactivitatea mă omoară. Vreau să fac ceva bun, ceva mare. Dar sînt obligat să aştept. Să aştept mereu. Aşteptarea asta mă istoveşte. Oare ce s-ar putea face în lumea noastră ? Ce lucru mare, grandios s-ar putea face ? E nevoie, oare, de atîta inventivitate, de atîta geniu inventiv, ca să ajungi... Nu, nu în seara asta. Nu vreau să scriu un astfel de cuvînt în seara asta. Nu simt harul în mine.

4 iulie. Mă interesează totdeauna ce scrie în ziare, cînd citesc peste umărul vecinului. Dacă le iau eu, mă plictisesc şi le arunc imediat. Dar, de la o vreme, le citesc, ba chiar le citesc cu patimă. Studiez cazul Thedenat.

După cîte afirmă ziarele, Thedenat era un rentier, fără copii, care locuia cu nevastă-sa într-o căsuţă, la periferie. Acum vreo patru-cinci ani, s-a apucat să dăruiască tot ce avea, bucată cu bucată, bucăţică cu bucăţică, ori de cîte ori se ivea prilejul : ici bani, colo mobile sau haine. Cam în aceeaşi perioadă a început să adune şi să găzduiască tot felul de nenorociţi, de cerşetori, de animale fără stăpîn. Nevastă-sa. care are un rol foarte ciudat în toată povestea asta, nevastă-sa, deci, nu protest i. în schimb, locuitorii orăşelului trăncăneau şi făceau glume. în cîţiva ani, Thedenat a făcut praf cea mai mare parte din avutul lui. Cu ultimii gologani, continua să hrănească vagabonzii şi cîinii fără stăpîn. Orăşelul a început să murmure. Doamna Thedenat, care, de altfel, se arăta din ce în ce

mai puţin, a păstrat aceeaşi tăcere. în cursul iernii trecute, care a fost destul de aspră, Thedenat a început să circule seara, transportând sub pelerină pachete misterioase. S-a stîrnit o îngrijorare şi o enervare generală. în cele din urmă, poliţia s-a alarmat şi s-a pus în mişcare. în casa lui Thedenat a avut loc un fel de descindere. Oamenii legii fuseseră însoţiţi de toată populaţia. S-a constatat că locuinţa era goală : mobila dispăruse, n-aveau foc... Thedenat stătea în genunchi şi încălzea la piept nişte pietre, pe care le inîngîia ca pe nişte animale bolnave. în camera de alături, doamna Thedcn at zacea pe vin pat nenorocit, aproape moartă, aproape goală şi gemea : „Domnilor, vă rog, domnilor, nu-i faceţi nici ufi rău. E aşa de bun !" în primul rînd, au fost transportaţi amîndoi la spital. în cele din urmă, după luni de zile de anchetă, după nenumărate expertize, Thedenat a fost internat într-un ospiciu. Soţia lui e pe moarte şi continuă să repete : „Nu-i nebun, domnilor. Ar trebui, doar, să-l împiedicaţi să fie prea bun."

6 iulie. Nimeni nu mai vorbeşte despre cazul Thedenat. Nici un rînd. S-a sfîrşit, s-a lichidat, aproape că e uitat. Ziarele caută un alt os de ros.

8 iulie. E cald. Mi-am deschis fereastra, dar am închis-o iar. Pe acoperişul hotelului din faţă lucrează doi tinichigii. Din cînd îri cînd, se uită la mine şi încep să rîdă. Nu fac nimic caraghios, stau pe scaun şi citesc. Dacă aş fi în locul lor, în înaltul cerului, şi dacă l-aş zări pe Salavin ghemuit în gaura lui, cu siguranţă că aş rîde şi eu. Dar glumele lor sînt nedrepte, insuportabile. E limpede că nu pot să mă înţeleagă, nici să mă iubească. Ce reprezint eu pentru ei ? Un trîntor, un om inutil. Ah, de-aş putea ieşi din prăpastie... Dar, răbdare ! Răbdare !

10 iulie. Acum ştiu tot. Aufrere şi-a dat drumul, nu fără unele glume : „Cilpo" nu oxigenează laptele.

12 iulie. De două zile stau şi rumeg această descoperire ; „Cilpo" nu-şi oxigenează laptele. în privinţa pasteurizării, nu există nici o îndoială, se face reglementar. Oxigenarea, însă, e o înşelătorie, o escrocherie. Deşi cu rezerve, Aufrere e categoric în această privinţă. A rîs de mirarea mea : „N-o lua prea în tragic".

Aufrere nu pare să înţeleagă în ce constă pentru mine tragedia. Va să zică, în clipa asta, mii.de femei dau copilaşilor lor lapte despre care li s-a spus că "este oxigenat, deşi nu-i adevărat. Directorii firmei pentru care lucrez, şefii mei, domnul Mayer însuşi, pe care l-am considerat totdeauna un om cinstit şi fin, continuă,_ la adăpostul unei minciuni, să facă un negoţ necinstit. De alaltăieri simt că sînt şi eu compromis, din cauza acestei minciuni. A sosit clipa să pun capăt inerţiei, să mă dedic acţiunii, să mă sacrific, poate, pe altarul acţiunii. Am, în sfîrşit, noroc. Dar e un noroc cumplit.

Am de ales între mai multe soluţii. Fireşte, m-aş putea preface că nu ştiu nimic, aş putea continua să pasc mai departe, cu capul plecat, să-mi accept hrana otrăvită. Aş putea pleca de la „Cilpo", fără comentarii : rup cu minciuna şi renunţ să profit de pe urma ci. în sfîrşit, aş putea, ar trebui mai ales să fac un gest — nebunesc, fără îndoială —, dar un gest necesar. Trebuie să dau pe faţă, în mod public, înşelătoria. Nu-mi fac nici o iluzie : gestul acesta nu presupune nici o sfinţenie. Dar omul drept va prevesti apariţia sfîntului.

E inutil să spun că-mi asum toată răspunderea acţiunii ce întreprind, fiindcă tocmai în această răspundere constă pentru mine beneficiul.

15 iulie, M-am retras, în aceste zile de sărbătoare, într-o izolare totală. Am reflectat, aş putea spune că m-am rugat, at-ît de încordat îmi era sufletul. De. data asta, n-am nici o grabă. N-am nevoie de prezenţă de spirit şi nici de sînge rece. Prilejul ce mi se oferă nu e dintre cele ce dispar: E aici, în faţa mea, e ca un munte. Nu eu profit de el, ci el pune, treptat, stăpînire pe toată voinţa mea.

Cred că există la Paris un serviciu al fraudelor, şi la început mă gîndesc să mă adresez lui. Dar cred că e mai simplu şi mai cinstit să scriu comisarului de poliţie. Noi ţinem de Cartierul Invalizilor. Spun încă „noi", deşi e vorba de această „Cilpo". Comisarul îşi va lua sarcina de-a transmite avertismentul meu celor în drept.

16 iulie. Scrisoarea mea e gata de ieri. Am s-o transcriu aici, în paginile jurnalului, ca măsură de prevedere. Redactarea ei mi-a cerut eforturi foarte mari.

„Domnule comisar, scrisoarea de faţă nu e o anonimă. Mă numesc Louis Salavin. Veţi găsi, menţionată mai jos, adresa mea. Lucrez de un an de zile la «Compania industrială a laptelui pasteurizat şt oxigenat» — firma «Cilpo» —, din strada Sevres. N-am nici un motiv să mă plîng de superiorii mei şi crcd că trec drept un colaborator conştiincios. Vă scriu rîndurile de faţă pentru a-mi linişti conştiinţa. Virma noastră livrează zilnic, pentru Paris, pentru departamentul Seine şi departamentele vecine, mii de sticle de lapte, destinate alimentaţiei sugarilor şi bolnavilor. Dacă e să- dăm crezare prospectelor şi broşurilor, prccum şi întreprinderii noastre, laptele

acesta trebuie să fie nu numai pasteurizat, ci şi oxigenat. Domnule comisar, am avut prilejul să ajung la certitudinea că laptele nostru, deşi într-adevăr pasteurizai nu e supus nici unei operaţii de oxigenare. Prin urmare, stntcm în faţa unui fapt care s-ar putea, asimila cu un abttz dc încredere, atît din punct de vedere comercial, cît şi din punct de vedere igienic. Sînt convins, domnule comisar, că, recunos- cînd acestei scrisori calitatea unui act de pură moralitate, îi veţi da cuvenita urmare. N-am de loc intenţia să mă sustrag consecinţelor gestului meu şi va rog să primiţi asigurarea perfectei mele consideraţii."

Mi-am recitit scrisoarea dc zeci dc ori. Nu mă puteam hotărî s-o expediez. Nu simţeam nici o altă teamă, în afară de aceea că n-ar fi bine ticluită. Dar, acum, zarurile sînt aruncate. Mă duc la poştă.

Ora 12 noaptea. Scrisoarea a pornit. în clipa în care am văzut-o dispărînd în cutia poştală, am fost cuprins de un foarte ciudat amestec de oboseală şi de agitaţie. Timp de o jumătate de oră m-am tîrît pe stradă, fără să-mi găsesc liniştea. în cele din urmă, am cedat unui capriciu. Sîntem la început de lună şi am ceva bani. Mi-am petrecut restul serii la cinema/ Nu de dragul distracţiei, ci din dorinţa de a studia oamenii. în timpul antractelor îmi spuneam, privind mulţimea : „Pentru fericirea acestor oameni, care habar n-au de mine, am făcut un gest ce mă va costa pîinea zilnică şi liniştea sufletească". Eram toropit, aproape beat. Spectacolul nu m-a plictisit. Ba chiar, graţie unui film documentar, am aflat unele lucruri interesante în legătură cu confecţionarea nasturilor de corn. Poate că fac o greşeală dispreţuind cinematograful. în sp.nele meu, cîţiva tineri, nişte intelectuali, cu siguranţă, comentau filmele

şi discutau într-un limbaj foarte savant, pe care nu l-am înţeles în întregime. Unul dintre ei spunea : „Chaplin e un Spinoza pentru cea de-a şaptea artă". Şi altul : „Mai bine ai spune un Descartes". Ce interesant !

Acum m-am întors acasă şi-mi dau scama că n-am să pot dormi. Totul mi se învălmăşeşte în minte : „Cilpo", cinematograful, comisarul. Văd scrisoarea mea trcmurînd pe ecran, în litere scînteietoare. Doamne, cît de obosit sînt !

17 iulie. Azi e joi. Comisarul are în faţa ochilor scrisoarea mea. Şi ce-o să facă ? Serviciile administrative sînt de o lene dezgustătoare. Să spunem că e nevoie de o săptămînă întreagă, pentru ca scrisoarea să ajungă la serviciul competent. Pe urmă, ancheta durează o lună, dacă nu şi mai bine. Prin urmare, trebuie să am răbdare. Ce bine-ar fi s-o uit, să-mi fac alte griji !

18 *iulie.* O zi mohorîtă. Căldura e lipicioasă. Scrisoarea aceea ! Totuşi, am făcut un lucru care mi se pare curajos şi meritoriu. Nu mă simt nici mai mulţumit, nici mai bun decît înainte şi nici mai mare. Mă simt, mai ales, extenuat. Şi liniştea asta ! Cînd am zvîrlit scrisoarea la cutie, am avut impresia că m-am aruncat eu însumi într-o fîntînă. Şi dacă nu se alege nimic din toată chestia asta ? ! Dacă efortul meu uriaş rămîne zadarnic, dacă scrisoarea e uitată într-un dosar sau aruncată la coş, cu cine ştie ce liîr- ţoage vechi ? ! Văd cum ridică din umeri un bătrîn birocrat, mucegăit. Şi dacă ancheta durează un an, cum s-a întîmplat în povestea cu sticlele, pe care le-a băut Jibe ? Am să mă perpelesc aşa un an de zile ? Mai bine mă omor.

19 *iulie.* Trebuie să scriu totul chiar în seara asta. Să nu întîrzii o clipă. Poate că mîine sinceritatea n-are să mai fie totală. Mă temeam

că voi avea de aşteptat un an de zile ! Cînd colo, deznodămîntul a avut loc chiar azi-dimineaţă. Adică în mai puţin de patruzeci şi opt de ore. Dar s-o iau metodic, să nu uit nimic.

Era poate ora zece. Domnul Mayer mă cheamă la telefon. E ceva obişnuit. Totuşi, în clipa cînd îi recunosc vocea, simt cum mă trece un fior, deşi se risipeşte numaidecît, fiindcă totul mi se parc normal. „Azi nu vreau să vin prin birouri, îmi spune. Ia-ţi, te rog, dosarele şi vino pînă la mine." îmi adun dosarele privitoare la toate problemele în curs şi pornesc spre direcţie. Sînt calm şi sigur, de altfel, că n-a sosit încă momentul bătăliei mari. Am toate motivele să fiu liniştit : în clădirea cea vastă, munca toarce ca o pisică, anticamera direcţiei e liniştită şi aproape pustie, domnul Mayer mă primeşte cu o strîngere de mînă şi cu zîmbetu! lui obişnuit.

îmi deschid registrele şi dau informaţiile ce mi se cer în legătură cu afacerile în curs. Domnul Mayer mă aprobă din sprîncene,» presară, ici-colo, cîte un „bine", „foarte bine", „perfect". Asta înseamnă că totul e în regulă ? Nu ! De la o vreme, mă simt cuprins de o stînjeneală nelămurită. Oare cum se explică ? E fără importanţă. Dar e categoric. Domnul Mayer, care în cursul discuţiilor dintre noi spune totdeauna, laconic, aşa cum spune toată lumea în întreprindere, „laptele", sau „sticlele de lapte", sau „expedierea laptelui", domnul Mayer pronunţă azi de fiecare dată şi în mod foarte precis „laptele pasteurizat şi oxigenat". Am impresia că rosteşte cu deosebită grijă cuvîntul „oxigenat". Nu-i o părere. Nu-i un rezultat al neliniştii mele. Sînt sigur că e ceva Ia mijloc. Simt că drama se apropie, aşa cum simte un

bolnav apropiindu-se o criză de nervi. Totuşi, domnul Mayer e bine dispus, chestiunile discutate sînt foarte simple, treaba merge bine, şi frazele noastre sînt cu totul inofensive.

— Prin urmare, domnule Salavin, toţi medicii care ne vor restitui cartea poştală ilustrată vor primi... Cît spuneam ?

— Spuneam, domnule director, că vor primi, gratis, şase flacoane de lapte pasteurizat.

Aici m-am oprit, fără să vreau. E o zi care se arată caldă, de dimineaţă. Cîţiva stropi de sudoare îmi picură dc pe frunte. Prin urmare, mă opresc... Bineînţeles, mi-am asumat o sarcină nobilă şi curajoasă. Atunci, dc ce mă simt dezorientat, dc ce am un gol uriaş în locul pîntecelui. de ce sînt cuprins de panică, asemenea unui asasin în faţa judecătorului de instrucţie ? Dacă o faptă bună stîrneşte în mine tulburarea, de parc-aş fi săvîrşit o infamie, nu mai înţeleg nimic.

Domnul Mayer nu-i nervos. Plesneşte uşor, cu palmele, în braţele fotoliului în care stă şi spune iar, silabisind :

— Pasteurizat şi o-xi-ge-nat, domnule Salavin.

între noi se aşterne o tăcere cumplită, în cursul căreia desluşesc strigătele străzii, claxoanele automobilelor şi, în camera de alături, zgomotul maşinilor de scris. Aş vrea să vorbesc, să spun o frază simplă şi gravă. N-am nici un atom de salivă în gură. Tot domnul Mayer — în clipa asta îl admir, îl admir şi-l urăsc —, tot el indică direcţia în care se va da bătălia.

— De unde dracu ai ştiut că laptele nostru nu-i oxigenat ? A dat cărţile pe faţă. Aproape că am scos un suspin de uşurare. De altfel, numai aşa ceva poate să-mi iasă din gură. Chiar dacă aş găsi

cuvintele necesare, tot n-aş mai şti să le adun. Domnul Mayer n-a înţeles şi continuă, fără grabă", cu un aer visător :

— E adevărat, laptele nostru nu-i oxigenat. Dar ce-i mai curios — şi ceea ce dumneata nu ştii, domnule Salavin — e că asta n-are nici o importanţă. Hai, aşază-te, am impresia că eşti cam bolnav. Aşa- ză-te, domnule Salavin, şi dă-mi voie să-ţi spun că „oxigenat" e un cuvînt care a intrai în titulatură fiindcă are un fel de strălucire comercială, fiindcă merge grozav pentru „publicitate". Cînd unul dintre inginerii noştri l-a sugerat pe vremuri, a sporit dintr-o dată cu 20% cifra de afaceri şi a introdus în titulatura firmei noastre un cuvînt frumos şi sonor. Dar nimănui nu i-ar fi venit ideca năstruşnică de a oxigena o marfă bună ca a noastră. Fiindcă marfa pe care o vindem noi e de bună calitate, e cinstită. M-ai înţeles ?

Domnul Mayer îşi deschide portofelul. Din el scoate, cu vîrful degetelor, o liîrtie, pe care o recunosc imediat — e scrisoarea mea —, şi o desfăşoară, dîndu-i un mic bobîrnac.

— Din fericire, comisarul e prieten cu noi. A mirosit îndată că e vorba de actul unui mistificator sau al unui iluminat. Nu te îngălbeni, domnule Sa- lavin. Repet, actul unui iluminat. într-adevăr, e calificativul cel mai politicos pe care ţi-l pot oferi. Aşadar, mi-a trimis această epistolă în plic sigilat, însoţind-o cu cîteva rînduri amabile. Graţie prezenţei de spirit a acestui om, care ştie să se poarte, s-a putut evita o împrejurare care ar fi însemnat, cu siguranţă, o mare nedreptate şi, poate, o mare nenorocire. Gîndeşte-te, domnule Salavin, la urmările unei campanii de presă, cu sau fără şantaj. Gîndeşte-te la scandalul care ar fi izbucnit, la prestigiul

firmei, zdruncinat, la întreprindere, care ar fi fost, poate, constrînsă să concedieze tot personalul sau o parte din el. Trei sau patru sute de oameni ar fi rămas pe drumuri. Şi asta numai pentru ca domnul Salavin să aibă conştiinţa împăcată. Am, sau nu dreptate ?

Izbutesc cu greu să adun, la un loc, cîteva silabe :

— Domnule director, cred că... dat fiind...

Domnul Mayer mi-o şi retează :

— Iar ai să-mi prezinţi demisia. Şi crezi că asta ajunge ? Nu, domnule Salavin. Nu ! Am cîntărit bine lucrurile şi am hotărît să te reţin. Ai auzit ? Ai înţeles ? Te reţin. Sau, ca să mă exprim altfel, nu te las din mînă. Eşti un om primejdios. Prefer să te ştiu aici, decît aiurea. Aici, sub ochii mei.

— Domnule director, e imposibil. După cele ce-am făcut, vreau neapărat să mă retrag.

Dumneata vrei, dar eu nu vreau. Te păstrez, dar păstrez şi scrisoarea. Nu uita, domnule, că această scrisoare, prezentată într-un anumit fel...Domnul Mayer nu continuă. îl văd repezindu-se spre un dulap şi întorcîndu-se cu un pahar de apă.

— Hai, repede ! Bea, bea ! Poftim, i s-a făcut rău...

Nu sînt sigur că mi-am pierdut cunoştinţa. M-am
trezit instalat într-un fotoliu, cu palmele umede, cu picioarele moi.

Domnul Mayer e în faţa mea. Ochii îi sînt pe jumătate închişi, pare cufundat într-o meditaţie adîncă. în cele din urmă, revine pe pămînt.

— Trebuie să-ţi vii în fire, înainte de-a pleca. N-am chemat pe nimeni în birou. Aşa ! Poţi să te ţii pe picioare ? Mai aşteaptă cîteva minute. începînd de luni, nu vei mai lucra la serviciul publicităţii. Te aduc chiar aici, la direcţie, la secretariatul meu particular. încă ceva, domnule Salavin. Eşti cumva religios ? Te rog să crezi că asta rămîne între noi.

— Nu sînt religios, domnule director.

— Nu ? Foarte bine. Poţi să te întorci la dumneata în birou. Nu-ţi uita dosarele.

M-am întors la mine în birou. Cerbelot era plecat pe teren. Băiauil celălalt, urmaşul lui Jibe, de asemenea. Mi-am sprijinit fruntea de masă şi cred c-am dormit mai bine de o oră.

Asta-i tot, asta-i tot. N-am să mai scriu nimic despre asta, nici acum, nici altă dată. Atît, şi nimic mai mult.

28 iulie. N-am mai pus mîna pe jurnal de mai bine de-o săptămînă. O săptămînă ? Nu, fireşte, a fost o noapte lungă, întretăiată de coşmaruri, adică de orele de veghe. A, nu mă las tîrît de

deznădejde ! Nu mă las. în privinţa mamei şi a nevesti-mi, destindere. Mă duc la ele, mîncăm împreună, rămîn o oră, pe urmă o iau la goană. E o linişte aparentă. Zilele trecute, tocmai cînd plecam, mama a venit după mine, pînă la scară. A coborît cinci-şase trepte şi mi-a spus încetişor, lipindu-şi aproape buzele de urechea mea :

— Cînd ai să vrei să te întorci, să nu-ţi fie ruşine, Louis.

I-am sărutat mîinile, mîinile ei, bătrîne şi ofilite. Voia să le desprindă dintr-ale mele, era încurcată. Mi-a mai spus :

■— A, nu spun asta pentru mine şi nici pentru ea, crede-mă ! O spun pentru tine, numai pentru tine.

în faza în care am ajuns, nu pot face tranzacţii. Dacă singurătatea nu înseamnă pentru mine mîntui- rea, atunci să-mi fie o pedeapsă.

Biroul meu cel nou, în care lucrez de cîteva zile, e o cămăruţă goală, sînt singur în ca. Nu-mi displacc prea mult. Arată a mormînt.

29 *iulie.* Azi-dimineaţă, pe stradă, am simţit că cineva mă urmăreşte pas cu pas. Abia îndrăzneam să întorc capul, dc teamă să nu fie Jibe. El era. La sfîrşit de lună, iese la suprafaţă. Am scos din bu- zunaz tot ce aveam, adică paisprezece franci, şi i-am dat lui jumătate.

iulie. La etajul al treilea, peste drum de mine, în casa cea nouă, locuieşte de la o vreme un individ, care mă interesează mult. Pot să văd perfect ce se petrece în camera lui. Scara, mă instalez în fotoliu, sting lampa, ceea ce mă împiedică să-l mai văd — e vorba de fotoliu, fiindcă n-am izbutit să scap de el —, şi multă vreme, uneori ore întregi, îl privesc pe necunoscutul dc peste drum. Ţine fereastra deschisă, fiindcă e foarte cald.

Cred că nici măcar nu bănuieşte c-ar putea să-l vadă cineva.în primele zile nu-l observam cu regularitate. Jocul acesta mă pasionează. De cele mai multe ori, necunoscutul e aşezat, ca şi mine, în faţa unei măsuţe. Scrie pe nişte carneţele, mută din loc tot felul de hîrtiuţe sau citeşte, cu stiloul în mină. Din cînd în cînd, îşi împinge fotoliul din faţa mesei, lungeşte picioarele şi se întinde, oftînd. Noaptea e atît de liniştită, încît îl aud cum oftează. îşi scoate pantofii, trage uşurel de vîrful şosetelor, ceea ce odihneşte piciorul. Apoi citeşte mai departe. Cască.

E singur. Cel puţin, se crede singur. Cum să-şi închipuie că, acolo sus, nemişcat, ca un păianjen la pîndă, un alt om singur spionează din umbra mansardei ? Nu sînt convins că ceea ce fac e un lucru nevinovat. Am impresia că violez o taină grozavă.

Necunoscutul mai cască o dată. îşi trece * mîna peste frunte. Din clipă în clipă, îşi strecoară, distrat, arătătorul în pantaloni şi se scarpină. Ce trist e să fii singur ! Cît de nemişcat a rămas ! Doarme ? Nu, se vede că visează. Aha ! Se scobeşte în nas. Se ridica. Bea un pahar cu apă.

N-ar trebui să stau aşa. Asta nu măi e indiscreţie, e o crimă de lezumanitate.

Acum se ridică. îşi trosneşte degetele. Se îndreaptă spre fundul camerei, şi trei sferturi din trupul lui se face nevăzut; nu-i mai zăresc decît picioarele. Aha ! Aha ! A stins lumina.

Ce-o fi făcînd ? Simt cum mă trec fiori ca de groază. Şi simt o imensă uşurare. Şi-a stins lumina şi m-a eliberat, m-a descătuşat. Trebuie să-mi pun hîr.tiile în ordine, şi pe urmă să mă culc. Am să-mi închid fereastra. Numai cînd mori eşti singur.

31 iulie. Citesc şi fac o observaţie foarte curioasă, anume că un mare număr de sihaştri, de călugări solitari, îşi petreceau viaţa în doi, uneori chiar în mici grupuri. Primeau vizite, făceau laolaltă mici călătorii. Bine, atunci cum rămîne cu singurătatea ?

Ceea ce gîndeam ieri seară despre singurătate e absurd. Singur eşti pretutindeni. Merg pe stradă şi dacă, din întîmplare, ritmul pasului meu se potriveşte cu al altuia, care se îndreaptă în aceeaşi direcţie, unul dintre noi face numaidecît ceva, să întrerupă această armonie, grăbind sau încetinindu-şi călcătura. E un fel de politeţe amară. Vă cer mii de scuze ! Fiecare la el acasă, fiecare în vizuina lui.

Cuvîntul „noi" mă scîrbeşte : e bun la toate. Mă prostituează faţă de orice societate. Cerbelot şi cu mine se cheamă că tot „noi" sîntem. Visez un cuvînt mai pur, pe care să nu-l folosesc decît pentru cei ce-mi sînt dragi şi pentru mine.

2 *august.* E cald. Scriu cu ferestrele închise, să nu fiu ispitit să-l observ pe omul de peste drum. Oare mi-ar face plăcere ca un alt tîlhar să mă surprindă privind pe altcineva ? Am şi eu vicii, cum are vecinul, am gesturi ridicole, mici slăbiciuni. De pildă, eu nu-mi bag degetele în nas. în schimb... îmi smulg firele de păr din nări cu o pensetă. Cică de curăţenie. Aş ! E o distracţie, un fel de transpunere a instinctului de vînătoare. Cînd smulg un fir mai mare, sînt mulţumit. Din nefericire, piesele frumoase sînt rare. In seara asta, am tot căutat cu penseta, pînă am tras un fir alb.

De pe-acum ! De pe-acum ! Dumnezeule !

8 august. îmi dau seama că sînt departe de ţel. Vara mă copleşeşte. Sînt zile cînd mă întreb ce caut în camera asta şi ce vis am vrut să realizez cînd mi-am sacrificat fărîmele de fericire casnică şi de pace, sau liniştea, liniştea mea dezgustătoare, dar dulce... Voi mai avea parte de aceste mici bucurii ?... Am să-mi mestec din nou nutreţul în- covoind grumazul, ca o vită... Ba nu ! Aştept. Prilejul nu mă va ocoli. Doamne, în numele onoarei lumii întregi, să nu mă ocolească

!Mă descompun, aşteptînd. Vară blestemată ! Muştele mă chinuie. Le omor. Ieri seară, timp de două ore şi mai bine, am tot omorît muşte. La început o făceam de nevoie, cu oarecare scîrbă. Dar pe urmă, pe urmă, nu mai ştiu... Numai să nu fi fost plăcere ! Umanitatea porneşte de la om, dar nu se opreşte la el. Şi unde, anume, se opreşte ? Să nu distrugi nimic în zadar, sa nu faci pe nimeni să sufere în zadar. Cred şi eu. Dar mai trebuie să descoperi care sînt graniţele acestui „în zadar". Fostul meu prieten Loisel omora într-o zi nişte broscuţe, de pe malul Oise-i, lovindu-le cu bastonul, îi spuneam : „De ce le omori ? Nu-ţi fac nici un rău." Dar el, de colo : „Ai dreptate. Dar simt nevoia să fac mişcare. Duc o viaţă prea sedentară, încep să respir greu."

Am omorît şi eu muştele care nu mă lăsau în pace. Am făcut rău ? N-aş putea spune. Oare sfinţii omorau paraziţii care mişunau pe ei ? Sper că da, fiindcă, altfel, ar fi păcătuit împotriva demnităţii umane. Sfinţii care îngrijesc de bolnavi

omoară microbii bolnavilor. Trebuie să alegi. Familia e pe primul plan, şi omul înainte de orice, pentru că el e familia noastră. Am citit că unii dervişi, sfinţi de pe alt tărîm, sfinţi totuşi, măturau în faţa lor cînd se plimbau, să nu rănească vreo insectă sau să n-o strivească. Ei, dar parcă măturа lor nu zdrobeşte picioarele furnicilor şi ale celorlalte vietăţi, pe care vor să le cruţe ? Nu ştiu. N-am de unde să ştiu. Pînă şi un-sfînt şi-ar pierde capul. Să trăim făcînd compromisuri, sau ce să facem ? Să murim ? Să ucidem ?

10 august. Sărăcie nespusă. Orice bucurie, oricît ar fi de jalnică, e obrăznicie. Am avut de făcut un drum la periferie. Am trecut prin faţa porţii unui azil de bătrîni. Pensionarii azilului, în haine de postav albastru, moţăiau îndărătul grilajului, stînd pe bănci, în grupuri mici. Zece-cincisprezece zdrenţăroşi aşteptau răbdători în stradă, să se strîngă de la masă rămăşiţele care li se distribuie scara. Deodată, cuprinşi de mînie, cerşetorii au început să-i înjure pe bătrîni. „Porcilor ! Voi aveţi ce mînca ! Şi dormiţi în pat. Şi sînteţi înţoliţi, porcilor !" Se vede că bătrînii sînt obişnuiţi cu de-aslea, că nici măcar nu răspundeau. Şi doar nu erau surzi cu toţii... Eu, singur, am suferit.

Nu pot accepta aşa ceva. Nu pot să văd lucruri de felul acesta, fără să cer dreptate şi răsplată. Oare zece mii, o sută de mii de sfinţi ar ajunge pentru treaba asta ? Ar izbuti, oare, nu să salveze, dar măcar să clădească din nou o lume greşit construită ?

12 august. Jibe nu mai aşteaptă sfîrşitul lunii. A venit, să mă pîndească, la doi paşi de birou. Cum orice preliminarii au devenit de prisos, fiindcă

amîri- doi cunoaştem perfect subiectul conversaţiilor dintre noi, Jibe a ridicat numaidccît problema. Bani! Bani ! Pusesem deoparte ceva, să-mi cumpăr cărţi. La început, am rezistat. Nenorocitul răspundea răspicat şi sigur, totodată : „Ştiu, patroane, ştiu... Dar ce să fac, trebuie să mănînc !" Nimic de spus. E un argument care i se pare categoric. Şi arc dreptate. Jibe s-a călit, a ajuns să aibă sîngele rece şi încăpă- ţînarea unui încasator. Fiindcă am făcut începutul, trebuie să merg mai departe, e limpede.

I-am dat banii de cărţi.

15 august. Am avut o zi de vacanţă, pe care am petrecut-o, toată, în cameră, cedînd strada celor care se distrează.

Locuiesc de două luni în văgăuna asta. Nimeni nu vine să mă deranjeze. Nici măcar scrisori nu primesc. Sînt uitat. Dacă, din întîmplare sau din greşeală, ar bate cineva la uşa mea, m-aş cutremura.

Se lasă seara ! îmi vine greu să scriu. Nu fiindcă nu ştiu ce, aş avea atîtca şi-atîtea lucruri de spus... Dar nu ştiu cum. De cele mai multe ori, nu îndrăznesc. Atunci mă ocărăsc şi mă silesc s-o fac.

Nu sînt convins că singurătatea c un climat propice pentru castitate. Demonul, care mă chinuie noaptea, nu se mai teme acum nici de lumină.

Pe masa de toaletă am o oglinjoară plesnită. Am întors-o cu faţa la perete. Nu-mi place nici obrazul, nici sufletul, nici destinul meu, şi totuşi, dacă mă analizez cu sinceritate, îmi dau seama că n-aş vrea să-mi schimb cu nimeni esenţa. Cred că

nu există om care să vrea să-şi schimbe, cu adevărat şi în întregime, esenţa cu indiferent care alt om. Nc-ar plăcea să avem dinţii altcuiva, sau pielea, trăsăturile, prestanţa, cultura, averea altuia. Dar nu rădăcinile, nu fiinţa interioară, nu lucrul acela care e eul, un cu pe care-l preferăm, totuşi, chiar dacă-l urîm.

15 octombrie. Azi sînt exact două luni de cînd n-am mai scris nimic. Două luni de josnicie desăvîrşită. Aşa că am păstrat tăcerea.

Am făcut o greşeală. E o greşeală incalificabilă. O greşeală care trăieşte. Şi va trăi, spre marea mea durere. îi simt imaginea, ca pe un cui, pînă-n fundul oaselor. Prilejul pe care-l speram, pe care-l aşteptam clipă de clipă, a cărui ivire o imploram în genunchi, prilejul acela mi s-a oferit cu strălucire, cu măreţie. Dar am trădat. Poate că în noaptea asta, după nouă luni de purgatoriu, voi avea energia să spun cîte ceva despre ce s-a întîmplat.

Ziua de 15 august nu fusese o zi bună. Nu se petrecuse nimic grav, firește, dacă c să dau crezare amintirilor mele şi paginilor acestui jurnal. Era cald, mă simţeam ■ toropit. Spre seară m-am hotărît să ies, să umblu pe străzi o parte din noapte. Pe la noua jumătate a început sa plouă. Mă udase destul de serios, cînd am zărit în faţa mea luminile şi afişele unui cinematograf. Cîteva clipe mai tîrziu, mă aflam pe o bancă, pierdut în mulţimea pe care o auzeam respirînd, fără s-o văd.

Luasem un bilet destul de ieftin, şi locul meu era la galerie, în ultimul rînd. Nu trecuseră nici cinci minute, că şi începusem să-mi regret slăbiciunea. Totuşi, era un film documentar

destul de interesant, era vorba de viaţa animalelor din fundul unui acvariu. O specie de salamandră, care, mărită de aparatul de proiecţie, avea dimensiunile unei balene, deschidea botul, îndreptîndu-şi privirile spre public. Chiar în clipa aceea, orchestra cînta o romanţă bătrînească, languroasă. *De ce să nu mă iubeşti... f* Nimeni din sală nu părea să observe discrepanţa grotescă dintre spectacol şi muzică. în ce mă priveşte, eram indispus. Pe urmă a început un interminabil film sentimental, o poveste tîmpită, că-ţi venea să plîngi, cu efecte false de lună, cu spioni în boschete, cu fîliîiri de batiste, cu guri schimonosite şi clipiri de pleoape, mă rog, tot ce nu pot eu suferi. Mă sileam să mă gîndesc la altceva. Dar nu era uşor : aveam imaginea în faţă, îmi rănea ochii. Ca un fluture de noapte, gîndirea mi se lipea de ecran. începusem să mă plictisesc zdravăn, să-mi blestem slăbiciunea, să blestem ploaia, cinematograful, publicul, tîmpenia imensă a lucrurilor şi a oamenilor. în clipa aceea, iată că imaginea dispare. Un miros acru, de substanţe chimice, se răspîndeşte în sală, şi cineva strigă, de pe o bancă : „Foc !"

înainte de a continua, vreau să fac o paranteză. Mă aştept totdeauna la acest gen de accidente. Prin urmare, mă gîndisem de mii de ori la asemenea întîmplare şi la felul cum mă voi purta. Voi fi calm şi resemnat. Mă voi urca pe-o bancă şi voi striga, dominînd strigătele mulţimii: „Nu împingeţi. Nu vă temeţi. Ieşiţi în ordine. Toată lumea va fi salvată !" Trebuia — tot conform programului — să aştept cu perfect sînge rece, să stăpînesc brutele, să ocrotesc femeile, să mă avînt spre locurile cele mai expuse, să dau dovadă de devotament, să ies cel din urmă, sau

să pier în flăcări. Aşa stabilisem de mult, în minte, cum aveau să se petreacă lucrurile. Bun ! Şi acum să ne întoarcem la desfăşurarea acţiunii.

În clipa în care am auzit strigătul, am făcut peste bănci un salt, de care nu m-aş fi crezut niciodată în stare. Am avut impresia că toţi cei aşezaţi în ultimele rînduri făcuseră, în acelaşi moment, ttn salt asemănător. Sala nu era cufundată într-un întuneric total : cîteva lămpi de ajutor, instalate din loc în loc, aruncau peste spectatori o lumină care amintea de un vis unt. Un strigăt imens, nedesluşit, a izbucnit ca un ciclon şi m-am auzit strigînd, o dată cu ceilalţi, mai tare decît ceilalţi, cuvinte incoerente. „Ieşiţi ! Ieşiţi odată ! Mai repede ! împingeţi ! împingeţi !" Nu pot spune exact ce s-a întîmplat în clipele următoare. Am cîteva amintiri cumplite : mă împiedic pe scară, îmi pierd ochelarii, îmi cufund coatele şi genunchii într-o pastă omenească deasă, împing cu amîndoi pumnii un obraz întunecat, care mă muşcă, cad peste ceva moale, zăresc în faţa mea o femeie, care duce în braţe un copil şi care plîngc. Totuşi, înaintez, nu încape îndoială, înaintez ; sînt dus de pe un culoar pe altul şi, deodată, mă pomenesc în aerul umed şi cald de-afară, pe trotuarul gros, în mijlocul mulţimii, care ţîşneşte şi o ia la goană. O doamnă bătrînă strigă : „Henri ! Henri !"

Am luat-o la goană, o dată cu ceilalţi. Eram aproape orb, fiindcă-mi pierdusem ochelarii. Azi n-aş mai putea spune cît timp am alergat şi nici pe ce străzi am trecut. Mi-am reluat pasul obişnuit cînd am ajuns pe un bulevard foarte liniştit, unde cîţiva trecători întîrziaţi mă priveau curioşi. Eram zgîriat, frînt de oboseală, tainele îmi erau rupte.

M-am întors acasă, adică în strada Lacepede, tre- murînd din cap pînă-n picioare. Nu mai tremuram de frică, ci de disperare. A doua zi am deschis ziarul ca un răufăcător care se teme că-şi va găsi portretul în paginile lui. într-un colţ erau cîteva rînduri, le-am descoperit cu mare greutate. De fapt, nu era nimic grav : patru sau cinci răniţi. O simplă înghesuială.

Dar cu, eu, eu ? Ce prăbuşire ! Ce dezonoare ! Şi ce verdict ! -

Mintea mea ţinuse seamă de orice. eventualitate, dar nu ţinuse seamă de mine, de veşnica mea mizerie. Doamne, dacă exişti, fă-mă să renasc într-o zi în pielea unui om curajos, curajos ca un animal, curajos din instinct, după cum tot din instinct sînt laş. Ce bine trebuie să fie să ai un curaj firesc ! La ce-mi serveşte să iau hotărîri ? Nu-mi pot stăpîni nervii. Un eveniment nu se apropie încet ca melcul, ci se năpusteşte, cade din cer, e asemenea unui vultur de pradă. Mă orbeşte şi mă sfîşie.

Aşa sînt eu, şi totuşi nu mă accept aşa. Nu mă resemnez să rămîn Salavin pe vecie. Trebuie să mi se dea o mînă de ajutor, trebuie ca lucrurile să se schimbe.

Timp de cîteva săptămîni am fost atît de frînt de oboseală, atît de demoralizat, încît mă prefăceam că nu mai trăiesc, ca să nu fiu ispitit să mă distrug, încetul cu încetul, m-am liniştit. Va veni şi uitarea : ăsta-i lucrul cel mai cumplit. Am pus iar mîna pe jurnal şi am început să scriu, să nu uit. Mi-am făcut un examen general şi lipsit de îngăduinţă; căci dacă nu sînt îngăduitor faţă. de alţii, nu sînt îngăduitor nici faţa de mine. Doresc să mi se recunoască în taină această calitate derizorie. Sînt un om slab şi laş. Aşa. Ar fi prea simplu şi pica frumos să scap omorîndu-mă. Sînt

slab şi laş în veci. Nu cred în nemurirea sufletului, şi, totuşi, sînt slab, laş şi trist în vecii vecilor, căci tinereţea şi laşitatea nu ţin numai de Salavin, ci de eternitate. Âmîndouă îmi vor supravieţui, cum mi-ar supravieţui şi calităţile, clacă le-aş avea. N-am meritat aşa ceva, după cum nici Alexandru, nici Cezar nu şi-au meritat curajul sau gloria. N-am meritat soarta asta. Dacă nu m-am sinucis în septembrie, e numai fiindcă moartea, mea n-ar ajunge să ucidă toată laşitatea din lume, eterna laşitate, eterna tristeţe din lume.

A venit toamna. Trăiesc mai departe. E cumplit, dar adevărul e că am reînceput să nădăjduiesc. Asemenea unui cîinc, gîndurile mele au şi luat-o la trap, adulmecînd o altă pistă.

20 octombrie. Jurnalul ăsta e o scuză şi un sprijin pentru mine. Dacă nu l-aş mai ţine, ar însemna că-mi iscălesc renunţarea. Fiindcă sînt un om incorigibil : nădăjduiesc mai departe.

Acum înţeleg, sarcina pe care mi-am propus-o e supraomenească. Nu pot s-o duc singur la capăt. Atunci, să-mi vină cineva în ajutor !

Citesc cu sîrguinţă o *Viaţă a sfinţilor,* pe care am găsit-o la anticarii de pe clici şi pe care am dat cîţiva gologani. E o lectură care-mi placc uneori, dar care mă exasperează cîteodată. Limba pe care o vorbesc misticii e mai totdeauna jignitoare. E o adevărată minune să-ţi apară Mîntuitorul, dar ceea ce mă uimeşte e că le dă să lingă balsamul care ţîşneşte din rănile lui. Printre sfinţi sînt şi unii cu scaun la cap, ca, de pildă, sfîntul Paulin din Nola, pe care tare-aş vrea să-l iau drept model. Pe alţii
îi admir, mulţi dintre ei au făcut lucruri uluitoare, dar trebuie să recunoaştem că s-au bucurat de un sprijin serios. îi vedem zâmbind

în timpul torturii şi cerînd, cu voie bună, o mai mare doză de suferinţă. Mă rog, mă rog, ştiu şi eu, cum ştie toată lumea, ce înseamnă durerea. Dacă o durere e plăcută, înseamnă că nu mai e durere. Să ne înţelegem. Dacă există o putere supranaturală în stare să ne ofere o durere plăcută, de ce, atunci, nu se manifestă această putere ? Cui i-ar trece prin minte să-i nege existenţa ?

în afară de aceste clipe de tainică uşurare, am nenumărate promisiuni, am şi mult confort spiritual. Mai mult chiar, am şi distracţii !

Dacă nu m-aş considera un intrus, mi-ar plăcea să intru prin biserici : îmi place parfumul lor, muzica, florile, vitraliile ! Şi sentimentul de a nu fi singur niciodată, din cau. a prezenţei unui mare număr de secole, a comuniunii sfinţilor, a unei ne- sfîrşite şi înviorătoare emulaţii. Cînd te gîndeşti la creştinătatea formidabilă care te contemplă !... Există şefi, stăpîni, pilde. Toţi cei care-şi văd de treabă sînt avansaţi, ca în timp de război.

Dar eu, cine sînt eu ?

Un funcţionăraş, pierdut într-un oraş monstruos, o fiinţă infimă, stoarsă de vlagă, zdrobită de o viaţă ingrată. Am în piept o dorinţă, care mă apasă mai greu ca o tumoare. Un biet om care speră, deşi sînt zile cînd nici nu ştie măcar ce anume speră. Speră, da, speră că, în cele din urmă, îşi va pierde speranţa, şi se va potoli în felul acesta. Timp de zece luni s-a analizat cu severitate şi recunoaşte că e lipsit de talente. Poate că, fără să-şi dea prea mare osteneală, ar fi învăţat vreo îndeletnicire plăcută, să facă piro-' gravură, de pildă, sau să sculpteze bibelouri în

lemn. Dar nu, el vrea, pur şi simplu, să ajungă un sfînt.

Şi se încăpăţânează, îşi face socoteli, născoceşte subtilităţi...

21 octombrie. Fireşte că, dacă aş fi credincios ca ceilalţi, aş avea mai mulţi sorţi de izbândă. Am fost crescut, pe vremuri, în religia catolică. Criza adolescenţei, o criză vulgară, m-a despuiat, m-a golit, m-a lustruit ca pe un blid. Pe urmă au urmat doi- trei ani de mare trufie, alţi cinci-şase de romantism, de disperare metafizică, şi, în sfîrşit, viaţa de toate zilele, cînd toate problemele au fost închise într-un dulap, şi am aşteptat.

Un fapt e sigur : îmi lipseşte credinţa. Nu* sînt mîndru de asta, nu mă încăpăţînez să fiu aşa, nici n-o fac cu răutate. Am ajuns chiar la un punct cînd acest cusur — adică această lipsă — mi se pare o inferioritate fundamentală. Ce-i de făcut ? Dintre toate situaţiile care nu atîrnă de mine, aceasta e cea mai iremediabilă. Dacă cineva mi-ar spune mîine: „Trebuie doar să fii credincios, că pe urmă lucrurile merg de la sine. Ai să cucereşti gloria ! Ai să fii răsplătit din belşug !", m-aş pomeni în cea mai grozavă încurcătură. Nici măcar nu înţeleg de ce credinţa se numără printre puţinele virtuţi teologale. Mi-am spus totdeauna că virtuţile puteau fi dobîn- dite, că ptiteau fi cultivate. Dar cum rămîne cu credinţa, care e un dar arbitrar ?

După ani de zile de inerţie, iată că mă predau, capitulez : sînt de acord să cred. Ii ca şi cum ai spune : „Sînt de acord să fiu negru !"

Nu amestec raţiunea în chestiuni de acest fel. Am cunoscut pe vremuri un cumsecade om al bisericii, care mi-a dat o cărticică pe placul lui, spunîndu-mi : „Domnule, aici găsiţi toate

dovezile. Citiţi, nu există nici un argument împotrivă." Ce om cumsecade ! Nici nu mă gîndesc să aduc argumente împotrivă.
Mai mult decît atît, nu stiu dacă într-o bună zi n-am să devin credincios. Nu pot afirma că lucrul acesta nu se va întîmpla'mîine. Mă aştept la orice. Cînd umblu pe stradă, mi se întîmplă să număr casele sau lămpile de gaz aerian şi să-mi spun : „Poate că pe drumul dintre prăvălioara cea verde şi prăvălioara cea albastră am să încep să cred. Poate că în clipa în care am să trec prin faţa celei de-a cincea lămpi cu gaZ aerian, credinţa se va năpusti asupra mea ca o aversă neaşteptată. Poate că, în clipa aceca, argumentele cele mai absurde mi se vor părea categorice." Nu sînt în situaţia de a rezista. Dimpotrivă, de cîteva luni încoace am motive să cred că viaţa mea ar fi simplificată, că opera ce am de îndeplinit ar deveni mai inteligibilă şi mai sigură. Trebuie să aştept, n-am încotro.

Vai ! Să ştiţi că mi-au şi răsărit în minte o serie de combinaţii. Dar n-aş putea hotărî, Dumnezeu e o rezervă supremă, pe care nu trebuie s-o rişti. în clipa în care-aş recurge la ea, şi lucrurile ar da greş, ar însenina că nu-mi mai rămîne nici un atu. Rugăciunea mea ? Mă gîdesc zilnic la rugăciune. Am trecut prin momente de disperare şi de exaltare, cînd ar fi meritat să mă rog. Dar pudoarea şi, totodată, teama de a fi indiscret... Şi, apoi, nu pot să-l rog pe Dumnezeu să-mi dea credinţă, pentru că trebuie mai întîi să fii credincios, ca să te rogi lui Dumnezeu. Nu-mi rămîne decît să consider credinţa ca un postulat şi să văd cum stau lucrurile mai tîrziu. Ar fi o soluţie profund necinstită.

25 octombrie. Din august şi pînă acum l-am văzut de patru ori pe Jibe. Ultima a fost chiar azi. Dacă nu i-aş mai da nimic, ar fi convins că-l jefuiesc. îi dau, îi dau cît pot. Nu-i dau mai mult decît pot

.Nu ştiu ce s-a întîmplat cu eî, e într-un hal de mizerie revoltătoare, agresivă...

Nu menţionez aceste pomeni periodice ca pe nişte fapte bune. E vorba de un obicei, în cel mai bun caz... O faptă care se transformă într-un obicei... asta-i aproape nimic.

Mă văd destul de des cu Aufrere, care-i protestant, fapt pe care-l ascunde destul de bine. L-am aflat, totuşi, şi i-am pomenit ceva. Cînd am ajuns la acest subiect, Aufrere, omul acela ironic, a devenit numaidecît serios, neliniştit, prudent şi susceptibil ca un evreu.

începe să se lase frigul. Mi-am instalat în cocioabă o sobiţă de fontă.

28 octombrie. De cîteva zile ma încearcă o senzaţie nedefinită, asemenea unei. nevoi fizice, care cere să fie satisfăcută.. înainte de mese, cred totdeauna că e vorba de foame sau de sete. Beau, mănînc, dar situaţia rămîne neschimbată. Undeva, în corp, persistă aceeaşi jenă. Fumez : nici un rezultat. Dorm, dar mă apucă iar, cînd mă trezesc. Atunci ies din casă, umblu, fac mişcare. în zadar ! Poate că mai e şi altceva !

30 octombrie. Nu e acel altceva. Teri seară m-am dus să iau cina în strada Pot-de-Fer, şi-am rămas peste noapte acolo. Nu-i nici asta.

1 noiembrie. Zi neagră. Azi nu lucrăm. M-am plimbat pe la periferie. Am aceeaşi senzaţie de foame, care nu e foame, de sete, care nu e sete. Nici o uşurare. Nu ţine de spirit : senzaţia o am în gură, în gît, în măruntaie. Am umblat toată după-amiaza, fără să-mi potolesc nevoia aceea ciudată. în timp ce mă întorceam acasă, pe întuneric, mi-am spus deodată că dorinţa de a te ruga trebuie să fie, într-o oarecare măsură, o implorare a cărnii.

M-am gîndit multă vreme la asta, din toate puterile, şi — ciudat lucru ! — acest fel de rugă m-a uşurat.

3 *noiembrie.* Soba mea e insuportabilă, nevricoasă. Arn impresia că e construită după chipul şi asemănarea mea. Cum îi arunc o privire, începe să scoată fum. Nu ne înţelegem. Totuşi, numai cu ea îmi petrec serile : are un zgomot al ei, respiră, bombăne, mănîncă şi adoarme.

Să-i scriu pastorului Croquet ? Mă tot întreb...

4 *noiembrie.* I-am mai făcut o vizită lui Aufrere şi i-am vorbit din nou despre acest faimos pastor Croquet, al cărui nume îl rosteşte din cînd în cînd în conversaţie. Ca toţi oamenii de ştiinţă, Aufrere este evaziv şi categoric, în acelaşi timp. în clipa în care încetează de-a-şi bate joc, devine intolerant. Manifestă un dispre'ţ general, care nu respectă decît anumite zone rezervate, l-am pus cîteva întrebări în legătură cu sentimentul religios, la care mi-a răspuns răspicat :

— Nu-i de specialitatea mea. Dacă te interesează, du-te la pastorul Croquet.

— E, într-adevăr, un om deosebit ?

— Cum ? Nu-l cunoşti ? Nici n-ai auzit măcar; de el ? !

— Nu. Mă văd cu foarte puţină lume. j

— Da ? Păi, pastorul Croquet e un sfînt. j

—- Serios ?

Aufrere a ridicat din umeri, cu un gest iritat. j

Du-te pe la el. Are să te primească. Şi a j adăugat, cu un zîmbet ascuţit : Are să te primească : j primeşte pe toată lumea.

Am adresa. Am să-i scriu. De ce nu ? Poate căj omul ăsta e într-adevăr un sfînt. Mi-e indiferent

dacă-i protestant sau catolic. Chiar dacă ar fi budist sau musulman, important e să-l vezi, să te apropii de-un sfînt.

5 *noiembrie.* Mi-am redactat scrisoarea astă-noapte şi vreau s-o expediez imediat. Nu e lungă :

„Domnule pastor, un suflet rătăcit şi nenorocit vă cere ajutorul. Pot să vă rog să mă primiţi ? Sînt funcţionar, şi nu sînt liber toată ziua, astfel că v-aş fi recunoscător dacă mi-aţi fixa întîlnirea într-o seară. Vă mulţumesc dinainte, din adîncul sufletului, şi sînt, domnule pastor, al dumneavoastră umil şi devotat servitor."

Umil şi devotat nu-i prea mult spus, cînd e vorba de-un sfînt.

6 *noiembrie.* Nu înţeleg de ce speranţa trece drept o virtute teologală. Sau nu ţi-a dat-o natura, şi atunci eşti cumplit de bolnav, sau o ai, indiferent de împrejurări, şi atunci e o adevărată infirmitate.

7 *noiembrie.* Pastorul Croquet nu m-a lăsat să aştept cu răspunsul, care a sosit chiar azi-dimineaţă. E prima scrisoare pe care o primesc de cînd locuiesc aici. Numai două rînduri, bătute la maşină : *„Pastorul Croquet îl va primi pe domnul Louis Salavin în ziua de 29 noiembrie, la orele 21,30".* Asta-i tot. în colţul din stînga, sus, văd literele C.A.F.A. în josul paginii, scrie S. 948 şi menţiunea : *„Pentru orice relaţii epistolare, menţionaţi acest număr de ordine".*

Sînt convins că pastorul Croquet primeşte multă lume. Totuşi, sînt profund dezamăgit. Nu-i voi pomeni nimic lui Aufrere, personaj neliniştitor. Nici măcar nu ştiu dacă am să mă

duc, să-l văd pe pastor... La 29 noiembrie ! Mai am de aşteptat trei săptămîni.

8 noiembrie. Dacă ar fi să cred că unor anumite fiinţe admirabile, cum ar fi mama şi nevastă-mea, de pildă, le trec prin minte gînduri ca cele pe care le am eu, în loc de dragoste şi de admiraţie aş simţi numai groază. Sînt aproape sigur că cine are fericirea de a crede cu adevărat nu e bîntuit de aceste gînduri. Trufia calmă a credincioşilor mă face să cred acest lucru. Domnul Amigorena, contabilul- şef adjunct, catolicul acela despre care am mai pomenit, ştie că sînt păgîn, şi se poartă cu mine politicos, dar ca atare. Domnul Amigorena nu-i un dobitoc. Dar nu încape îndoială că şi-a asigurat un loc în rai. Spune pe un anumit ton „alde noi", şi pe un alt ton, „alde dumneavoastră". Ne priveşte cu ochii plini de încîntare ai unui flăcău salvat de la naufragiu. Arată ca un rentier cu parale bune, care şi-a plătit cît se cuvine loci ! la teatru. Nu-mi dau seama dacă-l invidiez. Crc\i, mai curînd, că mă scîrbeşte. Părerea mea despre credinţă — poate tocmai fiindcă-mi lipseşte — e splendidă, măreaţă, în sufletul meu, credinţa înseamnă pacea, odihna.

E puţin probabil că, dacă o aştept în fundul vizuinii mele, credinţa va veni să mă viziteze. Totul ar înspăimînta-o : figura mea, obiceiurile, cărţile, atmosfera de nerespirat, în care lîncezesc de~atîta vreme... Trebuie să-mi găsesc alt teren, trebuie să merg, cît mai des posibil, în locuri unde credinţa trăieşte în libertate. Nu refuz să-i ies în cale, sînt de acord chiar să-i fac unele avansuri. De cîteva zile intru prin biserici, cînd am timp, mă plimb prin ele sau mă aşez. Caut loc lîngă răsuflătoarele de căldură, fiindcă mă tem să

nu răcesc. E destul de confortabil. Privesc cum fîlfîie flacăra candelelor sau, dacă e puţin soare, văd imaginea ferestrelor înaintînd, treptat, pe lespezi. îmi place mirosul de tămîie. De fapt, n-am nici un viciu constituţional, îmi lipseşte credinţa, şi atît. Cînd asist la un serviciu divin sau la o ceremonie, fac ce fac şi ceilalţi, din discreţie : mă ridic în picioare, mă las în genunchi, mă ridic iar, mă aşez. Nu vreau să arăt ca un turist. Vai, iar îmi vine în minte cuvîntul ăsta caraghios, şi la un moment foarte nepotrivit.

Unele locuri îmi plac mai mult decît altele. Aş putea rămîne aşa ore întregi, într-o stare de amorţeală, care nu-mi displace şi care se aseamănă clipelor dinaintea somnului. Cînd se cîntă, ascult cîntecele. Dacă le-aş cunoaşte, cred că le-aş fredona de unul singur în colţul unde mă aflu. Nu ştiu nici un imn liturgic, dar îmi mai amintesc cîntările bisericeşti din copilărie. Nu se mai cîntă nicăieri, se vede că nu mai sînt la modă.

11 noiembrie. Alaltăieri, adică duminică, mă aflam, pe la ora nouă dimineaţa, la Notre-Dame. Slujba nu era prea fastuoasă. Stăteam destul de liniştit în transeptul din stînga, de unde se văd rozasele. In jurul meu erau cîteva persoane. îngenuncheasem, să nu mă deosebesc de ceilalţi, şi visam. Şi, deodată, pe cine văd intrînd ? Pe directorul meu, domnul Mayer, însoţit de două doamne, care ascultau ce le vorbea. Am văzut grupul doar o secundă, am lăsat privirile în jos şi am întors capul. Pe scurt, m-am ascuns. N-are-a face, sînt sigur că m-a văzut. Aş fi vrut să mă înghită pămîntul...

Dacă nu mă înşel, domnul Mayer e evreu. Dar nu asta mă nelinişteşte : e prea inteligent ca să fie un fanatic. Numai ,că, astă-vară, i-arn spus că

nu sînt religios practicant. Are să creadă că l-am minţit. Dar am minţit, oare ?

14 noiembrie. E cu neputinţă ca domnul Mayer să nu mă fi recunoscut. Ce om ciudat! Nu mi-a spus, bineînţeles, nici un cuvînt despre această în-
TÎlnire. Am impresia că se poartă cu mine mai politicos şi mai blînd ca -oricînd, cam aşa cum s-ar purta cu un bolnav. Nu înţeleg.

în orice caz, păţanii de acest fel mă dau peste cap. Vreau să evit repetarea lor. Acum mă duc prin bisericuţe mai puţin cunoscute, în care amatorii de artă nu pătrund niciodată. Nu-i aşa de frumos, dar e mai intim. îmi place. Seara, mai ales, privesc spre confesionale cu mare curiozitate. De sub husa verde, văd ivindu-se picioarele celui ce se spovedeşte. După aspectul tălpilor încălţămintei, îmi imaginez viaţa lui. Uneori îl aud pe preot tuşind. Se desluşeşte un murmur misterios. Ce-or fi spunînd toţi oamenii ăştia ? Nu mare lucru : c-au uitat să ţină postul, c-au trecut Paştile cu vederea, că şi-au bătut copiii, mai ştiu eu ce, că şi-au înşelat nevestele, şi-au pizmuit vecinii... Prostii !

Dacă m-aş spovedi şi eu, ar fi ceva extraordinar. Dar la ce bun, din moment ce nu cred...

15 noiembrie. în definitiv, e o experienţă, o simplă experienţă. N-are nici un rost să dau prea multe explicaţii în legătură cu credinţa. Dacă m-aş spovedi ? Numai aşa, ca chestie. Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît îmi creşte dorinţa de a încerca. E ceva care mă priveşte numai pe mine. Preotul nu e decît un simplu recipient tăcut. Cine ştie ? Rezultatele ar putea fi excelente. Dacă las deoparte problema credinţei, nu fac fapte rele. Şi

dacă cineva mă întreabă : „îţi pare rău ?", e limpede că-mi pare rău.

Rămîne de văzut ce voi spune. Am să spun totul, totul. Din moment ce e vorba de-o experienţă, e bine să accepţi situaţiile cele mai corecte. Totuşi, n-am să spun nimic despre povestea sfinţeniei mele. în primul rînd, fiindcă asta nu priveşte pe nimeni.
Şi pe urmă — cine ştie ? —, poate ca pentru feţele bisericeşti e un păcat.

17 *noiembrie.* Ieri, duminică, n-am putut să mă hotărăsc. Astăzi am fost ocupat. De altfel, era prea multă lume în jurul confesionalului pe care-mi pusesem ochii. Şi ce fel de lume ! Gesturile, ţinuta lor, totul mă călca pe nervi.

18 *noiembrie.* S-a făcut. Spre sfîrşitul după-amiezii am plecat în oraş, în interes de serviciu. După ce mi-am făcut toate drumurile, am intrat într-o bisericuţă nouă — numai cărămizi şi ciment —, în care mă duc uneori. Nu-i o biserică frumoasă, dar îmi era în drum. într-un colţ foarte întunecos observasem un confesional destul de simpatic. Pe-o tăbliţă era scris : „Domnul abate Pierrelot, prim- vicar, spovedeşte în fiecare dimineaţă, după sfînta liturghie. Sîmbăta după masă, de la patru 1a şase. Marţi, toată ziua." înaintea mea era o singură persoană, aşa că am aşteptat.

N-aş fi crezut că această aşteptare va trezi în mine o spaimă atît de puternică. Şi, totuşi, era vorba doar de o experienţă, aş spune că era o experienţă la rece. în decurs de cîteva minute, am făcut de vreo douăzeci de ori gestul de-a o lua la fugă. Şi încercam să-mi adun ideile, să-mi pregătesc spovedania. Eram complet buimac.

Deodată, ultima persoană, o bătrînă mi se pare, iese din confesional. îndărătul grilajului îl aud pe preot, care face „hm... hm...". încă mai şovăi. Dar nu. Zarul a fost aruncat. Tot am venit pînă aici... Ridic perdeaua; mă las în genunchi şi aştept. E o simplă experienţă, ar trebui să-mi păstrez tot sîngele rece. Da, zău ! Inima mea bubuie şi se învolburează. Sînt sigur că preotul desluşeşte, ca şi mine, acest tumult. O clipă de neţărmurită laşitate. într-adevăr, nu sînt bun de nimic. Nici măcar nu mai pot pleca. în clipa aceea, de diflcolo de gratii ajunge pînă la mine respiraţia cuiva, caldă, ciudată, mirosind a bomboane englezeşti, şi desluşesc o voce, care şopteşte :

— Vă ascult, fiule !

E, pur şi simplu, o voce omenească, are un timbru cam rustic, e puţin cam tărăgănată şi trădează o răsuflare cam scurtă, asemenea vocii unui astmatic. Asta mă linişteşte brusc. O clipă, mă gîndesc la individul acela înalt, cu ochelari, care m-a ascultat, pe vremuri, o noapte întreagă, fumînd, într-un bar din apropierea halelor. îmi vine inima la loc. în sfîrşit, pot să-mi descleştez fălcile.

— Ajutaţi-mă, părinte. E mult de cînd nu m-am mai spovedit.

Poate că, auzind aceste cuvinte, are să-mi ceară lămuriri. Ba nu. Oftează şi spune :

— Bine. Repetaţi după mine : Binecuvîntează-mă, părinte, fiindcă am păcătuit.

— Binecuvîntează-mă, părinte, fiindcă am păcătuit...

Bine. Acum, spuneţi rugăciunile. Repetaţi după mine, cuvînt cu cuvînt: Mărturisesc Domnului atotputernic... Acum, spuneţi ce păcate aveţi.încep să vorbesc cam la întîmplare. Vorbesc

despre mine, cuminte, fără romantism, folosind un stil cît mai neutru, ceea ce nu-i chiar aşa de uşor, ţinînd seama de ce vreau să spun. Cred că degetele preotului se joacă cu mici obiecte metalice, lănţişoare şi medalii, sau cu un crucifix, fiindcă aud un zăngănit metalic. încetul cu încetul, mă încălzesc şi vorbesc cu mai multă siguranţă. Vorbele, ideile vin potop, un fel de căldură mi se urcă în obraji. Am un elan uriaş de sinceritate. Din cînd în cînd, preotul face „hm... ham...", ca cineva care are guturai. Nu mai simt nici o teamă, mi-am luat vînt. Dau explicaţiile cele mai bune, fac paranteze, fraze incidente, reiau lucruri despre care am mai vorbit. N-aş putea spune că e o adevărată uşurare, dar nu-i chiar aşa de neplăcut, cum crezusem la început. Probabil că timpul trecc. Trebuie să fiu cam de mult acolo. Şi, totuşi, n-am isprăvit. E o simplă experienţă, fireşte, dar trebuie neapărat să-mi desfăşor eul monstruos, eul meu, eul ! Ce-o fi gîndind preotul, oricîtă. obişnuinţă ar avea ? ! Trebuie să fie uluit ! Trebuie să se simtă cuprins de groază şi de milă ! Aha ! Nu mai tuşeşte. Abia mai răsuflă. Ba chiar, dincolo de grilaj, domneşte acum o tăcere atît de adîncă, încît mă cuprinde o nelinişte. Simt că încep să mă bîlbîi. Mă poticnesc. Mă opresc. Liniştea e totală. Să se fi înspăimîntat ? Sau, poate... Nu ! E insuportabil ! Nu-i mai aud nici respiraţia. Oare a adormit ? Mă înnăbuş la gîndul acesta. Urmează o clipă de tăcere neagră. Apoi vocea astmatică spune :

— Grăbiţi-vă, fiule, mai vin şi alţii să se spovedească.

Aceste simple vorbe mă îngheaţă. Mai spun cîte ceva la întîmplare, apoi mă opresc de-a binelea. Care va fi sentinţa lui ? Ce are să-mi porunccască ? N-are nici o valoare, pentru că am făcut doar o încercare, totuşi aştept cu nelinişte. Preotul spune :

— Altceva nu mai aveţi de spus, fiule ?

Cum aşa ? I se pare că nu-i destul ?

— Nu, părinte.

•— Căinţa dumneavoastră e sinceră ?

—: Da, părinte.

— Atunci, spuneţi : E vina mea, e vina mea, şi repetaţi după mine ultimele cuvinte din *Confiteor* [1]. Bine. Am să vă dau iertarea ■păcatelor.

îi aud din nou şoapta. Apoi, o nouă tăcere.

— Fiule, să spuneţi de două ori *Pater* şi de două ori *Ave.* Mergeţi cu bine.

S-a sfîrşit, nu mai încape îndoială. Mă ridic în picioare şi dau perdeaua la o parte. Genunchii îmi pîrîie. Trebuie să fiu foarte congestionat. Din fericire, în biserică e întuneric. Trei persoane aşteaptă afară. îmi închipui că sînt foarte încîntate văzînd că plec, în sfîrşit. Mă îndrept spre uşă, împleticin- du-mă uşor. Şi, acum, iată-mă în stradă.

Am făcut patru-cinci sute de paşi fără oprire. Pe urmă am fumat o ţigară

.Va să zică, s-a sfîrşit, totul e în ordine. Şi asta-i tot ? Dacă aş fi credincios, aş ti iertat de păcate în seara asta ? Aş fi spălat, curat ? De două ori *Pater* şi de două ori *Ave.* A, nu ! Nu ! E de necrezut, e

---

[1] Rugăciune catolică, rostită de obicei înaintea unei spovedanii.

nedrept, e ridicol. N-are decît să mă ierte moşneagul acela, dacă are chef — cu siguranţă că e un moşneag —, eu, însă, nu mă iert. De două ori *Pater* şi de două ori *Ave !* A, nu, e prea comod ! Preoţii ăştia bătrîni sînt nişte blazaţi. Au văzut cazuri de tot felul şi nu-i mai miră nimic. N-au nici o curiozitate psihologică. Auzi, de două ori *Pater* şi de două ori *Ave !* O clipă mi-am închipuit că are _să-mi ceară să fac, desculţ, drumul pînă la Rorfiă, sau să plec spre Palestina, cu o funie de gît. Dar nu ! Aşa-şi ispăşesc păcatele personajele ilustre, ereticii celebri, cei care-au trecut biserica prin foc şi sabie, au născocit primejdii, au răspîndit vicii nemaiauzite. Eu nu sînt decît un păcătos mititel. Preotul cel bătrîn s-a purtat cu mine cum s-ar fi purtat cu orice păcătos mititel. Sînt convins că are dreptate : canaliile mari se întîlnesc foarte rar. La drept vorbind, n-am întîlnit niciodată specia asta. Am prea puţină stimă pentru omenire, s-o cred în stare să producă multe canalii mari. Nu, doar nişte laşi, nişte fiinţe fără oase, nişte moluşte !

20 noiembrie. Două zile de reculegere. Ordinea se restabileşte treptat. Dezamăgirea mea n-a scăzut, dar ia altă înfăţişare. Alaltăieri avea nuanţa orgoliului rănit. Acum începe să pălească. Fireşte, e destul de supărător cînd, ştiindu-te un mare păcătos, eşti expediat fără nici o ceremonie, cu un bobîrnac şi cîteva vorbe bune. Ca de obicei, întîmplarea asta m-a dezorientat, m-a diminuat. A fost o experienţă ratată. în parte, e vina mea, dar numai în parte. N-am făcut o alegere fericită. Am nimerit peste un preot obosit, pe care nimic nu-l mai interesează. Nu-i aduc nici o învinuire bietului om şi, într-o oarecare măsură, îl înţeleg. Chiar şi tulburarea mea, emoţia şi bîlbîielile mele

ar fi putut atrage, indiferent cui, luarea aminte. Cum se poate să-i fi scăpat toate astea ? N-are-a face ! E o ocazie ratată. Prin urmare, trebuie s-o iau de la început. Altă dată am să fiu mai îndemînatic. Şi dacă, în momentul în care mă aflu în confesional, credinţa izbucneşte brusc în sufletul meu ? încerc să-mi închipui cam ce-aş putea să simt, şi trebuie să recunosc că imaginaţia mea rămîne neputincioasă. Izbutesc, cel mult, să încropesc cîteva formule intelectuale uscate, în timp ce aici ar trebui să fie vorba de carne şi de sînge. Mi-e silă de mistici ; totuşi, dacă nu-l descoperi pe Dumnezeu întîi cu trupul, ce ajutor poate să-ţi dea spiritul, alcătuitor de cifre ? Dumnezeu nu-i un număr.

22 noiembrie. Nu, zău, n-am noroc. Şi, totuşi, mă pregătisem atît de bine, tocmai ca să simplific chestiunile formale. Am regăsit în strada Pot-de-Fer un vechi manual parohiarşi am studiat cu atenţie, ca un şcolar, ţot ce priveşte tehnica confesiunii. Voiam să mai fac o încercare. Dar n-a fost mai strălucită ca prima.

Nu-mi aleg bisericile. N-are nici o importanţă. Mă hotărăsc, la întîmplare, după drumurile pe care le am de făcut. Azi, sîmbătă, aveam nişte treburi nu departe de gara Montparnasse, aşa că an3 intrat la Notre-Dame-des-Champs. Era multă lume, din cauza împărtăşaniilor de duminică, firește. Nici nu m-am uitat să văd cum se numea preotul. Am ales confesionalul unde aştepta mai puţină lume : doi bărbaţi. Primul era un om între două vîrste, cu aspect de profesor. A ieşit aproape numaidecît. Celălalt, un adolescent, m-a făcut să aştept. Lăsase pe scaun un teanc de reviste şi de ziare politice. îl vedeam zbuciumîndu-se într-un

colţ al cabinei, care n-avea perdea, ceea ce mă supăra foarte tare. Am izbutit să-mi găsesc un locşor, departe de trecători, în fundul capelei. Şi mi-a venit şi mie rîndul. Eram mai sigur pe mine ca prima dată. Cînd preotul a tras oblonul, îmi simţeam inima crispată, dar voioasă. A spus cam ceea ce spusese şi celălalt : „Vă ascult, fiule" ; cuvintele erau rostite cu o cordialitate care m-a umplut de încredere. Am bolborosit rugăciunile, şi pe urmă am început să-mi spun povestea. Căci nu pot să-i dau alt nume : nu erau nişte „păcate", era viaţa mea. Ca şi data trecută, am simţit de cealaltă parte a grilajului de lemn cum urcă şi se înteţeşte tăcerea. Prin urmare, toate lucrurile astea, pe care mi le smulg din inimă cu atîta trudă, nu sînt nici măcar interesante. îmi venea să plîng de mîhnire şi, aşa cum mi se întîmpiase şi data trecută, am sfîrşit prin a mă bîlbîi, şi pe urmă am tăcut. O clipă de aşteptare, apoi preotul a întrebat : „Nu mai aveţi nimic de spus, nimic care să vă neliniştească ?" Am început să turbez. Am inventat, dintr-o răsuflare, cinci-şase lucruri fioroase, nişte crime, aproape. Preotul a şoptit : „Ce lucruri grave ! Cereţi-vă iertare, fiule !" Şi, colac peste pupăză, mi-a dat iertarea păcatelor, iarăşi iertarea păcatelor, veşnic iertarea păcatelor ! Şi să bat mătănii în fiecare seară, timp de o săptămînă. Atît. Cîtă indulgenţă ! Indivizii ăştia sînt în stare să ierte pe oricine," pînă şi pe Dumnezeu.

După ce preotul m-a expediat, m-am ghemuit într-un colţ, să-l văd cînd iese. Şi ăsta-i un moş-neag. Nu părea nici prost, nici rău. Numai că era prea bătrîn, da, prea bătrîn.

25 noiembrie. Timpul trece, şi acum mă gîndesc iar la pastorul Croquet. Tare am chef să mă duc la

el. Mă opreşte doar teama că am să amestec totul, că am să încurc totul, căci pînă şi-n miezul dezordinii am nevoie de ordine. Protestanţi, catolici ? Catolici, protestanţi ? Ce-mi pasă ? Eu nu caut o dogmă, îl caut pe Dumnezeu. în clipa în care-l voi găsi, lucrurile se vor potoli de la sine. Nici prin minte nu-mi trece să mă iau la harţă pentru fleacuri, cum fac alţii. E surprinzător că oamenii au fost în stare să se omoare pentru neînsemnate articole de doctrină. Problema cea mare, singura problemă, e Dumnezeu.

Am să mă duc la pastorul Croquet.

29 noiembrie. Fusesem convocat pentru ora nouă şi jumătate. Am sosit, cu cincisprezece sau douăzeci de minute mai devreme, în strada Denfert-Ro- chereau. E o casă din secolul trecut, o casă mare şi sonoră. De cum pui piciorul pe scară, ceva te intimidează. Pastorul locuieşte la etajul al treilea. Servitoarea poartă bonetă şi" are o înfăţişare de dădacă. Mi-a spus imediat : „Daţi-mi convocarea". O uitasem acasă. A încruntat din sprîncene, apoi a deschis un registru şi a căutat, cu arătătorul, într-o listă de nume. „Da, aici ! E în regulă. Louis Sala- vin. Aşa e ? Ora 9.30. Puteţi intra."

Intru într-adevăr într-un salon mare, unde, din fericire, sînt singur. Mă aşez, cu pălăria în mînă, pe marginea unui fotoliu Louis XIII. Covorul e ros : de prea multă folosinţă, de prea multă lume. Din plafon atîrnă un policandru olandez, care are o singură lampă aprinsă: din spirit de economie. O muscă de iarnă se încălzeşte, melancolică, lipită de sticla becului. Totul îmi aminteşte de diversele pauze la dentist, cu singura diferenţă că decorul de aici e burghez, aproape luxos. Prin canaturile tapisate ale uşii pătrunde un murmur de voci.

Exact ca la dentist. Privesc bibelourile, mobila şi gravurile din jurul meu. Gravurile sînt englezeşti. De cîteva ori mă silesc să-mi aduc aminte pentru ce-am venit. Reuşesc cu greu. Şi iată că pendula de bronz negru, de pe cămin, bate răspicat, vibrînd. Aud uşi care se deschid şi se închid. Draperia din faţa uşii unduieşte, apoi se ridică. E rîndul meu. Da, cineva îmi rosteşte numele.

Pastorul Croquet e în faţa mea. Credeam că-i un om înalt, cînd colo e scund. Seamănă fantastic de bine cu Thiers. Aceeaşi redingotă, aceiaşi ochelari. Părul, alb şi des, parc-ar fi de marmură. E în picioare, lîngă colţul biroului, care e o mobilă monumentală, cu sertare, obloane şi caziere. Observ un serviciu de ustensile complet : cîntare pentru scrisori, balanţe, maşini de scris, borcane cu clei. Pe pereţi, cartoane verzi, cu etichete. Rafturi, cărţi, cărţi, cărţi, o geometrie rectilinie, care-mi prici- nuieşte un fel de jenă optică, asemănătoare cu ameţeala. Am văzut totul dintr-o singură ochire. N-am timp să mă pierd în visare : pastorul mă fixează cu o privire severă. Face un pas spre mine şi-mi întinde mîna. Mă supun : e un ordin. întind şi eu mîna. Pastorul mi-o ţine un timp destul de îndelungat între mîinile lui, o ţine energic şi mă priveşte» de parc-ar vrea să mă hipnotizeze.

— Luaţi loc, domnule Salavin.

Nu-i decît un amănunt, dar faptul că mi-a reţinut numele mă mişcă şi-mi place. Mă aşez într-un fotoliu de piele şi aştept, învîrtindu-mi pălăria între degete, ca un muncitor care-a venit să caute de lucru. Pastorul ia cuvîntul :

— Vă ascult, domnule.

Exact aceeaşi frază ca la confesional, cu un „domnule" în plus.

Pastorul e instalat în faţa biroului, pe un balansoar, gen american, şi se joacă cu un *coupe-papier* de fier, pe care-l strecoară sub mînecă şi-şi scarpină antebraţul.

— Domnule pastor... Nu ştiu cum să-i spun, şi asta mă stinghereşte. Pastorul nu-mi dă nici **o** indicaţie în această privinţă. Domnule pastor, cred că v-am scris... sînt un suflet nenorocit, rătăcit. Cred... cred...

— Credeţi că nu credeţi.

— Aţi ghicit esenţialul, domnule pastor.

— Bine, continuaţi. Nu ţineţi seama de prezenţa mea. Vorbiţi cu toată sinceritatea. Am la dispoziţie o jumătate de oră.

Vorbesc. Spun iar acelaşi lucru. La început mă oboseşte şi, bineînţeles, mă repet. Din cauza asta, totul pierde din energie, şi ideile, şi vorbele. Apoi mă încălzesc, şi frazele încep să curgă mai bine. Pastorul mă lasă în pace. Fără să vreau, în timp ce vorbesc îmi dau seama că-şi curăţă unghiile cu vîrful *coupe-papier-u|uu* Aş prefera să n-o facă, fiindcă asta mă cam supără. Ce-mi pasă ! Vorbesc din ce în ce mai repede. Explic, explic. Din cînd în cînd, pastorul loveşte uşor cu degetul în masă şi spune : „Foarte bine, continuaţi". Uneori mă întrerupe cu un gest şi zvîrle cîteva note pe hîrtie, cu stiloul. Pendula din perete bate ora nouă şi patruzeci şi cinci de minute. Mă simt paralizat. Clipele se scurg prea repede. N-am să ajung niciodată pînă la capăt, n-am spus mai nimic pînă acum. Dar pastorul e de altă părere. îmi face deodată un semn, cred că-mi cere să tac.

Şi-a lăsat pe masă *coupe-papier-u*| şi meditează, cu fruntea în palme. Un miros de ţigară veche, un miros rînced, se ridică dintre filele cărţilor şi se răspîndeşte în cameră. Pastorul îşi înalţă fruntea, mă priveşte şi spune :

— Să vă îngrijiţi sufletul. Trebuie să vă îngrijiţi sufletul.

Faţa lui are expresia unui chirurg care se hotărăşte să facă o operaţie. Se ridică de pe scaun — ce scund e ! — şi se apropie de mine. Am vrut să mă ridic şi eu în picioare, dar, cu un gest al arătătorului, îmi ordonă să rămîn pe loc. îşi lasă mîna, mică şi zbîrcită, pe umărul meu şi rosteşte, cu o voce gravă :

— Sînteţi un schizofrenic.

Asta ce-o mai fi ? Nu cunosc cuvîntul.

Pastorul Croquet mi-a luat iar mîna. O strînge şi adaugă :

— N-aţi fost niciodată la un psihanalist ?

Fac semn din cap că nu. La întîmplare, de altfel, fiindcă nu prea înţeleg.

— O s-o facem noi, dragul meu. Am să-l pun pe domnul Schultz, ajutorul meu, să vă facă psihanaliza. Din nefericire, n-am timp să mă ocup chiar eu de asta. Dar n-aveţi nici o grijă, are să fie bine făcută. O să te salvăm, fiule, cu ajutorul lui Dumnezeu. I-am mai salvat şi pe alţii, care erau şi mai bolnavi.

Are o voce gravă şi frumoasă. Răsuflarea lui miroase a tutun. Bătrînul mă priveşte cu atenţie, ple- cîndu-şi uşor fruntea, ca şi cum ar vrea să-mi transmită gîndurile lui. în clipa aceea, pendula începe să bată orele zece. Pastorul se depărtează imediat de mine, se duce spre masă, ia o fişă

roşie, care poartă un număr de ordine, şi mi-o strecoară în mînă, spunînd :

— Veniţi iar săptămîna viitoare, în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră. Veţi arăta această fişă. îl voi anunţa pe domnul Schultz, care vă va primi. Curaj, prietene ! Curaj şi încredere ! încrederea subînţelege şi credinţa.

E ora douăsprezece trecute... M-am întors acasă, într-un suflet. Am făcut puţin foc. Am notat evenimentele principale din seara asta, să nu le uit. Habar n-am ce trebuie să cred despre ele. Azi, totul îmi scapă, Dumnezeu, mai mult ca orice.

1 decembrie. N-am să mă mai duc la pastorul Croquet. Nu sînt un om bolnav, sînt un om nenorocit. Poate că Aufrere are dreptate, poate că pastorul Croquet e un sfînt. Un sfînt modern, bineînţeles. Dar eu nu mi l-am închipuit astfel. Ştie prea multe lucruri şi se ocupă de prea multă lume. Nu e vina lui : e vina secolului în care trăim. Pastorul Croquet salvează oamenii în serie. Sistem Taylor Marea industrie. Nu sînt foarte nenorocit, dar am sperat că omul ăsta se va ocupa de mine, adică numai de mine.

Prin urmare, trebuie să mă^ descurc fără ajutorul nimănui. E imposibil. Am nevoie de un mic bo- bîrnac cu degetul mare, o nimica toată. Ca să-ţi regăseşti echilibrul, e destul uneori să atingi, o clipă, zidul cu unghia degetului mic.

5 decembrie. Iar am început să umblu prin biserici. Tot biserica rămîne locul unde simt că sufăr mai puţin. Cu condiţia ca oamenii să fie liniştiţi, să nu pălăvrăgească. Ieri, la Saint-Jacques, un predicator de profesie s-a întrecut pe sine. Vorbea despre infern : sulf, flăcări, furci,

cazane. Ce idee ! Infernul... ştiu eu ce înseamnă infernul.

8 decembrie. Trăiesc ghemuit în mine însumi. Nu mai scriu decît esenţialul. Totuşi, ieri seară am văzut un lucru pe care nu-l pot trece sub tăcere. Am văzut doi oameni înecîndu-se în Sena. Trecuse de unsprezece. Era frig. Eu veneam dinspre podul Saint-Michel, din direcţia Palatului de Justiţie, şi priveam, drept înaintea mea, trotuarul şi trecătorii. Doi dintre ei, oameni destul de tineri umblau agitaţi. Eram la cincizeci de paşi în urma lor şi-i auzeam ciorovăindu-se. Deodată, unul dintre ei a făcut un salt şi s-a aruncat de pe pod. Cîtă sprinteneală ! Am auzit şi eu, cum a auzit toată lumea, plescăitul zgomotos pe care l-a făcut apa. M-am repezit spre balustradă, să văd. Tînărul fusese ridicat la suprafaţă de un vîrtej. Chiar în clipa aceea, l-am văzut căzînd pe celălalt. îşi azvîrlise paltonul pe trotuar şi se aruncase. Apa a ţîşnit ca un snop şi s-a izbit de stîlpul podului, ajungînd pînă aproape de mine. Imediat, o mulţime, de vreo sută cincizeci sau două sute de oameni, s-a adunat pe pod şi pe cheiuri. îl vedeam perfect pe primul tînăr, plutind între două pînze de apă, luat de vîrtejul din jurul stîlpului. Lămpile electrice luminau din înălţime fluviul negru, asemenea luminilor unui circ. Al doilea tînăr, care ştia să înoate, făcea eforturi vizibile ca să înainteze împotriva curentului. Mulţimea era calmă, aproape tăcută. Mi-a venit un fel de poftă să mă arunc şi eu, nu să salvez pe cineva, fiindcă nu sînt în stare să înot nici trei braţe, dar ca să fac ce făceau cei doi. Nu m-am aruncat. Ţineam strîns balustrada cu

amîndoua mîi- nile şi horcăiam, înnăbuşit de disperare. De altfel, scena asta a durat mai mult decît s-ar crede. Primul tînăr a dispărut. Celălalt înota mai departe. Din cînd în cînd, voci din mulţime îi strigau : „Aici! Mai sus ! La stînga ! La dreapta! Uite colo, în faţă !" Atunci a început să obosească şi am putut să-i auzim strigătele : „Ajutor ! Ajutor !" Ce rece trebuie să fi fost apa! Mulţimea privea, fără să spună nimic. Un domn alerga de colo pînă colo şi repeta : „Va să zică, nimeni n-are s-o facă ! Doamne- Dumnezeule ! Nimeni !" Au trecut cîteva clipe ne- sfîrşite. Al doilea tînăr părea pierdut. Nu mai striga şi se cufunda încet în apă, depărtîndu-se de mal. îi vedeam faţa albă sub o pînză de apă, din ce în ce mai deasă. Deodată, un membru al serviciului de salvare, gol pînă la brîu, s-a ivit pe chei. S-a aruncat în apă şi a înotat cîteva braţe, căutînd printre valuri. Mulţimea a ieşit din toropeală şi a început să urle : „Drept înainte ! Nu, nu, înapoi ! Lingă pod !" Cîteva clipe mai tîrziu, la o sută de metri în josul apei, am auzit vocea unui marinar de pe o şalupă : „Pe-aici! Pe-aici !"

Salvatorul a fost adus la mal cu multă greutate. Auzeam, de la o distanţă de douăzeci de paşi, cum îi clănţăneau dinţii. Pe balcoanele caselor din vecinătate se iviseră oameni, „care se uitau cu binoclurile.

Am rămas aşa mai bine de-o oră, cu privirile aţintite asupra Senei. Un domn bătrîn, care întîrzia şi el pe pod, lîngă mine, un domn pe care nu-l cunoşteam, m-a luat, în cele din urmă, de braţ şi mi-a spus : „Hai, vino !" Apoi, fără să mai

adauge o vorbă, m-a dus pînă-n bulevardul Saint-Germain. Pe urmă s-a făcut nevăzut.

De ieri seară am mereu în faţa ochilor obrazul acela alb, care se cufunda treptat în apa murdară. Sînt trist. Nu fiindcă aş regreta ceva : nu ştiu să înot şi, de altfel... de altfel, am trecut de stadiul în care visam fapte glorioase. Sînt trist fiindcă ştiu că voi uita lucrurile astea, aşa cum le voi uita şi pe celelalte, fiindcă va veni, cu siguranţă, şi ziua cînd nu mă voi mai gîndi decît cu o linişte perfectă la cei doi înecaţi. Voi uita totul. Şi de mine voi uita într-o bună zi, din fericire.

Fără îndoială că asta e singura salvare.

10 decembrie. Azi nu m-am mai gîndit, timp de mai bine de două ore, la cei doi înecaţi. încep să uit. Acum nu mă mai gîndesc la ei, sau, mai precis, mi se întîmplă doar să mă mai gîndesc. Asist la distrugerea oricărei amintiri, dar pretind să am un suflet nemuritor.

15 decembrie. Da, vreau un suflet nemuritor, sau nimic altceva.

Astă-seară, la biserica Saint-Medard, am văzut un preot a cărui figură m-a izbit. Veşmintele preoţeşti sînt neîndurătoare. Ceea ce la un burghez n-ar părea să fie decît urîţenie sau mediocritate devine odios şi revoltător sub orice sutană. în schimb, cît de **sublim** arată un obraz cu trăsături nobile, ajutat de culori severe şi de veşminte... Preotul despre care vorbesc e slab şi sfrijit. Privirea lui e întunecoasă şi fierbinte ; dacă n-ar fi, totodată, de-o blîndeţe extraordinară, cu greu i-ai putea rezista. Mîinile sînt subţirele, pline de freamăt. Nu i-am auzit glasul. L-am zărit ieşind din confesional şi am mers după el pînă la sacristie, dar fără să-i atrag atenţia. îmi place ! îmi plase ! îl cheamă abatele Pradelles, i-am citit

numele pe tăbliţă. Judecind după înfăţişare, n-are mai mult de treizeci de ani. Cred că e bolnav, tuberculos. Vreau să-l mai văd o dată. Spovedeşte în fiecare luni şi în fiecare miercuri. Am să mă duc la el. Am să-i vorbesc.

17 decembrie. N-am putut pleca de la birou decît după şase seara şi am ajuns prea tîrziu. Abatele Pradelles terminase cu spovedaniile. L-am găsit îngenuncheat în capelă şi rugîndu-se. Am aşteptat, totuşi, şi, în clipa în care se pregătea să plece, i-am aţinut calea. Eram foarte tulburat, cred că aveam o voce răguşită. De altfel, l-am speriat, căci a avut o tresărire nervoasă. I-am spus, fără înconjur şi fără nici o formulă de politeţe :

— Am venit să mă spovedesc.

N-am să uit niciodată ce privire mi-a aruncat.

— O, vă rog, nu în seara asta... Mă aşteaptă un bolnav, un om foarte nenorocit.

— Şi eu sînt foarte nenorocit...

M-a luat de mînă şi m-a tras după el îndărătul unei coloane, apoi mi-a vorbit foarte repede şi cu glas foarte scăzut :

— Am să vin pentru dumneavoastră mîine, numai pentru dumneavoastră. Aşteptaţi-mă aici, în faţa acestei coloane. Vă implor, aveţi răbdare pînă mîine. Acceptaţi, de dragul celuilalt nenorocit.

Şi, în timp ce dădeam din cap arătînd că primesc, a adăugat deodată :

— Haideţi ! Nu vă fie teamă. Vă făgăduiesc că n-are să vi se întîmple nimici rău pînă mîine dimineaţă.

Am plecat. După cîţiva paşi, m-am întors spre el. Mă urmărea din ochi şi-mi făcea, uşor, semn

cu mîna lui slabă, de parc-ar fi vrut să mă încurajeze ori să mă binecuvînteze,

18 decembrie. Un sfînt! Am văzut un sfînt ! L-am văzut, l-am auzit, am pus mîna pe el. Acum ştiu ce înseamnă şi n-am să-mi iert niciodată că m-am crezut eu, nevolnicul, în stare să ajung aşa ceva. în fond, puţin îmi pasă că n-am să fiu un sfînt. Important e să existe sfinţi pe lume, să fiu eu sigur că există.

Mă aştepta, sprijinindu-se de coloana aceea. L-am recunoscut de la distanţă şi am grăbit pasul. M-a luat de braţ.

— Veniţi după mine. Mergem la sacristie, la ora asta o să fim singuri. Vă mulţumesc că aţi avut răbdare. Mi-am petrecut noaptea cu bolnavul acela, dar de ieri mă tot gîndesc la dumneavoastră. Ştiam că n-are să vi se întîmple nimic rău, totuşi am suferit alături de dumnevoastră. Acum îngenuncheaţi lîngă mine. Vedeţi ce liniştiţi sîntem ? Nu începeţi numaidecît să vorbiţi. Odihniţi-vă întîi. Sînteţi mişcat, tremuraţi. Cu atît mai bine, fiule. Asta înseamnă că Dumnezeu e cu noi în seara asta.

Ascultîndu-1, aveam un sentiment care pentru mine e aproape nou şi care trebuie să fie recunoştinţă. Figura asta frumoasă, pe care abia o desluşesc, e plină de afecţiune, e cu adevărat frăţească. Eu, care n-am avut fraţi, înţeleg brusc ce-ar putea să însemne un frate. Un frate mai mare, cu sentimente părinteşti.

îmi spune „fiule", deşi trebuie să fie cu vreo zece ani mai tînăr ca mine. Totuşi, mi se pare foarte firesc. Ce bine mă simt lîngă el ! Aş prefera să tac : te pomeneşti că am să-i inspir groază, că n-are să mă mai iubească. îl aud spunîndu-mi :

— Să ne rugăm împreună. Ghicesc eu, ghicesc...

Ne rugăm. Mai bine zis, el se roagă. Ai zice că inventează fiecare rugăciune, pe măsură ce o rosteşte, îl ascult năuc, cu gura căscată. Spuse de el, rugăciunile sînt frumoase.

— Acum să auzim, fiule. Spune-mi de ce suferi. Păcatele, numai păcatele ne pricinuiesc suferinţe. Nu-ţi cer să mărturiseşti totul. Spune-mi, întîi, ce-i mai grav. Ai să mai vii şi altă dată. O să ne mai vedem. N-am să te mai părăsesc.

I-am povestit toată viaţa mea. Mi se părea că o povestesc pentru prima dată. îmi găseam cuvintele cu uşurinţă. Totul mi se părea nou. Preotul cel tînăr îmi luase mîna şi o strîngea, din cînd în cînd. Şi eu, care simt nevoia să ţip la orice atingere cu altă fiinţă omenească, mă lăsam în voia lui, fără nici un gest de apărare. Deodată, cuprins de o inspiraţie, i-am spus lucrul pe care îl tăinuisem pînă-n clipa aceea, i-am spus că voisem să ajung un sfînt. Am simţit că degetele i se crispau pe degetele mele şi, cînd am făcut o pauză, a şoptit, lacom : „Spune mai departe ! Spune mai departe !" l-am mărturisit toate încercările, toate rătăcirile, toată disperarea mea. îl auzeam respirînd din ce în ce mai repede. La un moment dat, aşa cum mi se întîmplă uneori şi în vis, mi s-a părut că-mi voi putea lua zborul printr-un simplu efort de voinţă. Era ca şi cum membrele mele n-ar mai fi avut nici o greutate. Atunci mi-am spus : „Gata ! Gata ! Am să văd, am să văd, am să văd..." Totul n-a durat decît o secundă, apoi am simţit că mă las din nou pe pămînt. Mi-am spus : „Nu pot. N-am să pot niciodată. Sînt laş, laş şi slab. Ar trebui să-mi

ajute Dumnezeu. Dar Dumnezeu n-are să-mi ajute, fiindcă-mi lipseşte credinţa."

Atunci s-a intîmplat ceva extraordinar. Preotul cel tînăr a izbucnit în plîns, cu bărbia în piept, cu mîna la gură. Plîngea cu sughiţuri, ca un copil, şi într-un mod atît de dureros, încît, pentru a-l mîngîia, aş fi dat tot ce am pe lume, tot ce posed în vis, tot ce-am vrut de cînd sînt, chiar şi veşnicia, pe care n-o voi avea niciodată. Preotul gemea, printre lacrimi : „Credinţa ! Dar o ai, dragul meu, din moment ce-ai venit la mine."

îmi spunea „dragul meu".

— Nu. Sînt un om laş şi slab. Nu merit credinţa.

Preotul cel tînăr a făcut semnul crucii asupra mea
şi a strigat :

— Eşti slab, fiule ! Vrei să te ajut ? Hai să isprăvim întîi rugăciunea *E vina mea, e vina mea...* Am s-o spun împreună cu dumneata, căci vina dumitale e şi a mea, orice vină e şi vina mea. Eşti un om slab ! Am să-ţi port eu povara. Lasă-ţi păcatele în seama mea. Eu am să le ispăşesc. îţi cer, ca o favoare, să-mi îngădui să le ispăşesc în întregime. Şi mai încolo, poate chiar foarte curînd, ai să capeţi iertarea lor, ai s-o capeţi rostită de mine, dacă vrea Domnul.

Eram prea tulburat, să pot spune un singur cuvînt. I-am mulţumit cu un gest. Am făcut semn cu capul că primesc, am spus „da". Atunci preotul m-a luat de umeri şi m-a sărutat pe obraz.

— Acum, să ne despărţim. Du-te, fiule. Dacă Mîntuitorul a putut duce cu sine toate crimele lumii, are să-mi dea atîta putere ca să duc şi eu păcatele unui nenorocit.

Aşa ne-am despărţit. Am umblat pe străzi de la şapte seara pînă la douăsprezece noaptea, ca să mă simt zdrobit, extenuat, să-mi potolesc clocotul. Da, am văzut un sfînt. Ce lucru mare ! Ce lucru simplu !

20 *decembrie.* De două zile aştept. Nu ştiu ce aştept. Nu îndrăznesc să mă mai duc la abatele Pradelles. Ce i-aş putea spune ? Hotărît lucru, minunea nu se înfăptuieşte. Tot n-am încă credinţa. Dacă ar fi destul să vrei, aş fi căpătat-o pînă acum. Ieri am vrut, am vrut toată ziua.

21 *decembrie.* Nimic nou. Ba da ! E o idee care mă supără, mă hărţuieşte, o idee de care nu pot scăpa.

22 *decembrie.* Ideea asta pune tot mai mult stăpînire pe mine. E urîtă, dar dreaptă. Preotul cel tînăr e un sfînt, cu siguranţă, dar cere un lucru imposibil. Vrea să ia singur asupra lui ispăşirea propriilor mele păcate. E o nebunie. Dacă ar fi aşa, dacă într-adevăr ar putea lua asupra lui povara asta zdrobitoare, aş considera că are dreptul să-şi ia şi toată răsplata. Dar nu, nu ! Lucruri de felul acesta sînt prea frumoase, nu sînt omeneşti. Şi dacă nu sufăr eu însumi, cu carnea şi cu spiritul meu, voi fi oare mîntuit ? Voi avea oare vreun merit ? Dacă preotul acesta e un sfînt, e sfînt din cauza mea, graţie mie şi ticăloşiei mele.

Totul mi se învălmăşeşte în minte. Oamenii nu pot face nimic, să se ajute între ei. Fiecare trebuie să iasă singur din încurcătură, în vizuina lui, în spurcăciunea lui. Şi, apoi, îmi lipseşte credinţa. E un fapt bine stabilit acum. Mi-a lipsit totdeauna, îmi lipseşte şi-mi va lipsi în veci. Mi se pare că i-am dat bietului om speranţe zadarnice.

Are sa mă aştepte zile întregi în confesionalul lui de la
Saint-Medard. Are să-şi spună că n-a ştiut cum să mă ia, că nu s-a rugat destul. Are să sufere şi mai mult decît pînă acum, viaţa lui are să sîngereze. Poate că într-o bună zi are sâ-şi piardă şi el speranţa şi credinţa şi n-are să mai fie sfînt. Nici eu n-am să fiu sfînt. Nici el, nici eu, nimeni n-are să fie sfînt.

23 *decembrie.* Sînt incorigibil. Convingerea aceasta mi-a apărut, azi, luminoasă. încetul cu încetul, se desprinde din ea un gust atît de amar, încît ajunge o mîngîiere. Da, sînt incorigibil, ca toţi oamenii, de altfel. Dacă oamenii ar putea deveni mai buni, ar fi foarte dureros să te gîndeşti că lucrul acesta nu se întîmplă. în schimb, gîndul că sînt neputincioşi îţi inspiră o nesfîrşită indulgenţă. Indulgenţă, de care, la drept vorbind, îmi dau seama că nu sînt în stare şi eu, fiindcă nu-mi stă în fire, n-am încotro. E limpede. E foarte limpede.

24 *decembrie.* Trebuia să fiu înţelept, să nu pretind nimic imposibil. Auzi, sfinţii... Maică-mea este, poate, o sfîntă. Poate că şi nevastă-mea. De ce n-ar fi şi domnul Mayer ?

Ninge. E frig. Fac economie, fiindcă acest sfîrşit de lună, care e totodată şi sfîrşitul anului, se nimereşte a fi deosebit de complicat. Am dat în strada Pot-de-Fer mai tot ce-mi rămăsese. Mă ghemuiesc lîngă sobiţa mea, care funcţionează cu încetinitorul.

în timp ce scriu, îmi examinez mîna. Există vreun element din Salavin în ea ? Niciodată pînă acum n-o studiasem cu atîta atenţie. E urîtă. Cum

de-am crezut că voi putea realiza ceva ca lumea,
cu o astfel de mînă ?

Aş vrea să fiu o mică hemipteră şi să trăiesc pe un trandafir

.

.*2) decembrie.* A fost oare cuminte, a fost logic din partea mea să umblu aşa, haihui, în dreapta şi-n stînga, şi să mă tăvălesc prin confesionale ? Azi la biserică, mîine la pastor ?

Seraphine, o servitoare bătrînă, fusese sfătuită de stăpînul ei să-şi plaseze bruma de agoniseală în rentă viageră. Totuşi, nu era liniştită şi întreba : „Bine, dar pe urmă eu cu ce rămîn ?"

Mie nu-mi ajunge o singură viaţa. Mie-mi trebuie veşnicia. Dacă cineva mi-ar acorda-o azi, aş întreba, cu siguranţă : „Bine, dar după veşnicia asta, ce-are să fie ?"

26 *decembrie.* Ieri seară am plecat de-acasă şi am umblat prin zăpadă. Seară de Crăciun. Pe la unsprezece şi ceva, pe strada Buffon, doi vlăjgani, cu un aspect dubios, m-au oprit şi m-au întrebat cît e ceasul. N-aveam ceasul la mine şi le-am răspuns : „Nu ştiu". Au izbucnit în rîs, dîndu-şi cu coatele, şi m-au urmărit un timp. Nu-mi era teamă. Nu, eram prea obosit. Ca să te temi. ai nevoie de o anumită doză de curaj.

27 *decembrie.* Am ieşit şi în seara asta, în parte, fiindcă voiam să mă încălzesc şi fiindcă nu mai am decît o mică provizie de cărbuni, care nu-mi vor ajunge pînă la sfîrşitul lunii. Va să zică, am plecat de Am umblat multă vreme. Nu mi-e frică, dar sînt absolut convins că cineva mă urmărea pe stradă. N-am vrut să întorc capul şi-am grăbit pasul. Paşii celuilalt, nişte paşi cam tîrşiţi, s-au accelerat în urma mea. Am spintecat un şuvoi de oameni, care ieşeau dintr-un cinematograf, şi-am luat-o la sănătoasa, pe nişte străduţe. Urmăritorul mi-a pierdut urma.

28 *decembrie.* Acum sînt sigur. Cineva mă urmăreşte în fiecare seară. Nu vreau să mă întorc, nu vreau să aflu cine e. Dacă-i el, clacă vrea să-mi vorbească, dacă mai speră să obţină ceva de la mine, n-are decît să mă oprească.

29 *decembrie.* Pe la şase m-am dus la biserica Saint-Medard, să-l mai văd o dată. Mă pitisem la mare distanţă, la adăpost, în umbra navei laterale a bisericii. Pîndeam ca un hoţ. După plecarea ultimilor credincioşi spovediţi, a aşteptat multă vreme pe treptele capelei. Privea în dreapta şi-n stînga, ca un amant. Doamne, ce mult m-a durut ! Dar nu-l pot ajuta cu nimic.

30 *decembrie.* Nu mai ninge. E un ger uscat. M-am dus să mă plimb prin cartiere depărtate. Pe la unsprezece, am trecut pe lîngă o mică serbare de iarmaroc. Timp de zece minute mi-am făcut de lucru în jurul unor căluşei. Roata se învîrtea ca pentru ea însăşi. Nu era nimeni pe-acolo. Orga mecanică abia mai funcţiona. Şase sau opt lămpi scăldau tot peisajul într-o lumină mai îngheţată decît vîntul.

M-am întors pe strada Saint-Jacques şi, chiar din dreptul spitalului Cochin, mi-am dat seama că mă urmărea cineva, cum se întîmplase şi în ultimele seri. Cînd am ajuns pe bulevardul Port-Royal, se vede că am mers ceva mai încet, fiindcă am auzit apropiindu-se, îndărătul meu, zgomotul de paşi. Mi-am continuat drumul pe lîngă Val-de-Grâce. Celălalt era la doi paşi de mine. Deodată am simţit că sosise momentul : omul mi-a pus mîna pe umăr.

Nu era el... Era Jibe. L-am recunoscut cu oarecare greutate. Are douăzeci şi şase de ani, dar parca n-ar mai avea nici o vîrstă. I-a crescut barba, făl- cile-i atîrnă, sub ochi are pungi mari. Nu ştiu cum se face, dar a pierdut şi doi-trei dinţi din faţă. Mi-a spus :

— Eu sînt.

Nu i-am răspuns nimic : simţeam poate o dezamăgire absurdă în fundul sufletului. Atunci Jibe a reluat, cu o voce nesigură :

— Nu mă mai recunoşti. Ei bine, şi eu mă întrebam dacă eşti dumneata, patroane. Ai slăbit, te-ai încovoiat. Şi, doar, ai casă, mănînci după pofta inimii.

— Ce ţi s-a întîmplat, Jibe ?

— Necazuri. Nu pot să-ţi explic, ar fi prea lung. Dar nu merge treaba, patroane. Acum flămînzesc de-a binelea, e jale mare, e prăpăd.

Spunînd acestea, a început să-şi scuture talpa de un copac, şi atunci am văzut că n-avea pe el decît o hăinuţă de alpaca, un fel de şapcă în cap şi nişte sandale în picioare. A continuat :

— Dă-mi ce vrei, patroane. O nimica toată, patroane. Cît să mănînc şi să dorm.

Mi-am scotocit prin buzunare. Nu mai aveam decît trei franci, pe care i-am întins lui Jibe. S-a uitat la ei, i-a întors şi pe faţă, şi pe dos, cu un aer neîncrezător şi aproape ironic.

— E sfîrşit de lună, Jibe. Sînt foarte sărac. Iartă-mă, aş vrea să-ţi dau mai mult. Mîine seară voi putea să-ţi dau mai mult, dar în seara asta n-am decît atît.

Clătina din cap, fluierînd. Nu-i venea să creadă, îşi spunea că mint, că ascund ceva. Atunci mi-am întors buzunarele pe dos. Continua să fluiere şi protesta slab.

— Aş ! Te cred, patroane, te cred. Merge şi-aşa.

Am înţeles că nu putea să mă creadă. Mi-am scos paltonul şi i l-am aruncat pe ""umeri.

— Ia-1, Jibe ! Ia-l !

Aproape că a izbucnit în rîs.

— Glumeşti, patroane ! Paltonul ! Şi dumneata ce faci ? Nu, nu mă duci ! Totuşi, şi-a băgat mîinile în mîneci şi a spus, tremurînd de frig : Ei, drace, ce cald e ! Şi ce moale ! Ce bine-i aşa !

M-am aşezat pe marginea trotuarului şi mi-am scos ghetele din picioare. Eram zorit. Cred că am rupt toate şireturile.

— Ia şi ghetele, Jibe !

— Eşti nebun, patroane ! Aşa ceva nu se face.

— Ia şi ghetele, îţi poruncesc. Da-mi sandalele dumitale. Şi acum, adio, Jibe !

Am luat-o la sănătoasa, lipindu-mă de ziduri ; fugeam, fiindcă-mi era frig.

Acum sînt acasă. Scriu fără întîrziere despre lucrurile astea. Nu sînt mîndru de ele. Dar nu puteam face altfel, fiindcă-şi închipuia că-l mint.

31 decembrie. Azi n-am să mă pot duce la birou, mă simt foarte rău. Capul mi-e greu, mîinile-mi transpiră şi am, mai ales, un junghi în coastă, care-mi taie respiraţia.

Măcar dac-aş avea curajul să-mi pun boarfele, să cobor pînă la portăreasă şi să-i dau un bilet pentru mama...

Mi-e frig. Mi-e frig. De mai bine de o oră amîn momentul coborîrii din pat.

S-a făcut. Cîteva rînduri, scrise cu creionul : *„Sînt bolnav. Veniţi."*

Dar... dar ce-i cu mine ? Uite cum tremur ! Nici nu mai pot scrie. Nu pot...

20 ianuarie. Va să zică, sîntem în 20 ianuarie. Aşa mi-a spus infirmiera. Sînt încă bolnav, şi albul din jurul meu îmi oboseşte ochii. Trei săptămîni. Ies dintr-un tunel. Bine, doamnă, azi n-am să mai scriu, îmi adun hîrtiile şi le pun sub pernă.

22 *ianuarie.* E un spital model. Totul e atît de strălucitor, încît mizeria omenească pare şi mai adînc animală. O sală imensă, rotundă la colţuri. Pretutindeni, faianţă şi lac. Pretutindeni, ferestre, şi pretutindeni, o lumină, care la început te îmbată, apoi te doare. Din depărtare, infirmiera îmi face un semn uşor, de mustrare. Nu mă lasă să scriu. Şi, doar, mă simt destul de zdravăn...

Acum îmi amintesc. Am dîrdîit două ore de frig, am dîrdîit atît de tare, că mi se părea că tot patul, toată casa se cutremură cu mine. Asta a ţinut pînă au venit mama şi Marguerite. S-au oprit lîngă pat, cu veşmintele lor negre strînse pe trup, şi s-au uitat la mine, fără să spună o vorbă. Aşa privesc femeile, cu milă.

Tremurul meu s-a liniştit, în cele din urmă. îmi amintesc că mama a ieşit pentru cîteva clipe. Cînd s-a întors, a făcut numaidecît foc, a umplut cratiţa cu apă, mi-a aranjat patul, mi-a spălat faţa şi mîinile, ca în copilărie. Dar eu spuneam

mereu : „La spital ! Vreau să merg la spital, ca săracii. Sînt un om sărac!"

Se pare că însăşi raţiunea vorbea în mine, fiindcă, iată, m-am trezit la spital.

Aha ! Vine să-mi facă injecţia.

23 ianuarie. Am fost pe moarte. Aşa mi-au dat a înţelege medicii care m-au examinat azi-climineaţă. Acum sînt aproape în afară ele pericol. Toată lumea mă asigură că nu voi muri, şi toată lumea se bucură, de parc-ar fi o victorie personală.

Am intrat, în acest lăcaş, întins pe targă. Ce amintire ! M-au dezbrăcat, m-au îmbrăcat cu rufele reglementare şi m-au culcat într-un pat curat, cu aşternut aspru. A fost clipa cea mai sfîşietoare şi cea mai frumoasă din viaţa mea. Am avut sentimentul abdicării totale ! Pe urmă, nu mai ştiu ce s-a întîmplat.

încep să desluşesc feţele celorlalţi bolnavi. încă nu-i cunosc. Cu toate astea, în picioare, în faţa unei ferestre, din nefericire cu spatele la lumină, e... N-am ochelarii, văd totul ca prin ceaţă.

L-am mai văzut pe omul ăsta. N-aş putea spune unde anume. Poate că în visurile mele de bolnav. în orice caz, în altă parte, într-un trecut mai îndepărtat decît o altă viaţă.

Infirmiera e insuportabilă. E o femeie splendidă, se teme că am să mă obosesc şi vrea să-mi ia hîrtiile. Da, da ! Am să dorm, am să dorm, sau am să mă prefac numai.

Cît de ascuţite îmi sînt simţurile... Mirosul portocalelor, pe care mi le-au adus mama şi Marguerite şi care sînt lîngă mine, într-o cutie, mi se pare dureros de puternic. Aud tic-tacul

ceasului unui bolnav din patul vecin, de la o distanţă de trei metri. Aud cum se sparg băşicile minuscule de vin spumos în pahar. Şi zgomotul ăsta, zgomotul ăsta uşor ? S-a desprins petala unei flori. Fiindcă am flori în luna ianuarie, ca bogătaşii, ca morţii.

Îl cunosc pe omul acela.

Am dormit, oare ? Nu. Atunci, nu-i un coşmar. Văd o cameră mare şi umedă, plină de păianjeni şi de praf. O sobă arţăgoasă, fantastică. Pe o estradă zăresc un fel de monitor, un fel de temnicer, cu o falcă de gorilă şi, înşiraţi în bănci ca şcolarii, nişte moşnegi nenorociţi, care, scîrţîind din peniţe, copiază nu ştiu ce, nişte manşete de ziare, poate. Da, e o poveste de pe vremuri. Agenţia „Barat", „Baron", nu mai ştiu cum îi spune. Acolo am văzut mutra asta, şi am mai văzut-o undeva.

Sînt obosit.

Mi-am cerut ochelarii. Acum îl văd foarte bine. El e, nu încape îndoială. Se numea Lhuilier. Ce fantomă ! Cred că se uită la mine. Sînt mult prea obosit în seara asta, ca să susţin o conversaţie.

Trecutul e trist.

24 ianuarie. Adevărat, el e, Lhuilier acela, pe care l-am întîlnit de vreo patru-cinci ori pe vremuri, de fiecare dată în împrejurări extraordinare. Azi-dimi- neaţă l-am văzut dîncl tîrcoale în jurul patului meu, la o depărtare destul de mare. I-am făcut semn. S-a apropiat, cu o expresie temătoare pe faţă. A îmbă- trînit. Are obrazul acoperit de pistrui şi sfîşiat de zbîrcituri. Cîteva şuviţe de păr, mîncate parcă de molii.

Mustaţa, care, dacă-mi aduc bine aminte, era roşcovană, s-a decolorat şi-i cade ca o perdea peste gură. I-am recunoscut ochiul cu albeaţă, de culoarea oului fiert numai pe jumătate. A păstrat obiceiul de-a-şi muşca vîrful degetelor cînd vorbeşte.

— Dumneata eşti Lhuilier ?

— Da, da. Te recunosc.

O tăcere prelungită. Facem, împreună, un plonjon în alte vremuri. Apoi Lhuilier spune, cu voce scăzută:

— Merge mai bine.

— Te simţi mai bine ? *

— Nu, dumneata te simţi mai bine. Despre dumneata vorbeam. Cît despre mine, n-are nici o importanţă.

— N-are importanţă ?

Se apropie şi-mi spune, pe un ton confidenţial :

— Nu, eu sînt pierdut.

îl privesc uluit şi nu îndrăznesc să-i răspund nimic. Lhuilier zîmbeşte :

— Ştie toată lumea. E chestie de două-trei luni. Din fericire, poate că pînă atunci...

— Cum ai spus ?

— Nu, nimic. Nu te mai agita, fiindcă, în ce te priveşte, totul merge bine. Am venit zilnic, să văd ce faci, în timpul cît ai avut febră mare. Nu-ţi mai aminteşti ? Nu ? Cu toate astea, am stat de vorbă. Mi-ai vorbit despre agenţia „Barou in" şi despre plimbarea pe care-am făcut-o împreună pe malul Senei, cînd mi-ai făcut cinste cu o cafea. îţi mai aminteşti ? întîi, am vîndut scoici prin baruri, pe urmă am lucrat la Saint-Ouen, adunam piele veche. Pe urmă adăugă, pe

un ton de mustrare plină de dragoste : N-ai venit niciodată pe la mine. Şi, doar, îmi făgăduiseşi...
Dacă sîngele meu ar mai avea oarecare vioiciune, aş roşi. încep să mă bîlbîi :
— Iartă-mă, Lhuilier, aveam foarte puţin timp liber.
— Da. Ştiu că nu m-ai dispreţuit niciodată.
•— De ce să te fi dispreţuit, Lhuilier ?
— Păi, sînt atît de prăpădit...
Mîinile lui au rămas pe cearşaf. Le iau între ale mele.
■— Şi crezi că eu sînt mai puţin nenorocit ca dumneata, Lhuilier ?
Clătină din cap :
— E altceva, dumneata ai să rămîi totdeauna un domn. Nu protesta, nu te supăra. Poftim, sînt gata să recunosc că eşti tot atît de nenorocit, poate chiar mai nenorocit ca mine, fiindcă nu ştii...
— Fiindcă nu ştiu ? Ce vrei să spui ?
— Nimic. Iartă-mă. Despre asta n-am voie să spun o vorbă. Şi acum, gata ! Odihneşte-te ! Dacă mă vede infirmiera, îmi trage o săpuneală...
26 *ianuarie.* Lhuilier îşi petrece tot timpul la capă- tîiul meu. Ajută cînd mi se face patul, îmi serveşte laptele, îmi dă medicamentele. Dacă aţipesc, rămîne lîngă mine ore în şir, fără să spună o vorbă. E blînd şi serviabil. Spune numai lucruri foarte simple, dar se poticneşte mereu şi are nişte reticenţe misterioase. Cred că nu-i în toate minţile. Afirmă că va muri curînd, şi infirmiera cu care am vorbit despre asta n-a spus nu. Pare nu senin, ci exaltat.
27 *ianuarie.* Azi-dimineaţă mi-a spus:
— L-ai văzut pe duhovnicul spitalului ?

— Nu.
— E un om cumsecade, dar nu ştie încă...
— Ce să ştie ?
— Anumite lucruri pe carc-ar trebui să le ştie, din moment ce eu, care sînt un nimic, le ştiu.
— Şi ce lucruri anume, Lhuilier ?
— Nu. Nu pot să spun. Dacă-l vezi, domnule, dacă-l vezi pe duhovnic, să nu-i vorbeşti de mine, te rog. Ce ţi-ar spune el te-ar necăji.
— Nu te teme, Lhuilier. N-am să-i vorbesc. Nu sînt interesant pentru el, fiindcă nu sînt credincios.
Lhuilier m-a privit lung.
— Nu eşti credincios ? Cum se poate ? ! Nu-i nimic. Oricum, are să te ia.
— Are să mă ia oricum ?
■— Da, nu-ţi face probleme.

28 ianuarie. E nebun, bietul de el. Şi ce nebunie ciudată... Azi-dimineaţă, în zori, a venit la patul meu, în cămaşă şi cu picioarele goale. Abia mă trezisem. Şi-a lipit aproape buzele de urechea mea :
— Am primit ordinul.
— Cum ?
— Ordinul să-ţi spun tot. Dar numai dumitale, numai dumitale. Jură-mi că n-ai să mai spui nimănui, mai ales duhovnicului să nu-i spui.
— îţi jur, ihuilier.
— Atunci, ascultă ! Ziua se apropie.
— Bine.
— în curînd, faţa lumii se va schimba. E atît de bun, că nu mai vrea să aştepte. Ştie că alt chip nu-i.

— Despre cine vorbeşti, dragul meu ?
— Despre El, despre Dumnezeu, fireşte. Are să-l ierte pe Satana. Povestea asta ţine de prea multă vreme. Ce spui, ce veste ? Pînă acum nu ştiam decît eu. Nu vorbesc despre duhovnic, care spune că voi fi afurisit. Acum sîntem doi, amîndoi aşteptăm. Poate că se întîmplă mîine, poate se întîmplă săptămîna viitoare. Te bucuri ? Hai, spune-mi că te bucuri.
I-am răspuns slab : „Da".

30 ianuarie. Nebunul nu mă mai lasă o clipă. Are un aer exaltat. Nu mai pot nici măcar să scriu. De altfel, iar fac febră, transpir şi am coşmaruri.E nebun, cu desăvîrşire nebun. Şi de ce mi-o fi băgat în cap gîndul ăsta ? Visez toată noaptea, visez că sînt şi Dumnezeu, şi Celălalt, în acelaşi timp, adică cei doi duşmani, întrupaţi într-o singură persoană. Mă tîrăsc în genunchi în faţa mea însumi şi strig : „Dar iartă-mă ! Iartă-mă, mi-ai promis, doar !"

Doamne, ce frig îmi e ! Cum dîrdîi de frig !C U P R I N S

Doi oameni..... 5
Jurnalul lui Salavin..... 201

Redactor responsabil : TEODORA POPA Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Dat ia cules 50.03.1968. Bun de tipar 28.04.1966. Apărut 1066. *Tiraj 60 160 ex. broşate. Hîrtie ziar de* 50 g/m². *Format* 700 X 920/32. Coif *ed. 15,92. Coli tipar 11,25. A. nr. 358/1966. C.Z. pentru bibliotecile mari 84.* C.Z. *pentru bibliotecile mici 84*—31=H.

Tiparul executat sub comanda nr. 60 183 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteu nr. I, Bucureşti — Republica Socialistă România

g. duhamel

„Scriitor realist, Duhamel nu s-a mulţumit să reducă adevărul reflectărilor realităţii la simplele ei aspecte exterioare, ci a îmbogăţit-o cu toate ecourile şi reflexele interioare, umanizînd literatura şi, prin analiza personajelor, pătrunzînd în misterele propriei existenţe a cititorului, a oricărui muritor care are, cît de cît, o viaţă interioară.

în acest fel, căutînd să lumineze străfundurile fiinţelor omeneşti şi să scoată la lumină bogăţiile lor morale, considerînd aceasta ca o sarcină a artei, Georges Duhamel a întrevăzut şi a militat pentru un mesaj al artei...

Prin analiza ei adîncă, opera lui Duhamel vizează şi trece dincolo de naraţiune, de anecdotă, de întîmplările reale, în lumea spirituală, interioară, şi sensurile ei acolo se găsesc. Analiza lui e tenace, susţinută, crudă uneori, neiertătoare. Inventivitatea

are aici sfredeliri uluitoare. Este în această pătrundere ceva care aduce aminte de divulgarea totală pe care o fac în organismul trupesc razele Róntgen.

Opera lui Duhamel este astfel dintre acelea care a reprezentat progresul romanului după 1914, printr-o nouă semnificaţie şi o nouă poezie. Această nouă orientare spre viaţa interioară a omului, obscură şi complexă, cu neliniştile şi noutatea ei multiplă, a cerut noi dimensiuni romanului, chiar pentru romanul unei vieţi individuale: a impus romanul-ciclu.

Georges Duhamel este, în chip firesc, unul dintre cei mai reprezentativi scriitori de roman-ciclu.' cu al său neuitat S*alavin* şi cu a sa C*ronică a familiei Pasquier."*

DEMOSTENE ,^pTEZ (1957

)[1] Sistem reacţionar de raţionalizare a muncii preconizat de economistul american *Frederik Whtslow Taylor* (1856—1915).